

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΠΗΓΗ ΓΝΩΣΕΩΣ.

S. P. N. JOANNIS DAMASCENI

FONS SCIENTIÆ.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ θεοτιμῆτῳ Πατρὶ Κοσμῷ, ἀγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ τοῦ Μαιουμᾶ, ἐλάχιστος μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Τὸ μὲν στενὸν τῆς διανοίας, καὶ τὸ ἀπόρον τῆς γλώσσης τῆς ἑμαυτοῦ ἐπιστάμενος, ὠκνοῦν, ὦ μακάριε, τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρεῖν, καὶ τῶν ἀδύτων ἁ κατατολμᾶν, ὡσπερ τις αὐθάδης καὶ τολμητίας, τὸν ἐπηρτημένον τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσιν ὑφορώμενος κίνδυνον. Εἰ γὰρ Μωϋσῆς ὁ θεὸς ἐκεῖνος, ὁ νομοθέτης, ὁ πάσης ἀνθρωπίνης θεᾶς ἀποχωρήσας, καὶ τοῦ βίου τᾶς τρικυμίας καταλιπὼν, καὶ πᾶσαν ὕλικὴν ἀποσμηξάμενος ἔμφασιν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν καθηράμενος, κἀντεῦθεν πρὸς θεοπρίαν ἂ γενόμενος ἐπιτήδειος ὁ τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγου φιλόανθρωπον συγκατάθεσιν, καὶ τὴν αὐτοῦ ὑπερφυσίαν ἁ σάρκωσιν ἐν βᾶτῳ καὶ ἀύλῳ πυρὶ κατιδεῖν ἡξιωμένος, φλέγοντι μὲν καὶ ἐκπυροῦντι τὴν ἀκανθαν, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ λαμπρότητα, μεταβάλλοντι μὲν, οὐ καταφλέγοντι δὲ, οὐδὲ ἀφανίζονται, οὔτε μὲν τῆς οικείας αὐτὴν ἐξιστῶντι φύσεως ὁ πρῶτος τοῦ ὄντος, καὶ ἀληθῶς ὑπὲρ οὐσίαν ὄντος, μεμνημένος ὄνομα, τῶν οικείων καὶ συμφυλετῶν τὴν προστασίαν παρὰ Θεοῦ ἐγχειριζόμενος, ἰσχνόφωνον ἐχάλει ἑαυτὸν καὶ βραδύγλωσσον, ὡς οὐ δυνάμενος τῷ θεῷ ἐξυπηρετεῖσθαι βουλήματι ἁ, καὶ τοῦτο πρὸς τοῦφανὲς ἀγειν ἁ καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου καθίσταται ἁ πῶς ἐγὼ ὁ ἐρρυπωμένος, καὶ πάση ἀμαρτίᾳ κατεστιγμένος ἁ, φέρων δὲ τῶν λογισμῶν ἐν ἑμαυτῷ τὸν πολυτάραχον κλύδωνα, καὶ

A

I-3 PROLOGUS.

Religiosissimo et venerabili in Deo Patri Cosmæ, sanctissimo episcopo Majumæ, Joannes minimus monachus et presbyter, in Domino salutem.

Cunctabar quidem, o beate, exilitatis ingenii mei et linguæ difficultatis conscius, iis quæ vires meas excederent manum admoveere, et, confidentioris cujusdam instar ac temerarii, adytorum recessus penetrare; periculum videlicet extimescens, quod illis qui ejusmodi res auderent, impendet. Nam si divinus ille legislator Moyses, qui ab omni rerum humanarum aspectu secedens, crebrentibus sæculi fructibus relictis, ab omni specie corporali mentis oculum expurgaverat, et idoneus inde ad Dei ipsius intuitum evaserat; si ille, inquam, qui hoc consecutus erat, ut benignissimam ad nos usque Dei Verbi demissionem, incarnationemque naturæ vires superantem conspiceret in rubo, et in igne pabuli corporalis experte, a quo incensus rubus, sic in ejus splendorem immutaretur, ut tamen combustione nulla consumeretur, nec a propria natura descisceret; si ille demum qui omnium primus, ejus qui est, ipsaque essentia vere sublimior est, edoctus nomen fuerat, quique contribulium suorum principatum a Deo acceperat, impeditiorem nihilominus loquelam, et tardiores linguam causabatur, quam ut, consilii divini minister factus, ipsum palam efferret, et Dei hominumque sequester fieret: quinam contaminatus ego, nullisque non peccati maculis

VARIÆ LECTIONES.

ἁ Sic Combef. emendavit ex cod. S. Hil. et aliis codd. Edita et cæteri, ἀδυνάτων. Interpretes alii, et impossibilia audere. Lektionem priorem astruunt, quæ de Moyse sequuntur; atque hæc omnia ex Gregorii Naz. orat. 34, mutuata videntur. ἂ R. 2930, θεογνωσίαν. ἃ Edit. ὑπερφυσίως. ἄ R. 2930, θελήματι. Alii quidam βουλεύματι. Cod. S. Hil. ex emendat. et cæteri, βουλήματι. Velus interp. voluntati. ἁ Multi cod. mss. ἐρρυπωμένος καὶ πάσης ἀμαρτίας κατεστιγμ. Edita et codd. aliqui ἐρρυπωμένος πάση ἀμαρτία ἁ κατεστ. Reg. 2930, ὁ ῥύπω μὲν πάσης ἀμαρτίας κατεστιγμ. Colb. 4783, ὁ ῥύπω μὲν παντὶ καταστιγόμενος. Sic V. int. qui sorde quidem omnis peccati inquinatus sumi.

aspersus, qui perturbatissimos in meipso conscientiae fluctus gero; qui nec mentis, nec cogitationis labes elui, quo Dei divinarumque formarum speculum esse valeam; cui tandem deest oratio, quae ad res animo comprehensas explicandas sufficiat, quam ratione divinas abstrusasque res, et quae rationalis omnis creaturae captum excedunt, edisseram? Haec itaque cum ipse mecum considerarem, tentare sermonem pigebat: tum vero etiam obsequi mandatis verebar (dicam enim quod res est) ne deridendum me duplici nomine propinarem, ignorantiae nimirum, et, quod gravissimum est, temeritatis et dementiae. Nam ignorantiae quidem culpa veniam meretur, quando aliunde atque ex socordia nascitur. At scientiae opinionem cum inscitia conjunctum habere, id profecto grave et vituperio potius quam venia dignum fuerit; quinimo ignorantiae crassioris, ne dicam extremae, argumentum est. Caeterum inobedientiae fructus mors est, qui vero humilitatem et obedientiam colit, cum sese imitatore Christi in finem usque praebet, is in altum subvectus, a Deo gratiam lucis administram reportat, apertaque ore, impletur Spiritu, pectore purgatur, illustratur animo, sermonem accipit in apertione oris, et, cum non cogitet quid loqui debeat, loquentis potius in se spiritus organum existit. Quamobrem per vos obediens Christo, qui pontificis in vobis munus exercet, mandatis obtempero, vestrisque precibus fretus, os aperio, sperans fore, ut spiritu impleatur, tumque ea eloquia proferam quae non mei sensus fructus sunt, sed Spiritus, qui caecos sagaces reddit. Ita ut, quae daturus ille est, accipiam, eademque subinde pronuntiem.

Tripartitum opus. 1. Dialectica. 2. Liber de haeresibus. 3. Liber de fide orthodoxa. Primum itaque eorum, qui apud gentiles sapientiae laude insignes fuerunt, optima quaeque edisseram: quippe cum compertum habeam, quidquid boni fuerit, Dei beneficio mortalibus concessum esse; « quoniam *Omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum* (1): » quidquid autem veritati adversarium est, Satanic erroris tenebrosus inventus est, et perditae mentis commentum; quemadmodum praestantissimus in Theologia Gregorius aiebat. Quamobrem ad instar apis ea colligam et componam, quae affinia veritatis sunt, atque ab ipsismet hostibus salutem accipiam. Quidquid vero pravum, falsique nominis scientiae conjunctum erit, rejiciam. Mox in-

μήτε νοῦν, μήτε διάνοιαν κεκαθαυμένους, ὡς ἔσοπτον Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν χρηματίζει ἐμφάσεων¹, μήτε λόγον ἔχων ἐπαρχέσαι τοῖς νοηθεῖσι δυνάμενον, τὰ θεῖα καὶ ἀβρότητα φθέγγομαι, τὰ πάσης λογικῆς κτίσεως ὑπερβαίνοντα τὴν κατάληψιν; ταῦτα δὲ λογίζομενος, ὠκνοῦν τὸν λόγον², ἐδεδίειν τε τὸ ἐπίταγμα: εἰρήσεται γὰρ τάληθες, μήποτε διπλοῦν ὀφλήσω τὸν γέλωτα, τῆς ἀμαθίας ἅμα, καὶ τῆς ἀνοίας, τὸ δὲ χαλεπώτατον. Σύγγνωστον γὰρ τῆς ἀμαθίας τὸ ἐγκλημα, εἰ μὴ ἐκ ῥαθυμίας προέρχοιτο. Τὸ δὲ σὺν τῇ ἀμαθίᾳ κεκτῆσθαι τὴν τῆς γνώσεως οἴησιν, χαλεπὸν, καὶ ἐπίμωμον, καὶ συγγνώμης ἀπάτης ἀνάξιον, καὶ μείζονος, ἵνα μὴ λέγω τῆς ἀκρας, ἀμαθίας τεκμήριον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς παρακοῆς ὁ καρπὸς, θάνατος: ὁ δὲ ταπεινὸς καὶ ὑπήκοος, Χριστοῦ μιμητῆς³ καθιστάμενος, μέχρι τέλους πρὸς ὕψος ἀνάγεται, καὶ χάριν παρὰ Θεοῦ τὴν φωταγωγὸν κομίζεται, καὶ ἀνοίγων τὸ στόμα πληροῦται πνεύματος⁴, καὶ καρδίαν καθαίρεται, διάνοιάν τε φωτίζεται, καὶ λαμβάνει λόγον ἐν ἀνοίξει στόματος, οὐ μεριμνῶν τί λαλήσει, ὄργανον δὲ χρηματίζων⁵ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος τοῦ πνεύματος, δι' ὧν τῶ ἐν ὑμῖν ἱεραρχοῦντι Χριστῷ πειθόμενος ὑποκύπτω τῷ ἐπιτάγματι, καὶ ἀνοίγω τὸ στόμα, θαρρῶν ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς, ὡς πληρωθήσεται πνεύματος, καὶ λαλήσω λόγια, οὐ τῆς διανοίας καρπὸν τῆς ἐμῆς, ἀλλὰ καρπὸν τοῦ τοῦ τυφλοῦ σοφίζοντος⁶ πνεύματος, ὅσα δώσει λαμβάνων, καὶ ταῦτα φθεγγόμενος.

quae non mei sensus fructus sunt, sed Spiritus, qui caecos sagaces reddit. Ita ut, quae daturus ille est, accipiam, eademque subinde pronuntiem.

Καὶ πρῶτον¹ τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν τὰ κάλλιστα παραθήσομαι, εἰδῶς, ὡς εἴ τι μὲν ἀγαθόν, ἀνωθεν παρὰ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις δεδώρηται. « Ἐπειδὴ *πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθέν ἐστι, καταβαῖνον παρὰ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων.* » Εἰ τι δὲ τῆς ἀληθείας ἀντίπαλον, τῆς Σατανικῆς πλάνης εὖρεμα σκοτεινόν, καὶ διανοίας ἀνάπλασμα κακοδαίμονος, ὡς ὁ πολὺς ἐν θεολογίᾳ ἔφη Γρηγόριος (1), τὸν τῆς μελίσεως τρόπον μιμούμενος, τοῖς οικείοις τῆς ἀληθείας συνθήσομαι², καὶ παρ' ἐχθρῶν σωτηρίαν καρπύσομαι: ἀποπέμψομαι δὲ πᾶν ὃ τι φαῦλον, καὶ τῆς ψευδωνύμου ἐχόμενον γνώσεως. Εἶτα τούτων ἐχόμενα τῶν θεοστογῶν αἰρέσεων συντάξω τὰ φληναφήματα³, ὡς ἂν τὸ ψεῦδος ἐπιγινώσκοντες, πλέον τῆς ἀληθείας ἐξώμεθα. Εἶτα τὴν τῆς πλάνης ὀλέτειραν, καὶ τοῦ ψεύδους ἐλάτειραν, ὡς περ κροσσωτοῖς χρυσοῖς, τοῖς τῶν θεοπνεύστων προφητῶν, καὶ θεοδιδάκτων ἀλιέων, καὶ θεοφόρων

¹ Jac. i, 17.

VARIAE LECTIONES.

¹ Reg. ἡ ἐννοήσεων. Ita scriptum supra lin. in cod. S. Hil., scholium est exponens vocem ἐμφάσεων. ² Cod. S. Hil. τοὺς λόγους. ³ Edit. et Reg. 4, μαθητῆς. ⁴ Cod. S. Hil. et Reg. τοῦ πνεύμ. ⁵ Reg. 2972, χρηματίζει. ⁶ Reg. 5, φωτίζοντος. Sic vet. Int. illuminantis. Alios cod. sequor, faventque Biblia Graeca psal. cxlv, unde haec mutuatus est auctor. ¹ Reg. b. Colb. 1, πρότερον. ² Schol. R. 2929, τοῖς γνωστοῖς δηλονότι δόγμασι τῆς ἀληθείας συντάξω. Int. vet. genuinis nimirum veritatis dogmatis accensebo. ³ S. Hil. τὰ φληναφήματα. Scholium est quod in textum irrepsit.

NOTÆ

(1) Greg. Naz. *Orat. in SS. Lumina*, init.

ποιμένων τε καὶ διδασκάλων λόγοις κεκαλλωπισμένην καὶ περικεκοσμημένην ἀλήθειαν, σὺν Θεῷ καὶ τῇ αὐτοῦ ἐκθήσομαι χάριτι. Ἦς δόξα ἔσωθεν ἀπαστράπτουσα, τοὺς ἐντυγχάνοντας μετὰ τῆς δεούσης καθάρσεως, καὶ τῆς τῶν ταραχῶν λογισμῶν ἀποθέσεως, φωτίζει τοῖς ἁμαρύμασιν. Ἐγὼ δὲ, ἐμὸν μὲν, ὡς ἔφην, οὐδὲν· τὰ δὲ τοῖς ἐκκρίτοις τῶν διδασκάλων πεπονημένα εἰς ἓν συλλεξάμενος ὅση δύναμις, συντετμημένον τὸν λόγον ποιήσομαι, κατὰ πάντα ὑπέικων* τῷ ὑμετέρῳ προστάγματι. Ἀλλὰ μοι συγγνώμονες γένοισθε, θεοτίμητοι, παρακαλῶ, ταῖς ὑμετέραις ἐντολαῖς πειθαρχήσαντι, καὶ λαμβάνοντες τὸ ὑπήκοον, τὴν τῶν εὐχῶν χορηγίαν ἀντίδοτε.

sis per omnia gerens morem. Quapropter obsecro vos, venerandi in Christo Patres, ut præceptis vestris obsecuto mihi veniam concedatis, benevolique faveatis, ac pro ea quam vobis exhibet obedientia, vestras vicissim preces rependatis.

VARIÆ LECTIONES.

* Edit. ἐπέικων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ.

CAPITA PHILOSOPHICA.

Πίναξ ἀκριβῆς τῆς παρουσίας πυξίδος.

- α'. Περὶ γνώσεως.
- β'. Τίς ὁ σκοπός.
- γ'. Περὶ φιλοσοφίας.
- δ'. Περὶ τοῦ ὄντος, οὐσίας τε καὶ συμβεβηκότος.
- ε'. Περὶ φωνῆς.
- ς'. Περὶ διαιρέσεως.
- ζ'. Περὶ τοῦ φύσει προτέρου.
- η'. Περὶ ὀρισμοῦ.
- θ'. Περὶ γένους.
- ι'. Περὶ εἶδους.
- ια'. Περὶ ἀτόμου.
- ιβ'. Περὶ διαφορᾶς.
- ιγ'. Περὶ συμβεβηκότος.
- ιδ'. Περὶ ἰδίου.
- ιε'. Περὶ κατηγορουμένων.
- ισ'. Περὶ συνωνύμου καὶ ὁμωνύμου κατηγορίας.
- ις'. Περὶ τῶν ἐν τῷ τί ἐστι, καὶ ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστι κατηγορουμένων.
- ιη'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ τῶν πέντε φωνῶν.
- ιθ'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ γένους καὶ διαφορᾶς.
- κ'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ γένους καὶ εἶδους.
- κα'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ γένους καὶ ἰδίου.
- κβ'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ γένους καὶ συμβεβηκότος.
- κγ'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ διαφορᾶς καὶ εἶδους.
- κδ'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ διαφορᾶς καὶ ἰδίου.
- κε'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ διαφορᾶς καὶ συμβεβηκότος.
- κς'. Κοινωνία καὶ διαφορὰ εἶδους καὶ ἰδίου.

Index accuratus capitum hujusce voluminis.

- 1. De cognitione.
- 2. Quis hujus operis finis.
- 3. De philosophia.
- 4. De ente, substantia et accidente.
- 5. De voce.
- 6. De divisione.
- 7. De eo quod prius est natura.
- 8. De definitione.
- 9. De genere.
- 10. De specie.
- 11. De individuo.
- 12. De differentia.
- 13. De accidente.
- 14. De proprio.
- 15. De prædicatis.
- 16. De univoca et æquivoca prædicatione.
- 17. De prædicationibus in quid est et in quale quid est.
- 18. In quibus quinque voces convenient et discrepent.
- 19. In quibus genus et differentia convenient inter se et differant.
- 20. In quibus genus et species convenient inter se et differant.
- 21. In quibus genus et proprium inter se convenient et differant.
- 22. In quibus genus et accidens convenient inter se et differant.
- 23. In quibus differentia et species convenient inter se et differant.
- 24. In quibus differentia et proprium convenient inter se et differant.
- 25. In quibus differentia et accidens inter se convenient et differant.
- 26. In quibus species et proprium inter se convenient et differant.

27. In quibus species et accidens inter se convenient et differant.
28. In quibus proprium et accidens inseparabile tum convenient, tum differant.
29. De hypostasi et enhypostato et anhypostato.
30. De substantia, et natura, et forma; nec non de individuo, et persona et hypostasi.
31. **6** De æquivocis.
32. De univocis.
33. De polyonymis.
34. De alteris et heteronymis.
35. De denominativis.
35. De decem supremis generibus.
37. De homogeneis, et homioideis, et heterogeneis, et heteroideis ac numero differentibus.
38. De in quo.
39. De substantia.
40. De natura.
41. De forma.
42. De hypostasi.
43. De persona.
44. De enhypostato.
45. De anhypostato.
46. Divisio entis.
47. Divisio substantiæ.
48. De homogeneis, et homioideis, et heteroideis et homohypostatis, et numero differentibus.
49. De quanto et quantitate.
50. De iis quæ ad aliquid.
51. De qualitate et quali.
52. De agere et pati.
55. De situm esse.
54. De ubi.
55. De quando.
56. De habere.
57. De oppositis.
58. De habitu et privatione.
59. De priori et posteriori.
60. De simul.
61. De motu.
62. De habere.
63. De enuntiatione, affirmatione, et negatione.
64. De termino, et propositione et syllogismo.
65. De unione.
66. De hypostatica unione.
67. Philosophiæ definitiones sex.
68. De quatuor methodis dialecticis.

Dialecticæ Damasceni capita ea modo exhibuimus serie, qua in editione Basiliensi, et in quinque codicibus regis recensita reperiuntur, in quibus logica fusior continetur. Verum, ut utriusque editionis discrimina lector percipiat, indicem alium proferre lubet ex logicæ brevioris codicibus assumptum.

1. De ente, substantia et accidente.
2. De genere et specie, illoque generalissimo, et ea specialissima, et subalternis.
3. De individuo.
4. De differentia.
5. De accidente.
6. De proprio.
7. De prædicatis.
8. De prædicatione synonyma, et æquivoca.
9. **7** De prædicatione in quo quid est, et in quale quid est.
10. De hypostasi, enhypostato, et anhypostato.
11. De substantia, et natura, et forma, deque individuo, persona, et hypostasi.
12. De divisione.
13. De priori secundum naturam.
14. De definitione.
15. De æquivocis.

- κζ'. Κοινωνία και διαφορά εἶδους και συμβεβηκότος.
- κη'. Κοινωνία και διαφορά ἰδίου και ἀχωρίστου συμβεβηκότος.
- κθ'. Περὶ ὑποστάσεως, και ἐνυποστάτου και ἀνυποστάτου.
- λ'. Περὶ οὐσίας, και φύσεως, και μορφῆς, ἀτόμου, και προσώπου, και ὑποστάσεως.
- λα'. Περὶ ὁμωνύμων.
- λβ'. Περὶ συνωνύμων.
- λγ'. Περὶ πολυωνύμων.
- λδ'. Περὶ ἐτέρων, και ἑτερωνύμων.
- λε'. Περὶ παρωνύμων.
- λς'. Περὶ τῶν δέκα γενικωτάτων γενῶν.
- λζ'. Περὶ ὁμογενῶν, και ὁμοειδῶν, ἑτερογενῶν τε και ἑτεροειδῶν, και ἀριθμῶ διαφερόντων.
- λη'. Περὶ τοῦ ἐν τίνι.
- λθ'. Περὶ οὐσίας.
- μ'. Περὶ φύσεως.
- μα'. Περὶ μορφῆς.
- μβ'. Περὶ ὑποστάσεως.
- μγ'. Περὶ προσώπου.
- μδ'. Περὶ ἐνυποστάτου.
- με'. Περὶ ἀνυποστάτου.
- μς'. Διαίρεσις τοῦ ὄντος.
- μζ'. Διαίρεσις τῆς οὐσίας.
- μη'. Ἐτι περὶ ὁμογενῶν, και ὁμοειδῶν, ἑτερογενῶν τε και ἑτεροειδῶν, και ὁμοῦποστάτων, και ἀριθμῶ διαφερόντων.
- μθ'. Περὶ ποσοῦ και ποσότητος.
- ν'. Περὶ τῶν πρὸς τι.
- να'. Περὶ ποιῶν και ποιότητος.
- νβ'. Περὶ τοῦ ποιεῖν και πάσχειν.
- νγ'. Περὶ τοῦ κεῖσθαι.
- νδ'. Περὶ τοῦ ποῦ.
- νε'. Περὶ τοῦ πότε.
- νς'. Περὶ τοῦ ἔχειν.
- νζ'. Περὶ τῶν ἀντικειμένων.
- νη'. Περὶ ἕξεως, και στερήσεως.
- νθ'. Περὶ προτέρου, και ὑστέρου.
- ξ'. Περὶ τοῦ ἅμα.
- ξα'. Περὶ κινήσεως.
- ξβ'. Περὶ τοῦ ἔχειν.
- ξγ'. Περὶ ἀποφάνσεως, και ἀποφάσεως τε και καταφάσεως.
- ξδ'. Περὶ ὄρου, και προτάσεως, και συλλογισμοῦ.
- ξε'. Περὶ ἐνώσεως.
- ξς'. Περὶ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως.
- ξζ'. Ὅρισμοὶ φιλοσοφίας εἰσὶν ἕξ.
- ξη'. Περὶ τῶν τεσσάρων διαλεκτικῶν μεθοδῶν.

- α'. Περὶ τοῦ ὄντος, οὐσίας τε και συμβεβηκότος.
- β'. Περὶ γένους τοῦ γενικωτάτου, και τοῦ εἰδικωτάτου, και τῶν ὑπαλλήλων.
- γ'. Περὶ ἀτόμου.
- δ'. Περὶ διαφορᾶς.
- ε'. Περὶ συμβεβηκότος.
- ς'. Περὶ ἰδίου.
- ζ'. Περὶ κατηγορουμένων.
- η'. Περὶ συνωνύμου και ὁμωνύμου κατηγορίας.
- θ'. Περὶ τῆς ἐν τῷ τί ἐστι, και ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστι κατηγορίας.
- ι'. Περὶ ὑποστάσεως και ἐνυποστάτου, και ἀνυποστάτου.
- ια'. Περὶ οὐσίας, και φύσεως, και μορφῆς, ἀτόμου τε, και προσώπου, και ὑποστάσεως.
- ιβ'. Περὶ διαίρεσεως.
- ιγ'. Περὶ τοῦ φύσει προτέρου.
- ιδ'. Περὶ ὁρισμοῦ.
- ιε'. Περὶ ὁμωνύμων.

Reliqua capita eo sequuntur ordine, quo in priori indice.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Περὶ γνώσεως.

Οὐδὲν τῆς γνώσεως ἐστὶ τιμιώτερον· ἡ γὰρ γνώσις φῶς ἐστὶ ψυχῆς λογικῆς· τὸ ἔμπαλιν, ἡ ἄγνοια, σκότος. Ὡς γὰρ ἡ φωτὸς στέρησις σκότος ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ τῆς γνώσεως στέρησις λογισμοῦ σκότος ἐστίν· ἀλόγων μὲν γὰρ ἡ ἄγνοια ἴδιον· λογικῶν δὲ, ἡ γνώσις. Ἐπιτοίνου μὴ πάρεστι γνώσις, γνωστικῶν κατὰ φύσιν ὄντων, καὶ ἐπιστημονικῶν, οὗτος, κατὰ φύσιν ὢν λογικὸς, ἐξ ἀμελοῦς καὶ ῥαθύμου ψυχῆς ἀλόγων ἐστὶ χείρων· γνώσιν δὲ φημί, τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων γνώσιν· τῶν γὰρ ὄντων αἱ γνώσεις. Ἡ ψευδὴς γνώσις, ὡς τοῦ μὴ ὄντος οὕσα γνώσις, ἄγνοια μᾶλλον, ἢ ἡ γνῶσις ἐστὶ. Τὸ γὰρ ψεῦδος ἕτερον οὐδὲν, ἢ τὸ μὴ ὄν, λαθέσθηκεν. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐ γυμνῆ τῇ ψυχῇ ζῶμεν, ἀλλ' ὡς περ ὑπὸ παραπετάσματι τῷ σαρκίῳ καλυπτομένη ἡμῶν ψυχῇ, νοῦν μὲν ὀρώμεθα καὶ γνωστικὸν, ὅσον ὀφθαλμὸν κέκτηται, καὶ δεκτικὸν τῆς τῶν ὄντων γνώσεως, καὶ ἐπιστήμης, οὐκ ὀλοθεὶν δὲ γνώσιν, καὶ τὴν ἐπιστήμην ἔχει, ἀλλὰ δεῖται τοῦ διδάξαντος· προσέλθωμεν τῷ ἀψευδεὶ διδασκάλῳ τῇ ἀληθείᾳ. Χριστὸς δὲ ἐστὶν ἡ ἐνυπόστατος σοφία τε καὶ ἀλήθεια, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως οἱ ἀπόκρυφοι· ὅς ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σοφία καὶ δύναμις, καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ διὰ τῶν θείων Γραφῶν ἀκούσωμεν, καὶ μάθωμεν τὴν πάντων τῶν ὄντων γνώσιν τὴν ἀληθῆ· προσερχόμενοι ἐπιμελῶς καὶ εἰλικρινῶς προσιωμεν, μὴ ἀμβλύνομεν ἡμῶν τὸ νοερόν τῆς ψυχῆς ὄμμα τοῖς πάθεσι· μόλις γὰρ ἂν καθαρωτάτῳ καὶ διειδεδεστάτῳ ὀφθαλμῷ τρανῶς ἀτενίσαι τις τῇ ἀληθείᾳ δυνήσεται· *Ἐὶ τὸ ἐν ἡμῖν φῶς, ἦτοι ὁ νοῦς, σκότος, τὸ σκότος πόσον;* Ὁλητὴ ψυχῇ καὶ πάσῃ διανοίᾳ προσέλθωμεν (1). Ὡς γὰρ ἀδύνατον, ὀφθαλμὸν συχνῶς περιστρεφόμενον καὶ περιαγόμενον, τρανῶς ἀτενίσαι τῷ ὄρατῷ, ἀλλὰ δεῖ προσεχῆς τὸ ὄμμα ἐνεργῆσαι τῷ βλεπομένῳ, οὕτω πᾶσαν λογισμοῦ ζάλην ἀποσεισάμενοι, ἀὐλῶς προσέλθωμεν τῇ ἀληθείᾳ. Προσερχόμενοι καὶ μέχρι πύλης φθάνοντες, μὴ ἀρκεσθῶμεν, ἀλλὰ εὐτόνως κρούσωμεν, ὡς ἂν ἀνοιχθείης ἡμῖν τῆς τοῦ νυμφῶνος θύρας, καὶ ἴδωμεν τὰ ἐν αὐτῷ κάλλη. Πύλη μὲν οὖν ἐστὶ τὸ γράμμα· ὁ δὲ ἐντὸς τῆς πύλης νυμφῶν, τὸ κεκρυμμένον ὑπ' αὐτοῦ τῶν νοημάτων κάλλος, ἦτοι τῆς ἀληθείας τὸ Πνεῦμα. Εὐτόνως κρούσωμεν, ἀνάγνωμεν ἀπαξ, δις, πολλάκις· καὶ οὕτως ὀρύσσοντες, τὸν θησαυρὸν τῆς γνώσεως εὐρήσομεν, καὶ τοῦ πλοῦτος κατατροφήσομεν (2). Ζητήσωμεν, ἐρευνήσωμεν, ἀνακρίνωμεν, ἐρωτήσωμεν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. Καὶ, *Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι*

CAPUT PRIMUM.

De cognitione.

Scientia et cognitio animi lumen est. Falsa cognitio, vera est ignorantio. — Cognitione nihil excellentius est. Ea quippe rationalis animæ lumen est, quemadmodum e contra inscitia est caligo. Nam sicut privatio lucis tenebræ sunt, ita et cognitionis privatio rationis obscuritas est. Enimvero brutorum animantium proprium quoddam est ignorantio: cognitio autem rebus quæ ratione præditæ sunt, convenit. Ille igitur qui, cum natura sua cognitionis et scientiæ capax sit, ea tamen caret, idem, quamlibet alioqui sit naturæ rationalis, propter animi desidiam socordiamque belluis deterior efficitur. Atqui cognitionem dico, veram illam eorum quæ sunt notitiam. Scientiæ siquidem versantur circa ea quæ sunt; unde falsa cognitio, utpote notitia illius quod non est, ignorantio potius quam cognitio fuerit. Falsum enim nihil est aliud, nisi id quod non est. Quoniam ergo non solo animo vivimus, sed animus noster, carne ceu tegumento quodam coopertus, mentem velut oculum quemdam nactus est, qui, cernendo cognoscendoque, rerum notitiam ac scientiam possit percipere, nec tamen a se, vel ex propriis, cognitionem et scientiam obtinet, sed opem magistri desiderat. Proinde magistrum illum adire nos oportet, qui ab omni mendacio alienus est; ipsam, inquam, veritatem, Christum, qui est ipsamet sapientia veritasque subsistens, in quo sunt omnes thesauri scientiæ absconditi¹; quique Dei et Patris sapientia et virtus existit², ut vocem ejus divinarum Scripturarum ope audiendo, veram rerum omnium scientiam addiscamus. Cæterum e re nostra est ut diligenter sinceroque animo accedamus, nec committamus, ut animæ nostræ acies intelligendi per vitiosos affectus obtundatur. Vix enim fieri possit, ut quisquam vel purissimo, vel limpidissimo prorsus oculo veritatem clare conspiciat. *Quod si lumen quod in te est, hoc est mens nostra, tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt*³? Properemus itaque toto animo totaque mente. Quemadmodum enim fieri nequit, ut oculus crebro circumactus, et hinc inde circumversatus, rem quæ sub aspectum cadit, perspicue contueatur: sed in illud quod cernitur, intentum esse obtutum oportet: sic etiam omni cogitationum tempestate depulsa, veritatem, relictis materiæ sæcibus, nos adire convenit: ita tamen, ut non ad fores usque perrexisse satis sit nobis; sed fortiter pulsemus, quo thalami patefacta janua, internam ejus elegantiam inspiciam

¹ Coloss. ii, 3. ² I Cor. i, 24. ³ Matth. vi, 28.

VARIÆ LECTIONES.

ῥ Unus cod. Bibliothecæ nostræ in quo habentur hæc priora capita, διάγνωσιν. ῥ R. 1986, τῶν γὰρ ὄντων ἡ γνώσις· ἡ δὲ τῶν οὐκ ὄντων γνώσις. In mox laudato cod. nostro, ἡ καὶ τῶν παρόντων ἐπίγνωσις.

NOTÆ.

(1) Basil. orat. in illud: *Attende tibi ipsi.*

(2) Clement. Alex. lib. viii Strom.

mus. Janua porro littera est ; thalamus vero intra A
januam positus, pulchritudo sensuum sub illa de-
litescens, hoc est Spiritus veritatis. Strenue pul-
semus, inquam, semel iterumque, ac sæpius le-
gamus, atque hoc modo fodientes, thesaurum
scientiæ inveniemus, et divitiis affluemus. Quæramus, investigemus, exploremus, sciscitemur.
Omnis enim qui petit, accipit, et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur *. Itemque: *Interroga patrem
tuum, et annuntiabit tibi; et majores tuos scientia, et dicent tibi* *. Quapropter si discendi studiosi-
simus, multiplices quoque disciplina instructi erimus. Cuncta quippe diligenti studio et labore com-
parari nata sunt, in primis vero, et post omnia, largientis Dei gratia.

Porro, quandoquidem Apostolus monet, *ut om-
nia probantes, quod bonum est teneamus* †, genti-
lium quoque sapientum libros juvat consulere.
Fortassis enim apud illos etiam mercium aliquid
nanciscemur, et nonnihil quod animæ utile sit, ex
ipsis decerpemus. Omnis siquidem artifex aliqui-
bus instrumentis indiget, quibus opera sua conficiat: sed et consentaneum est, ut ancillæ quædam
reginæ serviant. Hanc igitur assumere doctrinam
non pigeat, quæ veritati famuletur, quo propul-
semus impietatem, quæ tyrannidem olim suam in
eam exercuit. Absit vero ut eo, quod bonum est,
male utamur, ac dissereudi artem ad simplices
deciptos tractemus. Quinimo, quamvis veritas
variis argumentationum captionibus non egeat, iis
tamen adversus illos qui bellum improbum cient,
abutamur.

Quid studiorum finis esse debeat. — Quamobrem
ab his, velut ab elementis, et quæ idonea sunt iis,
qui lacte adhuc opus habent, dicendi exordium
sumamus, implorata ope et auxilio Christi, qui
Dei subsistens Verbum est, a quo omne datum
optimum et omne donum perfectum conceditur. Hunc
autem finem sibi præstituant, qui hæc legerint, ut
mentem suam ad beatam vitam tanquam ad por-
tum applicent; hoc est, ut sensuum opera ad
eum, qui sensu et comprehensione omni sublimior
est, subvehantur; ad rerum utique omnium cau-
sam et opificem. Nam *ex pulchritudine creaturæ
cum proportione creator perspicitur* †. Et, *invisibi-
lia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur* †.
Quocirca si animo ab inanis gloriæ cupiditate libero et humili scientiam appetamus, voto-
rum plane compotes efficiemur: *Non enim, ait
Christus veritas, potestis in me credere, cum glo-
riam ab hominibus accipiatis* †. Ac rursus: *Omnis
qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exal-
tabitur* †.

CAPUT II.

Quisnam hujus operis finis.

FONS SCIENTIÆ, triplex opus. — Quandoquidem

* Matth. vii, 8.

* Deut. xxxii, 7.

* I Thess. v, 21.

* Sap. xiii, 5.

* Rom. i, 20.

* Joan. v, 41.

† Luc. xiv, 11.

VARIÆ LECTIONES.

† Lege, πρὸς τὸν Θεὸν scilicet, tanetsi omnes mss. codd. habeant πρὸς τὴν. * In nostro cod. legi-
tur Περὶ σκοποῦ. Sic etiam Basileenses verterunt, *De scopo*. In R. 3447 nullus titulus inspicitur, sed
eadem serie hæc omnia continuantur.

NOTÆ.

(3) Isocr. ad Dæmonicum.

τοὺς πρεσβυτέρους σου ἐν γνώσει, καὶ ἐρουσί σοι.
Ἐὰν οὖν ὤμεν φιλομαθεῖς, ἐσόμεθα καὶ πολυμα-
θεῖς (3). Ἄλωτὰ γὰρ ἐπιμελεῖα καὶ πόνῳ γίνεσθαι
πέφυκεν ἅπαντα καὶ πρὸ πάντων, καὶ μετὰ πάντα,
τῇ τοῦ διδόντος Θεοῦ χάριτι.

Ἐπειδὴ δὲ φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος πάντα δο-
κιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε, ἐρευνήσωμεν καὶ
τῶν ἐξω σοφῶν τοὺς λόγους. Ἴσως τι καὶ παρ' αὐ-
τοῖς τῶν ἀγωγίμων εὐρήσωμεν, καὶ τι ψυχωφέλες
καρπωσόμεθα. Πᾶς γὰρ τεχνίτης δεῖται καὶ τινῶν
πρὸς τὴν τῶν ἀποτελεσμένων κατασκευὴν. Πρέπει
δὲ καὶ τῇ βασιλίδι ἄβραις τισὶν ὑπηρετεῖσθαι. Λά-
βωμεν τοίνυν τοὺς δούλους τῆς ἀληθείας λόγους, καὶ
τὴν κακῶς αὐτῶν τυραννήσαν ἀσέβειαν ἀπώσω-
μεθα καὶ μὴ τῷ καλῷ κακῶς χρῆσώμεθα· μὴ πρὸς
ἐξαπάτην τῶν ἀπλουστέρων τὴν τέχνην τῶν λόγων
μεταχειρισώμεθα· ἀλλὰ εἰ καὶ μὴ δεῖται ποικίλων
σοφισμάτων ἢ ἀλήθεια, πρὸς γε τὴν τῶν κακομάχων,
καὶ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἀνατροπὴν τούτοις
ἀποχρησώμεθα.

necnon ad eversionem falsi nominis scientiæ,

Ἐκ τούτων τοίνυν τὴν ἀρχὴν ποιησώμεθα, ὡς
στοιχείων, καὶ τοῖς ἐπι δεομένοις γάλακτος ἀρμολύ-
των, Χριστὸν, τὸν τοῦ Θεοῦ ἐνυπόστατον Λόγον,
ἀγωγὸν ἐπικεκλημένοι, παρ' οὗ πᾶσα δόσις
ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα δίδοται τέλειον. Ἔστι
δὲ σκοπὸς τοῖς ἐντυγχάνουσι πρὸς τὸ μακάριον τέλος
καθορισθῆναι τὸν νοῦν. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ διὰ τῶν
αἰσθήσεων ἀναχθῆναι πρὸς τὴν ὑπὲρ πᾶσαν αἰσθη-
σιν καὶ κατάληψιν· ὅς ἐστιν ὁ τῶν πάντων αἴτιος,
καὶ ποιητὴς, καὶ δημιουργός. Ἐκ γὰρ καλλονῆς
οἰκείων κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γεγεσιουργός
κατοπτρεύεται, καὶ τὰ ἄορατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως
κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται.
Ἀκενοδόξῳ τοίνυν καὶ ταπεινῷ φρονήματι τῆς γνώ-
σεως ἐφιέμενοι τοῦ ποθημένου τευξόμεθα. Οὐ γὰρ
δύνασθε πιστεῦειν εἰς ἐμὲ, ἔφη Χριστὸς ἡ ἀλήθεια,
δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες. Καὶ, Πᾶς ὁ
ὕψων ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν
ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Τίς ὁ σκοπός *.

Ἐπειδὴ πᾶς ἀσκόπως ἐναρχόμενος πράγματος

ὡς ἐν σκοτει διαπορεύεται· ὁ γὰρ ἀσκόπως κοπιῶν, καθολικῶς πτωχεύει· φέρε τὸν προκείμενον τοῦ λόγου σκοπὸν πρότερον εἰπωμεν, ὡς ἂν εὐληπτα εἶη τὰ λεγόμενα. Σκοπὸς τοίνυν ἡμῖν ἐστὶ φιλοσοφίας ἀπάρξασθαι, καὶ πανταδαπὴν γνῶσιν, ἣση δύναμις, συντετμημένως τῇ παρούσῃ ἐνυπογράψασθαι δέλτω. Διὸ ΠΗΓΗ ΓΝΩΣΕΩΣ ὀνομαζέσθω. Ἐρῶ ταιγαροῦν ἐμὸν οὐδέν· τὰ δὲ σποράδην θελοῖς τε καὶ σοφοῖς ἀνδράσι λελεγμένα, συλλήδδην ἐκθήσομαι. Ἄμεινον οὖν πρότερον γνῶναι αὐτόχρημα, τί ἐστὶ φιλοσοφία.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ φιλοσοφίας.

Φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις τῶν ὄντων ἢ ὄντα ἐστὶ· τούτέστι, γνῶσις τῆς τῶν ὄντων φύσεως. Καὶ πάλιν· φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· τούτέστιν ὁρατῶν τε, καὶ ἀοράτων. Φιλοσοφία πάλιν ἐστὶ μελέτη θανάτου, τοῦ προαιρετικοῦ, καὶ τοῦ φυσικοῦ (4). Διττὴ γὰρ ζωὴ, ἣ τε φυσικὴ, καθ' ἣν ζῶμεν· καὶ ἡ προαιρετικὴ, καθ' ἣν προσπαθῶς τῆς παρούσης ζωῆς ἀντεχόμεθα. Διττὸς καὶ ὁ θάνατος, ὃ τε φυσικὸς, ὃς ἐστὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος· καὶ ὁ προαιρετικὸς, καθ' ὃν τῆς παρούσης ζωῆς καταφρονοῦντες, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐπειγόμεθα. Φιλοσοφία αὐθὺς ἐστὶν ὁμοιοῦσθαι· Θεῷ. Ὁμοιοῦμεθα δὲ Θεῷ κατὰ τὸ σοφόν, ἦτοι τὴν ἀγαθοῦ γνῶσιν ἀληθῆ· καὶ κατὰ τὸ δίκαιον, ὃ ἐστὶ τὸ τοῦ Ἰσοῦ διανεμητικὸν καὶ ἀπροσωπώληπτον ἐν κρίσει· καὶ κατὰ τὸ ὅσιον δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ δίκαιον, ἦτοι τὸ ἀγαθόν, τὸ εὐεργετεῖν τοὺς ἀδικοῦντας. Φιλοσοφία ἐστὶ τέχνη τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν· ἡ γὰρ φιλοσοφία ἀρχὴ ἐστὶ πάσης τέχνης. Δι' αὐτῆς γὰρ πᾶσα τέχνη εὐρηταί, καὶ πᾶσα ἐπιστήμη· τέχνη οὖν ἐστὶν ἡ ἐν τισὶ σφαλλομένη, κατὰ τινος. Ἐπιστήμη δὲ, ἡ ἐν μηδενὶ σφαλλομένη, μόνη δὲ φιλοσοφία οὐ σφάλλεται. Καθ' ἑτέρους δὲ, τέχνη ἡ διὰ χειρῶν ἐργαζομένη, ἐπιστήμη δὲ, πᾶσα λογικὴ τέχνη· γραμματικὴ, ῥητορικὴ, καὶ αἱ τοιαῦται. Φιλοσοφία πάλιν ἐστὶ φιλία σοφίας. Σοφία δὲ ἀληθῆς, ὁ Θεὸς ἐστὶν, ἡ οὖν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν αὕτη ἐστὶν ἀληθῆς φιλοσοφία.

rationem exercetur, ut sunt grammatica, rhetorica, et aliæ id genus. Denique philosophia est amor sapientiae. Porro vera sapientia Deus est, atque adeo dilectio erga Deum, ipsa est vera philosophia.

Διαιρεῖται δὲ ἡ φιλοσοφία εἰς θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν· τὸ θεωρητικόν, εἰς θεολογικόν, φυσιολογικόν, καὶ μαθηματικόν· τὸ δὲ πρακτικόν, εἰς ἠθικόν, οἰκονομικόν, πολιτικόν (5). Θεωρητικὸν μὲν οὖν ἐστὶ τὸ τὴν γνῶσιν κοσμοῦν. Ἔστιν οὖν θεολογικόν τὸ κατανοεῖν τὰ ἀσώματα καὶ αἰθερά. Πρῶτον μὲν Θεὸν τὸν ὄντως αἰθλον. Ἐπειτα δὲ καὶ ἀγγέλους καὶ ψυχάς. Φυσιολογικόν δὲ, ἡ τῶν ὑλικῶν, καὶ προχείρων ἡμῖν

A quicumque nullo sibi praestituto sine rem aliquam aggreditur, is velut in tenebris graditur: quia in extrema penuria ille est, qui nullam laborum metam spectat, age, quis harum lucubrationum finis sit, ante declaremus, quo facile percipiantur, quae subinde dicemus. Nobis itaque propositum est de philosophia tractare, atque omnis generis scientiam, quantum licebit, hoc volumine complecti; quod idcirco SCIENTIAE FONDS jure sit appellandum. Quocirca nihil a meipso proferam, sed ea quae a viris sanctis eruditisque dicta sunt, in unum congesta exponam. Igitur ante omnia nosse convenit quid sit philosophia.

CAP. III.

De philosophia.

B *Sextuplex definitio philosophiae.*—Philosophia est cognitio rerum quae sunt, prout sunt; hoc est cognitio naturae illarum. Item, philosophia est divinarum humanarumque rerum scientia; id est earum quae tum sub aspectum cadunt, tum aciem oculi fugiunt. Rursum philosophia est meditatio mortis, sive naturalis, sive liberae voluntatis sit. Duplex quippe est vita, naturalis nimirum qua vivimus, et altera quam libere eligimus, per quam huic praesenti vitae propensiore affectu adhaerescimus. Duplex item mors, naturalis, quae animam disjungit a corpore, et alia, quam animi inductione eligimus, qua pro nihilo vitam praesentem ducentes, ad futuram properamus. Ad haec philosophia est imitatio Dei. Porro Deum per sapientiam imitamur, hoc est, per veram boni cognitionem, nec non per justitiam, qua suum unicuique tribuitur, nulla personarum habita in judicando ratione, ac demum per sanctitatem, sive bonitatem, quae justitia potior est, quaque beneficiis devincimus eos a quibus injuriam perpessi sumus. Philosophia est ars artium et scientia scientiarum. Nam philosophia primas in artibus tenet, per quam ars omnis scientiaque reperta sit. Atqui ars, juxta quosdam, ejusmodi est ut in aliquibus fallatur; scientia vero in nullis: philosophia autem sola nunquam fallitur. Vel etiam, ut aliis magis arridet, ars est quae manuum opera aliquid facit: at scientia est ars omnis quae per rationem exercetur, ut sunt grammatica, rhetorica, et aliæ id genus. Denique philosophia est amor sapientiae. Porro vera sapientia Deus est, atque adeo dilectio erga Deum, ipsa est vera philosophia.

D *Divisio philosophiae.*—Philosophia dividitur in speculatricem et practicam seu activam. Speculatrix subinde in theologiam, physiologiam et mathematicam. Practica itidem in ethicam, oeconomicam et politicam. Speculatrix itaque cognitionem exornat. Quocirca theologiae proprium est ea considerare quae corpore et materia vacant; ac primum quidem Deum a materia alienissimum, tum deinde

VARIAE LECTIONES.

* R. 2927 ὁμοίωσις, et in margine haec similitudo fieri dicitur κατὰ τὸ δυνατόν, id est, quantum homini possibile est. Idem codex, τοὺς αὐτὸν ἀδικοῦντας.

NOTAE.

(4) Ammon. Proleg. in Isagogen Porphyrii.

(5) Ammonius, ibid.

angelos et animas. Physiologia autem est cognitio rerum materia constantium, quæque in promptu nobis sunt, puta animantium, stirpium, lapidum, aliorumque ejusmodi. Mathematica tandem est scientia rerum, quæ quamvis ex se corpore careant, in corpore nihilominus considerantur, hoc est numerorum, concentuum, præterea figurarum, et motus astrorum. Atque illa speculatio quæ circa numeros occupatur, arithmetice scientiam 10 constituit; quæ circa sonos, musicam; quæ circa figuras, geometriam; quæ demum circa sidera, astronomiam. Istæc omnia locum medium tenent inter corpora et res incorporeas. Numerus enim per se quidem corporeus non est, cæterum in materia consideratur, puta in tritico, aut vino, aut in re aliqua simili. At vero philosophiæ pars activa circa virtutes versatur. Mores enim expolit, docetque quemadmodum vita instituenda sit: ac si nuncupatur; sin vero toti familiæ, œconomica;

Philosophiam autem e medio tollere nonnulli conati sunt, illam ipsam, ullamve scientiam aut perceptionem negantes existere. Quos quidem ad hunc modum refellemus. Quonam pacto philosophiam, omnemque scientiam, et comprehensionem exstare inficiamini? An quod hoc vobis notum compertumque est? Ac si quidem id vobis certo compertum est, ex hoc ipso sequitur cognitionem esse, et comprehensionem. Sin autem hoc minime assecuti estis, ecquis tandem erit, qui fidem vobis cognitionem neutiquam percepistis?

Quia igitur philosophia est cognitio eorum quæ sunt, agendum de ente verba faciamus. Verum nosse attinet, ordiri nos ab ea philosophiæ parte, quæ circa ratiocinationem occupatur, quæque philosophiæ instrumentum potius est, quam pars; quippe cujus opera ad omnem demonstrationem utatur. Primum itaque de simplicibus nudisque vocibus disseremus, quarum simplici notione res simplices declarantur, atque ita demum de ratiocinatione tractabimus.

CAP. IV.

De ente, substantia et accidente.

Ens rerum omnium quæ sunt, commune nomen est: dividiturque in substantiam et accidens. Ac substantia quidem potior est, ut quæ in seipsa, et

γνώσις· ἦται ζώων, φυτῶν, λίθων, καὶ τῶν τοιούτων. Μαθηματικὸν δὲ ἡ τῶν καθ' αὐτὰ μὲν ἀσωμάτων, ἐν σώμασι δὲ θεωρουμένων, γνώσις· ἀριθμῶν, φημί, καὶ ἀρμονίας φθόγγων. Ἐτι δὲ σχημάτων, καὶ ἀστρῶν κινήσεως, ἡ μὲν οὖν περὶ ἀριθμοῦς θεωρία τὴν ἀριθμητικὴν συνίστησιν ἐπιστήμην· ἡ δὲ περὶ φθόγγων, τὴν μουσικὴν, ἡ δὲ περὶ τὰ σχήματα, τὴν γεωμετρικὴν· ἡ δὲ περὶ τὰ ἀστρα, τὴν ἀστρονομικὴν. Ταῦτα δὲ μέσα σωμάτων καὶ ἀσωμάτων εἰσὶν· ὁ γὰρ ἀριθμὸς, καθ' αὐτὸν μὲν ἀσώματος ἐστὶ· θεωρεῖται δὲ καὶ ἐν ὕλῃ, σίτῃ τυχόν, ἢ οἴνῳ, ἢ τινὶ τῶν τοιούτων· τὸ δὲ πρακτικὸν περὶ ἀρετῆς καταγίνεται. Ἦθος γὰρ κοσμεῖ, καὶ πῶς δεῖ πολιτεύεσθαι διδάσκει· καὶ εἰ μὲν ἐνὶ ἀνθρώπῳ νομοθετεῖ, λέγεται ἠθικόν· εἰ δὲ ὄλῳ οἴκῳ, λέγεται οἰκονομικόν· εἰ δὲ πόλεσι καὶ χώραις, λέγεται πολιτικόν.

quidem uni duntaxat homini leges præscribit, ethica politica, denique, si urbibus ipsis ac regionibus.

Ἄλλ' ἀναιρεῖν ἐπεχείρησάν τινες τὴν φιλοσοφίαν, φάσκοντες μὴ εἶναι ταύτην, μηδὲ γνῶσιν τινα, ἢ κατ' ἀλήθειαν. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν. Πῶς φατε μὴ εἶναι φιλοσοφίαν, καὶ γνῶσιν, καὶ κατάληψιν; ἔγνωκότες καὶ κατειληφότες, ἢ μὴ ἔγνωκότες, μηδὲ κατειληφότες; εἰ μὲν οὖν κατειληφότες, ἰδοὺ ἐστὶ γνῶσις καὶ κατάληψις. Εἰ δὲ μὴ ἔγνωκότες, οὐδεὶς ὑμῖν πιστεύσει περὶ πράγματος διαλεγόμενοις, οὐ τὴν γνῶσιν οὐ κατειλήφατε.

adhibeat, quando ea de re disputatis, cujus cogni-

Ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶ φιλοσοφία, καὶ γνῶσις τῶν ὄντων ἐστὶ, περὶ τοῦ ὄντος εἰπωμεν. Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὡς τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς φιλοσοφίας ἀρχόμεθα, ὅπερ ὄργανόν ἐστι (6) μᾶλλον τῆς φιλοσοφίας, ἢ περὶ μέρος. Αὐτῷ γὰρ πρὸς πᾶσαν ἀπόδειξιν κέχρηται. Διαλέγομεθα οὖν περὶ ἀπλῶν φωνῶν τέως, δι' ἀπλῶν ἐννοιῶν ἀπλᾶ δηλουσῶν πράγματα· πρότερον γὰρ τὴν τῶν λέξεων σημασίαν δηλώσαντες, οὕτω καὶ περὶ λόγων διασκεψόμεθα.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τοῦ ὄντος, οὐσίας τε καὶ συμβεβηκότος.

Τὸ ὄν κοινὸν ἡνομά ἐστὶ πάντων τῶν ὄντων· τοῦτο διαιρεῖται εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. Οὐσία μὲν οὖν ἐστὶ τὸ κυριώτερον^α, ὡς ἐν ἑαυτῷ, καὶ μὴ ἐν

VARIÆ LECTIONES.

^α R. 1986 τὸ κυριώτατον. Mox edita habent ὡς ἐν αὐτῷ, mss. vero ut emendavimus et sensus postulat.

NOTÆ.

(6) "Ὅπερ ὄργανον ἐστὶ, quæ quidem philosophiæ potius, etc. Hoc recentioribus placet magis, tametsi invariables sint dialecticæ seu logicæ leges. At dialecticam sumit Aristoteles lib. i Topic., c. 1, pro ea parte quæ in sola opinione consistit, ut a demonstratione secernitur. Verum hoc discrimen noster parum curavit, et cum Ammonio illud Platoniorum maxime approbat, dialecticam nedum circa opinandi argumenta versari, quin potius quatuor veluti partes complecti, divisionem, definitionem, demonstrationem et resolutionem. Ammonii verba in Isagogen Porphyrii ex cod. nostræ biblioth. afferre juvaret; sed ne tricis plus æquo

indulgere videar, observasse sufficiat Damascenum, post Platonicos dialecticam nuncupasse organum seu instrumentum scientiæ: cum e contra Peripateticorum dialectica ad opinionem potius spectet quam ad scientiam. Cæterum Philosophus jure suo uti potuit in muneribus assignandis dialecticæ, quando, eodem Ammonio in ejus Vita teste, cum argumentandi, tum demonstrandi regulas repererit. Οἱ μὲν γὰρ πάλαι, inquit, ἀποδείξει μὲν ἤδρασαν, ἀποδείξει δὲ ποιεῖν οὐκ ἠπίσταντο. Veteres siquidem demonstrare quidem noverant, demonstrationum vero conficiendarum modos ignorabant.

ἑτέρῳ, ἔχον τὴν ὑπαρξίν. Συμβεβηκός δὲ, τὸ μὴ δύναμενον ἐν ἑαυτῷ εἶναι, ἐν δὲ τῇ οὐσίᾳ θεωρούμενον. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία ὑποκειμένη ἔστι, ὡς περ ὕλη τῶν πραγμάτων. Συμβεβηκός δὲ, τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ, ὡς ἐν ὑποκειμένῳ θεωρούμενον. ὅσον χαλκός, καὶ κηρός, οὐσία, σχῆμα δὲ, καὶ μορφή καὶ χρῶμα, συμβεβηκός. Καὶ σῶμα μὲν οὐσία, χρῶμα δὲ συμβεβηκός. Τὸ μὲν οὖν σῶμα οὐκ ἔστιν ἐν τῷ χρώματι, ἀλλὰ τὸ χρῶμα ἐν τῷ σώματι. Οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀλλὰ ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ ψυχῇ. Οὐδὲ ὁ χαλκός, καὶ ὁ κηρός ἐν τῷ σχήματι, ἀλλὰ τὸ σχῆμα ἐν τε τῷ κηρῷ, καὶ τῷ χαλκῷ. Οὐδὲ λέγεται τὸ σῶμα τοῦ χρώματος, ἀλλὰ τὸ χρῶμα τοῦ σώματος· οὐδὲ ἡ ψυχὴ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη τῆς ψυχῆς· οὐδὲ κηρός τοῦ σχήματος, ἀλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ κηροῦ. Καὶ τὸ μὲν χρῶμα, καὶ ἡ ἐπιστήμη, καὶ τὸ σχῆμα ἀλλοιοῦται τὸ δὲ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ ὁ κηρός τὰ αὐτὰ μένουσιν, οὐκ ἀλλοιουμένης τῆς οὐσίας. Καὶ ἡ μὲν οὐσία, καὶ ἡ ὕλη τοῦ σώματος μία, χρώματα δὲ πολλά. Ὅμοίως καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν, τὸ μὲν ὑποκειμένη οὐσία ἔστι, τὸ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ θεωρούμενον, συμβεβηκός.

Ὅριζονται δὲ τὴν μὲν οὐσίαν οὕτως. Οὐσία ἔστι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξίν. Συμβεβηκός δὲ ἔστι, τὸ μὴ δύναμενον ἐν ἑαυτῷ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξίν. Οὐσία τοίνυν ἔστι θεός, καὶ πᾶν κτίσμα. Εἰ καὶ ὁ θεός (7) οὐσία ἐστὶν ὑπερούσιος. Εἰσὶ δὲ καὶ οὐσιώδεις ποιότητες, περὶ ὧν ἐροῦμεν.

excedat. Sunt autem insuper qualitates substantiales, de quibus dicemus :

Totum hoc caput quartum ea edidi serie qua in editione Basileensi legitur, necnon in Regiis codicibus n. 1986, 2927, 2931 et 3447, qui proluxiore Damasceni logicam continent. Verum quandoquidem in aliis codicibus Regiis, in vetustissimo Colbertino, in cod. Sancti-Hilarii, in nostro altero, et in veteri translatione Latina, atque in Arabica, omnino varius est contextus, fastidiosumque foret, imo perquam difficile, varias lectiones colligere, et sigillatim adnotare, illud idem caput eo seorsim ordine edendum censui, quo in mox laudatis codicibus reperitur; maxime cum, et approbante Combefisio, longe nitidiorem sensum exhibeant. Atque hancce methodum in logico Damasceni opere sequi iterum atque iterum cogemur.

Περὶ τοῦ ὄντος, οὐσίας τε καὶ συμβεβηκότητος.

Τὸ ὄν κοινὸν ὀνομά ἐστι πάντων τῶν ὄντων. Τοῦτο μὲν οὖν διαιρεῖται ἢ εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός. Οὐσία μὲν οὖν ἔστι πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρῳ πρὸς σύστασιν· ἡγουν τὸ ἐν ἑαυτῷ ὄν, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξίν. Συμβεβηκός δὲ, τὸ μὴ δύναμενον ἐν ἑαυτῷ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξίν. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία ὑποκειμένη ἔστιν, ὡς περ ὕλη τῶν πραγμάτων. Συμβεβηκός δὲ, τὸ ἐν οὐσίᾳ θεωρούμενον, ὅσον τὸ σῶμα, καὶ τὸ

A non in altero existat. Accidens vero est, quod in seipso esse nequit, sed in alio consideratur. Substantia enim, tanquam rerum materies, subjecti rationem habet : accidens autem illud est, quod in substantia velut in subjecto consideratur : v. gr. æs et cera substantiæ sunt ; figura autem, et forma, et color, accidentia. Itaque corpus quidem substantia est ; color vero, accidens. Animus item substantia est ; scientia autem accidens. Nec vero corpus est in colore, sed color in corpore ; neque animus in scientia, sed scientia in animo : nec denique æs, aut cera in figura est, sed figura in cera, aut ære. Quamobrem non dicitur coloris corpus, sed color corporis ; neque animus scientiæ, sed scientia animi : neque rursum cera figuræ, sed figura ceræ. B Ac color quidem, scientia, et figura mutationi obnoxia sunt, corpus autem, animus et cera eadem manent, quippe cum substantia mutationi nequaquam obnoxia sit. Itemque substantia quidem, et materia corporis una est : multi vero colores sunt. Pari modo in reliquis omnibus, subjectum quidem est substantia, quod autem in subjecto, substantia nempe, spectatur, accidens.

Definitiones substantiæ et accidentis. — Ad hunc porro modum substantiam definiunt : substantia est res per se existens, nec indigens altero ad existendum. Accidens vero est, quod in seipso esse nequit, sed est in alio. Quapropter Deus, et omnis res creata, substantiæ sunt : quanquam Deus C ejusmodi substantia est, quæ substantiam omnem

De ente, substantia et accidente.

Ens rerum omnium commune est nomen. Quocirca dividitur in substantiam et accidens. Substantia est res per se existens, nec alio indigens ad subsistendum ; sive id quod ita in se est, ut non existat in altero. Accidens vero illud est quod esse in seipso non potest, sed in alio D habet ut existat. Substantia tanquam rerum materia, subjecti rationem habet : at accidens in subjecto consideratur ; ut puta corpus

VARIE LECTIONES.

† Idem cod. Reg. τὸ κείμενον. † Regii 2 τοῦτο οὖν τὸ ὄν τέμνεται. Vet. int. Hoc igitur ens. † Regii 2 πρὸς σύστασιν ἦτοι τὴν ὑπαρξίν.

NOTÆ.

(7) *Ei καὶ ὁ θεός οὐσία. Quanquam Deus, etc.* Suspicionem diluit eorum, qui ex cap. 12 suæ Institut. ad Joan. Laodic. colligerent, Deum sub genere substantiæ censerent. Unde infra cap. 46, ubi ens dividit in substantiam et accidens, et substantiam in sua inferiora, divinam substantiam omisit. Quin potius lib. 1 *De fid. orth.* c. 12, negat sine impietate affirmari posse, Deum non hujus simplicitatis esse, ut ab essentialibus differentiis immu-

nis sit. Quocirca Theodorus Abucaras, opusc. 2, eo maxime probat Deum et hominem duas in Christo naturas esse, quod homo sub genere ponatur, Deus non item : θεός οὐκ εἰς γένος ὑποταχθήσεται, ὡς ἔχει ἄνθρωπος. Διὸ κυριώτερον ἔστιν ἀριθμῆσαι δύο φύσεις, καὶ δύο οὐσίας. Eadem olim ratione argumentatus fuerat Rusticus S. R. E. Diaconus, *Disputat. contra Acephalos.*

et color. Non enim corpus est in colore, sed color in corpore. Unde corpus est substantia, et color accidens. Consimiliter animus et prudentia. Non enim animus exstat in prudentia, sed prudentia in animo. Quo sit, ut non dicatur corpus coloris, sed color corporis; neque animus prudentiæ, sed prudentia animi. Animus ergo substantia est, prudentia vero accidens. **12** Dempto siquidem animo, prudentiam quoque tolli necessum est. Si enim desierit animus, in quonam prudentia reperietur? Verum sublata prudentia, non statim animus aufertur: quoniam absque prudentia permanere animus potest. Pari modo omnium entium illud substantia est, quod in seipso, et non in alio, habet existentiam: quod autem per se esse nequit, sed in alio exstat, hoc plane est accidens.

CAP. V.

De voce.

Vox alia significans, alia quæ nihil significat.— Quandoquidem de omni prorsus philosophica voce dicere instituumus, operæ pretium est ut prius perspectum habeamus, circa quasnam voces philosophia versetur. Ab ipsa voce igitur sumpto sermonis exordio, hoc dicimus: vox aut significatione caret, aut significandi vim habet. Quæ significatione caret, ea est qua nihil significatur: quæ vero vim habet significandi, ea significatur aliquid. Rursum vox illa, quæ nihil significat, aut articulata est, aut non articulata. Non articulata est, quæ scribi nullatenus potest; articulata autem, quæ potest scribi. Itaque non articulata, quæ expers est significationis, vox illa est, quæ a saxo, v. gr. vel a ligno editur. Nec enim litteris exaratur, nec quidquam significat. Significationis expers, et articulata, velut scindapsus. Hoc enim scribitur, sed nihil significat. Non enim fuit, aut erit aliquando scindapsus. De voce igitur quæ significatione careat, sive articulata sit, sive non articulata, nulla philosophiæ cura est. Rursum autem vox significans, aut articulata est, aut non articulata. Vox non articulata, significandi vim habens, est, ut canum latratus. Ea quippe canis designatur, quia vox est canis. Insuper designat adesse aliquem. Cæterum non est articulata; non enim scribi potest. Quo circa neque hanc curat philosophia. At vero quæ significans, et articulata est, vel est universalis, vel particularis, ut Petrus, Paulus. Sed ne particularis quidem vocis rationem habet philosophia, sed significanti, et articulata, et universalis.

Vox essentialis, vel adjectitia.— Hæc vero rursus vel substantialis est, vel substantiæ adjectitia. Substantialis seu essentialis est, quæ essentiam,

Α χρώμα· οὐ γάρ ἐστι σῶμα ἐν τῷ χρώματι, ἀλλὰ τὸ χρώμα ἐν τῷ σώματι. Ἔστιν οὖν, τὸ μὲν σῶμα, οὐσία, τὸ δὲ χρώμα, συμβεβηκός. Ὁμοίως καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ ἡ φρόνησις. Οὐ γάρ ἐστιν ἡ ψυχὴ ἐν τῇ φρονήσει, ἀλλ' ἡ φρόνησις ἐν τῇ ψυχῇ. Διὸ οὐδὲ λέγεται τὸ σῶμα τοῦ χρώματος, ἀλλὰ τὸ χρώμα τοῦ σώματος· οὐδὲ ἡ ψυχὴ τῆς φρονήσεως, ἀλλ' ἡ φρόνησις τῆς ψυχῆς. Ἔστιν οὖν, ἡ μὲν ψυχὴ οὐσία, ἡ δὲ φρόνησις, συμβεβηκός. Τῆς μὲν γὰρ ψυχῆς ἀναιρουμένης, συναναιρεῖται καὶ ἡ φρόνησις. Μὴ οὐσης γὰρ ψυχῆς, ἐν τίνι ἐστὶ φρόνησις; φρονήσεως δὲ ἀναιρουμένης, οὐ πάντως ἀναιρεῖται ἡ ψυχὴ· ἐνδέχεται γὰρ ψυχὴν εἶναι ἐκτὸς φρονήσεως. Ὁμοίως ἐπὶ πάντων τῶν ὄντων, τὸ ἐν ἑαυτῷ, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὸ εἶναι, οὐσία ἐστὶ· τὸ δὲ μὴ ἄδυναμον καθ' ἑαυτὸ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν, συμβεβηκός ἐστι β.

B

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ φωνῆς.

Ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς ἡμῖν ἐστὶ διαλαβεῖν περὶ πάσης ἀπλῶς·^δ φιλοσόφου φωνῆς, δεῖ ἡμᾶς πρότερον γινῶναι περὶ ποίας φωνῆς φιλοσοφία καταγίνεται. Ἐξ αὐτῆς τῆς φωνῆς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ποιούμενοί φαμεν· ἡ φωνή, ἢ ἀσημὸς ἐστὶ, ἢ σημαντικὴ· καὶ ἀσημὸς μὲν ἐστὶν ἡ μηδὲν σημαίνουσα. Σημαντικὴ δὲ ἡ σημαίνουσα τι. Εἶτα πάλιν, ἡ ἀσημὸς φωνή, ἢ ἀναρθρὸς ἐστὶν, ἢ ἐναρθρὸς. Ἀναρθρὸς μὲν οὖν ἐστὶν, ἡ μὴ δυναμένη γραφῆναι. Ἐναρθρὸς δὲ, ἡ δυναμένη γραφῆναι. Ἔστιν οὖν ἀναρθρὸς καὶ ἀσημὸς φωνή, οἷον ἡ γινομένη ὑπὸ λίθου τυχόν, ἢ ξύλου·^ε Οὔτε γὰρ γράφεται, οὔτε σημαίνει τι. Ἀσημὸς δὲ καὶ ἐναρθρὸς, οἷον σκίνδαφος. Τοῦτο γὰρ γράφεται, οὔτε σημαίνει τι. Οὔτε γὰρ γέγονε σκίνδαφος, οὔτε ἐστὶ· περὶ μὲν οὖν τῆς ἀσημῆς φωνῆς, καὶ τῆς ἀναρθροῦ, καὶ ἐναρθροῦ οὐδεὶς λόγος τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἡ δὲ σημαντικὴ φωνὴ πάλιν, ἢ ἐναρθρὸς ἐστὶν, ἢ ἀναρθρὸς. Ἀναρθρὸς μὲν οὖν σημαντικὴ φωνὴ ἐστὶν, ὡς ἡ ὕλακὴ τῶν κυνῶν, αὕτη γὰρ σημαίνει τὸν κύνα, ὅτι κυνὸς φωνὴ ἐστὶ. Σημαίνει δὲ καὶ τινος παρουσίαν· ἀναρθρὸς δὲ ἐστὶ, διότι οὐ γράφεται. Οὔτε οὖν περὶ ταύτης λόγος τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἡ δὲ ἐναρθρὸς σημαντικὴ ἐστὶν, ἢ καθόλου, ἢ μερικῆ· καθόλου μὲν, οἷον ἄνθρωπος. Μερικὴ δὲ, οἷον Πέτρος, Παῦλος. Οὔτε οὖν περὶ τῆς μερικῆς ἐστὶ λόγος τῇ φιλοσοφίᾳ. Ἀλλὰ περὶ τῆς σημαντικῆς, καὶ ἐναρθροῦ, καὶ καθόλου, ἡγουν κοινῆς, καὶ ἐπὶ πολλῶν λεγομένης.

Δ αὕτη δὲ πάλιν ἡ οὐσιώδης ἐστὶν, ἢ ἐπουσιώδης. Οὐσιώδης μὲν οὖν ἐστὶν, ἡ δηλωτικὴ τῆς οὐσίας, ἡγουν φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐπουσιώδης δὲ, ἡ

VARIÆ LECTIONES.

^δ Noster ἡ μὴ οὐσης γὰρ ψυχῆς ἐν τίνι οὐδὲ φρόνησις. ^ε Noster idem, ἔχον τὴν ὑπαρξιν, ἡγουν τὸ εἶναι, οὐσία ἐστὶ· τὸ δὲ μὴ. ^β In nostro additur οὐσία τοίνυν ἐστὶ θεός καὶ πᾶν κτίσμα. εἰ καὶ ὁ θεὸς οὐσία ἐστὶν ὑπερούσιος· εἰσὶ δὲ καὶ οὐσιώδεις ποιότητες, quæ quidem ex prolixiori Logica interpolata videntur. ^γ Hoc caput in nostro ἡ πρæmittitur capiti præcedenti, περὶ ὄντος κ. τ. ε., de ente, substantia, et accidente. ^δ Deest ἀπλῶς in nostro. ^ε Noster ἡ ξύλου φόφος.

δηλοῦσα τὰ συμβεβηκότα· οἷον, ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικὸν θνητόν. Ταῦτα ὅλα οὐσιώδη εἰσὶν. Ἐάν γὰρ ἀφέλῃς τι τούτων ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἐστὶ ἄνθρωπος. Καὶ ἐάν εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἐστὶ ζῶον, οὐκ ἐστὶ ἄνθρωπος¹. Καὶ ἐάν εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἐστὶ λογικόν, οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐάν εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἐστὶ θνητόν, οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, καὶ ζῶόν ἐστὶ, καὶ λογικόν, καὶ θνητόν. Διὰ τοῦτο οὖν λέγονται οὐσιώδεις, ὅτι αὐταὶ συμπληροῦσι τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀδύνατον συστήναι τὸν ἄνθρωπον ἐκτὸς αὐτῶν. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἐκάστου πράγματος, τὰ συνιστῶντα τὴν φύσιν, οὐσιώδη λέγονται. Ἐπουσιώδη δὲ τὰ συμβεβηκότα, ἃ τινὰ ἐνδέχεται εἶναι ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, ἀνθρώπῳ τυχόν, ἢ ἵππῳ, ἢ ἐτέρῳ τοιούτῳ τινί, καὶ μὴ εἶναι· οἷον τὸ λευκόν. Ἐάν γὰρ ἐστί τις λευκός, κἂν μέλας, οὐδὲν ἦτιον ἐστὶ ἄνθρωπος. Ταῦτα οὖν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπουσιώδη εἰσὶν, ἡγουν συμβεβηκότα, ἃ τινὰ αὐτὰ τε δυνάμεθα ἔχειν, καὶ τὰ τούτων ἐναντία.

Ἡ οὐσιώδης φωνή, ἢ τὸ τί ἐστὶ δηλοῖ, ἢ τὸ ὅποιον τί ἐστὶ· οἷον ἐρωτώμενοι, τί ἐστὶν ἄνθρωπος φάμεν, ζῶον. Εἶτα ἐρώτωμενοι, ὅποιον ζῶον, λέγομεν λογικὸν θνητόν. Ἡ οὖν οὐσιώδης φωνή, ἢ δηλοῦσα τὸ ποῖον τί ἐστὶ, λέγεται διαφορά. Ἡ δὲ δηλοῦσα, τὸ τί ἐστὶν, ἢ πολλὰ εἶδη σημαίνει, καὶ ποιεῖ τὸ γένος· ἢ πολλούς, τῷ ἀριθμῷ μὲν διαφέροντας ἀλλήλων, τῷ εἶδει δὲ οὐδαμῶς, καὶ ποιεῖ τὸ εἶδος· τὸ μὲν πρότερον, ἡγουν γένος, οἷον ἡ οὐσία· ἢ γὰρ οὐσία σημαίνει, καὶ ἄνθρωπον, καὶ ἵππον, καὶ βοῦν. Ἐκαστον γὰρ αὐτῶν οὐσία τε λέγεται, καὶ ἐστὶν· ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο εἶδος ὑπάρχει ἕκαστον. Τὸ δὲ δεύτερον, ἡγουν τὸ εἶδος, οἷον ὁ ἄνθρωπος· σημαίνει γὰρ πολλούς, ἡγουν πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους, ὃ τινες τῷ ἀριθμῷ διαφέρουσιν ἀλλήλων. Ἄλλος γὰρ ἐστὶν ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος· καὶ οὐκ εἰσὶν εἷς, ἀλλὰ δύο. Τῷ δὲ εἶδει οὐ διαφέρουσιν, ἡγουν τῇ φύσει. Πάντες γὰρ ἄνθρωποι, καὶ λέγονται, καὶ εἰσὶν.

Ἐστὶν οὖν τὸ μὲν μερικώτερον, καὶ ἀριθμῷ διαφέρον, οἷον ὁ Πέτρος, ἄτομον, καὶ πρόσωπον, καὶ ὑπόστασις. Ὅπερ τὸν τινὰ σημαίνει. Ἐρωτώμενοι γὰρ τίς ἐστὶν οὗτος, λέγομεν ὁ Πέτρος^ε. Σημαίνει καὶ τὸ ἄλλος. Ἄλλος γὰρ ἐστὶν ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος· καὶ αὐτός, καὶ οὗτος, καὶ ἐκεῖνος, ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἀτόμου λαμβάνεται, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ καθ' ἑαυτὰ ὑφέστηκε^δ. Τὸ δὲ περιέχον τὰ ἄτομα λέγεται εἶδος, καὶ ἐστὶ καθολικώτερον τοῦ ἀτόμου, ὅτι πολλὰ ἄτομα περιέχει, οἷον ὁ ἄνθρωπος. Περιέχει γὰρ καὶ Πέτρον, καὶ Παῦλον, καὶ πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους. Ὅπερ λέγεται φύσις, καὶ οὐσία,

A hoc est, naturam rerum declarat; adjectitia, quæ accidentia indicat; v. gr. homo est animal rationale mortale. Omnia hæc essentialia sunt. Nam si quidpiam horum ex homine subtraxeris, homo esse desinet. Etenim si dixeris non esse animal, non est amplius homo. Si item, non esse ratione præditum, non est homo. Simili modo si mortale negaveris, jam neque homo erit. Quivis enim homo, et animal, et ratione præditum, et mortale est. Ob eam igitur causam voces dicuntur substantiales, quia naturam complent, neque fieri potest, ut, his sublatis, persistat homo. Eodem modo in unaquaque re, substantia dicuntur quæ naturam constituunt. Quæ autem **13** adventitia, accidentia sunt, ut quæ in subjecto, puta in homine, vel equo, aut re altera ejusmodi, esse, vel non esse possint, velut candor. Quamlibet enim quisquam candidus, aut ater sit, nihilominus homo est. Hæc itaque et similia horum, adjectitia sunt, sive accidentia; quæ quidem, tum ipsa, tum ipsorum contraria, nobis possunt inesse.

Vocis substantialis significata. — Jam vero vox substantialis, aut quid res sit significat, aut quale quid sit. Ut si quis ex nobis sciscitetur, quidnam homo sit; respondemus, animal. Deinde si quærat, quale animal sit, dicimus, rationale mortale. Quapropter substantialis vox, quæ quale quid res sit indicat, differentia nuncupatur. Quæ vero quid sit declarat, vel illud multas species exprimit, ac tum genus efficit; vel multos qui numero, et non specie, differunt, ac tum speciem facit. Primum quidem genus est, ut substantia. Substantia enim significat, et hominem, et equum, et bovem, quorum quodlibet substantia dicatur et sit, unumquodque vero, species. Aliud autem, et aliud, unaquæque species est. Secundum autem est species, ut homo. Multos siquidem significat, id est omnes et singulos homines, qui quidem numero inter se differunt: alius enim Petrus et alius Paulus, nec unus sunt, sed duo: specie autem, id est natura non differunt. Omnes enim homines dicuntur, et revera sunt.

Particularia numero differunt — Igitur id quod specialius quidem et particulare est, numero differt, ut Petrus, individuum, et persona et hypostasis; quod quidem unum aliquem significat. Nam cum quis ex nobis percontatur, quisnam hic sit, respondemus, Petrus. Idem autem et vox, alius, significat. Alius enim est Petrus, et alius Paulus; item, ipse, et hic, et ille. Hæc et alia ejusmodi, quæ per se subsistunt, de individuo dicuntur. Porro quod complectitur individua, species appellatur, latiusque quam individuum patet; utpote quæ multa individua comprehendat,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Cod. S. Hil. Noster ἢ πάλιν οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος. Καὶ ἐάν εἴπῃς, οὐκ ἐστὶ θνητόν, οὐδὲ οὕτως ἐστὶν ἄνθρωπος. ^ε Noster καὶ λέγομεν τὸν Πέτρον. ^δ Noster, ὅπερ καθ' ἑαυτὸ ὑφέστηκε. Refertur ad ἄτομον, *individuum*.

puta homo (quippe comprehendit Petrum, et Paulum, et omnes ac singulos homines) atque, ut sancti Patres sanxerunt, natura, et substantia, et forma nuncupatur, velut animal: continet enim hominem, bovem, equum, latiusque patet, quam species. Porro sancti Patres speciem, ac genus, naturam, et formam, et substantiam appellarunt. Cæterum species, hoc est natura, et substantia, et forma, non alium, aut diversum efficit, sed aliud. Aliud enim quantum ad naturam hominem esse dicimus, et aliud equum. Non autem alium et aliud. Porro in specie dicitur, hoc, et ipsum, et illud, et alia id genus. Quæ quidem in quid est prædicantur. At vera differentia diversum facit (nam diversum est animal rationale, ab eo quod rationis expers est) et tale, et quale. Adventitia substantiæ autem vox, aut uni tantum speciei inest, aut multis. Si uni duntaxat, proprium dicitur; ut facultas ridendi, quæ inest soli homini; ac hinnendi, quæ soli equo. Quod si multis speciebus insit, efficit accidens, ut candor. Hic enim et homini, et equo et cani, et plerisque aliis speciebus inest. Atque hæc quinque **14** voces sunt, ad quas omnis vox philosophica redigitur. Quamobrem sciendum nobis est, quid quæque significet, et in quibus inter se convenient, aut discrepent: sunt autem hæc genus, species, differentia, proprium, et accidens.

Brevis earum vocum expositio. — Genus est, quod de pluribus specie differentibus, in quid est prædicatur; id est dicitur, et nominatur. Prædicari enim idem est, ac de aliquo dici. Species est, quæ de pluribus numero differentibus, in quid est prædicatur. Differentia est, quæ de pluribus specie differentibus, in quale quid est prædicatur, atque in definitione ut substantialis assumitur. Hæc autem est, id quod non potest in eadem specie peræque, vel esse, vel non esse; verum prorsus necesse est ut in ea specie sit, cujus est differentia; quam etiam, cum adest, conservat, et cum abest, destruit. Neque fieri potest, ut et ipsa, et ipsius contrarium in eadem specie sit: v. g. fieri nequit, ut ratio homini non insit. Nam quod ratione caret, nusquam homo est. Hæc, cum adest, hominis naturam constituit, et cum abest, interimit. Neque enim quod rationis expers est, hominis rationem habet. Sciendum igitur, eam substantialem, et naturalem, et constituentem, et dividendam, et specificam differentiam, et substantialem qualitatem et naturalem proprietatem appellari; quæ apud philosophos propriissime differentia dicitur, ut quæ maxime

καὶ μορφή κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας (8). Τὸ δὲ πολλὰ εἶδη περιέχον, λέγεται γένος· οἷον τὸ ζῶον. Περιέχει γὰρ ἄνθρωπον, βοῦν, ἵππον, καὶ ἔστι καθολικώτερον τοῦ εἶδους. Οἱ δὲ ἅγιοι Πατέρες τὸ εἶδος, καὶ τὸ γένος ἐκάλεσαν φύσιν, καὶ μορφήν, καὶ οὐσίαν· ποιεῖ δὲ τὸ εἶδος, ἡγουν ἡ φύσις, καὶ ἡ οὐσία, καὶ ἡ μορφή, οὐκ ἄλλον, οὐδὲ ἄλλοιον, ἀλλὰ ἄλλο. Ἄλλο γὰρ, κατὰ φύσιν, λέγομεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἄλλο τὸν ἵππον, οὐχὶ ἄλλον, καὶ ἄλλον. Λέγεται δὲ ἐπὶ τοῦ εἶδους τοῦτο, καὶ αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅπερ ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορεῖται. Ἡ δὲ διαφορὰ ἄλλοιον ποιεῖ. Ἄλλοιον γὰρ ζῶον τὸ λογικόν, καὶ ἄλλοιον τὸ ἄλογον· καὶ τοιοῦτον, καὶ οἷον, καὶ ὅποιον. Ἡ ἐπουσιώδης φωνή, ἡ ἐνὶ ὑπάρχει, ἡ πολλοῖς. Καὶ εἰ μὲν ἐνὶ, λέγεται ἴδιον, ὡς τὸ γελαστικόν, μόνῳ τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχον, καὶ τὸ χρεμεστικόν, μόνῳ τῷ ἵππῳ. Εἰ δὲ πολλοῖς εἶδεσιν ὑπάρχει, ποιεῖ τὸ συμβεβηκός· οἷον τὸ λευκόν. Τοῦτο γὰρ ὑπάρχει, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἵππῳ, καὶ κυνὶ, καὶ ἄλλοις πολλοῖς εἶδεσι, καὶ αὗται εἰσὶν αἱ πέντε φωναί, ὑφ' ἧς ἀνάγεται πᾶσα φιλόσοφος φωνή. Ταύτας οὖν δεῖ ἡμᾶς γινῶναι, ἐκάστη τί σημαίνει, καὶ ἐν τίνι κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις, καὶ ἐν τίνι διαφέρουσιν. Εἰσὶ δὲ αὗται, γένος, εἶδος, διαφορὰ, ἴδιον καὶ συμβεβηκός.

Γένος μὲν, τὸ κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον, τουτέστι λεγόμενον, καὶ κατονομαζόμενον. Κατηγορεῖσθαι γὰρ ἐστὶ τὸ κατὰ τινος λέγεσθαι. Εἶδος δὲ, τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ, ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον. Διαφορὰ δὲ, ἡ κατὰ πλειόνων (9), καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει, ἐν τῷ ὅποιον τί ἐστι κατηγορουμένη, καὶ ἐν τῷ ὀρισμῷ λαμβανομένη, ὡς οὐσιώδης. Αὕτη δὲ ἐστὶ, ἢ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι, καὶ μὴ εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει, καὶ ἀδύνατον μὴ εἶναι ἐν τῷ εἶδει οὗ ἐστίν· ἢ καὶ παρὸν σώζει, καὶ ἀπὸν φθείρει. Καὶ ἀδύνατον αὐτὸ, καὶ τὸ ἐναντίον αὐτοῦ εἶναι ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει· οἷον τὸ λογικόν, ἀδύνατον μὴ εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ γὰρ ἄλογον, οὐκ ἄνθρωπος. Τοῦτο παρὸν, συνιστᾷ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀπὸν, φθείρει. Τὸ γὰρ ἄλογον, οὐκ ἄνθρωπος. Δεῖ οὖν γινῶσκειν, ὅτι αὕτη λέγεται οὐσιώδης, καὶ φυσικῆ, καὶ συστατικῆ, καὶ διαιρετικῆ, καὶ εἰδοποιῶς διαφορὰ, καὶ οὐσιώδης ποιότης, καὶ φυσικὸν ἰδίωμα φύσεως, ἥτις λέγεται παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ἰδιαίτατα διαφορὰ, ἰδιωτάτη, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως παραστατικῆ τῆς ἐχούσης αὐτήν. Ἰδιον δὲ ἐστὶ τὸ ἐνὶ εἶδει ὑπάρχον, καὶ παντὶ τῷ εἶδει, καὶ ἀεὶ, ὃ καὶ ἀντιστρέφει [ὡς οἷον τὸ γελαστικόν.] Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Hæc subiecit Combefisius, nullo suffragante ms.; necessaria tamen esse series probat.

NOTÆ.

(8) Greg. Naz. epist. ad Cleodionum.

(9). Διαφορὰ δὲ ἡ κατὰ πλειόνων, Differentia vero ea est, etc. Sic quidem Porphyrius differentiam definit. At differentia, quæ de multis specie diversis enuntiatur, mediam duntaxat speciem

constituit, non infimam; e. gr., rationale de sola natura, seu specie humana, ejusque individuis, Petro, Paulo, Joanne, etc., qui nullatenus sunt species, ipsomet auctore confitente.

γελαστικός, καὶ πᾶν γελαστικόν, ἄνθρωπος. Συμβε-
 θηκὸς δὲ ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων
 τῷ εἶδει, ἐν τῷ ὁποίῳ τί ἐστὶ κατηγορούμενον, καὶ
 μὴ λαμβανόμενον ἐν τῷ ὀρισμῷ, ἀλλὰ δυνάμενον.
 Καὶ ὑπάρχειν ἰ, καὶ μὴ ὑπάρχειν· ὁ οὔτε παρὸν
 σώζει, οὔτε ἀπὸν φθείρει. Τοῦτο λέγεται ἐπουσιώδης
 διαφορὰ, καὶ ποιότης. Τοῦτο ἢ χωριστόν ἐστίν, ἢ
 ἀχώριστον. Χωριστόν μὲν, ὃ ποτε μὲν γίνεται, ποτὲ
 δὲ ἀπογίνεται ἐν τῇ αὐτῇ ὑποστάσει, ὡς κάθισις,
 ἀνάκλισις, στάσις, νόσος, ὑγίεια. Ἀχώριστον δὲ, ὅπερ
 οὐσίας μὲν οὐκ ἐστὶ συστατικόν, ὡς μὴ ἐν ὅλῳ τῷ
 εἶδει θεωρούμενον. Ὅμως ἡνίκα γένηται ἐν τινὶ
 ὑποστάσει, ἀδύνατον χωρισθῆναι αὐτῆς· οἷον ἡ σιμό-
 τῆς, ἡ γρυπότης, ἡ γλαυκότης, καὶ τὰ τοιαῦτα.
 Τοῦτο τὸ ἀχώριστον συμβεβηκὸς, λέγεται χαρακτη-
 ριστικὸν ἰδίωμα. Τοῦτο γὰρ ἀφόρισμα ἀποτελεῖ τὴν

ὑπόστασιν, ἡγουν τὸ ἄτομον. Ἄτομον δὲ ἐστὶ τὸ ἐξ
 οὐσίας καὶ συμβεβηκῶν καθ' αὐτὸ ὑφιστάμενον,
 ἀριθμῷ τῶν ὁμοειδῶν κεχωρισμένον, οὐ τὸ τί δηλοῦν,
 ἀλλὰ τὸν τίνα· περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐξῆς ἀκριβέστερον
 σὺν θεῷ μαθησόμεθα.
 ac subsistens singulare, id est individuum, constituit. Individuum denique est, quod ex substan-
 tia et accidentibus per se subsistit, solaque numeri ratione ab iis, quæ ejusdem sunt speciei,
 secernitur; nec quid, sed quemdam, significat. De quibus accuratius deinceps, Deo dante, acturi
 sumus.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Περὶ διαιρέσεως.

Διαίρεσις ἐστὶν ἡ πρώτη τομὴ τοῦ πράγματος·
 οἷον τὸ ζῶον διαιρεῖται εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. Ἐπι-
 διαίρεσις δὲ ἐστὶν ἡ δευτέρα τομὴ τοῦ αὐτοῦ πρά-
 γματος. Οἷον τὸ ζῶον ἐπιδιαίρεται εἰς ἄπουν, δίπουν,
 τετράπουν. Ἄπουν μὲν, ἰχθύν, δίπουν δὲ, ἄνθρωπον,
 καὶ ὄρνειον, τετράπουν δὲ βοῦν, ἵππον, καὶ τὰ τοιαῦ-
 τα. Ὑποδιαίρεσις δὲ ἐστὶν, ἡ τοῦ τμηθέντος σκέλους
 τομὴ· οἷον τὸ ζῶον διαιρεῖται εἰς λογικὸν καὶ ἄλο-
 γον. Τὸ λογικὸν εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. Ἰδοὺ τὸ πρῶ-
 τον διαιρεῖται εἰς δύο· σκέλη, εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον.
 Ἡ δὲ τοῦ ἐνὸς τῶν σκελῶν διαίρεσις, ἡ λέγουσα, τὸ
 λογικὸν διαιρεῖται εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον, ὑποδιαί-
 ρεσις ἐστίν. Οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ γίνεται διαίρεσις
 καὶ ἐπιδιαίρεσις. Ἄλλ' ὅτε μὴ πάντα περιέχονται
 ὑπὸ τὴν πρώτην διαίρεσιν, οἷον, τὸ ζῶον διαιρούμε-
 νον εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς, καὶ
 ἐν τοῖς ἀλόγοις θεωρεῖται τὸ δίπουν. Ἀναγκαίως οὖν
 ἐπιδιαίρουμεν, ἡγουν δευτέραν διαίρεσιν τοῦ αὐτοῦ
 πράγματος ποιούμεθα, ἡγουν τοῦ ζῶου, καὶ φάμεν.
 Τὸ ζῶον διαιρεῖται εἰς ἄπουν, δίπουν, τετράπουν.

ratio utimur, hoc est secundam ejusdem rei divisionem facimus, ac dicimus: animal in pedum
 expers, bipes, et quadrupes dividitur.

Διαιρητικοὶ δὲ τρόποι εἰσὶν ὀκτώ, δι' αἰτίαν τοιαύ-
 την. Πᾶν γὰρ διαιρούμενον, ἢ καθ' αὐτὸ διαιρεῖται,
 ἡγουν κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς. Καὶ εἰ μὲν
 καθ' αὐτὸ, ἢ ὡς πρᾶγμα, ἢ ὡς φωνή· καὶ εἰ ὡς
 πρᾶγμα, ἢ ὡς γένος εἰς εἶδη, ὡς ὅταν διέλῃς τὸ ζῶον
 εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. Ἡ ὡς εἶδος εἰς ἄτομα, ὡς ὁ
 ἄνθρωπος εἰς Πέτρον καὶ Παῦλον, καὶ τοὺς λοιποὺς

A specialis sit, ac naturam cui inest, manifestam
 faciat. Proprium autem est quod uni, et omni
 speciei, semperque inest, ac cum ea converti-
 tur, [puta esse risibile]: omnis enim homo risi-
 bilis est, ac omne risibile est homo. Accidens
 vero est, quod de pluribus specie differentibus,
 in quale quid est prædicatur nec assumitur in
 definitione, sed vel adesse vel abesse potest:
 quod nec cum adest, subjectum conservat, nec
 cum abest, interimit. Atque istud adventitia dif-
 ferentia et qualitas dicitur. Hoc porro, vel sepa-
 rabile est, vel inseparabile. Separabile est, quod
 in eadem persona nunc accidit, nunc recedit, ut
 sedere, recumbere, stare, ægrotare, valere. In-
 separabile, quod licet substantiam minime con-
 stituat, utpote quod in universa specie non con-
 sideretur, tamen cum in aliqua persona existit,
 ab ea sejungi non potest, ut presso vel adunco
 naso, vel cæsiis oculis esse, et similia. Hoc au-
 tem inseparabile accidens characteristicam proprie-
 tas dicitur. Illud namque discrimen hypostasim,

B

15 CAP. VI.

De divisione.

Divisio quid; superdivisio. — Divisio est prima
 rei sectio; velut, animal dividitur in rationale
 et irrationale. Superdivisio autem est secunda
 ejusdem rei sectio, ut animal superdividitur in
 pedibus carens, bipes, et quadrupes: pedum ex-
 pers, ut piscem; bipes, ut hominem, et avem;
 quadrupes, ut bovem, equum et similia. Subdi-
 visio autem est partis sectæ sectio, velut ani-
 mali divisio in ratione præditum et rationis ex-
 pers; ratione præditum in mortale et immortale
 secatur. En primum dividitur in duas partes;
 nempe in rationale et irrationale. Unius partis
 divisio, hoc est quæ rationale in mortale et im-
 mortale dividit, subdivisio est. Cæterum divisio
 et superdivisio non in omnibus rebus locum ha-
 bent, sed cum omnia sub prima divisione non
 comprehenduntur: velut, cum animal dividitur
 in rationale et irrationale; atque in iis quæ ra-
 tione utuntur, et iis quæ ratione carent, bipes
 consideratur. Tunc igitur superdivisione necessa-
 rio utimur, hoc est secundam ejusdem rei divisionem facimus, ac dicimus: animal in pedum

Modi octo divisionis. — Sunt autem octo divi-
 dendi modi, ejusmodi de causa. Quidquid enim
 dividitur, aut secundum se dividitur, aut per ac-
 cidens. Si in se; vel ut res, vel ut vox. Si ut res,
 vel ut genus in suas species, ut cum animal in
 rationale et irrationale divideris. Vel, ut species
 in individua, ut cum dividitur homo in Petrum et

VARIÆ LECTIONES.

ἰ Nostri codices τινὶ ὑπάρχειν.

Paulum, ac reliquos singulos homines, vel ut totum in partes. Idque bifariam, nempe vel in ea quæ sunt similium partium, vel in ea quæ dissimilibus partibus constant. Illud autem est similitium partium, cujus segmenta, et nomen, et definitionem totius, ac partium suscipiunt: velut caro in multas carnes dividitur, et quævis carnis pars, caro dicitur, ac carnis recipit definitionem. Contra vero dissimilium partium est, cum id quod sectum est, nec nomen, nec definitionem totius, aut etiam partium, mutuo recipit: uti si Socratem divides in manus, pedes, et caput. Neque enim pes a Socrate abscissus Socrates dicitur, aut caput: neque Socratis, aut capitis definitionem recipit. Vel ut vox æquivoca in diversa significata; idque rursus bifariam. Aut enim totum quid per vocem significatur, aut pars. Totum nempe, ut canis vocabulum. Nam et de terrestri, et de sidereo, deque marino cane dicitur, quæ quidem totum aliquid sunt, ac non pars duntaxat animalis. Pars autem est, cum linguæ nomen de extremo calceamenti et tibie parte dicitur, nec non de ea animantium parte, in qua gustandi facultas sita est: quæ quidem partes tantummodo sunt, ac non tota quædam. Atque in hunc modum, quod est divisionis subjectum, per se dividitur. Per accidens autem, aut veluti substantia; ut cum dico, hominum alii candidi sunt alii nigri. Homines **16** enim substantia sunt; candor autem et nigredo, accidentia. Aut sicut accidens in substantias; ut cum dico: candidorum alia sunt animata, alia inanimata. Candor enim accidens est; animatum autem et inanimatum, substantiæ. Aut sicut accidens in accidentia; ut cum dico: frigidorum alia candida sunt et sicca; alia et siccum, et nigrum, et humidum, universa hæc

Divisio ab uno, et ad unum. — Est præterea alius dividendi modus, nempe ab uno et ad unum. Ab uno nimirum, ut a medicina, liber medicus, et instrumentum medicum. Ab uno enim, hoc est a medicina, medica nuncupata sunt. Ad unum autem, ut salubre medicamentum, et salubris cibus. Unam enim ac eandem rem, sanitatem scilicet, propositam habent. Eorum porro quæ ab uno sunt, quædam a causa aliqua dicuntur, ut imago hominis a vera causa, homine videlicet, dicitur: aliqua vero, ut ab aliquo inventa, ut medicum scapeilum, et alia ejusmodi.

Octo divisionis modi recensentur. Non omnes probant divisionem speciei in individua. — Atque hæc generalis divisio est, per quam dividitur quidquid cadit in divisionem; vel ut genus in species; vel ut species in individua; vel ut totum in partes; vel ut vox æquivoca in diverso significata; vel ut substantia in accidentia; vel ut accidens in substantias; vel ut accidens in accidentia; vel ut ea quæ ab uno, et quæ ad unum. Quanquam nonnulli sunt, qui speciei in individua divisionem

κατὰ μέρος ἀνθρώπους. Ἡ ὡς ὅλον εἰς μέρη· καὶ τοῦτο διχῶς, ἢ εἰς ὁμοιομερῆ, ἢ εἰς ἀνομοιομερῆ. Καὶ ὁμοιομερῆς μὲν ἔστιν, ὅταν τὰ τμήματα, καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὄρον τοῦ τε ὅλου, καὶ ἀλλήλων δέχωνται, οἷον ἡ σὰρξ διαιρεῖται εἰς πολλὰς σάρκας, καὶ ἕκαστον μέρος τῆς σαρκὸς σὰρξ λέγεται, καὶ τὸν ὄρισμὸν τῆς σαρκὸς ἐπιδέχεται. Ἀνομοιομερῆς δὲ ἔστι τὸ ἀνάπαλιν, ὅταν τὸ τμηθὲν μὴ ἐπιδέξηται, μήτε τὸ ὄνομα, μήτε τὸν ὄρισμὸν, μήτε τοῦ ὅλου, μήτε ἀλλήλων· ὡς ἵνα διέλης τὸν Σωκράτην εἰς χεῖρας, καὶ πόδας, καὶ κεφαλὴν· οὔτε γὰρ ὁ τμηθεὶς ποῦς ἀπὸ τοῦ Σωκράτους, Σωκράτης λέγεται, ἢ ἡ κεφαλὴ, οὔτε τὸν ὄρισμὸν τοῦ Σωκράτους, ἢ κεφαλῆς ἐπιδέχεται. Ἡ ὡς ὁμώνυμος φωνὴ εἰς διάφορα σημαίνόμενα· καὶ τοῦτο πάλιν διχῶς. Ἡ γὰρ ὅλον τι σημαίνεται ὑπὸ τῆς φωνῆς ἢ μέρος. Καὶ ὅλον μὲν, ὡς ἡ κύων φωνή. Φέρεται γὰρ κατὰ τε χειραίου κυνός, καὶ ἀστρώου, καὶ θαλαττίου, ἅπερ ὅλον τί εἰσι, καὶ οὐ μέρος ζώου. Ὡς δὲ μέρος, ὅτε τὸ τῆς γλώσσης ὄνομα φέρεται κατὰ τοῦ ἄκρου τοῦ ὑποδήματος, καὶ τοῦ αὐλοῦ, καὶ τοῦ γευστικοῦ μορίου τῶν ζώων, ἃ τινὰ μέρη εἰσὶ, καὶ οὐχὶ ὅλα· καὶ οὕτω, μὲν καθ' αὐτὸ διαιρεῖται τὸ διαιρούμενον. Κατὰ συμβεβηκός δὲ ἢ ὡς οὐσία εἰς συμβεβηκότα, ὡς ὅταν εἴπω τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν εἰσι λευκοί, οἱ δὲ μέλανες. Ἀνθρωποι μὲν γὰρ, οὐσία. Λευκότης δὲ καὶ μελανία, συμβεβηκότα. Ἡ ὡς συμβεβηκός εἰς οὐσίας, ὡς ὅταν εἴπω· τῶν λευκῶν, τὰ μὲν ἐμψυχα, τὰ δὲ ἀψυχα. Λευκὸν μὲν γὰρ, συμβεβηκός· ἐμψυγον δὲ καὶ ἀψυχον, οὐσίαι. Ἡ ὡς συμβεβηκός εἰς συμβεβηκότα, ὡς ὅταν εἴπω· τῶν ψυχρῶν, τὰ μὲν λευκὰ καὶ ξηρὰ, τὰ δὲ μέλανα καὶ ὑγρὰ. Τό τε γὰρ ψυχρὸν, καὶ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ μελανόν, καὶ τὸ ὑγρὸν, καὶ τὸ ξηρὸν, ἅπαντα συμβεβηκότα.

nigra et humida. Nam et frigidum, et candidum, accidentia sunt.

Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος τρόπος, ὡς τὰ ἀφ' ἑνός, καὶ πρὸς ἕν· ἀφ' ἑνός μὲν, ὡς ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς, ἰατρικὸν βιβλίον, ἰατρικὸν ἐργαλεῖον. Ἀπὸ γὰρ ἑνός, τῆς ἰατρικῆς, ὠνωμάσθησαν ἰατρικά· πρὸς ἕν δὲ, ὑγιεινὸν φάρμακον, ὑγιεινὸν βρῶμα· πρὸς ἕν γὰρ βλέπουσι, τὴν ὑγίαν· τῶν δὲ ἀφ' ἑνός, τὰ μὲν ἐκ τινος αἰτίου λέγεται· ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ ἀληθινοῦ αἰτίου τοῦ ἀνθρώπου λέγεται· τὰ δὲ ὡς ἀπὸ τινος ἐξευρημένα, ὡς ἰατρικὸν σμιλίον, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Καὶ αὕτη μὲν ἔστιν ἡ καθόλου διαίρεσις, καθ' ἣν διαιρεῖται πᾶν διαιρούμενον, ἢ ὡς γένος εἰς εἶδη, ἢ ὡς εἶδος εἰς άτομα, ἢ ὡς ὅλον εἰς μέρη, ἢ ὡς ὁμώνυμος φωνὴ εἰς διάφορα σημαίνόμενα, ἢ ὡς οὐσία εἰς συμβεβηκότα, ἢ ὡς συμβεβηκός εἰς οὐσίας, ἢ ὡς συμβεβηκός εἰς συμβεβηκότα, ἢ ὡς τὰ ἀφ' ἑνός, καὶ πρὸς ἕν. Τινὲς δὲ ἀπαγορεύουσι τὴν ἀπὸ εἶδους εἰς άτομα διαίρεσιν, μᾶλλον ἀπαρίθμησιν φάσκοντες· πᾶσα γὰρ διαίρεσις εἰς δύο, ἢ τρία, ἢ σπανίως πάνυ εἰς τέσσαρα γίνεται. Τὸ δὲ εἶδος εἰς ἄπειρα τῶ πλή-

Θεὶ διαιρεῖται· ἄπειροι γὰρ τῷ πλήθει οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι.

aut tria, aut raro admodum in quatuor dividatur : species autem in infinitam multitudinem distribuatur : infinitam enim particularium hominum esse multitudinem.

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὡς οὐδενὶ τρόπῳ τῆς διαιρέσεως θεωρεῖται ἐν τοῖς τμήμασι τὸ φύσει πρότερον καὶ ὑστερον, οὐδὲ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Ἐν δὲ τοῖς ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸ ἑν διαιρουμένοις, καὶ τὸ φύσει πρότερον, καὶ ὑστερον θεωρεῖται, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία.

Scire autem operæ pretium est, nullo omnino divisionis modo considerari in segmentis id, quod natura prius ac posterius est; nec item quod magis et minus : in illis tamen quæ ab uno, vel propter ordinem ad unum dividuntur, tum id quod natura prius ac posterius est considerari, tum quod magis et minus ; unde etiam denominatio oritur.

Hactenus caput de divisione secundum fusioem Damasceni Dialecticam; deinceps vero illud subiiciemus, ut in breviori continetur ubi proxime sequitur post caput 11.

Περὶ διαιρέσεως.

De divisione.

Διαίρεσις ἐστὶν ἡ πρώτη τομὴ τοῦ πράγματος· οἷον τὸ ζῶον διαιρεῖται εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. Ὑποδιαίρεσις δὲ ἡ τοῦ ἑνὸς μέρους τῶν δύο τμημάτων τομὴ καὶ διαίρεσις. Οἷον τοῦ ζῶου διαιρεθέντος εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, τὸ ἑν μέρος, ἤγουν τὸ λογικόν, διαιρούμεν εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. Ἐπιδιαίρεσις δὲ, ὅταν ποιήσαντες διαίρεσιν πράγματος, ποιήσωμεν πάλιν ἄλλην διαίρεσιν τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Οἷον διαιρεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς ἄρσεν καὶ θῆλυ· ἰδοὺ διαίρεσις. Καὶ πάλιν διαιρεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα· ἰδοὺ ἐπιδιαίρεσις. Οὐ πάντοτε δὲ γίνεται διαίρεσις καὶ ἐπιδιαίρεσις, ἀλλ' ὅτε μὴ πάντα περιέχονται ὑπὸ τὴν πρώτην διαίρεσιν. Ἴδου γὰρ ἐν τῷ ἄρρени, καὶ ἐν τῇ θηλείᾳ θεωρεῖται ψυχὴ καὶ σῶμα.

B Divisio est prior rei sectio : exempli gratia, animal dividitur in rationale et irrationale. Subdivisio autem est unius partis in duas alias partes sectio, uti divisio animali in rationale et irrationale, partem unam, rationale nimirum, dividimus in mortale, et immortale. Superdivisio autem est, quando, facta rei sectione, eandem rem iterum dividimus. Sic homo dividitur in marem et feminam. En divisionem. Rursum quoque dividitur homo in animam et corpus. En superdivisionem. At vero non in omnibus locum habent divisio et superdivisio, sed quando omnia sub prima divisione non continentur. Ecce enim in masculo et in femina considerantur anima et corpus.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἀντιδιαιρούμενα λέγονται τὰ δύο εἶδη, τὰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τμηθέντα· οἷον τὸν ζῶον διαιρεῖται εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. Τὸ οὖν λογικὸν καὶ ἄλογον ἀντιδιαιρούμενα λέγονται.

C **17** *Quæ sint contradividentia.* — Sciendum est autem contradividentia dici duas species ex uno eodemque genere sectas, v. gr. Animal in rationale et irrationale dividitur. Rationale et irrationale contradividentia appellantur.

Εἰσὶ δὲ διαιρητικοὶ τρόποι ὀκτώ, ἢ ὡς γένος εἰς εἶδη, οἷον τὸ ζῶον διαιρεῖται εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον, ἢ ὡς εἶδος εἰς άτομα, οἷον ὁ ἄνθρωπος διαιρεῖται εἰς Πέτρον, Παῦλον, καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους, ἢ ὡς ὅλον εἰς μέρη, καὶ ταῦτο διχῶς. Ἡ ὁμοιομερῆ, ἢ ἀνομοιομερῆ· ὁμοιομερῆ μὲν οὖν εἰσὶν, ὅτε τὰ μέρη ἐπιδέχονται ὅλον τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ὅλου, καὶ τῶν ἀλλήλων. Ὡς ὅταν τέμνωμεν σάρκα εἰς πολλὰς σάρκας. Ἐκαστον γὰρ μέρος τῆς σαρκὸς σὰρξ λέγεται, καὶ τὸν ὀρισμὸν τῆς σαρκὸς ἐπιδέχεται. Ἀνομοιομερῆ δὲ ὅταν τὰ μέρη μῆτε τὸ ὄνομα, μῆτε τὸν ὀρισμὸν ἐπιδέχωνται, μῆτε τοῦ ὅλου, μῆτε ἀλλήλων· ὡς ὅταν διέλωμεν τὸν Σωκράτην εἰς κεφαλὴν, καὶ χεῖρας, καὶ πόδας. Οὕτε γὰρ ἡ κεφαλὴ, οὕτε αἱ χεῖρες, οὕτε οἱ πόδες ἐπιδέχονται τὸ ὄνομα, οὕτε τὸν ὀρισμὸν τοῦ Σωκράτους, οὕτε ἀλλήλων. Ἡ ὡς ὁμώνυμος φωνή, εἰς διάφορα σημαίνοντα· καὶ τοῦτο διχῶς· ἢ ὡς ὅλον, ἢ ὡς μέρος. Ὡς ὅλον μὲν, ὡς ἡ κύων φωνή· φέρεται γὰρ κατὰ χερσαίου κυνὸς, καὶ ἀστρῆου, καὶ θαλασσαίου, ἀπερ' ὅλον τί εἰσι, καὶ οὐ μέρος ζῶου. Ὡς δὲ μέρος, ὅτε τὸ γλῶσσης ὄνομα φέρεται κατὰ τοῦ ἄκρου τοῦ ὑποδήματος, καὶ τοῦ ἄκρου τοῦ αὐλοῦ, καὶ τοῦ γευστικῆς μορίου τῶν ζῶων· ἢ τινὰ μέρη εἰσὶ, καὶ οὐχ ὅλα· ἢ

D Sunt autem octo divisionis modi. Dividitur enim aliquid, vel ut genus in suas species; sic animal dividitur in rationale et irrationale : vel ut species in individua, ut homo in Petrum, et Paulum, et reliquos singulos homines : vel ut totum in partes; et hoc dupliciter : vel similes sunt, vel dissimiles. Partes similes ex sunt quæ nomen et definitionem totius et sui invicem suscipiunt, ut cum carnem in plures carnes secamus, quælibet pars carnis caro dicitur, nomenque ac definitionem carnis suscipit. Dissimiles vero partes sunt, quæ neque nomen, neque definitionem totius, nec compartium admittunt; ut dum Socratem dividimus in caput, manus, et pedes. Neque enim caput, neque manus, neque pedes, Socratis, ac sui invicem nomen et definitionem recipiunt. Vel ut vox æquivoca in diversa significata, hocque dupliciter; nimirum vel ut totum, vel ut pars. Ut totum quidem, ut hæc vox canis. Dicitur enim de cane terrestri, cælesti, et marino, quæ totum quiddam sunt, non pars animalis. Ut pars vero, dum linguæ nomen dicitur de extremitate calceamenti, de extremitate fistulæ, ac de membro quo animalia gustandi facultatem habent; quæ quidem partes sunt et non

tota. Vel ut substantia in accidentia, ut dum dico : hominum alii quidem albi, alii vero nigri. Vel ut accidentia in substantias, ut dum aio : alborum alia animata, alia inanimata. Vel ut accidens in accidentia : ut si dicam, frigidorum hæc quidem sicca sunt, illa vero humida. Vel ut ea quæ ab uno sunt, et quæ ad unum. Ab uno quidem, ut a medicina, liber medicus, instrumentum medicum, nomen habent. Ad unum autem, ut salubre remedium, salubris cibus. Ad unum enim, sanitatem nimirum, respiciunt. Porro juxta hunc modum ens in substantiam et accidens dividitur.

Nosse autem oportet in nullo quidem divisionis modo considerari in divisio partibus quod natura prius est et posterius, nec magis et minus, nisi in iis quæ sunt ab uno, et ad unum.

CAP. VII.

De eo quod natura prius est.

Natura itaque prius illud est, quod infertur quidem simul, non tamen una secum infert : quodque una secum tollit, sed non simul tollitur. V. gr. animal natura prius est homine. Sublato enim ac non existente animali, hominem quoque non esse necessum est. Homo quippe animal est. Et non existente animali, necessario neque homo erit ; homo siquidem est animal. **18** Contra, sublato homine, fieri potest ut animal sit. Erit enim equus, canis et similia ; quæ quidem animalia sunt. Rursus posito homine, etiam animal infertur : homo enim animal est. Ex illatione autem animalis, non propterea inferri hominem necesse est ; sed equum fortasse, aut canem, aut quidpiam simile. Nam et ipsa animalia sunt. Quapropter nec Petrus natura prior est Paulo, neque animal rationale, irrationali. Sublato enim et non existente Petro, erit Paulus ; et, Paulo posito, non simul infertur Petrus : ac neque illato Petro simul sequitur Paulus. Sed neque Petrus magis est, hoc est, amplius homo vel animal, quam Paulus : neque Paulus quam Petrus. At vero medicamentum alio medicamento salubrius ; et medicus liber alio libro ad sanandum aptior reperitur.

CAP. VIII.

De definitione.

Quid definitio. — Definitio est compendiosa oratio subjecti naturam declarans, seu oratio subjecti naturam paucis significans. Ut, homo est animal rationis particeps, mortale, intelligentiæ et scientiæ capax. Ac multi quidem longas amplasque orationes de hominis natura habuerunt : sed quia minime breves et compendiosæ sunt, idcirco definitiones non sunt. Sunt rursus breves quidam sermones, ut apophthegmata, sed quia rei naturam non explicant, proinde nec definitiones quidem sunt. Quin

ἄς οὐσία εἰς συμβεβηκότα, ὡς ὅταν εἶπω τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν εἰσι λευκοὶ, οἱ δὲ μέλανες. Ἡ ὡς συμβεβηκότα εἰς οὐσίας, ὡς ὅταν εἶπω τῶν λευκῶν τὰ μὲν ἐμφυχα, τὰ δὲ ἀφυχα. Ἡ ὡς συμβεβηκός εἰς συμβεβηκότα ὡς ὅταν εἶπω τῶν ψυχρῶν, τὰ μὲν ξηρά, τὰ δὲ ὑγρά ἢ ὡς τὰ ἀφ' ἐνός, καὶ πρὸς ἕν. Ἀφ' ἐνός μὲν, ὡς ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς, ἰατρικὸν βιβλίον, ἰατρικὸν ἐργαλεῖον ἢ πρὸς ἕν δὲ, ὡς ὑγιεινὸν φάρμακον, ὑγιεινὸν βρῶμα ἢ πρὸς ἕν γὰρ βλέπεται, τὴν ὑγιείαν. Κατὰ τοῦτον οὖν τὸν τρόπον διαιρεῖται τὸ ὄν εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός.

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὡς οὐδὲ ἐν ἐνὶ τρόπῳ τῆς διαιρέσεως θεωρεῖται ἐν τοῖς τμήμασι τὸ φύσει πρότερον καὶ ὕστερον, οὐδὲ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, εἰ μὴ ἐν τοῖς ἀφ' ἐνός καὶ πρὸς ἕν.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τοῦ φύσει προτέρου.

Φύσει οὖν πρότερον ἐστὶ τὸ συνεισφερόμενον, καὶ μὴ συνεισφέρον, καὶ συναναιρούν, καὶ μὴ συναναιρούμενον, οἷον τὸ ζῶον φύσει πρότερον ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναιρούμενου γὰρ, καὶ μὴ ὄντος ζώου, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ ἄνθρωπος ἐστὶ ἢ ζῶον γὰρ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Ἀναιρούμενου γὰρ καὶ μὴ ὄντος ζώου, ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ ἄνθρωπος ἐστὶ. Ζῶον γὰρ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἢ ἀνθρώπου δὲ ἀναιρούμενου, καὶ μὴ ὄντος δυνατὸν εἶναι ζῶον. Ἔσται γὰρ ἵππος, κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ τινὰ ζῶα εἰσὶ. Πάλιν εἰσφερομένου ἀνθρώπου, πάντως καὶ ζῶον συνεισφέρεται. Ζῶον γὰρ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Ζώου δὲ εἰσφερομένου, οὐ πάντως συνεισφέρεται ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἢ ἵππος, ἢ κύων, ἢ τι τῶν τοιούτων. Ἡ Ζῶα γὰρ εἰσὶ καὶ αὐτά. Οὔτε οὖν ὁ Πέτρος ἐστὶ φύσει πρότερος τοῦ Παύλου, οὔτε τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου ζώου. Πέτρου γὰρ ἀναιρούμενου, καὶ μὴ ὄντος, ἐστὶ Παῦλος ἢ καὶ Πέτρου εἰσφερομένου, οὐ συνεισφέρεται Πέτρος, οὔτε Πέτρου εἰσφερομένου, συνεισφέρεται Παῦλος. Καὶ οὔτε Πέτρος ἐστὶ μᾶλλον, ἢ γοῦν πλέον τοῦ Παύλου ἄνθρωπος ἢ ζῶον ἢ οὐδὲ Παῦλος τοῦ Πέτρου. Εὐρίσκεται δὲ φάρμακον ὑγιεινότερον φαρμάκου, καὶ βιβλίον ἰατρικώτερον βιβλίου ἄλλου.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ ὀρισμοῦ.

Ὄρισμός ἐστὶ λόγος σύντομος δηλωτικὸς τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. Τοῦτέστιν ἢ, ὁ δι' ὀλίγου σημαίνων τὴν φύσιν τοῦ ὑποκειμένου πράγματος. Οἷον, ἄνθρωπος ἐστὶ ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐποίησαν περὶ φύσεως ἀνθρώπου λόγους κατεπεκτάδην^m, ἤρουν ἐκτεταμένους καὶ μεγάλους. Ἀλλ' οὐκ εἰσὶ σύντομοι, διότι οὐκ εἰσὶν ὀρισμοίⁿ. Εἰσὶ δὲ καὶ σύντομοι λόγοι, ὡς τὰ ἀποφθέγματα, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ δηλοῦσι φύσιν πράγματος, οὐκ εἰσὶν ὀρισμοί. Καὶ τὸ ὄνομα

VARIA LECTIONES.

^k Hæc desunt in cod. R. 1986, 2927 et 3447; in Colb. vero et in nostro scriptum est : ζῶα γὰρ εἰσι τὰ τοιαῦτα. ^l Brevioris logicæ codices ἤρουν. ^m Quidam cod. κατ' ἐπέκτασιν. Vet. interp. secundum expectaden, id est extensos. ⁿ Hæc verba desunt in Reg. 2927 et 3447, in aliis habetur διὸ οὐδὲ ὀρισμοί εἰσιν.

δὲ πολλάκις δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ ὑποκειμένου πρά-
γματος *· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ὀρισμός. Τὸ γὰρ ὄνομα μία
λέξις ἔστιν, ὁ δὲ ὀρισμός, λόγος ἔστι· ἄλλογος δὲ ἐκ δύο
διαφόρων τὸ ἐλάχιστον σύγκειται λέξεων. [*Ἔστιν οὖν
ὁ μὲν ὄρος ὄνομα ἐξηπλωμένον, ὄνομα δὲ ὄρος κατὰ
συναψίν].

Συνίσταται δὲ ὁ ὀρισμός ἐκ γένους καὶ συστατικῶν
διαφορῶν ἤ γουν οὐσιωδῶν. Ὡς ἐπὶ τοῦ ὄρου τοῦ
ζῶου, ζῶον γὰρ ἔστιν οὐσία ἐμψυχος αἰσθητική. Ἰδοῦ
ἢ μὲν οὐσία γένος ἔστι· τὸ δὲ ἐμψυχον, καὶ τὸ αἰσθη-
τικόν, συστατικαὶ διαφοραὶ· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐξ
ὕλης καὶ εἶδους· οἶον, ἀνδριάς ἔστιν ἐκ χαλκοῦ πα-
ποιημένος, ἀνδρὸς εἶδος σημαίνων· ὁ μὲν οὖν χαλκὸς
ὕλη ἔστι· τὸ δὲ, τοῦ ἀνδρὸς εἶδος σημαίνων, τοῦ ἀν-
δριάντος εἶδος P. Ἀναλογεῖ δὲ, ἢ μὲν ὕλη τῷ γένει,
τὸ δὲ εἶδος τῇ διαφορᾷ· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐξ ὑπο-
κειμένου καὶ τέλους. Οἶον ἰατρική ἔστι περὶ τὰ ἀν-
θρώπινα σώματα καταγινομένη, ὑγείας περιποιητι-
κή. Ἰδοῦ, ὑποκειμένα εἰσι τῇ ἰατρικῇ τὰ ἀνθρώπινα
σώματα (10)· τέλος δὲ αὐτῆς, ὑγεία.

Ἡ δὲ ὑπογραφή ἐκ τῶν ἐπουσιωδῶν σύγκειται,
ἤ γουν ἰδίῶν καὶ συμβεβηκότων. Οἶον ἀνθρωπός ἐστι
ζῶον γελαστικόν, ὀρθοπεριπατητικόν πλατυδνυχον.
Ταῦτα γὰρ ὅλα ἐπουσιώδη εἰσὶ. Διὸ καὶ ὑπογραφή
λέγεται, ὡς ἡ σκιάζουσα, καὶ οὐ τὴν οὐσιώδη ὑπαρξίν
δηλοῦσα, ἀλλὰ τὰ παρεπόμενα. Ὁ δὲ ὑπογραφικός
ὀρισμός μικτός ἔστιν ἐξ οὐσιωδῶν καὶ ἐπουσιωδῶν·
οἶον, ὁ ἀνθρωπός ἐστι ζῶον λογικόν, ὀρθοπεριπατη-
τικόν, πλατυδνυχον.

describens ex substantialibus et accidentalibus mista
recto capite incedens, habens latos unguis.

Εἰρηται δὲ ὀρισμός (11) ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τῆς
γῆς ὀροθεσίῳ. Ὡς περὶ γὰρ τὸ ὀροθέσιον χωρίζει τὸ
ἴδιον ἐκάστου ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου, οὕτω καὶ ὁ ὀρι-
σμός τὴν φύσιν ἐκάστου χωρίζει τῆς τοῦ ἐτέρου φύ-
σεως.

Ἦγεία δὲ ὀρισμοῦ ἔστι τὸ μὴ ἐλλείπειν, μήτε
πλεονάζειν ταῖς λέξεσι, κακία δὲ τὸ τε ἐλλείπειν, καὶ
τὸ πλεονάζειν ταῖς λέξεσι. Τέλεις δὲ ὀρισμός ἔστιν,
ὁ ἀντιστρέφων πρὸς τὸ ὀριστόν, ἀτελής δὲ, ὁ μὴ ἀν-
τιστρέφων. Οὕτε οὖν, ὁ ἐλλείπων ταῖς λέξεσιν ἀντι-
στρέφει. Ὅτε μὲν γὰρ πλεονάζει ταῖς λέξεσιν, λεί-
πει τοῖς πράγμασιν. Ὅτε δὲ λείψῃ ταῖς λέξεσι, πλεον-

A nomen quoque subjectæ rei naturam sæpe demon-
strat; nec tamen definitio est. Nomen enim dictio
una est: definitio autem est oratio: oratio vero
ex duabus ut minimum, iisque differentibus, di-
ctionibus, constat. [Itaque terminus nomen est,
explicatum; non vero terminus est in conjunctione.]

Definitio ex genere et differentiis constituentibus,
— *ex materia et forma, — ex subjecto et fine.* —
Constat autem definitio, ex genere et consti-
tuentibus, id est substantialibus, differentiis, ut in defi-
nitione animalis, animal est substantia animata
sensu prædita. Ecce enim substantia genus est;
animatum autem, et sensu præditum, constituentes
differentiæ. Sumitur autem ex materia et forma;
velut, statua est, quæ fit ex ære, viri speciem re-
præsentans. *Æs* enim, materia est: viri autem
speciem repræsentans, est statuæ forma. Porro
materia generi; forma differentiæ respondet. Ad
hæc, ex subjecto et fine sumitur; ut medicina est,
ars quæ circa humana corpora versatur, et sani-
tatem conciliat. Ecce medicinæ subjecta sunt hu-
mana corpora: finis autem ipsius est sanitas.

19 *Descriptio fit ex accidentibus.* — *Definitio*
describens. — At vero descriptio ex iis quæ ad-
ventitia sunt, hoc est ex propriis et accidentibus
conflatur; velut, Homo est, animal rationale risi-
bile, erecto corpore incedens, habens latos un-
gues. Nam hæc omnia essentiæ adventitia sunt.
Unde etiam ὑπογραφή dicitur, quasi adumbrans,
non essentialem rei statum declarans; sed illa
tantum quæ eam assectantur. Porro definitio de-
scribens est; exempli gratia, homo est animal rationale,

Ὄρισμός autem, id est definitio, dicitur per me-
taphoram ductam a terræ terminis. Ut enim ter-
minus, id quod unicuique proprium est, ab alio
dirimit: sic etiam definitio cuiusvis rei naturam
ab alterius rei natura distinguit.

Definitionis bonitas. — *Hominis definitio integra.*
— Definitionis sanitas, seu bonitas, in eo sita est,
ut nec deficiatur dictionibus, nec redundet. Virium
autem, ut in ea dictiones, vel desiderentur, vel re-
dundent. Perfecta autem ea definitio est, quæ con-
vertitur cum re definita; imperfecta vero quæ non
D convertitur. Quocirca nec quæ dictionibus deficitur,

VARIÆ LECTIONES.

* Quæ sequuntur usque ad Συνίσταται δὲ, etc. absunt in mss. secundi generis, seu logicæ brevioris;
ac horum loco legitur: ὥστε ὁ ὀρισμός θέλει ἐκ διαφόρων συγκείσθαι λέξεων, καὶ σύντομος εἶναι, καὶ
δηλοῦν τὴν φύσιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ὀρισμένου πράγματος, sicque Latine reddi possunt, *atque adeo definitio*
ex diversis vocibus componi, brevis esse, et res definitæ naturam declarare postulat: quæ præ aliis textui
congruere magis videntur. Quorsum enim hic de termino, terminique definitionem quasi per illationem,
addita particula οὖν, sermo esset; de quo nihil præmiserit auctor, procul dubio vox ὄρος, terminum
hic significat, non definitionem. Hic enim nomen esse ait: definitionem autem nomine constare
negaverat. Ex his tamen, sive genuina sint, sive ascititia, colligitur terminum simplex nomen non
esse, sed nomen explicatum; ut nempe ex eo constans definitio, clara sit, non ambigua aut obscura.
Additur nomen terminum fieri in conjunctione; quia, ut aiunt logici, nomen extra propositionem
non est terminus. P Regii duo τὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς σχῆμα, εἶδος. ἢ Ἐδίτα ὡς οἶον.

NOTÆ.

(10) Ammon. Proleg. in Isag. Porphyrii.

(11) Ammonius, loc. cit.

hæc quæ redundat, cum re definita convertitur. Nam cum dictionibus abundat, rebus deficitur; cum autem dictionibus deficitur, rebus redundat. [Itaque dictum mirum artificium natura excogitavit; nimirum opulentam egestatem, et opes egestatem mentientes.] v. gr., perfecta hominis definitio, est animal rationale, mortale. Ecce convertitur. Nam omne animal rationale, mortale, homo est: omnisque homo, animal est rationale, mortale. Si igitur una aliqua dictio in ea desideretur, rebus redundat: velut, animal rationale. Vides enim eam una dictione defici (non enim dixi mortale) ac rebus abundare: non enim solus homo animal est ratione præditum, sed etiam angelus: nec convertitur cum re definita. Rursum si dixerò, animal rationale, mortale, grammaticum; ne sic quidem convertitur. Una siquidem dictione redundat, eo quod dixerim, grammaticum: rebus autem deficitur. Non enim omnem hominem definiuit, sed grammaticus duntaxat. Etenim, animal qui omne ratione utens, mortale, grammaticum, ratione utens, mortale, grammaticum. Non enim

20 Perfectæ igitur definitiones hæ sunt, quæ cum re definita convertuntur. Sed quoniam proprium quoque, cum eo, cuius est proprium, convertitur (quidquid enim homo est, illud quoque risibile est, et quidquid est risibile, idem etiam homo est), distinctionis causa insuper adjiciendum dicendumque est; nimirum perfectas definitiones eas demum esse, quæ ex genere et constituentibus differentiis sumuntur; quæque nec dictionibus deficiuntur; nec redundant, ac denique cum re definita convertuntur. Eodem quoque modo, eas quæ ex utroque, hoc est ex subjecto et fine accipiuntur, perfectas

A ἄζει τοῖς πράγμασιν [ὡςτε λέγειν· θαυμαστὸν ἢ φύσις ἐφεῦρε μηχανήμα, ἔνδειαν πλουτοῦσαν, καὶ πλοῦτον ὑποκρινόμενον ἔνδειαν.] Ὅσον ὁ τέλειος ὀρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ζῶν ἐστὶ λογικὸν θνητὸν (12). Ἰδοὺ ἀντιστρέφει· πᾶν γὰρ ζῶον λογικὸν, θνητὸν, ἀνθρώπος ἐστὶ· καὶ πᾶς ἀνθρώπος· ζῶν ἐστὶ λογικὸν, θνητὸν· ἐὰν οὖν λείψῃ μίᾳ λέξει*, πλεονάζει τοῖς πράγμασιν· ὅσον, ζῶον λογικὸν. Ἰδοὺ ἔλειψε τῇ λέξει· οὐ γὰρ εἶπον, θνητὸν· καὶ ἐπλεόνασε τοῖς πράγμασιν. Οὐ γὰρ μόνος ἀνθρώπος ζῶον λογικὸν, ἀλλὰ καὶ ἄγγελος· καὶ οὐκ ἀντιστρέφει. Ἐὰν δὲ εἶπω. Ζῶον λογικὸν, θνητὸν, γραμματικὸν· πάλιν οὐκ ἀντιστρέφει. Ἐπλεόνασε γὰρ τῇ λέξει, διὰ τὸ εἶπεν, γραμματικὸν. Ἐλείψε δὲ τοῖς πράγμασιν. Οὐ πάντα γὰρ ἀνθρώπον ὠρίσατο, ἀλλ' ἢ μόνον· τοὺς γραμματικούς. Πᾶν γὰρ ζῶον λογικὸν, θνητὸν, γραμματικὸν, ἀνθρώπος ἐστὶν· οὐ πᾶς δὲ ἀνθρώπος ζῶον λογικὸν, θνητὸν, γραμματικὸν ἐστὶν. Οὐ γὰρ πᾶς ἀνθρώπος γραμματικὸς ἐστὶ.

B homo est; at non item omnis homo animal est omnis homo grammaticus est.

Τέλειοι οὖν ὀρισμοὶ εἰσιν, οἱ ἀντιστρέφοντες πρὸς τὸ ὀριστόν. Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ τὸ ἴδιον ἀντιστρέφει πρὸς τὸ οὐ ἐστὶν ἴδιον· εἴ τι γὰρ ἀνθρώπος, τοῦτο γελαστικόν· καὶ εἴ τι γελαστικόν, τοῦτο ἀνθρώπος· δεῖ ἡμᾶς προσδιορισμένους εἶπεν, ὅτι τέλειοι ὀρισμοὶ εἰσιν, οἱ ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν παραλαμβανόμενοι, καὶ μήτε ἐλλείποντες τῇ λέξει, μήτε πλεονάζοντες, καὶ ἀντιστρέφοντες πρὸς τὸ ὀριστόν. Ὡσαύτως δὲ οἱ λαμβανόμενοι ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, τοῦ τε ὑποκειμένου, καὶ τοῦ τέλους τέλειοί εἰσι, καὶ οἱ ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, τῆς τε ὕλης καὶ τοῦ εἶδους. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ οἱ ἐκ μόνου τοῦ ὑποκειμένου, ὅταν

VARIE LECTIONES.

* Hæc usque ad illa verba, ὅσον, ὁ τέλειος ὀρισμὸς, non leguntur in codicibus secundi generis, nec quid hic indicent capio: spuria crediderim e margine translata. * Edita μίᾳ λέξει. Sic etiam duo eodd. Regii fusioris *Logicæ*, sive primi generis. * Nonnulli Regii et Colb., ἀλλ' ἢ μόνους Reg. 2930, πλὴν μόνους. Alter: ἀλλὰ μόνους. In cod. S. Hilarii supra lineam emendatum est, ἀλλὰ μόνον.

NOTÆ.

(12) Ζῶν ἐστὶ λογικὸν θνητὸν. Est animal rationale mortale. Non enim solus homo est animal rationale, inquit, sed etiam angelus. Nimirum in Dialectica sua congegit quæ philosophi, nemine Patrum refragante, docuerant. Post Platonem vero Nazianzenus, orat. 57 post med. et alii hominem definiunt animal rationale mortale: favet Aristoteles qui lib. 1, prior Analyt. c. 31, animal dividit in mortale et immortale; in mortale, puta hominem: aiunt subinde Porphyrius, et Ammonius, et immortale, sive angelum. Hujus tum definitionis, tum divisionis rationem petendam arbitror, ex illa Platoniorum opinione, quam refert Plotinus Enn. 3, lib. v, c. 6, essentiam dæmonis (ita vocabant angelos ordinis infimæ) καθ' ὅσον ὀπίμων, qua dæmon est, una cum quodam corpore vel aereo vel igneo esse. Doctrinam hanc Marsilius Ficinus edisserit, ad hunc Plotini librum, cap. 5, ubi quinque ponit secundum Platonicos animalium rationalium genera; alia merè ignea, alia ex igne et aere, alia ex aere et aqua subtili, alia aquea, alia ex aqua et subtili terra. Quinta hæc sunt, inquit, hominum, quasi infimorum dæmonum corpora. Hæc porro accepit non tantum ex Orphæo, verum et ex Apuleio, Jamblichō, Porphyriō, aliisque Platonice, ut testatur, cap. 6,

D Corpora dæmonum in superioribus explicuimus, ratione quadam liberiore, per quam a Platonice haud longe discederemus. Atqui secundum hæc præjudicia hominem definiunt animal rationale, mortale. Quam definitionem Noster utique non admisisset, nisi in Patrum libris sæpius occurreret. Omnino quippe adversatur ejus de angelorum incorporalitate sententiæ, quam in theologice astruit. At Patres Græci, dum majorum dicta vel placita venerandi exciperent, sæpe pugnantiâ scripsere. Enimvero divisio animalis rationalis in mortale et immortale, illaque definitio hominis, ut sit animal rationale, mortale, nequaquam potest convenire cum trita apud Damascenum divisione substantiæ in corpoream et incorpoream, seu angelum. Ad summum ex his inferri queat, sanctum hunc Doctorem, eo loci quem expendimus, animalis et rationalis vocabula latiori sensu accepisse, ac differentiam mortalis in definitione hominis admisisse, quo natura hominis ab angelica omnifarie secerneretur, eo maxime quod τὸ λογικὸν rationale, ratiocinandi vim, sive cum sensu conjunctam, sive sensus expertem, Græcis significat; ex quo mortalis discrimen apponendum duxerint.

τὸ ὑποκείμενον ἐκεῖνο οὐχ ὑπὸκειται ἐτέρᾳ τέχνῃ. ὡς ὁ ἕλεος τῆ ἕλεοφικῆ· καὶ ἐκ τοῦ τέλους μόνου, ὅταν τὸ τέλος ἐκεῖνο οὐ δύναται τέλος εἶναι ἐτέρας τέχνης, ὡς ἐπὶ τῆς ναυπηγικῆς. Ὡστε ἐκ πάντων τούτων δεῖ γινῶναι, ὅτι τελειότης ἐστὶν ὀρισμοῦ ἢ τὸ ἀντιστρέφειν.

Διαφέρει δὲ ὀρισμὸς ὅρου τῷ καθολικωτέρῳ καὶ μερικωτέρῳ. Ὁ γὰρ ὀρος καθολικώτερός ἐστι τοῦ ὀρισμοῦ· ὁ μὲν γὰρ ὀρος δηλοῖ τὸ ὀροθέσιον. Δηλοῖ καὶ τὴν ἀπόφασιν ὡς φαμεν· Ὄρισεν ὁ βασιλεὺς. Δηλοῖ καὶ εἰς ὃν ἀναλύεται ἡ πρότασις, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς σὺν Θεῷ μαθησόμεθα. Δηλοῖ καὶ τὸν ὀρισμὸν· ὁ δὲ ὀρισμὸς μόνον δηλοῖ τὸν λόγον τὸν σύντομον, τὸν δηλωτικὸν τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγμα-

τος. definitionem etiam denotat. At vox ὀρισμὸς solummodo significat compendiosam orationem, quæ subjectæ rei naturam declaret.

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐπὶ τῆς οὐσίας μόνῃ λαμβάνεται ὀρισμὸς, καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς εἰδῶν, οὔτε δὲ ἀτόμου, οὔτε συμβεβηκότων (13) δυνάμεθα ποιήσασθαι ὀρισμὸν, ἀλλ' ὑπογραφὴν· διὰ τὸ τὸν ὀρισμὸν ἐκ γένους καὶ συστατικῶν διαφορῶν συγκεῖσθαι, τὴν δὲ ὑπογραφὴν τῶν ἐπουσιωδῶν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ γένους.

Ἰστέον ὡς ἐπὶ τῶν ὀμωνύμων τρία δεῖ ζητεῖν· εἴαν ἐστὶ τῶν ὀμωνύμων, καὶ πόσα σημαίνει, καὶ περὶ ποίου αὐτῶν ὁ λόγος. Δεῖ οὖν πρότερον εἰπεῖν, τί ἐστὶν ὀμώνυμον. Ὀμώνυμα οὖν εἰσὶν ὅταν δύο ἢ καὶ πλείονα ἐν ἔχουσιν ὄνομα, ἕκαστον δὲ αὐτῶν ἄλλο τι σημαίνει, καὶ ἄλλης οὐσίας ἐστὶν, ἢ γοὺν ἕτερον ὀρισμὸν δέχεται, ὡς καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ γένους. Τὸ γὰρ γένος τῶν ὀμωνύμων ἐστὶ. Λέγεται γὰρ γένος, πρῶτον μὲν τὸ ἀπὸ πατρίδος, καὶ τοῦ τεκόντος· καὶ ἕκαστον αὐτῶν διχῶς· ἢ προσεχῶς, ἢ πόρρω. Ἀπὸ μὲν τῆς προσεχοῦς πατρίδος, ὡς λέγεται τις ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἢ Ἱεροσολυμίτης. Ἀπὸ δὲ τῆς πόρρω, ὡς ἀπὸ Παλαιστίνης, Παλαιστίνος. Ὀμοίως ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς τεκόντος, ὡς ὅταν ὁ Ἀχιλλεὺς, υἱὸς ὦν τοῦ Πηλέως, λέγεται Πηλεΐδης. Ἀπὸ δὲ τοῦ πόρρω, ὡς ὅταν αὐτὸς ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπὸ τοῦ πάππου Αἰαχοῦ, Αἰακίδης. Οὗτος γὰρ ἦν τοῦ Πηλέως πατήρ· λέγεται πάλιν γένος, ἢ ἐνὸς πρὸς πολλοὺς τοὺς ἐξ αὐτοῦ σχέσις, ὡς ὅταν πάντες ἔχοντες τὸ καταγώγιον ἐξ Ἰσραήλ, λέγονται Ἰσραηλίται. Περὶ μὲν οὖν τῶν προειρημένων γενῶν οὐκ ἐστὶ λόγος τοῖς φιλοσόφοις.

Ab eo ortum habent, ut cum omnes, qui ab Israele promanarunt, Israelitæ dicuntur. At de his duabus generis significationibus nulla philosophis cura est.

VARIAE LECTIONES.

ἢ Edita ὀρου. Emendo ὀρισμοῦ ex Regiis, n. 2927 et 3447. Hic enim de definitione sermo est, non de termino περὶ ὀρου· quorum mox discrimen exponit auctor. ἢ In editis et Reg. 3447 deest ἀπὸ Ἱεροσολύμων, nec non quæ paulo post sequuntur, ἀπὸ Παλαιστίνης.

NOTÆ.

(13) Ὅτε συμβεβηκότων. Neque accidentia definiiri posse. Congeriem accidentium intellige qua individuum disternitur. Alioqui superius concessit accidentia posse definiiri, ut habitus quivis ex

item esse. Atque interdum etiam eas, quæ ex solo subjecto; cum scilicet subjectum illud alteri arti non subicitur, ut vitrum arti vitrarie. Interdum rursus ex solo fine; cum finis ille alterius artis esse finis non potest, ut in exstruendarum navium arte. Quocirca ex his omnibus intelligendum est, definitionis perfectionem in hoc sitam esse, ut cum re definita convertatur.

Ἄρος latius patet quam ὀρισμὸς. — Sola substantia definitur, individua et accidentia describuntur. — Differt autem vox ὀρισμὸς, a voce ὀρος, quod alterum latius sit, alterum angustius. Vox enim ὀρος latius patet, quam ὀρισμὸς, seu definitio. Nam et terræ limitem significat; decretumque ac sententiam, ut cum dicimus ὤρισεν ὁ βασιλεὺς, id est Rex id decrevit. Indicat etiam illud in quod propositio resolvitur, ut, Deo favente, infra cognoscemus. Denique

Porro sciendum est definitionem in sola substantia accipi ac speciebus ejus; nec individua, nec accidentia definiiri posse, sed tantum describi: quia nimirum definitio conflatur ex genere et differentiis constituentibus: descriptio autem ex accidentalibus.

CAP. IX.

De genere.

Quid æquivoca. — Genus nomen æquivocum, et quintuplex. — In æquivocis tria quærenda sunt: nimirum an vox æquivoca sit; quotnam significationes habeat; ac de quanam earum sermo sit. Prius itaque exponendum est quid sit æquivocum. Æquivoca sunt, cum duo vel plura idem nomen habent; quodvis autem eorum aliud quiddam significat, atque diversæ substantiæ est; hoc est aliam definitionem recipit: quemadmodum etiam nunc in genere res se habet. Genus enim in æquivocorum numero est. Dicitur enim genus primum a patria, et parentibus; atque utrumque horum duplici modo, nempe propinque vel remote. A propinqua nimirum patria, ut ab Hierosolymis dicitur quis Hierosolymitanus: a remota, ut a Palæstina provincia, Palæstinus. Eodem modo a propinquo parente, ut cum Achilles Pelei filius, Peleides dicitur: a remoto, ut cum 21 idem ab avo Æaco Æacides appellatur. Nam Æacus Pelei pater erat. Genus rursus dicitur, habitudo unius erga multos, qui

Ab eo ortum habent, ut cum omnes, qui ab Israele

sine et objecto; et cap. 37: συστατικὰς διαφορὰς constituentes eorum differentias agnoscit. Eis tamen essentiam proprie dictam denegat; quia substantiæ soli conveniat ut sit, ut docet cap. 38.

Genus philosophicum. — Genus rursus id dicitur A cui species subjicitur, v. gr., sub animali sunt, homo, equus, et aliæ species: itaque animal genus est. Ac de hoc genere tractant philosophi. Quod etiam ad hunc modum definimus: genus est quod de pluribus specie differentibus, in quid est prædicatur, ut animal genus est quod de homine, equo, et bove, aliisque pluribus, in quid est prædicatur; quæ quidem inter se specie discrepant. Alia enim hominis species, et alia equi, et alia bovis. In quid est autem prædicatur. Nam cum ex nobis quæritur, quid sit homo; dicimus, animal. Simili etiam modo cum quæritur, quid est equus; animal, dicimus. Itaque genus est id cui species subjicitur [est item genus, quod dividitur in species]. Nam genus in species dividitur, latiusque B patet quam species, ac species complectitur, iisque superius est.

Subjectum existentiae et prædicationis.—Scire enim operæ pretium est, superius dici, quod generalius est; inferius autem ac subjectum ad prædicationem, id quod est minus generale. Est enim subjectum ad existentiam, ut substantia; supponitur enim accidenti, ut existat, quippe cum illud in ipsa subsistat: est item subjectum ad prædicationem, quod nimirum particulare est. Ut enim genus de specie, ita species prædicatur de individuis. Liquet autem genus quidem esse specie generalius, ac speciem individuis. De quibus accuratius infra Deo favente disseremus. Nunc vero cum de genere verba fecerimus, de specie C quoque loquamur.

CAP. X.

De specie.

Quid species philosophica. — Quin species quoque in æquivocorum numero est, quæ duplici modo dicitur. Species enim ipsa etiam cujusque rei forma [et figura dicitur, uti v. gr. statuæ species] velut et a quodam dictum est: *Prima species digna imperio.* Species rursus, illud substantiale est quod collocatur sub genere. Ac rursus, species est id de quo genus in quid est prædicatur. Rursus denique species est id quod de pluribus numero differentibus in quid est prædicatur. Cæterum duæ priores speciei descriptiones habitudine sola et ordinis ratione inter se differunt, uti ascensus atque descensus, ac speciei omni accommodantur. Tertia autem ac postrema descriptio, infimæ duntaxat speciei, quæ proxime individuis superior est, ac singulariter existentia, seu supposita, complectitur; qua ratione di- D

Diximus igitur genus triplici ratione dici, denominatione scilicet, a parentibus et a patria; atque

λέγεται πάλιν γένος, ὃ ὑποτάσσεται τὸ εἶδος, οἷον ὑπὸ τὸ ζῶον ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος, ἵππος, καὶ ἕτερα εἶδη· τὸ οὖν ζῶον γένος ἐστὶ. Περὶ τούτου τοῦ γένους παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος· ὁ ὀριζόμενοι λέγομεν γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῶ εἶδει, ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορούμενον. Ὡς περὶ τὸ ζῶον, γένος ὄν, κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἵππου, καὶ βοῦς, καὶ ἄλλων πλειόνων ἐν τῷ τί ἐστὶν, ἃ τινὰ τῶ εἶδει διαφέρουσιν ἀλλήλων. Ἔτερον γὰρ εἶδος ἀνθρώπου, καὶ ἄλλο ἵππου, καὶ ἄλλο βοῦς. Ἐν τῷ τί δὲ ἐστὶ, κατηγορεῖται. Ἐρωτώμενοι γὰρ τί ἐστὶν ἄνθρωπος; φαμέν, Ζῶον, ὁμοίως δὲ καὶ ἵππος. Ἐρωτώμενοι γὰρ, τί ἐστὶν; λέγομεν, Ζῶον. Ὡς τε γένος ἐστὶν, ὃ ὑπόκειται τὸ εἶδος. [x Καὶ πάλιν γένος ἐστὶ τὸ διαιρούμενον εἰς εἶδη.] Τὸ γὰρ γένος εἰς εἶδη B διαιρεῖται, καὶ καθολικώτερον τοῦ εἶδους ἐστὶ, καὶ περιέχει τὰ εἶδη, καὶ ἐπάνω αὐτῶν ἐστὶν.

Χρὴ γὰρ γινώσκεν, ὡς ἐπάνω λέγεται τὸ καθολικώτερον. Ὑποκάτω δὲ, καὶ τὸ ὑποκείμενον πρὸς κατηγορίαν, τὸ μερικώτερον. Ἔστι γὰρ ὑποκείμενον πρὸς ὑπαρξίν, ὡς ἡ οὐσία· ὑπόκειται γὰρ πρὸς ὑπαρξίν τῷ συμβεβηκότι· ἐν αὐτῇ γὰρ ὑφίσταται τὸ συμβεβηκός. Καὶ ἐστὶν ὑποκείμενον πρὸς κατηγορίαν τὸ μερικόν γ· κατηγορεῖται γὰρ, τὸ μὲν γένος τοῦ εἶδους, καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀτόμων· δῆλον δὲ ὡς καθολικώτερον ἐπὶ τὸ γένος τοῦ εἶδους, καὶ εἶδος τῶν ἀτόμων, περὶ ὧν ἀκριθέστερον ἐν τοῖς ἐξῆς σὺν Θεῷ μαθησόμεθα. Νῦν δὲ περὶ τοῦ γένους εἰπόντες, εἰπα- C μεν καὶ περὶ τοῦ εἶδους.

ΚΕΦΑΛ. I.

Περὶ εἶδους.

Καὶ τὸ εἶδος δὲ τῶν ὁμωνύμων ἐστὶν, δισσωῶς λεγόμενον· λέγεται γὰρ εἶδος, καὶ ἡ ἐκάστου μορφή, καὶ τὸ σχῆμα· οἷον τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος· καθ' ὃ καὶ εἴρηται (14)· πρῶτον μὲν εἶδος ἀξιον τυραννίδος. Ἔστι πάλιν εἶδος, τὸ οὐσιώδες, τὸ ὑποταττόμενον ὑπὸ τὸ γένος. Καὶ πάλιν εἶδος ἐστὶν, οὗ κατηγορεῖται τὸ γένος ἐν τῷ τί ἐστὶ. Καὶ πάλιν· εἶδος ἐστὶ, τὸ κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῶ ἀριθμῶ ἐν τῷ τί ἐστὶν κατηγορούμενον. Ἄλλ' αἱ μὲν πρῶται δύο ὑπογραφαὶ κατὰ τὴν σχέσιν μόνον· διαφέρουσιν, ὡς ἀνάβασις καὶ κατάβασις, καὶ ἀρμόζουσιν ἐπὶ παντὸς εἶδους. Ἡ δὲ τρίτη καὶ τελευταία ὑπογραφή, μόνον ἐπὶ τοῦ εἰδικωτάτου εἶδους, τοῦ προσεχῶς ἐπάνω τῶν ἀτόμων ὄντος, τοῦ περιέχοντος τὰς ὑποστάσεις, ὡς λέγομεν, τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶπομεν οὖν ὡς τὸ γένος τρισσῶς λέγεται. Ἀπὸ τοῦ τεκόντος, καὶ ἀπὸ τῆς πατρίδος, καὶ καθ' ἐκά-

VARIAE LECTIONES.

x Hæc addo ex brevi logica, quia cap. seq. expresse testatur auctor se descriptionem hanc cum cæteris attulisse, cum de genere sermonem haberet. Favent ea, quæ proxime sequuntur. γ Regii duo, μερικώτατον. * Deerat μόνον in editis.

NOTÆ.

(14) Euripides, (ex quo Porphyrius,

ταρον διχῶς. Καὶ κατὰ τρίτον τρόπον, ᾧ ὑποτάττεται τὸ εἶδος. Καὶ τὸ εἶδος δὲ δισσωῶς λέγεται. Ὡς ἡ ἐκάστου μορφή, καθ' ἓνα τρόπον. Κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον, οὗ κατηγορεῖται τὸ γένος, τὸ καὶ ὑπὸ τὸ γένος ταττόμενον, ὡς ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενον. Περὶ τοῦ τοῦ γένους, καὶ τοῦ εἶδους παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ γένους διαλεγόμενοι, τοῦ εἶδους ἐμνημονεύσαμεν, εἰπόντες· Γένος ἐστὶ τὸ διαιρούμενον εἰς εἶδη· καὶ πάλιν, περὶ τοῦ εἶδους διαλεγόμενοι, τοῦ γένους ἐμνημονεύσαμεν εἰπόντες· Εἶδος ἐστὶ τὸ ἐκ γένους διαιρούμενον, χρῆ γινώσκειν, ὅτι ὡσπερ περὶ πατρὸς λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ υἱοῦ μνημονεύομεν· οὗτος γὰρ ἐστὶ πατήρ ὁ ἔχων υἱόν· καὶ περὶ υἱοῦ διαλεγόμενοι, ἐξ ἀνάγκης καὶ πατρὸς μνημονεύομεν· οὗτος γὰρ ἐστὶν υἱός, ὁ ἔχων πατέρα· οὕτω κἀνταῦθα, ἀδύνατον περὶ τοῦ γένους διαλαθεῖν ἐκτὸς τοῦ εἶδους, ἢ περὶ τοῦ εἶδους ἐκτὸς τοῦ γένους. Τὸ γὰρ γένος εἰς εἶδη διαιρεῖται πάντως, καὶ τὸ μὴ ἔχον εἶδη ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα, οὐκ ἐστὶ γένος. Καὶ τὰ εἶδη, ἐκ γένους διαιροῦνται, καὶ τὰ μὴ ἔχοντα γένος, οὐκ εἰσὶν εἶδη.

Καὶ ὡσπερ ὁ πρῶτος ἀνθρώπος, ἦγουν ὁ Ἀδάμ, μὴ ἐσχηκῶς πατέρα οὐ λέγεται υἱός, λέγεται δὲ πατήρ· ἔσχε γὰρ υἱούς· ὁ δὲ Σῆθ, καὶ υἱός λέγεται τοῦ τεκόντος αὐτόν· ἔσχε γὰρ πατέρα τὸν Ἀδάμ· καὶ πατήρ λέγεται τοῦ τεκθέντος ἐξ αὐτοῦ· ἐγέννησε γὰρ τὸν Ἐνώς· ὁ δὲ Ἀβελ υἱός μὲν λέγεται· ἔσχε γὰρ πατέρα τὸν Ἀδάμ· πατήρ δὲ οὐ λέγεται· οὐ γὰρ ἔσχε υἱόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ γένους, καὶ τοῦ εἶδους, τὸ πρῶτον γένος, ὡσπερ αὐτὸ διαιρεῖται ἀπὸ ἑτέρου γένους, οὐδὲ ἔχει πρὸ αὐτοῦ γένος, γένος μόνον ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶν εἶδος, καὶ λέγεται γενικώτατον γένος, ὃ καὶ ὀριζόμενοι φασ· Γενικώτατον γένος ἐστὶν, ὃ γένος ὃν οὐκ ἐστὶν εἶδος, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐπάνω αὐτοῦ γένος. Τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα, ἐὰν ἔχωσιν ὑποκάτω αὐτῶν ἄλλα εἶδη, ἐξ αὐτῶν διαιρούμενα, καὶ εἶδη εἰσὶ τῶν πρὸ αὐτῶν, ἦγουν τῶν ἐπάνω αὐτῶν, ἐξ ὧν τέμνονται, καὶ γένη τῶν ἐξ αὐτῶν τεμνομένων, ἦγουν τῶν ὑποκάτω· καὶ λέγονται, καὶ γένη, καὶ εἶδη ὑπάλληλα. Τὰ δὲ εἶδη, τὰ ἔσχατα καὶ κατώτερα, τὰ μὴ ἔχοντα ὑποκάτω αὐτῶν ἄλλα εἶδη· τουτέστι μὴ περιέχοντα εἶδη, ἀλλὰ ἄτομα, ἦγουν ὑποστάσεις, οὐ λέγεται γένος, ἀλλ' εἶδη μόνον. Διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὑποκάτω αὐτῶν, ὡς εἶπον, ἄλλα εἶδη ἐξ αὐτῶν διαιρούμενα. Ἀδύνατον γὰρ ρηθῆναι γένος, τὸ μὴ περιέχον εἶδη, μήτε ἔχον ὑποκάτω αὐτοῦ εἶδη ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα. Λέγεται οὖν τὸ μὴ περιέχον εἶδη, ἀλλ' ὑποστάσεις, εἰδικώτατον εἶδος, διότι εἶδος ὃν, οὐκ ἐστὶ καὶ γένος· ὡσπερ τὸ γένος, τὸ μὴ ὃν εἶδος, λέγεται γενικώτατον γένος.

nullas species contineat; nec earum aliquas, quæ ex ipso dividantur, habeat. Quocirca id quod nullas species, sed individua tantum complectitur, non tamen genus est; uti contra genus, quod

A utroque modo bifariam: denique de eo cui species subjicitur. Ad eundem itaque modum, species quoque duplici significatione accipitur. Una nimirum pro rei cujusque forma; altera, pro eo de quo genus prædicatur, quodque generi subjicitur, ut quod ex eo dividatur. Ac de hujusmodi genere et specie a philosophis disputatur.

Explicatur genus per speciem et econtra. — Quia vero, cum de genere dissereremus, speciei mentionem fecimus, dicentes genus id esse quod dividitur in species: ac rursus cum de specie sermo esset, generis item mentionem fecimus, dicentes speciem id esse quod ex genere dividitur: scire operæ pretium est, ut quemadmodum loquentes de patre necessario quoque de filio sermonem habemus (nam ille dicitur pater qui filium habet): itemque de filio verba facientes, quia filius dicitur qui patrem habet, eodem modo hic quoque fieri non potest, ut quispiam de genere sine specie, aut de specie sine genere pertractet. Genus enim in species dividatur necesse est: et quod species ex se divisas non habet, genus non est. Consimili quoque ratione, species ex genere dividuntur: et quæ carent genere non sunt species.

Scita generis, summi generis, ac media speciei et infimæ declaratio. — Quemadmodum autem primus parens Adamus, cum patre caruerit, non dicitur filius; dicitur vero pater, ut qui habuerit filios: Seth autem, cum parentis sui dicitur filius (quippe patrem habuit Adamum), tum pater ejus qui ab eo genitus est (siquidem genuit Enos); at Abel dicitur quidem filius, quia habuit Adamum patrem; haud item vero appellatur pater, quia filium non habuit: eodem quoque modo quod spectat ad genus ac speciem, primum genus quod non dividitur ab alio genere, nec genus ullum anterius habet, genus tantum est, non autem etiam species, appellaturque generalissimum genus; cujus hæc definitio est: generalissimum genus est, quod cum genus sit, haud tamen species est, quia nullum se superius genus habet. Quæ autem ex ipso dividuntur, si alias infra se species habeant, quæ ex ipsis dividantur, tum priorum, hoc est superiorum, ex quibus secantur, species sunt; tum genera eorum quæ ex ipsis dividuntur, hoc est inferiorum; ac subalterna genera ac species vocantur. At extremæ infimæque species, quæ alias infra se species non habent; hoc est nullas species, sed sola individua, id est hypostases seu supposita continent, non dicuntur genera, sed species duntaxat: ea nimirum, uti dicebam, ratione, quod nullas species subjectas, quæ ex illis dividantur, obtineant. Neque enim id genus dici possit, quod ex ipso dividantur, habeat. Quocirca id quod nullas species dicitur specialissima, quia cum species sit, non etiam species est, generalissimum genus ap-

Superiora omnia de inferioribus dicuntur: haud vero species de specie. — Substantia generalissimum

Χρῆ δὲ εἰδέναι, ὡς ἐξ ἀνάγκης τὰ εἶδη, καὶ τὸ ἔνομα καὶ τὸν ὄρισμόν τοῦ γένους δέχονται, καὶ τὸ

genus, non ens.—Homo species specialissima.—Discrimen inter speciem et individua.—[Nec vero illud ignorandum est, species sui generis, nomen ac definitionem, genusque ejus generis quod superius habet, ad ipsum usque generalissimum genus, necessario recipere: species autem ipsas alteram aliterius definitionem nequaquam **23** mutuo posse sumere. Ut autem dilucidius fiat quod dico, ad hunc modum agamus. Substantia primum ac generalissimum genus est. Quanquam enim cum substantia, tum accidens scindatur ab ente, haud tamen ens genus eorum est. Nam illa entis quidem nomen recipiunt; at non item definitionem. Ens quippe in hunc modum definiunt: Ens, aut est quod per se subsistit, nec re alià, ut existat opus habet; vel est quod per se non potest esse, sed in altero suum esse habet. Substantia autem illud tantum est quod per se existit, nec alia re, ut subsistat, opus habet. En substantia totam entis definitionem non accepit; nec proinde ens genus est respectu substantiæ. Species enim integram generis sui definitionem absque ulla diminutione suscipit. At nec accidens entis species est: neque enim integram entis definitionem recipit, sed dimidiam partem duntaxat. Accidens quippe res est, quæ per se esse non potest, sed solum in altero suum esse habet. En quo pacto nec substantia integram entis definitionem suscipiat, nec accidens: verum substantia dimidiam tantum partem, accidens item dimidiam alteram partem. Quapropter licet ens in substantiam et accidens dividatur, eorum tamen genus non est. Substantia autem dividitur et in corpus et incorporeum. Corpus vero et incorporeum substantiæ species sunt; quandoquidem utrumque horum et nomen et definitionem substantiæ integram recipit. Constat itaque substantiam non esse speciem, cum non habeat supra se genus; verum esse ipsum primum et generalissimum genus. Rursus corpus, quod substantiæ species est animati et inanimati, genus est. Animatum rursus, in sensibile et in insensibile. Sensibile quidem animal est, quippe quod vitam et sensum habeat: insensibile autem est planta: nec enim ipsi sensus inest. Porro animata dicitur planta, quia vim eam habet, qua alatur, crescat, et generet. Dividitur rursus animal in rationale et irrationale: rationale, in mortale et immortale: mortale in hominem, equum, bovem ac similia; quæ quidem non jam in alias species, sed in individua, hoc est hypostases, dividuntur. Homo enim in Petrum, Paulum, Joannem, reliquosque singulos homines dividitur: qui quidem non species, sed hypostases, seu personæ et supposita sunt. Species enim, ut dictum est, aliæ

A γένος, τοῦ γένους αὐτῶν, ἕως τοῦ γενικωτάτου. Ἀλλήλων δὲ τὰ εἶδη οὐ δύνανται τὸν ὄρισμὸν δέξασθαι. Ἴνα οὖν σαφέστερον ἢ τὸ λεγόμενον, οὕτως εἰπωμεν*. Πρῶτον καὶ γενικώτατον γένος ἐστὶν ἡ οὐσία. Εἰ γὰρ καὶ τέμνεται ἐκ τοῦ ὄντος ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ γένος αὐτῶν τὸ ὄν. Ἐπειδὴ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ὄντος δέχονται, τὸν δὲ ὄρισμὸν οὐ δέχονται. Ὅν ἐστὶ πρᾶγμα ἢ αὐθύπαρκτον, καὶ μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν, ἢ τὸ μὴ καθ' ἑαυτὸ δυνάμενον εἶναι, ἀλλ' ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν. Οὐσία δὲ ἐστὶ πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, καὶ μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν μόνον. Ἴδού οὐκ ἐδέξατο ἡ οὐσία ὅλον τὸν ὄρισμὸν τοῦ ὄντος. Ὡστε τὸ ὄν οὐκ ἐστὶ γένος τῆς οὐσίας, οὔτε ἡ οὐσία τοῦ ὄντος. Τὸ γὰρ εἶδος ὅλον ἀπαραλείπτως τὸν ὄρισμὸν τοῦ γένους αὐτοῦ δέχεται. Ἀλλ' οὐδὲ τὸ συμβεβηκός ἐστὶν εἶδος τοῦ ὄντος. Οὐ γὰρ δέχεται ὅλον τὸν ὄρισμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἡμισυ. Συμβεβηκός γὰρ ἐστὶ πρᾶγμα τὸ μὴ καθ' ἑαυτὸ δυνάμενον εἶναι, ἀλλ' ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν μόνον. Ἴδού οὔτε ἡ οὐσία δέχεται ὅλον τὸν ὄρισμὸν τοῦ ὄντος, οὐδὲ τὸ συμβεβηκός. Ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία τὸ ἡμισυ, καὶ τὸ συμβεβηκός τὸ ἄλλο ἡμισυ. Ὡστε εἰ καὶ τέμνεται τὸ ὄν εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ γένος αὐτῶν. Οὐσία δὲ τέμνεται εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον. Ἴδού τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον εἶδη εἰσὶ τῆς οὐσίας. Ἐκαστον γὰρ αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὄρισμὸν τῆς οὐσίας ἐπιδέχεται. Ὡστε ἡ οὐσία οὐκ ἐστὶν εἶδος, μὴ ἔχουσα ἐπάνω αὐτῆς γένος, ἀλλ' αὕτη ἐστὶ πρῶτον, καὶ γενικώτατον γένος. Πάλιν τὸ σῶμα τέμνεται εἰς ἐμφύχον καὶ ἀψύχον. Ἴδού πάλιν τὸ σῶμα εἶδος ὄν τῆς οὐσίας, γένος ἐστὶ τοῦ ἐμφύχου καὶ τοῦ ἀψύχου. Τὸ ἐμφύχον πάλιν διαιρεῖται, εἰς αἰσθητικὸν καὶ ἀναίσθητον. Αἰσθητικὸν μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ζῶον, τὸ ζῶήν, καὶ αἰσθησὶν ἔχον· ἀναίσθητον δὲ τὸ φυτὸν· οὐ γὰρ ἔχει αἰσθησὶν. Ἐμφύχον δὲ λέγεται τὸ φυτὸν διὰ τὸ ἔχειν θρεπτικὴν, καὶ αὐξητικὴν, καὶ γεννητικὴν δύναμιν. Τὸ ζῶον πάλιν τέμνεται εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. Τὸ λογικὸν, εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον· τὸ θνητὸν, εἰς ἄνθρωπον, ἵππον, βοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ τινὰ οὐκ ἔτι τέμνεται εἰς ἄλλα εἶδη. Ἀλλ' εἰς ἄτομα, ἤγουν ὑποστάσεις. Διαιρεῖται γὰρ ὁ ἄνθρωπος, εἰς Πέτρον, Παῦλον, Ἰωάννην, καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ

D μέρους ἀνθρώπου, οἵτινες οὐκ εἰσὶν εἶδη, ἀλλ' ὑποστάσεις. Τὰ γὰρ εἶδη, ὡς εἴπομεν, οὐ δέχονται τὸν ὄρισμὸν ἀλλήλων· οἷον τὸ σῶμα οὐ δέχεται τὸν ὄρισμὸν τοῦ ἀσώματου· ὁ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὸν ὄρισμὸν τοῦ ἵππου. Ὁ δὲ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Ἰωάννης ἓνα ὄρον δέχονται, τὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἀνθρώποι, ὥστε οὐκ εἰσὶν εἶδη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἄτομα, ἤγουν ὑποστάσεις.

VARIÆ LECTIONES.

* Regii 3, εἰπωμεν.

homines. Liqueat ergo ut illi hominis species non sint. Sed individua, id est hypostases et personæ.

Πάλιν τὸ εἶδος τεμνόμενον μεταδίδωσι τοῖς ὑποκάτω αὐτοῦ, καὶ ὀνόματος, καὶ τοῦ ὄρου· ὁ δὲ Πέτρος τεμνόμενος εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα, οὔτε τῆ ψυχῆ, οὔτε τῷ σώματι μεταδίδωσι τοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ ὄρου. Οὔτε γὰρ μόνη ἡ ψυχὴ Πέτρος, οὔτε μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον.

Ἔτι δὲ πᾶσα διαίρεσις ἀπὸ γένους εἰς εἶδη γινόμενη, μέχρι δύο, τριῶν, σπανίως δὲ τεσσάρων, φθάνει· ἀδύνατον γὰρ διαιρεθῆναι γένος εἰς πέντε εἶδη καὶ ἐπάνω. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, εἰς πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους διαιρεῖται, οἳ τινες ἀπειροὶ εἰσι τῷ ἀριθμῷ. Διό τινες οὐδέ φασὶ λέγεσθαι διαίρεσιν τὴν ἀπὸ εἶδους εἰς άτομα, ἀλλ' ἀπαρίθμησιν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Ἰωάννης εἶδη, ἀλλ' άτομα, ἡγουν ὑποστάσεις. Οὔτε ὁ ἄνθρωπος γένος Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ Ἰωάννου, καὶ τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' εἶδος. Διὸ καὶ εἰδικώτατον εἶδος (15) ἔστιν ὁ ἄνθρωπος. Εἶδος γὰρ ἔστι τοῦ ἐπάνω, ὡς ὑπ' αὐτοῦ περιεχόμενον, καὶ εἶδος τῶν ὑποκάτω, ὡς περιέχον αὐτά. Τό τε γὰρ ὑπὸ γένος περιεχόμενον εἶδος ἔστι· καὶ τὸ περιέχον τὰ άτομα, τουτέστιν ὑποστάσεις, εἶδος ἔστι. Τοῦτο οὖν ἔστι τὸ εἰδικώτατον εἶδος, τὸ προσεχῶς ἐπάνω τῶν ἀτόμων ὑπάρχον, ὃ καὶ ὀριζόμενοι φασί· Εἶδος ἔστι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων ἀριθμῶν ἐν τῷ τί ἔστι κατηγορούμενον. Ὅμοίως καὶ ὁ ἵππος, καὶ ὁ κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα εἶδη εἰσὶν εἰδικώτατα. Τὰ δὲ μεταξὺ τοῦ γενικωτάτου γένους καὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, γένη εἰσὶν ὑπάλληλα καὶ εἶδη· εἶδη μὲν τῶν ἐπάνω, γένη δὲ τῶν ὑποκάτω.

generalissimum genus, et specialissimas species; nempe species superiorum, inferiorum genera.

Καὶ αὐταὶ εἰσὶν αἱ οὐσιώδεις καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ, καὶ ποιότητες· αἰτινες λέγονται διαιρετικαὶ καὶ συστατικαὶ· διαιρετικαὶ μὲν τῶν ἐπάνω, συστατικαὶ δὲ τῶν ὑποκάτω. Τὸ γὰρ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον διαιροῦσι τὴν οὐσίαν. Ὅμοίως τὸ ἐμψυχον καὶ τὸ ἀψυχον διαιροῦσι τὸ σῶμα. Ὅμοίως τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ ἀναίσθητον διαιροῦσι τὸ ἐμψυχον. Αὐταὶ οὖν συνιστῶσι τὸ ζῶον· λαμβάνω γὰρ οὐσίαν ἐμψυχον αἰσθητικὴν, καὶ ποιῶ τὸ ζῶον· ζῶον γὰρ ἔστιν οὐσία ἐμψυχος αἰσθητικὴ· λαμβάνω πάλιν οὐσίαν ἀψυχον ἀναίσθητον, καὶ ποιῶ τὸν λίθον. Πάλιν λαμβάνω οὐσίαν ἐμψυχον ἀναίσθητον, καὶ ποιῶ φυτόν· πάλιν τὸ λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον, τὸ ζῶον διαιροῦσι· τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον διαιροῦσι τὸ λογικόν. Λαμβάνω οὖν τὸ ζῶον, γένος ἦν τούτων, καὶ τὸ λογικόν, καὶ τὸ θνητὸν, καὶ συνιστῶ τὸν ἄνθρωπον· ἄνθρωπος γὰρ ἔστι

A Rursus species cum dividitur, nomen suum ac definitionem iis quæ ipsi sunt inferiora, impergit: at vero Petrus, cum in animam ac corpus secatur, nec animæ, nec corpori nomen suum ac definitionem tribuit. Neque enim sola anima Petrus est, nec solum corpus, sed utrumque conjunctim.

B Genus in paucas species dividitur. Quid species specialissima.—Præterea omnis divisio quæ a genere in species fit, ad duo, vel tria, aut raro ad quatuor usque progreditur. 24 Neque enim genus in quinque aut plures species dividi potest. Homo contra in omnes singulos homines, qui quidem numero infiniti sunt, dividitur. Quo fit, ut nonnulli negent eam quæ a specie ad individua est, dicendam esse divisionem, malintque appellari enumerationem. Ex quo patet Petrum et Paulum et Joannem species non esse, sed individua, id est supposita sive personas: nec hominem genus esse Petri et Pauli et Joannis, hominumque reliquorum, sed speciem. Ac proinde homo est species specialissima. Etenim species est superioris, ut sub eo contenta, speciesque nihilominus inferiorum, ut ea continens. Tum enim quod continetur sub genere, species est; tum quod individua, id est hypostases continet. Species igitur specialissima ea est, quæ proxime superior individuis est; quam etiam ita definiunt: Species est quæ de pluribus numero differentibus in quid est prædicatur. Eodem modo et equus et canis, et similia, species sunt specialissimæ. Quæ autem inter interjecta sunt, subalterna genera sunt ac spe-

C Differentiæ dividentes et constituentes.—Hæ porro substantiales sunt et naturales differentiæ, ac qualitates, quæ dividentes dicuntur et constituentes: nempe dividentes quidem superiora, ac inferiora constituentes. Corpus quippe et incorporeum substantiam dividunt. Eodem modo animatum dividunt corpus et incorporeum: itemque sensibile et insensibile, animatum seu vivens dividunt. Hæc igitur constituunt animal. Sumo enim substantiam animatam sensibilem, atque animal efficio. Animal siquidem substantia est animata sentiens. Sumo rursus substantiam inanimatam et insensibilem, ac facio lapidem. Rursus, substantiam animatam non sentientem, et efficio arborem. Item rationale et irrationale animal dividunt: mortale quoque et immortale dividunt rationale: terrestre autem

NOTÆ.

(15) Διὸ καὶ εἰδικώτατον εἶδος. Ac proinde homo est species specialissima. Assertionem hanc tribus argumentis propugnandam suscepisse mihi videtur, ut confutandis Severianis, qui μερικᾶς οὐσίας partialias essentias ponebant, via pararetur. Οὐσία quippe Patribus idem vulgo et ac species, natura, essentia. Quamobrem Abucaras, opusc. 2,

vocem hanc inter logicas ponit, quæ propter generalitatem quam annuunt, prædicari de individuis non possint: ut sicut non dicimus Petrum esse speciem, ita nec eum esse naturam vel essentiam. Cujus consecrarium est, ut quemadmodum individua humanæ naturæ species singulares non sunt, neque ea sint essentiæ singulares vel naturæ.

et aquatile, quod est rationis expertus. Sumo itaque animal, quod horum genus est, et rationale, et mortale, et hominem constituo. Homo enim est animal, et rationale, mortale. Rursum accipio animal, et irrationale et mortale atque terrestre, equumque, v. gr., aut canem ac similia constituo. Denique accipio animal et rationale et mortale et aquatile; ac piscem constituo. Substantiales porro ac naturales differentiae appellantur, eo quod substantia a substantia alia ac natura differat.

Quæ duobus hisce capitibus de genere et specie fusior Dialectica Damasceni complectitur ex Porphyrii Isagoge collecta, eadem compendiosiori methodo exponit brevior Logica; ea nimirum, qua proxime sequuntur serie, in unicum caput contracta.

25 De genere generalissimo, et specie specialissima ac de subalternis. **B** Περὶ γένους τοῦ γενικωτάτου, καὶ εἶδους τοῦ εἰδικωτάτου, καὶ τῶν ὑπαλλήλων (b).

Generis nomen trifariam sumitur; ac primo quidem a parente, ut qui ex Israel progeniti sunt Israelitæ dicuntur. Alio modo a patria, ut ab Hierosolymis, Hierosolymitæ nomen habent, a Palæstina Palæstini. Tertio denique modo genus dicitur illud, quod in species dividitur; de quo apud philosophos sermo est, qui et illud ita definiunt: Genus est quod pluribus speciei differentibus in quid est prædicatur.

Similiter vox speciei duplicem habet significationem. Species enim dicitur figura et forma; ut species hominis statuæ. Species item dicitur quod generi subjicitur, hoc est, quod ex genere dividitur: ac de ista acceptione speciei agunt philosophi.

Quandoquidem autem de genere sermonem habentes speciei meminimus, dicendo: Genus est id quod in species dividitur, operæ pretium est nosse quod veluti, dum de patre loquimur, necessario de filio quoque mentionem facimus (ille quippe pater est, qui habet filium); similiter dum de filio loquimur, patris item necessario meminimus (ille siquidem filius est, qui patrem habet). Sic et impræsentiarum, impossibile est de genere tractare, omissa specie, vel de specie, tacita generis mentione. Genus etenim in species omnino dividitur; et id quod speciebus ex se divisum caret, genus non est. Species igitur ex genere dividuntur; atque ea quæ genus non agnoscunt, nequaquam sunt species. Eodem scilicet modo quo primus homo, seu Adam non dicitur filius; dicitur tamen pater (habuit enim filios); Seth vero, et parentis sui filius dicitur (pater enim hujus fuit Adam) et pater illius qui ex ipso natus est (genuit enim filium). At Abel, filius quidem appellatur, cum patrem habuerit Adamum; pater vero non dicitur, quia filium non habuit. Eadem ratione de genere et specie disserendum est.

Primum genus, quod ex alio genere non divi-

ζῶον, λογικόν, θνητόν· καὶ λαμβάνω τὸ ζῶον, καὶ τὸ ἀλογον, καὶ τὸ θνητόν, καὶ τὸ χειρσαλον, καὶ συνιστῶ ἵππον, κύναι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ λαμβάνω τὸ ζῶον, καὶ τὸ ἀλογον, καὶ τὸ θνητόν, καὶ τὸ ἐνυδρον, καὶ συνιστῶ ἰχθύν. Διαφοραὶ δὲ λέγονται οὐσιώδεις καὶ φυσικαί, ὅτι αὐταὶ ποιοῦσι διαφέρειν εἶδος ἄλλου εἶδους: καὶ φύσιν καὶ οὐσίαν, ἄλλης οὐσίας καὶ φύσεως.

efficiant, ut species ab alia specie, et natura ac

Τὸ γένος τρισῶς λέγεται· καθ' ἓνα μὲν τρόπον, ἀπὸ τοῦ τεκόντος, ὡς περ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, Ἰσραηλίται λέγονται· κατὰ δὲ ἕτερον, ἀπὸ τῆς πατρίδος. Ὡς περ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, Ἱεροσολυμίται λέγονται, καὶ οἱ ἀπὸ Παλαιστίνης, Παλαιστῖναιοι. Κατὰ δὲ τρίτον τρόπον, γένος λέγεται τὸ διαιρούμενον εἰς εἶδη, περὶ οὗ παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος· ὃ καὶ ὀρίζομενοι λέγουσι· Γένος ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῶ εἶδει, ἐν τῇ τί ἐστι κατηγορούμενον.

Τὸ εἶδος δὲ δύο σημαίνοντα ἔχει. Λέγεται γὰρ εἶδος τὸ σχῆμα καὶ μορφή· οἷον τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος. Λέγεται πάλιν εἶδος, τὸ τασσόμενον ὑπὸ τὸ γένος, ἡγουν τὸ ἐκ γένους διαιρούμενον. Περὶ τούτου παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος

Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ γένους διαλεγόμενοι τοῦ εἶδους ἐμνημονεύσαμεν εἰπόντες· Γένος ἐστὶ τὸ διαιρούμενον εἰς εἶδη. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ εἶδους διαλεγόμενοι τοῦ γένους ἐμνημονεύσαμεν εἰπόντες· Εἶδος ἐστὶ τὸ ἐκ γένους διαιρούμενον· χρὴ γινώσκειν, ὅτι ὡς περ περὶ τοῦ πατρὸς διαλέγοντες ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῦ υἱοῦ μνημονεύομεν· οὗτος γὰρ ἐστὶ πατήρ ὁ ἔχων υἱόν· καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ διαλεγόμενοι, ἐξ ἀνάγκης καὶ περὶ πατρὸς μνημονεύομεν· οὗτος γὰρ ἐστὶν υἱός, ὁ ἔχων πατέρα· οὕτω κἀνταῦθα, ἀδύνατον περὶ τοῦ γένους διαλαβεῖν ἐκτὸς τοῦ εἶδους, ἢ περὶ τοῦ εἶδους ἐκτὸς τοῦ γένους. Τὸ γὰρ γένος εἰς εἶδη διαιρεῖται πάντως. Καὶ τὸ μὴ ἔχον εἶδη ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα, οὐκ ἐστὶ γένος· καὶ τὰ εἶδη ἐκ τοῦ γένους διαιροῦνται· καὶ τὰ μὴ ἔχοντα γένος οὐκ εἰσὶν εἶδη. Καὶ ὡς περ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος μὴ ἐσχηκὼς πατέρα, ἡγουν ὁ Ἀδάμ, οὐ λέγεται υἱός· λέγεται δὲ πατήρ· ἔσχε γὰρ υἱός· ὁ δὲ Σῆθ, καὶ υἱός λέγεται τοῦ τεκόντος αὐτόν· ἔσχε γὰρ πατέρα τὸν Ἀδάμ· καὶ πατήρ λέγεται τοῦ τεκθέντος ἐξ αὐτοῦ· ἐγέννησε γὰρ υἱόν· ὁ δὲ Ἀβελ, υἱός μὲν λέγεται· ἔσχε γὰρ πατέρα τὸν Ἀδάμ· πατήρ δὲ οὐ λέγεται· οὐ γὰρ ἔσχε υἱόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ γένους καὶ τοῦ εἶδους.

Τὸ πρῶτον γένος, ὅπερ οὐ διαιρεῖται ἀπὸ τοῦ γέ-

VARIÆ LECTIONES.

^b Cod. S. Hil. et Regii quidam, περὶ γένους καὶ εἶδους τοῦ γενικωτάτου, καὶ τοῦ εἰδικωτάτου, καὶ τῶν ὑπαλλήλων. ^c Multi in utroque loco habent ἐμνημονεύσαμεν. ^d Cod. S. Hil. et alii quidam περὶ.

νοῦς, οὐδὲ ἔχει πρὸ αὐτοῦ γένος, γένος μόνον ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶν εἶδος, καὶ λέγεται γενικώτατον γένος, ὅπερ ὀρίζομενοι φασί· Γενικώτατον γένος ἐστὶν, ὃ γένος ὄν, οὐκ ἐστὶν εἶδος, διὰ τὸ ἔχειν ἐπάνω αὐτοῦ γένος· τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα εἶδη, ἐὰν ἔχωσιν ὑποκάτω αὐτῶν ἄλλα εἶδη ἐξ αὐτῶν διαιρούμενα, καὶ εἶδη εἰσὶ τῶν πρὸ αὐτῶν, ἡγούσιν τῶν ἐπάνω ἐξ ὧν τέμνονται, καὶ γένη τῶν ἐξ αὐτῶν, ἡγούσιν τῶν ὑποκάτω, καὶ λέγονται, καὶ γένη, καὶ εἶδη ὑπάλληλα. Τὰ δὲ εἶδη τὰ ἔσχατα καὶ κατώτερα, τὰ μὴ ἔχοντα ὑποκάτω αὐτῶν ἄλλα εἶδη, οὐ λέγονται γένη, ἀλλὰ εἶδη μόνον, διὰ τὸ μὴ ἔχειν ὑποκάτω αὐτῶν ἄλλα εἶδη ἐξ αὐτῶν διαιρούμενα. Ἀδύνατον γὰρ ῥηθῆναι γένος, εἰ μὴ ἔχει ὑποκάτω αὐτοῦ εἶδη ἐξ αὐτοῦ διαιρούμενα. Λέγεται οὖν τὸ εἶδος, τὸ μὴ ὄν εἶδος, εἰδικώτατον γένος.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἀνάγκη ἐστὶν, ἵνα τὰ εἶδη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γένους αὐτῶν, καὶ τὸν ὀρισμὸν αὐτῶν δέχωνται, καὶ τὸ γένος ἀπὸ γένους, ἕως τοῦ γενικωτάτου. Ἀλλήλων δὲ τὰ εἶδη οὐ δύναται τὸν ὀρισμὸν δέξασθαι⁹. Πρῶτον καὶ γενικώτατον γένος ἐστὶν ἡ οὐσία. Εἰ γὰρ καὶ τέμνεται ἐκ τοῦ ὄντος ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ γένος αὐτῶν τὸ ὄν. Ἐπειδὴ τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ὄντος δέχονται, τὸν δὲ ὀρισμὸν οὐ δέχονται. Τὸ γὰρ ὄν οὕτως ὀρίζονται¹· ὄν ἐστὶ πρᾶγμα ἢ αὐθύπαρκτον, καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν· ἢ τὸ μὴ καθ' ἑαυτὸ δυνάμενον εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν· ἢ δὲ οὐσία πρᾶγμα ἐστὶν αὐθύπαρκτον, καὶ μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν, μόνον. Καὶ τὸ συμβεβηκός, πρᾶγμα τὸ μὴ καθ' ἑαυτὸ δυνάμενον εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν, μόνον· ἰδοὺ οὕτε ἡ οὐσία ἐδέξατο ὅλον τὸν ὄρον τοῦ ὄντος, οὐδὲ τὸ συμβεβηκός. Ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία τὸ ἡμισυ, καὶ τὸ συμβεβηκός, τὸ ἄλλο ἡμισυ· τὰ δὲ εἶδη, καὶ τὸ ὄνομα, καὶ ὅλον τὸν ὄρον τοῦ γένους τέλειον θέλουσι δέχεσθαι. Ὅστε εἰ καὶ τέμνηται τὸ ὄν εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ γένος αὐτῶν· οὕτε μὴν ἡ οὐσία ἐστὶν εἶδος μὴ ἔχουσα ἐπάνω αὐτῆς γένος, ἀλλ' αὕτη ἐστὶ πρῶτον καὶ γενικώτατον γένος.

accidens dividatur; non tamen illud est eorum genus; ac neque substantia est species, quippe quæ nullum genus aliud sit superius; sed ipsa primum ac generalissimum genus est.

Αὕτη οὖν οὐσία τέμνεται εἰς σῶμα καὶ ἀσώματον. Τὸ οὖν σῶμα καὶ ἀσώματον, εἶδη εἰσὶ τῆς οὐσίας. Πάλιν τὸ σῶμα τέμνεται εἰς ἐμφυχον καὶ ἀψυχον· ἰδοὺ πάλιν τὸ σῶμα εἶδος ὄν, τῆς οὐσίας, γένος ἐστὶ τοῦ ἐμφύχου καὶ ἀψύχου. Τὸ ἐμφυχον πάλιν διαιρεῖται εἰς αἰσθητικὸν καὶ ἀναίσθητον. Αἰσθητικὸν μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ζῶον, τὸ ζῶον καὶ αἰσθησὶν ἔχον· ἀναίσθητον δὲ τὸ φυτὸν· οὐ γὰρ ἔχει αἰσθησὶν. Ἐμφυχον δὲ λέγεται τὸ φυτὸν διὰ τὸ ἔχειν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ γεννητικὴν δύναμιν. Τὸ ζῶον πάλιν τέμνεται εἰς τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον. Τὸ λογικὸν εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. Τὸ θνητὸν εἰς ἀνθρώπον

A ditur, nec aliud supra se agnoscit, genus est, duntaxat, non species, vocaturque generalissimum genus. Quod sic definiunt: generalissimum genus illud est, quod genus cum sit, rationem speciei non admittit, quia supra se nullum genus habet. Quæ vero ex ipso dividuntur species, si alias ex ipsis se divisas species habeant, species quidem sunt generum illorum ex quibus secantur; genera vero earum quæ ex ipsis dividuntur, id est inferiorum. Et hujusmodi genera ac species subalterna dicuntur. At vero infimæ species, quæ sub se species alias non habent, genera minime vocantur, sed tantum species, eo quod ex ipsis species aliæ non dividantur. Fieri enim non potest ut genus appelletur, quod ex se subdivisas species non habeat. Species itaque, genus non est, species specialissima dicitur.

26 Scire oportet, quod species et nomen ac definitionem generis sui necessario suscipiant: id quod etiam ei generi quod ex alio superiori derivatur, convenit, donec ad generalissimum genus ascenderit. Species tamen invicem sui definitionem admittere non possunt. Quod ut manifestius fiat, hac ratione rem consideremus. Primum generalissimum genus est substantia: etsi enim ex ente dividantur substantia et accidens, ens nihilominus eorum genus non est, cum tametsi entis nomen utrumque recipiat, non tamen entis definitionem. Nam ens sic vulgo definitur: Eus res est, tum per se existens, nec altero in quo subsistat indigens, tum quæ per se esse non valet, sed in alio existentiam habet. Substantia autem illud est tantum quod per se existit, nec alia re ut sit opus habet. At vero accidens sola ea res est, quæ per se non potest esse, sed in altero suum esse habet. En quo pacto nec substantia integram entis definitionem non receperit, neque accidens; verum substantia dimidiam tantum partem, accidens item dimidiam alteram partem. Attamen, cum ita comparatæ sint species, ut et nomen, et totam generis definitionem accipiant; eapropter licet, ens in substantiam et

accidens dividatur; non tamen illud est eorum genus; ac neque substantia est species, quippe quæ nullum genus aliud sit superius; sed ipsa primum ac generalissimum genus est.

Ipsa igitur substantia in corpus et incorporeum secatur: ac proinde corporeum et incorporeum substantiæ species sunt. Iterum corpus dividitur in animatum et inanimatum. Unde rursus colligitur, corpus cum substantiæ species sit, esse etiam genus animati et inanimati. Animatum seu vivens rursus dividitur in sensibile et insensibile. Sensibile itaque est animal quod vita et sensu præditum est. Insensibile vero est planta: sensu etenim caret. Planta autem vivens dicitur, quia nutriendi et augendi, et generandi virtute pollet. Animal rursus scinditur in rationale et irrationale. Ratio-

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Quidam eodd. hic addunt: ἵνα οὖν σαφέστερον ἢ τὸ λεγόμενον, οὕτως εἰδῶμεν, ut infusiori *Logica*.
¹ Quidam, ὀρίζεται: alii, λέγεται.

nale in mortale et immortale. Mortale in hominem ratione præditum, et in irrationalia, equum, canem et similia : quæ quidem in alias species minime se- cantur, sed in individua, id est hypostases, aut sup- posita. Dividitur siquidem homo in Petrum, Paulum, et cæteros singulos homines, qui non sunt species : quia species, ut jam diximus, aliæ aliarum defini- tiones non admittunt : exempli gratia, corpus non patitur definitionem incorporei, nec homo defini- tionem equi. At vero Petrus et Paulus et Joannes unam definitionem suscipiunt, hominis nimirum : sic etiam reliqui singuli homines ; proinde nec spe- cies hominis sunt, sed individua, hoc est hypo- stases et personæ.

Rursus species divisa, inferioribus suis, et no- men et definitionem suam impertit : verum Petrus in animam et corpus divisus, nec animæ corpori nomen et definitionem suam communicat. [Neque enim sola anima Petrus est, nec solum corpus.]

27 Deinde vero, divisio omnis generis in species, ad duo, vel tria, aut raro ad quatuor usque pro- greditur. Neque enim genus in quinque species et amplius dividi possit : at homo in omnes et singulos homines dividitur, qui quidem numero indefiniti sunt. Quapropter divisionem speciei in individua dicendam esse negant, sed potius enu- merationem. Patet ergo Petrum et Paulum et Joannem species non esse, sed individua, hoc est hypostases ; nec proinde homo Petri et reliqua- rum personarum genus est, sed species. Unde se- quitur hominem specialissimam esse speciem. Species enim est respectu superioris, et species respectu inferiorum. Eodem quoque modo equus et canis, et similia, species quidem sunt, non au- tem genera ; ex quo fit ut specialissimæ species sint. Quæ autem inter generalissimum genus, et specialissimas species medium occupant locum, et genera sunt simul, et species subalternæ ; ut- pote quæ superiorum quidem species sint, inferiorum vero genera.

Atque illæ ipsæ substantiales sunt ac naturales differentiæ et qualitates, quæ superiores quidem dividere, inferiores vero constituere, dicuntur. Nam corpus et incorporeum substantiam divi- dunt ; quemadmodum etiam animatum et inani- matum dividunt corpus. Eodem quoque modo sensibile et insensibile, vivens, seu animatum, di- vidunt ; quæ nempe animal constituunt. Accipio siquidem substantiam animatam, sensibilem, et animal efficio. Animal enim est substantia anima- ta sensibilis. Rursus assumo substantiam anima- tam, insensibilem, et lapidem facio. Iterum sumo substantiam animatam, insensibilem, et plantam efficio. Insuper rationale et irrationale dividunt animal ; mortale item et immortale, rationale di- vidunt. Quapropter assumo animal, quod est ge- nus, et rationale et mortale, et hominem consti-

λογικὸν καὶ τὰ ἄλογα, ἵππον, κύνα καὶ τὰ τοιαῦτα ἄτινα οὐκ ἔτι τέμνεται εἰς ἄλλα εἶδη, ἀλλ' εἰς ἄτομα, ἤγουν ὑποστάσεις. Διαιρεῖται γὰρ ὁ ἄνθρωπος εἰς Πέτρον, καὶ Παῦλον, καὶ Ἰωάννην καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους, οἵτινες οὐκ εἰσὶν εἶδη· τὰ γὰρ εἶδη, ὡς εἶπομεν, οὐ δέχονται τὸν ὄρισμὸν ἀλλή- λων· οἷον τὸ σῶμα οὐ δέχεται τὸν ὄρισμὸν τοῦ ἀσω- μάτου. Ὁ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὸν ὄρισμὸν τοῦ ἵππου. Ὁ δὲ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Ἰωάννης ἓνα ὄρον δέχονται, τὸν τοῦ ἀνθρώπου ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι. Ὅστε οὐκ εἰσὶν εἶδη τοῦ ἀν- θρώπου, ἀλλ' ἄτομα, ἤγουν ὑποστάσεις.

Πάλιν τὸ εἶδος τεμνόμενον μεταδίδωσι τοῖς ὑπο- κάτω αὐτοῦ, καὶ τοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ ὀρισμοῦ. Ὁ δὲ Πέτρος τεμνόμενος εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα, οὐδὲ τῇ ψυχῇ μεταδίδωσι τοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ ὄρου αὐτοῦ, οὐδὲ τῷ σώματι. [Ὅτε γὰρ μόνῃ ἢ ψυχῇ Πέτρος, οὔτε μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον.]

Ἐτι πᾶσα διαίρεσις ἀπὸ γένους εἰς εἶδη γενομένη, μέχρι δύο ἢ τριῶν, σπάνίως δὲ ἐπὶ τεσσάρων, φθά- νει. Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ διαιρεθῆναι γένος εἰς πέντε εἶδη, καὶ ἐπάνω. Ὁ δὲ ἄνθρωπος εἰς πάντας τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους διαιρεῖται· οἵτινες ἀπειροὶ εἰσι τῷ ἀριθμῷ. Διὸ τινὲς οὐδέ φασὶ διαίρεσιν λέγε- σθαι, ἀπὸ τοῦ εἶδους εἰς ἄτομα, ἀλλ' ἀπαριθμησιν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἔστι ὁ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ Ἰωάννης εἶδη, ἀλλ' ἄτομα, ἤγουν ὑποστάσεις. Ὅτε ὁ ἄνθρωπος γένος ἐστὶ τοῦ Πέτρου, καὶ τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων, ἀλλ' εἶδος. Διὸ, εἰδικώτατον γένος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος. Εἶδος γὰρ ἐστὶ τοῦ ἐπάνω, καὶ εἶδος τῶν ὑποκάτω. Ὅμοίως ἵππος, καὶ ὁ κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα, εἶδη εἰσὶ καὶ οὐ γένη· διὸ εἰδικώτατά εἰσι. Τὰ δὲ μεταξὺ γενικωτάτου γένους, καὶ τὰ τῶν εἰ- δικωτάτων εἰδῶν, γένη εἰσὶ καὶ εἶδη ὑπάλληλα. Εἶδη δὲ τῶν ἐπάνω, γένη δὲ τῶν ὑποκάτω.

et genera sunt simul, et species subalternæ ; ut-

Καὶ αὐταὶ εἰσὶν αἱ οὐσιώδεις καὶ φυσικαὶ διαφο- ραὶ καὶ ποιότητες, αἵτινες λέγονται, διαιρετικαὶ μὲν τῶν ἐπάνω, συστατικαὶ δὲ τῶν ὑποκάτω. Τὸ γὰρ σῶμα καὶ ἀσώματον διαιροῦσι τὴν οὐσίαν. Ὅμοίως καὶ τὸ ἐμφυχον, καὶ τὸ ἀψυχον διαιροῦσι τὸ σῶμα· ὁμοίως καὶ τὸ αἰσθητικὸν καὶ τὸ ἀναίσθητον διαιροῦσι τὸ ἐμφυχον. Αὗται μὲν συνιστῶσι τὸ ζῶον· λαμβάνω γὰρ οὐσίαν ἐμφυχον αἰσθητικὴν, καὶ ποιῶ τὸ ζῶον· ζῶον γὰρ ἐστὶν οὐσία ἐμφυχος αἰσθητικῆς. Λαμβάνω πάλιν οὐσίαν ἀψυχον, ἀναίσθητον, καὶ ποιῶ λίθον. Πάλιν λαμβάνω οὐσίαν ἐμφυχον, ἀναίσθητον, καὶ ποιῶ φυτὸν· πάλιν τὸ λογικὸν, καὶ τὸ ἄλογον διαι- ροῦσι τὸ ζῶον· τὸ θνητὸν καὶ ἀθάνατον διαιροῦσι τὸ λογικὸν. Λαμβάνω οὖν τὸ ζῶον, γένος ὄν, καὶ τὸ λογικὸν καὶ τὸ θνητὸν, καὶ συνιστῶ τὸν ἄνθρωπον. Ἀνθρώπος γὰρ ἐστὶ ζῶον λογικὸν θνητὸν· καὶ λαμ- βάνω τὸ ζῶον, καὶ τὸ ἄλογον, καὶ τὸ θνητὸν, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁵ Hæc desunt in Regg. 7, in Colb. S. Hil. et in vet. translato. ; leguntur in fusiori *Logica*.

συνιστῶ τὸν ἵππον τυχόν, ἢ κύνα, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡ Διαφορὰ δὲ λέγονται οὐσιώδεις καὶ φυσικαί, ὅτι αὐταὶ ποιοῦσι διαφέρειν εἶδος ἄλλου εἶδους, καὶ φύσιν καὶ οὐσίαν, ἐτέρας οὐσίας καὶ φύσεως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ ἀτόμου.

Τὸ ἄτομον τετραχῶς. Ἄτομον γὰρ λέγεται ἡ τὸ μὴ τεμνόμενον, καὶ μὴδὲ μεριζόμενον, ὡς ἡ στιγμή, τὸ νῦν, καὶ ἡ μονάς· ἄτινα καὶ ἄποσα λέγονται, [ἢ ἦγουν χωρὶς ποσότητος.] Ἄτομον λέγεται, καὶ τὸ δύστητον· τουτέστι, τὸ δυσχερῶς τεμνόμενον, ὡς ὁ ἀδάμας λίθος, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἄτομον λέγεται καὶ τὸ εἶδος, ὅπερ οὐκ ἔτι εἰς ἕτερα εἶδη τέμνεται· ἦτοι τὸ εἰδικώτατον εἶδος, ὡς ἄνθρωπος, ἵππος, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἄτομον δὲ κυρίως λέγεται, ὅπερ τέμνεται μὲν, οὐ σώζει δὲ μετὰ τὴν τομὴν τὸ πρῶτον εἶδος. Ὡς περ Πέτρος τέμνεται μὲν εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα· ἀλλ' οὔτε ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν ἔστι τέλειος ἄνθρωπος, ἢ Πέτρος τέλειος, οὔτε τὸ σῶμα. Περὶ τούτου [ἢ τοῦ ἀτόμου] παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος, ὅπερ ἐπὶ τῆς οὐσίας δηλοῖ τὴν ὑπόστασιν.

aut perfectus Petrus; nec item corpus. **28** Ac de isto [individuo] philosophi loquuntur; quod quidem in substantia hypostasim significat ac suppositum, seu persona.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ διαφορᾶς.

Διαφορὰ, καὶ ποιότης, καὶ ἰδίωμα, κατὰ μὲν τὸ ὑποκείμενον ἓν εἰσι. Κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν ἕτερον καὶ ἕτερον· ἡ γὰρ λογικότης λέγεται, καὶ ποιότης τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδίωμα, καὶ διαφορὰ· ἀλλὰ καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον τρόπον. Ὡς μὲν γὰρ ποιοῦσα καὶ οἶονε μορφοῦσα τὴν οὐσίαν, λέγεται ποιότης. Εἶτα ὡς ἰδίω γενομένη ταύτης τῆς οὐσίας, λέγεται ἰδίωμα. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸ ἄλογον συγκρίσει, βούν τυχόν, ἢ ἡμίονον, ἢ κύνα, λέγεται διαφορὰ. Ἐν αὐτῇ γὰρ ἄνθρωπος τῶν ἀλόγων διαφέρει.

¹ Αὕτη δὲ τριχῶς λέγεται, κοινῶς τε καὶ ἰδίως καὶ ἰδιαίτατα. Ἀδύνατον γὰρ εὑρεθῆναι δύο τινὰ μὴ διαφέροντα ἀλλήλων κατὰ τι. Ἄλλοις οὖν διαφέρει εἶδος εἶδους, καὶ ἄλλοις ὑπόστασις τῆς ὁμοειδοῦς καὶ ὁμοουσίῳ ὑποστάσεως, καὶ ἄλλοις ὑπόστασις ἑαυτῆς. Διαφέρει μὲν γὰρ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ εἶδους τοῦ ἵππου, κατὰ τὸ λογικόν, καὶ ἄλογον. Καὶ λέγεται τὸ λογικόν, καὶ τὸ ἄλογον οὐσιώδης διαφορὰ. Ὁμοίως καὶ πάντα οἷς διαφέρει εἶδος εἶδους, φυσικῆ, καὶ οὐσιώδης, καὶ συστατικῆ, καὶ εἰδοποιδῆς διαφορὰ, καὶ ποιότης λέγεται [^m καὶ φυσικὸν ἰδίωμα, ὅπερ παντὶ τῷ εἶδει ἐνυπάρχει ἀπαραλλάκτως], ἥτις κα-

A tuo. Rursumque assumo animal et irrationale et mortale, et constituo equum puta, aut canem, et similia. Substantiales autem et naturales dicuntur, eo quod per illas species una ab alia differt, natura et substantia ab altera natura ac substantia.

CAP. XI.

De individuo.

Individuum quatuor modis accipitur.— Individuum sive ἄτομον quatuor modis dicitur. Est enim individuum, quod non secatur, aut dividitur in partes, ut punctum, nunc, seu momentum temporis, ac unitas: quæ quidem ἄποσα, id est non quanta appellantur. Dicitur quoque individuum, quod ægre dividi potest ac secari, ut adamas, lapis, et similia. Dicitur item individuum, species quæ in species alias scindi non potest, id est species specialissima, ut homo, equus, aliaque ejusmodi. Denique id individuum proprie dicitur, quod dividi quidem potest, verum, postea quam divisum est, primam speciem nequaquam retinet. v. gr., Petrus in animam et corpus dividitur: verum nec anima, si eam seorsim spectes, perfectus homo est,

CAP. XII.

De differentia.

Differentia, qualitas, ac proprietas, idem re.— Differentia, et qualitas, et proprietas, subjecti quidem ratione unum sunt: at si vim ac facultatem spectes, alterum atque alterum. Nam rationalitas tum qualitas hominis, tum proprietas, tum differentia dicitur; verum alia atque alia ratione. Ut enim substantiam veluti qualitate afficit, ac quasi format, qualitas dicitur. Ut rursus propria hujusce substantiæ facta est, proprietas vocatur. Ut denique cum bruto animali, puta bove, aut mulo, aut cane, comparatur homo, differentia nuncupatur. Per eam enim homo a brutis differt.

Differentia tribus modis.— Hæc porro triplici modo usurpatur; communiter nempe, et proprie, et maxime proprie. Neque enim duo aliqua inveniri possunt, quæ ratione quadam ab invicem non differant. Aliis igitur species a specie, hypostasis ab ejusdem speciei et substantiæ hypostasibus, aliis hypostasis a seipsa differt. Etenim hominis species ab equi specie differt, quatenus alter ratione utitur, alter ratione caret. Diciturque ratione uti, et ratione carere, substantialis differentia. Eodemquo modo quidquid illud est, per quod species a specie discrepat, naturalis, et substantialis, constituensque,

VARIE LECTIONES.

^b Hæc desunt in Reg. 2929, 3379, et in Colb. ⁱ Edit. πρῶτον, ἄτομον γὰρ ἔστι. Ex codicibus quibusdam lego, λέγεται, dicitur, sicque verterunt vet. int. et Basil. Hic enim dictionis ἄτομον acceptiones varias et etymon explicat Damascenus. ^j Hæc desunt in quibusdam codicibus. ^k Desunt hæc in breviori Logica. ^l In Logica breviori, demptis quæ præmissa sunt, hic incipit caput de differentia, ac pro Αὕτη ἐξ, legitur Ἡ διαφορὰ τριχῶς, etc. ^m Hæc desunt in breviori Logica; imo spuria putaverim. Neque enim articulus feminini generis ἥτις ad φυσικὸν ἰδίωμα referri potest, sed ad voces διαφορὰ καὶ ποιότης.

et specificans, differentia ac qualitas nuncupatur, proprietasque naturalis; quæ quidem universæ speciei incommutabiliter inest, ac maxime propria differentia, philosophorum usu, dici solet, ut quæ maxime propria sit, ac naturam declaret. Rursus hoc nomine homo ab homine, aut equus ab equo, vel canis a cane [hoc est individuum ab ejusdem speciei individuo differt]: quod ille magnus, hic parvus sit; ille senex, hic juvenis [ille pressis naribus, hic aduncis]; ille prudens, hic stolidus. Omnia hæc adventitiæ differentię ac qualitates dicuntur, quod est accidens; de quo

CAP. XIII.

De accidente.

Accidens est, quod adest et abest sine subjecti interitu. Ac rursum, accidens est, quod inesse et non inesse eidem contingit. Potest enim fieri ut homo albus sit, vel non albus: eodem modo, ut procera statura, ut prudens, ut, simus [hoc, nec cum adest, speciem conservat (non enim ad ejus definitionem assumitur), nec cum abest eam labefactat. Quantumvis enim Æthiops candore careat, nihil hoc læserit, ut ne homo existat. Accedit igitur ac recedit; nec subinde subjectæ substantiæ rationem lædit. Diximus enim substantiam subjecti loco ac materiæ esse accidenti].

29 Hoc porro accidens bifariam dividitur: nempe in eam quæ communiter dicitur, differentiam, et in eam quæ proprie. Differentia communiter dicta, est accidens separabile, v. gr., sedet quispiam, ac alter stat. Quippe fieri potest, ut surgente illo qui sedebat, et sedente illo qui stabat, eorum differentia separetur, atque ut quisque aliam pro alia vicissim accipiat. Quin et a seipso dicitur quis differre, ratione accidentis separabilis. Et enim dum sedet ac surgit; dum floret ætate, ac senescit; dum adversa valetudine laborat, ac sanus est, aliisque ejusmodi, a seipso quivis differt. Propria quoque differentia est, accidens illud quod separari non potest. Ut si quis simus sit, non potest hæc simitas ab eo separari. Eodemque modo de cæsiis oculis ac similibus. Per hæc itaque et inseparabilia accidentia, individuum ab individuo, hoc est hypostasis ab hypostasi differt. Nunquam tamen quisquam a seipso differt. Hæc porro nihil conferunt ad definitionem. Potest enim homo simus esse et non esse, ac recedente glaucitate, nihilominus homo remanebit.

CAP. XIV.

De proprio.

Differentia communis et propria. — Proprium quatuor modis dicitur. Primum, quod soli speciei inest, sed non omni, ut homini geometram esse; solus enim homo geometra est, sed non

λείται παρά τοῖς φιλοσόφοις ἰδιαίτατα διαφορὰ, ὡς οἰκειότερα καὶ τῆς φύσεως παραστατική. Πάλιν διαφέρει ἄνθρωπος ἀνθρώπου, ἢ ἵππος ἵππου, ἢ κύων κυνός. [ἢ τοῦτέστιν ἄτομον τοῦ ὁμοειδοῦς ἀτόμου.] καθὼς ὁ μὲν ἐστὶ μακρὸς, ὁ δὲ κολοβός. ὁ μὲν παλαιός, ὁ δὲ νέος. [ἢ ὁ μὲν σιμὸς, ὁ δὲ γρυπός.] ὁ μὲν φρόνιμος, ὁ δὲ μωρός. Ταῦτα πάντα ἐπουσιώδεις διαφορὰ καὶ ποιότητες λέγονται ὅπερ ἐστὶ τὸ συμβεβηκός; περὶ οὗ ἀκολουθῶς ἐροῦμεν.

hic stolidus. Omnia hæc adventitiæ differentię ac qualitates dicuntur, quod est accidens; de quo

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ συμβεβηκότος.

Συμβεβηκός ἐστὶν, ὃ γίνεται, καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς. Καὶ πάλιν ὃ ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ, καὶ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι. Καὶ γὰρ ἐνδέχεται, ἄνθρωπον καὶ λευκόν. ὁμοίως, καὶ μακρὸν, καὶ φρόνιμον, καὶ σιμὸν P. [Τοῦτο οὐτε παρὼν σώζει τὸ εἶδος. Οὐ γὰρ λαμβάνεται εἰς τὸν τοῦ εἶδους ὄρισμόν, οὔτε ἀπὸν φθείρει. Κἂν γὰρ μὴ ἦ ὁ Αἰθίοψ λευκός, οὐδὲν παραβλαβήσεται πρὸς τὸ εἶναι ἄνθρωπος. Γίνεται οὖν καὶ ἀπογίνεται, καὶ τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν οὐ παραβλάπτει. Ἐφημεν γὰρ ὡς ἡ οὐσία ὑποκειμένου καὶ ὕλη τις ἐστὶ τῶν συμβεβηκῶτων.]

Τοῦτο τὸ συμβεβηκός διαιρεῖται εἰς δύο. εἰς τὴν κοινῶς λεγομένην διαφορὰν, καὶ εἰς τὴν ἰδίως διαφορὰν. κοινῶς μὲν οὖν διαφορὰ ἐστὶ τὸ χωριστὸν συμβεβηκός. ὅλον καθήταί τις, καὶ ἕτερος ἵσταται. ἐνδέχεται γὰρ ἐν τῷ ἀναστῆναι τὸν καθήμενον, καὶ καθίσει τὸν ἱστάμενον, χωρισθῆναι τὴν διαφορὰν αὐτῶν, καὶ λαβεῖν αὐτοὺς ἄλλην ἀντ' ἄλλης. Καὶ ἑαυτοῦ δὲ τις λέγεται διαφέρειν, κατὰ τὸ χωριστὸν συμβεβηκός. Διαφέρει γὰρ ἑαυτοῦ ἐν τῷ καθῆσθαι καὶ ἀνίστασθαι. ἐν τῷ νεάζειν καὶ γηρᾶν. ἐν τῷ νοσεῖν καὶ ὑγιαίνειν, καὶ τοῖς τοιοῦτοις. Ἰδίως δὲ διαφορὰ ἐστὶ τὸ ἀχώριστον συμβεβηκός. ὅλον, ἐστὶ τις σιμὸς, ἀδύνατον χωρισθῆναι αὐτοῦ τὴν σιμότητα, ὁμοίως καὶ τὴν γλαυκότητα, καὶ τὰ τοιαῦτα. Κατὰ ταῦτα οὖν τὰ ἀχώριστα συμβεβηκῶτα, ἄτομον ἀτόμου, τοῦτέστιν ὑπόστασις ὑποστάσεως διαφέρει. Αὐτὸς δὲ ἑαυτοῦ διαφέρει οὐδέποτε. Ταῦτα δὲ οὐ συντελοῦσιν εἰς ὄρισμόν α [τῆς φύσεως] ἐνδέχεται γὰρ ἄνθρωπον εἶναι σιμὸν, καὶ μὴ εἶναι. Καὶ ἀπογινομένης τῆς γλαυκότητος, οὐδὲν ἦττον ὁ ἄνθρωπος μένει ἄνθρωπος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ ἰδίου.

Τὸ ἴδιον τετραχῶς λέγεται. Πρῶτον, ὁ μόνῳ μὲν ὑπάρχει τῷ εἶδει, οὐ παντὶ δὲ. ὡς περὶ τὸ γεωμετρεῖν τῷ ἀνθρώπῳ. μόνος γὰρ ὁ ἄνθρωπος γεωμέτρης. Ἄλλ' οὐ πᾶς ἄνθρωπος γεωμέτρης. Δεύτερον, ὅπερ

VARIÆ LECTIONES.

ⁿ Hæc desunt etiam in breviori *Logica*. ^o Hæc quoque in compendiosiori absunt *Dialectica*. P. Noster, καὶ σιμὸν, καὶ γρυπὸν. Quæ deinde sequuntur usque ad hæc verba, τοῦτο τὸ συμβεβηκός, in compendiosiori *Logica* absunt. ^α Desunt hæc in breviori *Logica*.

παντὶ μὲν ὑπάρχει, οὐ μόνῳ δὲ, ὡς τὸ δίπουν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος δίπους, οὐ μόνος δὲ ἄνθρωπος δίπους, ἀλλὰ καὶ περιστέρᾳ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τρίτον, ὅπερ παντὶ μὲν, καὶ μόνῳ, οὐκ ἀεὶ δὲ, ὡς τὸ πολιοῦσθαι τῷ ἀνθρώπῳ. Τοῦτο γὰρ καὶ παντὶ μὲν, καὶ μόνῳ τῷ ἀνθρώπῳ ἀρμόζει, οὐκ ἀεὶ δὲ, ἀλλ' ἐν τῷ γῆρα. Τέταρτον, ὅπερ γίνεται τῶν τριῶν πρώτων συνερχομένων · τουτέστι, παντὶ, καὶ μόνῳ, καὶ ἀεὶ · ὅπερ καὶ ἀντιστρέφει · ὡς περ τὸ γελαστικὸν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ χρεμετιστικὸν τῷ ἵππῳ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Μόνος γὰρ ἄνθρωπος ἔχει τὸ γελαστικὸν, καὶ πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἀεὶ · εἰ καὶ μὴ ἀεὶ κέχρηται αὐτῷ. [* Εἴ τι γὰρ ἄνθρωπος, πάντως γελαστικὸν · καὶ εἴ τι γελαστικὸν, πάντως ἄνθρωπος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀντιστρέφειν. Περὶ τοῦτου τοῦ σημειωμένου παρὰ τοῖς φιλοσόφοις ὁ λόγος.] Ὁ καὶ ὑπογράφοντες φημὲν · Ἰδιὸν ἐστὶν [ὃ παντὶ καὶ μόνῳ τῷ εἶδει, καὶ ἀεὶ, ὑπάρχει.] Τοῦτο δὲ τριχῶς διαιροῦσιν · ἀπὸ τῆς διοργανώσεως, [† τουτέστι τῆς διαπλάσεως,] ὡς τὸ πλατυώνυχον [καὶ τὸ ὀρθοπερικτητικὸν] τῷ ἀνθρώπῳ · ἀπὸ τῆς ἐνεργείας, ὡς τῷ περὶ τὸ ἀνωτάτω φέρεσθαι · ἀπὸ τῆς δυνάμεως, ὡς λέγομεν τῷ περὶ ὑπάρχειν θερμαντικὴν δύναμιν ὑπερβάλλουσαν τὰς τῶν ἄλλων σωμάτων θερμότητος. Λέγεται δὲ τὸ ἴδιον ἐπουσιῶδες ἢ ἐπεισουσιῶδες ᵂ.

ignem vi calefaciendi pollere dicimus, quæ corporum aliorum calores longe superet. Dicitur autem proprium substantiæ adjectitium quid, seu essentiam consequens.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν κατηγορουμένων.

Πᾶσα κατηγορία, ἢ ἐπὶ πλεον γίνεται, ἢ ἐπίσης. Ἐπ' ἔλαττον δὲ οὐδέποτε. Καὶ ἐπὶ πλεον μὲν, ὅτε τὰ καθολικώτερα κατηγοροῦνται τῶν μερικωτέρων · καθολικώτερα οὖν εἰσι τὰ ἐπάνω · μερικώτερα δὲ, τὰ ὑποκάτω. Καὶ καθολικώτερον μὲν πάντων ἐστὶ τὸ ἔν, διὸ καὶ πάντων κατηγορεῖται. Καὶ γὰρ καὶ ἡ οὐσία ἔν λέγεται, καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἔν λέγεται. Οὐ δυνάμεθα δὲ εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἔν οὐσία ἐστίν. Οὐ μόνον γὰρ οὐσία ἐστὶ τὸ ἔν, ἀλλὰ καὶ συμβεβηκός. Ὁμοίως καὶ γένη κατηγοροῦνται τῶν εἰδῶν, ὡς καθολικώτερα · τὰ δὲ εἶδη οὐ κατηγοροῦνται τῶν γενῶν αὐτῶν. Τὰ δὲ εἶδη καθολικώτερα γενῶν εἰσι, κατηγορεῖται τοίνυν ἡ οὐσία τοῦ ζώου, καὶ τὸ ζῶον τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ γὰρ τὸ ζῶον οὐσία ἐστὶ, καὶ ἄνθρωπος ζῶον ἐστίν. Οὐκ ἀντιστρέφει δὲ · πᾶς μὲν γὰρ ἄνθρωπος, ζῶον · οὐ πᾶν δὲ ζῶον, ἄνθρωπος. Καὶ ὁ ἵππος γὰρ, καὶ ὁ κύων ζῶα εἰσιν · οὐ πᾶσα δὲ οὐσία ζῶον ἐστίν. Ὁ λίθος γὰρ καὶ τὸ ξύλον οὐσία ἐστίν, ἅτινα οὐκ εἰσὶ ζῶα. Ὁμοίως καὶ τὸ εἶδος κατηγορεῖται τῶν ὑπ' αὐτοῦ περιεχομένων ἀτόμων, τουτέστι τῶν ὑποστάσεων ᵂ, ὡς καθολικώτερον. Τὸ δὲ ἄτομον, ἢ γον ὑπόστασις, οὐ κατηγορεῖται τοῦ εἶδους. Μερικωτέρα γὰρ ἐστὶ τοῦ εἶδους ἢ ὑπόστασις. Καὶ Πέτρος τοίνυν ἀνθρώπος ἐστὶ, καὶ Παῦλος ἄν-

omnis homo est geometra. Secundo, quod omni quidem speciei inest, sed non soli; ut bipedem esse. Omnis quippe homo bipes est; at non solus homo est bipes, sed etiam columba, et similia. Tertio, quod omni quidem ac soli, et non semper; quemadmodum homini canescere. Hoc enim omni et soli homini convenit, at non semper; verum in senectute tantum. Quarto denique, quod tribus primis in unum coeuntibus exurgit, hoc est, quod omni, ac soli, semperque convenit: quod item convertitur, uti risus homini, hinnitus equo, aliaque id genus. Solus enim homo risibilis est, et omnis homo, et semper; tametsi ea facultate non semper utatur [nam si quidem est homo, risibilem esse necessum est, ac quidquid risibile est, hominem esse oportet. Hoc est enim converti, ac reciprocari]. Ac de hoc proprii significato disserunt philosophi; inque hunc modum describitur: Proprium est, quod omni, et soli speciei, ac semper inest. Hoc autem trifariam dividunt: ab organicarum partium efformatione; sic homini convenit latos ungues habere, et erecto corpore incedere: ab actu, ut igni vergere sursum: a potentia, et agendi vi, ut

30 CAP. XV.

De his quæ prædicantur.

Prædicatum omne, aut superius, aut æquale. —

Omne prædicatum, aut latius patet quam subjectum, aut æque; minus autem late, nunquam. Latius nimirum, cum quæ latius patent, de his quæ minus late patent, prædicantur. Latius porro patent superiora: minus late inferiora. Quare cum ens latius omnibus pateat, de omnibus quoque proinde rebus prædicatur. Nam et substantia dicitur ens; et accidens item ens dicitur. Illud autem dicere non possumus, ens substantiam esse. Non enim ens substantia solum est, sed et accidens. Eodem modo genera de speciebus prædicantur, ut quæ ampliora sunt. Contra species de suis generibus minime prædicantur; propterea quod species non tam late pateant. Quocirca substantia de animali prædicatur, atque animal de homine: nam animal substantia est, et homo animal, at non e converso. Quippe, omnis quidem homo animal est; at non omne animal est homo. Siquidem et equus et canis animalia sunt. Eodem modo omne animal substantia est; at non item omnis substantia, animal. Nam et lapis et lignum substantiæ sunt, nec tamen propterea sunt animalia. Sic etiam species ut latius patens de

VARIÆ LECTIONES.

* Hæc ommissa sunt in breviori Logica. ᵂ Logicæ brevioris codices ὁ... ὑπάρχον. † Hæc etiam in illis desunt, ut et quæ paulo post sequuntur τὸ ὀρθοπερικτ. Reg. 2927, ἢτοι διαπλάσεως, ὡς τὸ πλατυώνυχον τῷ ἀνθρώπῳ. ᵂ Sic reperi scriptum in duobus brevioris Logicæ codicibus; legerunt que interpretes, velustus, et Basileensis. Prior, superingressum posuit; posterior, adventitium. Hæc ἐπουσιῶδες, ἢ ἐπεισουσιῶδες, substantiæ adjectitium quid, etc., una voce exprimit Porphyrius, ubi proprium appellat id quod σύμφυτον, naturæ concretum est. ᵂ Logica brevior, ἢ γον ὑπόστασις.

individuis prædicatur, hoc est de hypostasibus, quæ sub ipsa continentur: at individuum, hoc est hypostasis, de specie minime prædicatur: eo quod hypostasis, seu singulare subsistens minus late pateat quam species. Itaque et Petrus homo est, et Paulus homo est; at non item omnis homo et Petrus, aut Paulus. Sunt enim aliæ quoque hypostases sub hominis specie. Quin differentiarum quoque de speciebus quibus insunt, ac de ipsarum individuis prædicantur: latius enim patent differentiarum quam species. Etenim ratione nam omnis quidem homo rationalis est; at non rationalis est, nec tamen est homo. Atque huiusmodi

Prædicatum æquale subjecto. — *Simia gestu solo ridet.* — Prædicatum autem quod subjecto est æquale, illud est quod cum subjecto convertitur. Prædicantur enim propria de speciebus, quarum propria sunt: atque item species de suis propriis prædicantur. Ut enim omnis homo risibilis est, ita omnis risibilis est homo. Nam quamvis simia quoque ridere dicatur, non ex animo tamen, sed gestu solo ridet. Est enim imitandum animal. Quapropter generum de speciebus, et differentiarum de speciebus, ac specierum de individuis prædicatio latior dicitur; propriorum autem, æqua. Ea porro quæ æqualis prædicationis sunt, converti dicuntur, ac reciproca prædicata.

CAP. XVI.

De univoca et æquivoca prædicatione.

Quid univoca prædicatio et æquivoca. — Univoca prædicatio est, cum subjectum, et nomen, et definitionem ipsius nominis recipit; ut animal de homine prædicatur; accipitque homo, tum nomen, tum definitionem animalis. Animal enim est substantia vivens sensibilis, homoque item definitionem hanc suscipit. Nam homo etiam est substantia vivens sensibilis.

31 *Æquivoca autem prædicatio est, cum nomen quidem suscipit; definitionem vero non item: puta, imago hominis, nomen quidem hominis, non autem definitionem admittit. Hominis enim definitio hæc est: Animal rationale, mortale, intelligentiæ ac scientiæ capax. At imago nec animal est (neque enim est vivens), nec rationis particeps, nec intelligentiæ ac scientiæ capax.*

Regula antepredicamentorum ab Aristotele tradita.

VARIÆ LECTIONES.

* Deest ἐστίν in editis et pluribus scriptis; nec legisse videtur vetus interpres. † In *Logica* breviori abest τὸ ὑποκείμενον. ‡ *Logica* brevior αἰσθητική. Sic vetus int. et Basileensis; *animata et insensibilis*. Melius tamen αἰσθητικός. Sensus enim hic est: homo quippe est tum substantia, tum animatus, tum sensu præditus.

NOTÆ.

(16) *Καθολικώτεραι γὰρ εἰσιν.* Latius enim patent differentiarum. Hoc logici nostri non concesserunt, si de differentiis propriissimis sermo sit, quæ cum speciebus quas constituunt recipiuntur. Neque enim rationale latius patet quam homo. In hanc vero sententiam abierunt Græci propter tritam

Ἐπιπέδον ἐστὶν ὁ πᾶς δὲ ἄνθρωπος, Πέτρος, καὶ Παῦλος· εἰς γὰρ καὶ ἄλλαι ὑποστάσεις ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ αἱ διαφοραὶ δὲ κατηγοροῦνται τῶν εἰδῶν, οἷς ἐνυπάρχουσι, καὶ τῶν ἀτόμων αὐτῶν. Καθολικώτεραι γὰρ εἰσιν (16) αἱ διαφοραὶ τῶν εἰδῶν. Τὸ γὰρ λογικὸν καθολικώτερον ἐστὶ τοῦ εἶδους τοῦ ἀνθρώπου. Οὐ γὰρ πᾶς μὲν ἄνθρωπος, λογικὸς· οὐ πᾶς δὲ λογικὸς, ἄνθρωπος. Καὶ ὁ ἄγγελος γὰρ λογικὸς ὢν, οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος. Καὶ αὕτη μὲν ἐστὶν ἡ ἐπὶ πλεον κατηγορία.

præditum esse latius patet quam hominis species: item omnis rationalis est homo: quippe angelus

Ἡ δὲ ἐπίσης κατηγορία ἐστὶν ὅτε ἀντιστρέφει. Κατηγοροῦνται γὰρ τὰ ἴδια τῶν εἰδῶν, ὧν ἐστὶν ἴδια· καὶ τὰ εἶδη κατηγοροῦνται τῶν ἰδίων αὐτῶν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, γελαστικός, καὶ πᾶς γελαστικός, ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ καὶ γελαῖν λέγεται πίθηκος, οὐ γελαῖ τῆ καρδία, ἀλλὰ μόνον τοῖς σχήμασι· μιμητικὸν γὰρ ζῶον ἐστὶν. Ὡστε ἡ μὲν τῶν γενῶν κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορία, καὶ ἡ τῶν διαφορῶν κατὰ τῶν εἰδῶν, καὶ ἡ τῶν εἰδῶν κατὰ τῶν ἀτόμων, ἐπὶ πλεον λέγεται. Ἡ δὲ τῶν ἰδίων, ἐπίσης. Ταῦτα δὲ τὰ ἐπίσης ἀντιστρέφοντα, καὶ ἀντικατηγορούμενα λέγεται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

Περὶ συνωνύμου καὶ ὁμώνυμου κατηγορίας.

Συνώνυμος μὲν κατηγορία ἐστὶν, ὅτε καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν ὄρον αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος δέχεται τὸ ὑποκείμενον· οἷον τὸ ζῶον κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου· καὶ δέχεται ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὄρον τοῦ ζώου. Ζῶον γὰρ ἐστὶν οὐσία ἐμφυχος, αἰσθητική· καὶ ἄνθρωπος δὲ ἐπιδέχεται τὸν ὄρον τοῦτον. Οὐσία γὰρ ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐμφυχος καὶ αἰσθητικός.

Ὁμώνυμος δὲ ἐστὶν κατηγορία, ὅτε τὸ μὲν ὄνομα δέχεται. Τὸν δὲ ὄρον οὐδαμῶς, οἷον, ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνθρώπου τὸ μὲν ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου δέχεται· τὸν δὲ ὄρον τοῦ ἀνθρώπου οὐ δέχεται. Ὁ γὰρ ὄρος τοῦ ἀνθρώπου, ζῶον λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν. Ἡ δὲ εἰκὼν, οὔτε ζῶον ἐστὶν (οὐ γὰρ ἐστὶν ἐμφυχος), οὔτε λογικόν, οὐ νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ὅσα κατηγορεῖται κατὰ τινος,

illam definitionem qua hominem esse aiunt *animal rationale, mortale*. Hac enim admissa, ultima differentia, mortale scilicet, specie humana universalior est: quippe quæ cæteris animantium speciebus convenit.

ὡς καθ' ὑποκειμένου, ἤγουν συνωνύμως, καὶ τοῦ A — ἢ ὑποκειμένου αὐτῷ κατηγορηθήσεται· ὅσον τὸ ζῶον, ὡς καθ' ὑποκειμένου κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου, ἤγουν συνωνύμως, καὶ ὁ ἄνθρωπος, τοῦ Πέτρου. Ὑπόκειται γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ὁ Πέτρος. Κατηγορεῖται οὖν καὶ τοῦ Πέτρου τὸ ζῶον, καὶ ὁ Πέτρος γὰρ ζῶον ἐστίν.

* Τὸ ὑποκείμενον δισσωζέσθαι λέγεται, τὸ μὲν πρὸς ὑπαρξιν, τὸ δὲ πρὸς κατηγορίαν. Καὶ πρὸς ὑπαρξιν μὲν, ὡσπερ ὑπόκειται ἡ οὐσία τοῖς συμβεβηκόσιν· ἐν αὐτῇ γὰρ ἔχουσι τὸ εἶναι, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐχ ὑφίστανται. Τὸ δὲ πρὸς κατηγορίαν ὑποκείμενον ἐστὶ τὸ μερικόν· ὑπόκειται γὰρ τὸ μερικόν τῷ καθολικώτερον πρὸς κατηγορίαν. Ἐπειδὴ τὸ καθολικώτερον κατηγορεῖται τοῦ μερικωτέρου· ὡς τὸ ζῶον B κατηγορεῖται τοῦ ἀνθρώπου. Λέγεται δὲ τὸ μὲν καθόλου καθ' ὑποκειμένου· τὸ δὲ μερικώτερον, ὑποκείμενον πρὸς κατηγορίαν. Λέγεται δὲ τὸ συμβεβηκὸς ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ· ἡ δὲ οὐσία ὑποκείμενον πρὸς ὑπαρξιν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Ἐπεὶ τῆς ἐν τῷ τί ἐστίν, καὶ ἐν τῷ ὁποῖόν τι ἐστὶ κατηγορίας.

* Ἄλλο ἐστίν, ἢ ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορία, καὶ ἄλλο, ἢ ἐν τῷ ὁποῖόν τι ἐστίν· καὶ ἢ ἐν τῷ τί ἐστίν· μὲν, ὅτε ἐρωτώμενοι, τί ἐστὶν ἄνθρωπος, λέγομεν· Ζῶον. Ἐν δὲ τῷ ὁποῖόν τι ἐστίν, ὅτε ἐρωτώμενοι, ὁποῖον C ζῶον, φασμέν· Λογικόν, θνητόν· ὡς τὸ μὲν γένος, καὶ τὸ εἶδος ἐν τῷ τί ἐστὶν κατηγορεῖται. Ἡ δὲ διαφορὰ (17), ἢ τε οὐσιώδης, καὶ ἢ ἐπουσιώδης, ἤγουν τὸ συμβεβηκὸς, καὶ τὸ ἴδιον ἐν τῷ ὁποῖόν τι ἐστὶν κατηγορεῖται· ἢ ὑπόστασις οὐδὲ τὸ τί ἐστίν· δηλοῖ, οὐδὲ ὁποῖόν τι ἐστίν, ἀλλὰ τίς ἐστίν. Ἐρωτώμενοι γὰρ, τίς ἐστίν οὗτος, λέγομεν, Πέτρος. Ἐἴτα ἐρωτώμενοι, ὁποῖος ἄνθρωπος, λέγομεν, Μακρὸς τυχόν, ἢ κολοβός.

Χρὴ δὲ γινώσκειν (18), ὅτι τὰ φύσει διαφέροντα, ἄλλο καὶ ἄλλο λέγονται. Λέγομεν γὰρ· Ἄλλο ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ ἄλλο ἵππος· ἄλλο δὲ, κατὰ φύσιν. Καὶ γὰρ ἕτερον εἶδος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἄλλο τοῦ ἵππου. Τῷ δὲ D

— Illud autem nosse oportet, quæcunque de aliquo prædicantur, ut de subjecto, hoc est, univoce, eadem de eo prædicari quod illi subjectum est. Exempli gratia, animal de homine prædicatur tanquam de subjecto; hoc est univoce, et homo de Petro. Petrus enim subjicitur homini. Prædicatur itaque etiam de Petro animal: nam Petrus quoque animal.

De subjecto. — Subjectum porro duplici modo dicitur: nimirum, vel ad existentiam, vel ad prædicationem. Ad existentiam; quemadmodum substantia accidentibus subjicitur: nam in ea suum esse habent, neque ea remota subsistunt. Subjectum autem ad prædicationem, particulare est: nam particulare universaliori ad prædicationem subjicitur. Universalis siquidem de contractiori prædicatur, uti animal de homine. Porro quod in universum sumitur, prædicatum dicitur; quod autem specialius est ac particularius, subjectum ad prædicationem appellatur. Dicitur autem accidens in substantia, tanquam in subjecto; substantia autem subjectum est ad existentiam.

CAP. XVII.

De prædicationibus in quid est, et in quale quid est.

Alia est prædicatio in quid est; et alia in quale quid est. In quid est, ut cum interroganti quid est homo, respondemus, animal. In quale quid est, ut cum quærenti, quale est animal, respondemus, rationale, mortale. Itaque genus et species in quid est prædicantur: differentia autem tam substantialis 32 quam accidentalis, hoc est accidens, et proprium, in quale quid est prædicantur: at vero hypostasis, nec quid est, nec quale quid est ostendit, sed quis est. Nam si quis ex nobis sciscitetur, quis hic sit; dicimus, Petrus: ac deinde si pergat quærere, quid sit Petrus, dicimus, homo: quod si rursus quærat, qualis homo, dicimus, v. gr., magnus, aut parvus.

Quid aliud, quid alius. — Illud porro sciendum est, ea quæ natura differunt, aliud dici, et aliud. Dicimus enim, aliud est homo, et aliud equus: D aliud, inquam, quantum ad naturam attinet.

VARIE LECTIONES.

* In mss. ad modum tituli hic scriptum reperi περὶ τοῦ ὑποκειμένου, id est, *de subjecto*, præterquam in cod. S. Hilarii: in quo tamen perinde ac in aliis a linea legitur. Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι τὸ ὑποκείμενον δισσωζέσθαι. al. διττῶς. Favent ei veteres translationes huic lectioni. Soli Regii 1986 et 2927, non habent δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι. ἢ Ita lego in multis codicibus, et veteribus interpretationibus. Edita et nonnulli codices περὶ τῶν . . . κατηγοριῶν.

NOTÆ.

(17) Ἡ δὲ διαφορὰ· *Differentia autem.* Hæc Damascenus ex Porphyrio. Nostri vero accuratius, docent vocē quale significari, prædicatum adjectivo nomine enuntiarī, et adjuncto pronomine quid, illud quod essentialē est indicari: proprium vero non prædicari in quale quid, sed in quale necessario, tanquam attributum essentialē necessario consequens: accidens demum in quale contingen-

ter, quia adjectivo nomine velut id quod adesse possit, vel abesse, prædicatur.

(18) Χρὴ δὲ γινώσκειν· *Illud porro sciendum est, etc.* SS. Patres hoc sanxerunt adversus Arianos, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum non esse aliud et aliud et aliud, seu totidem naturas, sed aliam et aliam et aliam. Econtra in Christo agnoscunt aliud et aliud, sive naturas duas, non

Etenim alia est hominis species, alia equi. Quæ autem numero differunt, hoc est hypostases, alius et alius dicuntur. Dicimus enim : alius est Petrus, et alius Paulus. At dicere non possumus : aliud est Petrus; et aliud Paulus. Alioqui falso id dicemus. Natura enim unum sunt : non tamen sunt unus numero.

'Αλλοῖον *quid*. *Quid* ἕτεροῖον. — Illud quoque scire operæ pretium est, substantiam quidem, atque item substantiales differentias, aliud vocari: accidens autem ἄλλοῖον. (q. d. *alterius qualitatis*), propterea quod substantiales differentię circa ipsam speciem, hoc est circa naturam ipsam considerantur, eamque constituunt : accidens autem circa individuum. Etenim accidentia hypostasim constituunt. Aliud igitur est homo, et aliud equus : alius autem qualitate ac diversus Petrus; et alius ac diversus qualitate Paulus. Porro differentia omnis, tam substantialis, quam accidentalis ἕτεροῖον facit. Siquidem τὸ ἕτεροῖον, cum aliud, tum diversum in qualitate, significat. Ac naturam quidem, quid res est, significat; hypostasis autem hunc quemdam, atque hoc aliquid : omnis

CAP. XVIII.

In quibus quinque simplices voces convenient inter se, ac dissident.

Illud scire attinet, quinque voces in eo convenire, quod omnes de pluribus prædicentur. Differunt autem inter se quod genus de pluribus specie differentibus in quid est prædicetur; species item in quid est, de pluribus numero differentibus : differentia vero et accidens, in quale quid est, de pluribus differentibus specie : proprium denique et ipsum, in quale quid est de pluribus numero differentibus; hoc est de una specie ac subjectis ei individuis. Porro inter differentiam et accidens hoc interest discriminis, quod differentia substantialis sive essentialis est, hoc est pars substantiæ seu essentiæ subjecti : accidens autem, non ut pars substantiæ, sed adventitium est.

33 CAP. XIX.

In quibus genus et differentia inter se convenient, ac discrepent.

Inter genus et differentiam hoc commune est, quod utrumque species comprehendat : quodque univoce de speciebus ac individuis prædicetur. Illud autem scire convenit; quæcunque de re aliqua tanquam de subjecto, hoc est univoce, prædicantur,

VARIÆ LECTIONES.

^c Noster, κοινωνία . . . τὸ περιεκτικὸν εἶναι τῶν εἰδῶν ἀμφοτέρων. ^d Noster et Reg. 3447 εἰδέναι.

NOTÆ.

aliud et aliud, duasve personas. "Άλλο μὲν καὶ ἄλλο τὰ ἐξ ὧν ὁ Σωτὴρ, inquit, Nazianzenus epist. (Ad Cledon.) *Aliud quidem et aliud sunt illa e quibus Salvator; οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος, non alius et alius: et absit.* λέγω δὲ ἄλλο καὶ ἄλλο ἔμπαινον ἢ ἐπὶ τῆς Τριάδος ἔχει, *aliud vero et aliud dico dis-*

ἀριθμῶ διαφέροντα, ἦγουν ὑποστάσεις, ἄλλος καὶ ἄλλος λέγονται. Λέγομεν γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος. Οὐ δυνάμεθα δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἄλλο ἐστὶ Πέτρος, καὶ ἄλλο Παῦλος, ἐπεὶ ψευδόμεθα. Τῇ γὰρ φύσει ἐν εἰσιν οὐκ εἰσὶ δὲ εἰς τῷ ἀριθμῶ.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν οὐσία ἄλλο καλεῖται. Ὁμοίως καὶ αἱ οὐσιώδεις διαφοραὶ τὸ δὲ συμβεβηκός, ἄλλοῖον· διότι αἱ μὲν οὐσιώδεις διαφοραὶ, περὶ τὸ εἶδος, ἦγουν περὶ τὴν φύσιν θεωροῦνται, καὶ ταύτην συνιστῶσι τὸ συμβεβηκός, περὶ τὸ ἄτομον· συστατικὰ γὰρ τῆς ὑποστάσεως τὰ συμβεβηκότα. "Άλλο οὖν ἐστὶν ἄνθρωπος, καὶ ἄλλο ἵππος. "Άλλοῖος δὲ καὶ ἄλλος ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλοῖος καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος. Πᾶσα δὲ διαφορὰ οὐσιώδης τε καὶ ἐπουσιώδης, ἕτεροῖον ποιεῖ τὸ γὰρ ἕτεροῖον σημαίνει, καὶ τὸ ἄλλο, καὶ τὸ ἄλλοῖον. Καὶ ἡ μὲν φύσις τὸ τί σημαίνει. Ἡ δὲ ὑπόστασις, τὸν τίνα, καὶ τόδε τι· πᾶσα οὖν διαφορὰ ὁποῖόν ἐστιν.

quidem, quid res est, significat; hypostasis autem hunc quemdam, atque hoc aliquid : omnis vero differentia quale est.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Κοινωνία καὶ διαφοραὶ τῶν πέντε φωνῶν.

Δεῖ γινώσκειν, ὅτι κοινωνοῦσιν αἱ πέντε φωναὶ ἀλλήλαις, κατὰ τὸ πάσας κατὰ πλειόνων κατηγορεῖσθαι. Διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων, ὅτι τὸ μὲν γένος κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορεῖται· τὸ δὲ εἶδος κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῶ ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορεῖται· ἡ δὲ διαφορὰ καὶ τὸ συμβεβηκός, κατὰ πλειόνων, καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστὶ κατηγοροῦνται· τὸ δὲ ἴδιον κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῶ, τουτέστι καθ' ἑνὸς εἶδους, καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸ ἀτόμων ἐν τῷ ὁποῖόν κατηγορεῖται. Διαφέρει δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ συμβεβηκός, ὅτι ἡ μὲν διαφορὰ οὐσιώδης ἐστὶν, ἦγουν μέρος τῆς οὐσίας τοῦ ὑποκειμένου· τὸ δὲ συμβεβηκός, οὐχ ὡς μέρος τῆς οὐσίας, ἀλλ' ὡς ἐπουσιώδες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ

Κοινωνία καὶ διαφορὰ γένους καὶ διαφορᾶς.

Κοινὰ δὲ γένους καὶ διαφορᾶς, τὸ περιεκτικὸν εἶναι τῶν εἰδῶν ἀμφοτέρων^c, καὶ τὸ συνωνύμως κατηγορεῖσθαι τῶν εἰδῶν καὶ τῶν ἀτόμων. Χρὴ δὲ γινώσκειν^d, ὅτι ὅσα κατηγορεῖται κατὰ τινος, ὡς καθ' ὑποκειμένου, ἦγουν συνωνύμως, καὶ τοῦ ὑπο-

pari ratione atque ubi de Trinitate sermo est. Ἐχει μὲν γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος. *Illic siquidem alius et alius dicitur, ne personas confundamus: sed non aliud et aliud. Tria quippe unum idemque sunt in Trinitate.*

κειμένου αὐτῷ συνωνύμως κατηγορηθήσεται· ὅσα δὲ ὁμωνύμως, οὐδαμῶς. Ἰδία δὲ τοῦ γένους πρὸς διαφορὰν· ὅτι τὸ γένος ἐπὶ πλεόν ἐστὶ τῶν ὑπ' αὐτὸ διαφορῶν, καὶ τῶν ἄλλων τριῶν φωνῶν· ὅτι τὸ γένος περιέχει τὰς διαφορὰς δυνάμει· ὅτι τὸ γένος φύσει πρότερον τῶν διαφορῶν· ὅτι τὸ γένος ἐν τῷ τί ἐστίν, ἢ δὲ διαφορὰ, ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστὶ κατηγορεῖται· ὅτι τὸ προσεχὲς γένος ἐν· αἱ δὲ διαφοραὶ, πλείους, ὅτι τὸ γένος ἀναλογεῖ ὕλη, μορφῇ δὲ ἡ διαφορὰ.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ γένους καὶ εἶδους.

Κοινὰ γένους καὶ εἶδους, καὶ κατὰ πλειόνων ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορεῖσθαι· τὸ φύσει πρότερα εἶναι τῶν ὑπ' αὐτὰ· τὸ, ὅλον τι εἶναι ἀμφοτέρω. Ἰδία δὲ γένους καὶ εἶδους· ὅτι τὸ γένος καθολικώτερον ἐστὶ τοῦ εἶδους· ὅτι τὸ εἶδος περιττεύει τοῦ γένους ταῖς διαφοραῖς· ὅτι τὸ γένος συνωνύμως κατηγορεῖται τοῦ εἶδους, τὸ δὲ εἶδος οὐκ ἀντιστρέφει· ὅτι οὔτε τὸ γένος εἰδικώτατον, οὔτε τὸ εἶδος γενικώτατον, οἷτε τὸ εἰδικώτατον ἐστὶ γένος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ γένους καὶ ἰδίου.

Κοινὰ γένους καὶ ἰδίου, ὅτι τὰ ἀμφοτέρω τοῖς εἶδουσιν ἔπονται, ἢ γοὺν κατηγοροῦνται· ὅτι ἐπίσης κατηγοροῦνται, ὧν κατηγοροῦνται ἀμφοτέρω· ὅτι συνωνύμως κατηγοροῦνται. Διαφορὰ δὲ τοῦ γένους, καὶ ἰδίου, ὅτι φύσει πρότερον τὸ γένος τοῦ ἰδίου· ὅτι τὸ γένος κατὰ πλειόνων εἰδῶν κατηγορεῖται, τὸ δὲ ἰδίον, ἑνός· ὅτι τὸ μὲν ἰδίον ἀντιστρέφει πρὸς τὸ εἶδος, τὸ δὲ γένος οὐκέτι· ὅτι τὸ μὲν ἰδίον μόνῳ τῷ εἶδει ὑπάρχει, τὸ δὲ γένος οὐ μόνῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Κοινωνία, καὶ διαφορὰ γένους καὶ συμβεβηκότος.

Κοινὸν γένους καὶ συμβεβηκότος, τὸ κατὰ πλειόνων κατηγορεῖσθαι. Ἰδία δὲ γένους καὶ συμβεβηκότος, ὅτι τὸ γένος πρότερον ὑπάρχει τῶν εἰδῶν, οἷς ὑπάρχει τὰ συμβεβηκότα, τὰ δὲ συμβεβηκότα τῶν εἰδῶν ὕστερα· ὅτι τοῦ μὲν γένους, ἐπίσης ἢ μετοχῇ, τῶν δὲ συμβεβηκότων οὐκέτι· ὅτι τὸ συμβεβηκότος προηγουμένως τοῖς ἀτόμοις ὑπάρχει, καὶ τότε τοῖς εἶδεσι, τὸ δὲ γένος ἀνάπαλιν· ὅτι τὰ γένη ἐν τῷ τί ἐστὶν κατηγοροῦνται, τὰ δὲ συμβεβηκότα ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστίν, ἢ πῶς ἔχον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ διαφορᾶς, καὶ εἶδους.

Κοινὰ διαφορᾶς καὶ εἶδους, ὅτι ἐπίσης μετέχονται· ὅτι αἰεὶ πάρεσιν, οἷς μετέχονται. Ἰδία διαφορᾶς καὶ εἶδους, ὅτι ἡ μὲν διαφορὰ ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστίν, τὸ δὲ εἶδος ἐν τῷ τί ἐστὶν κατηγορεῖται· ὅτι ἡ διαφορὰ

de ipsius quoque subjecto univoce prædicari : non item quæ æquivoce. Hac autem ratione interesse dissident, quod genus latius patcat, quam subjecta illi differentia, quamque alia tres voces ; quod propterea genus potestate differentias complectatur : quod natura differentias antecedit : quod in quid est ; differentia contra, in quale quid est prædicetur : quod propinquum genus unum sit, differentia autem plures : quod denique genus materiae ; differentia autem formæ respondeat.

CAP. XX.

In quibus genus et species inter se conveniant, ac dissideant.

Inter genus et speciem hoc commune est, quod de pluribus in quid est prædicentur : quod natura ea, quæ infra ipsa sunt, antecedant : quod utrumque totum quidpiam sit. Hæc autem generi ac speciei peculiaris sunt, quod genus universalis sit quam species : quod species differentiis abundet præ genere : quod genus univoce de specie prædicetur, non item species de genere : quod neque genus ullum specialissimum sit, neque item ulla species generalissima ; nec quod specialissima species genus esse possit.

CAP. XXI.

In quibus genus et proprium inter se conveniant, ac differant.

Genus et proprium in hoc conveniunt, quod ambo species sequantur, id est de iis prædicentur : quod ambo, de iis de quibus prædicantur, æque prædicentur : quod univoce prædicentur. Hoc autem inter utrumque discriminis est, quod genus natura prius est proprio : quod genus de pluribus speciebus prædicetur ; proprium autem de una : quod proprium eum specie convertatur ; genus autem non item : quod denique soli speciei insit, non item genus.

CAP. XXII.

In quibus genus et accidens inter se conveniant, ac differant.

Hoc inter genus et accidens commune est, quod utrumque de pluribus prædicetur. Hæc autem generi et accidenti peculiaris sunt, quod genus sit prius speciebus, quibus accidentia insunt ; accidentia vero speciebus sint posteriora : quod participatio generis peræque sit ; accidentium non item : quod accidens primo individuis insit, atque ita subinde speciebus ; genus autem econtra : quod denique genera in quid est prædicentur ; accidentia vero in quale quid est, vel quomodo est.

CAP. XXIII.

In quibus differentia et species inter se conveniant, ac differant.

Conveniunt differentia et species, quod peræque participantur : quod iis semper adsint a quibus participantur. Hæc autem inter utramque peculiaris sunt, quod differentia in quale quid est ; species

VARIE LECTIONES.

* Noster, ὅτι οὔτε.

autem in quid est prædicetur: quod differentia A plures species eorumque individua complectatur; species vero solum ea quæ sub ipsa continentur: quod differentia prior natura sit speciebus: quod differentia componatur cum differentia: species autem nequaquam.

CAP. XXIV.

In quibus convenient inter se ac differant differentia et proprium.

Inter differentiam et proprium hoc commune est, quod peræque de his quibus insunt prædicentur: quodque semper ac omni speciei insint. Hæc autem ipsis peculiariora sunt, quod differentia species multas complectatur; proprium autem, unam duntaxat, quod differentia cum specie non convertatur; proprium vero convertatur.

CAP. XXV.

In quibus differentia et accidens inter se convenient, ac differant.

Illud inter differentiam et accidens commune est, quod utrumque de pluribus in quale quid prædicetur: quia item differentia et accidens inseparabile iis semper insint de quibus prædicantur. Hæc autem ipsis peculiariora sunt, quod differentia contineant, non contineantur. Quamvis enim hæc ambo species complectantur, ut quæ de pluribus speciebus prædicentur: at differentia tamen non continetur, quoniam eadem species contrarias differentias non suscipit; accidens contra continetur, quia eadem species, ac idem individuum multa accidentia, sæpe etiam inter se contraria, suscipit. Huc accedit quod differentia non recipiat magis aut minus; secus vero accidens: atque item illud, quod contraria differentia misceri inter se nequeant; contraria autem accidentia misceri possunt.

CAP. XXVI.

In quibus species et proprium inter se convenient, ac differant.

Inter speciem et proprium illud commune est, quod vicissim de se prædicentur, seu convertantur: quod æque participantur; ut individuum ipsa participantium alteri magis, alteri minus se **35** impertiant. Inter ipsa vero hoc discriminis est, quod species sit substantialis; proprium autem, adventitium et accidentale: quod species **D** semper sit actu; proprium vero semper, potentia, etsi non actu: quod quæ diversas habent definitiones, ipsa quoque scilicet diversa existant.

CAP. XXVII.

In quibus species et accidens inter se convenient, et differant.

Inter speciem et accidens hoc commune est,

VARIÆ LECTIONES.

^f Edita et mss. καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ. Sed emendandum ut in textu posuimus: nec enim hæc in parte discessit Damascenus a Porphyrio, qui cap. 15 Isagoges, de his in quibus convenient aut discrepant species et proprium, hæc habet: "Ἐτι τὸ μὲν εἶδος αἰεὶ ἐνεργείᾳ πάρεστι τῷ ὑποκειμένῳ· τὸ δὲ ἴδιον, ποτὲ καὶ δυνάμει. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ αἰεὶ ἐνεργείᾳ ὁ Σωκράτης ἐστίν. Γελαῖ δὲ οὐκ αἰεὶ· καὶ περὶ αἰεὶ πεφοκῶς εἶναι γελαστικόν. Insuper species quidem semper adest actu subjecto; at proprium aliquando potentia duntaxat. Semper enim actu Socrates est homo; verum non semper videt, etsi semper ex sua natura est visibilis.

πλείονα εἶδη περιέχει, καὶ τὰ τούτων ἄτομα, τὸ δὲ εἶδος μόνον τὰ ὑπ' ἄτομα· ὅτι ἡ διαφορὰ φύσει προτέρα τῶν εἰδῶν· ὅτι διαφορὰ μετὰ διαφορᾶς συντίθεται, εἶδος δὲ μετὰ εἶδους οὐδαμῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ διαφορᾶς, ἰδίου.

Κοινὰ διαφορᾶς καὶ ἰδίου, τὸ ἐπίσης κατηγορεῖσθαι πᾶσι τοῖς μετέχουσι· τὸ αἰεὶ καὶ παντὶ τῷ εἶδει παρεῖναι. Ἰδία διαφορᾶς καὶ ἰδίου, ὅτι ἡ μὲν διαφορὰ πολλὰ εἶδη περιέχει, τὸ δὲ ἰδίον, ἐν μόνον· ὅτι ἡ διαφορὰ οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς τὸ εἶδος, τὸ δὲ ἰδίον ἀντιστρέφει.

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ διαφορᾶς καὶ συμβεβηκότος.

Κοινὰ διαφορᾶς καὶ συμβεβηκότος, ὅτι ἀμφότερα κατὰ πλείονων ἐν τῷ ὁποῖόν τι ἐστὶ κατηγοροῦνται· καὶ ὅτι διαφορὰ καὶ τὸ ἀχώριστον συμβεβηκότος αἰεὶ πάρεσιν, οἷς κατηγοροῦνται. Ἰδία διαφορᾶς καὶ συμβεβηκότος, ὅτι αἱ διαφοραὶ περιέχουσιν, οὐ περιέχονται· τὰ δὲ συμβεβηκότα περιέχονται. Περιέχουσι μὲν γὰρ τὰ εἶδη ἀμφότερα, ὡς πλείονων εἰδῶν κατηγορούμενα· ἀλλ' ἡ διαφορὰ οὐ περιέχεται, διότι οὐ δέχεται τὸ αὐτὸ εἶδος τὰς ἐναντίας διαφορᾶς. Τὸ δὲ συμβεβηκότος περιέχεται, διότι τὸ αὐτὸ εἶδος, καὶ τὸ αὐτὸ ἄτομον, πολλὰ συμβεβηκότα δέχεται πολλάκις, καὶ τὰ ἐναντία. Ὅτι ἡ μὲν διαφορὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλὰ τὰ συμβεβηκότα· ὅτι αἱ ἐναντία διαφοραὶ ἀμιγεῖς εἰσι, μίγνυνται δὲ τὰ ἐναντία συμβεβηκότα.

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ εἶδους καὶ ἰδίου.

Κοινὰ εἶδους καὶ ἰδίου, ὅτι ἀλλήλων ἀντικατηγοροῦνται, ἤγουν ἀντιστρέφουσιν· ὅτι ἐπίσης μετέχεσθαι ἐστὶ, τῷ μὴ ἐνὶ μᾶλλον ἢ ἥττον τοῦ ἐτέρου μεταδιδόναι ἑαυτῶν τοῖς μετέχουσιν ἀτόμοις. Διαφορὰ δὲ εἶδους καὶ ἰδίου, ὅτι τὸ μὲν εἶδος, οὐσιῶδες, τὸ δὲ ἰδίον, ἐπουσιῶδες· ὅτι τὸ μὲν εἶδος αἰεὶ ἐνεργείᾳ, τὸ δὲ ἰδίον αἰεὶ δυνάμει, καὶ [μὴ αἰεὶ] ἐνεργείᾳ· ὅτι τὰ διαφορᾶς ἔχοντα ὀρισμοὺς, καὶ αὐτὰ δηλονότι διάφορα καθεστῆκασιν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ εἶδους καὶ συμβεβηκότος.

Κοινὰ εἶδους καὶ συμβεβηκότος, τὸ κατὰ πλείονων

κατηγορεῖσθαι. Διαφορὰ δὲ εἶδους καὶ συμβεβηκότος, ὅτι τὸ μὲν εἶδος ἐν τῷ τί ἐστὶ, τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστὶ κατηγορεῖται· ὅτι τοῦ εἶδους ἡ μετοχὴ ἐνός ἐστὶ, τῶν δὲ συμβεβηκότων καὶ πλείωνων τις μετέχει· ὅτι τὸ εἶδος, φύσει πρότερον συμβεβηκότων· ὅτι τοῦ εἶδους ἡ μετοχὴ ἐπίσης, τὰ δὲ συμβεβηκότα τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον ⁶

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Κοινωνία καὶ διαφορὰ ἰδίου καὶ ἀχωρίστου συμβεβηκότος.

Κοινὰ ἰδίου καὶ συμβεβηκότος ἀχωρίστου, τὸ μὴ ἀνευ αὐτῶν συστήναι ἐκεῖνα, οἷς ἐνυπάρχουσι· καὶ ὅτι ἀμφοτέρωθεν ἀεὶ πάρεσι. Διαφορὰ ἰδίου καὶ συμβεβηκότος, ὅτι τὸ μὲν ἰδίον ἐν εἴδει ὑπάρχει, τὸ δὲ συμβεβηκὸς, πλείοσιν· ὅτι τὸ μὲν ἰδίον ἀντιστρέφει πρὸς τὸ εἶδος, τὸ δὲ συμβεβηκὸς οὐκέτι· ὅτι τὸ μὲν συμβεβηκὸς ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον, τὸ δὲ ἰδίον οὐδαμῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ ὑποστάσεως, καὶ ἐνυπόστατου, καὶ ἀνυπόστατου.

Τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα δύο σημαίνει. Ἀπλῶς μὲν γὰρ λεγόμενον, σημαίνει τὴν ἀπλῶς οὐσίαν. Ἡ δὲ καθ' ἑαυτὴν ὑπόστασις τὸ ἄτομον σημαίνει ^h, καὶ τὸ ἀφοριστικὸν πρόσωπον. Καὶ τὸ ἐνυπόστατον δὲ δύο σημαίνει. Σημαίνει γὰρ καὶ τὸ ἀπλῶς ὄν· καθ' ὃ σημαίνοντο, οὐ μόνον τὴν ἀπλῶς οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἐνυπόστατον καλούμενον. Σημαίνει δὲ καὶ τὴν καθ' αὐτὸ ὑπόστασιν, ἥγουν τὸ ἄτομον. Καὶ τὸ ἀνυπόστατον δὲ δισπῶς λέγεται. Λέγεται γὰρ ἀνυπόστατον, καὶ τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν· λέγεται πάλιν ἀνυπόστατον καὶ ⁱ τὸ συμβεβηκὸς, διότι τὸ συμβεβηκὸς οὐκ ἔχει ἰδίαν ὑπαρξιν, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ ὑφέστηκεν.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Περὶ οὐσίας, καὶ φύσεως, καὶ μορφῆς· ἀτόμου τε καὶ προσώπου καὶ ὑποστάσεως.

Οἱ μὲν ἔξω φιλόσοφοι, κατὰ τὸν προλεγόμενον λόγον, διαφορὰν εἶπον οὐσίας καὶ φύσεως. Οὐσίαν μὲν εἰπόντες (19) τὸ ἀπλῶς εἶναι· φύσιν δὲ οὐσίαν (20) εἰδοποιηθεῖσαν ὑπὸ τῶν οὐσιωδῶν διαφο-

VARIÆ LECTIONES.

⁶ Addo τὸ ἥττον ex uno Regio et nostro. Sic etiam Basil. interpres; sic Porphyrius, ut ostendat accidens inseparabile non æqualiter omnibus inesse, exemplum affert duorum Æthiopum, quorum alter alterum nigredine superat. Καὶ γὰρ Αἰθίοψ Αἰθίοπος ἔχει ἂν τὴν χροίαν, ἢ ἀνειμένην, ἢ ἐπιτεταμένην κατὰ μελανίαν. ^h Reg. 2927, δηλοῖ. ⁱ Deest καὶ in multis codicibus.

NOTÆ.

(19) Οὐσίαν μὲν εἰπόντες· Atque οὐσίαν quidem, etc. Ammonius in Commentario in Categ. Arist. ubi de substantia, ait οὐσίαν ἢ πᾶσαν ὑπαρξιν, vel quamlibet existentiam significare, hocque sensu de accidentibus perinde enuntiari, ἢ τὴν μὴ ἐν ὑποκειμένῳ φύσιν, vel naturam, quæ non est in subjecto, seu quæ non sit accidens. Verum Aristoteles οὐσίαν proprie acceptam definit, quæ nec de subjecto ullo dicatur, nec in aliquo subjecto fit, velut hic homo, hic equus. Quæ definitione innuit individuum solum οὐσίαν esse proprie sumptam, quia individui solius est proprie esse. Quamobrem illud vocat πρώτην οὐσίαν, quam Latini primam substantiam interpretantur. Naturas vero communes, puta genera, et species, quæ in individuis considerantur, δευτέρας οὐσίας nuncupat; nostri substantias secundas dicunt. Quod si vero accurate loqui velimus, quando sermo erit de communi natura, οὐσία essentiae nomine exprimetur, quando de natura singulari, sive de individuo, οὐσίαν recte substantiam dicimus. Individuum enim est ὑφεστὸς πρᾶγμα, inquit Ammonius, res subsistens in se.

A quod de pluribus prædicentur. Hoc autem discriminis est, quod species in quid est: accidens in quale quid est prædicetur: quod unius duntaxat speciei participatio sit: at multorum accidentium quispiam particeps esse possit: quod species sit prior natura accidentibus: quod species æque participetur; accidentia autem magis et minus suscipiant.

CAP. XXVIII.

In quibus proprium et accidens inseparabile tum convenient tum dissident.

Inter proprium et accidens inseparabile hoc commune est, quod ea quibus insunt, sine ipsis non consistant; quodque utrumque simul insit. Hoc autem inter ipsa interest, quod proprium uni speciei insit; accidens autem pluribus: quod proprium cum specie convertatur; non item accidens. Denique, quod accidens magis et minus admittat; proprium vero nequaquam.

CAP. XXIX.

De hypostasi, enhypostato, et anhypostato.

Hypostasis vocabulum duplicem significationem habet. Nam cum absolute usurpatur, id quod simpliciter existit significat: quæ autem per se est hypostasis, individuum significat ac personam peculiarem. Eodem modo vox enhypostaton duplicem habet significationem. Significat enim et quod absolute est: quo sensu nedum substantiam quæ est absolute, sed et accidens, enhypostaton appellamus. Designat quoque eam quæ per se est hypostasim, hoc est individuum. Quin et anhypostaton quoque duplici modo usurpatur. Nam et anhypostaton dicitur quod nusquam omnino est: ac rursus etiam accidens anhypostaton vocatur, quia accidens propriam ac peculiarem existentiam non habet, sed in substantia existit.

36 CAP. XXX.

De voce οὐσίας, de natura et forma, necnon de individuo, persona et hypostasi.

Usus varius terminorum philosophis ac Patribus.—

Externi philosophi eodem modo οὐσίας, et φύσεως, differentiam statuerunt. Οὐσίαν quidem usurparunt pro esse absolute et simpliciter: φύσιν vero, id

(20) Φύσιν δὲ οὐσίαν· Φύσιν vero, seu naturam, etc. Aristoteles, seu quisquis alius auctor est

est, naturam dixerunt esse *usiam* per essentielles differentias specificatam; atque cum eo quod absolute existat, etiam tali modo esse habet; ut sive rationalis sit, sive irrationalis; sive mortalis, sive immortalis. Hoc est, ipsam esse volunt, ut ita dicam, immutabilem atque ab omni variatione alienam originem, et causam, ac vim unicuique speciei a summo rerum opifice insitam, per quam moveri seu operari possit; angelis nempe ad intelligendum, cogitationesque suas sine sermonis prolatitii ope sibi invicem communicandum: hominibus autem ad intelligendum et ratiocinandum, cogitationesque in pectore conditas, sermonis ore prolatai adjumento sibi invicem impertiendum: brutis item vivendi, et sentiendi, et respirandi motum: stirpibus vim eam, qua aluntur, crescunt et generant: saxis denique, eam vim, qua calore, aut frigore afficiantur, et qua e loco in locum, impresso motu ab alio, hoc est nequaquam vitali, transferantur. Hanc, inquam, *naturam* appellarunt; hoc est specialissimam speciem; puta, angelum, hominem, equum, canem et his similia; quæ veluti generaliora hypostases complectuntur, inque singulis hypostasibus, quæ sub ipsis continentur, peræque, ac sine ullo defectu existunt. Itaque autem generalius, ac hypostases comprehendit, simpliciter dictam, nominaverunt οὐσίαν, id est,

Forma et species idem quod essentia et natura. — At sancti Patres prolixas ac ineptas contentiones

ἁρῶν, καὶ μετὰ τοῦ ἀπλῶς εἶναι, καὶ τὸ τοιῶσδε εἶναι ἔχουσιν. εἴτε λογικὴν, εἴτε δλογον· εἴτε θνητὴν, εἴτε ἀθάνατον· ἤγουν αὐτὴν, ὡς φαμεν, τὴν ἀμετάβλητον καὶ ἀμετάθετον ἀρχὴν, καὶ αἰτίαν, καὶ δύναμιν, τὴν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἐντεθεισάν ἑκάστῳ εἶδει πρὸς κίνησιν· τοῖς μὲν ἀγγέλοις, πρὸς τὸ νοεῖν, καὶ ἐκτὸς προφορικοῦ λόγου μεταδιδόναι ἀλλήλοις τὰ νοήματα· τοῖς δὲ ἀνθρώποις, πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λογίζεσθαι καὶ διὰ προφορικοῦ λόγου μεταδιδόναι ἀλλήλοις τὰ ἐγκάρδια νοήματα· τοῖς δὲ ἀλόγοις τὴν ζωτικὴν, καὶ αἰσθητικὴν, καὶ ἀναπνευστικὴν κίνησιν· τοῖς δὲ φυτοῖς, τὴν θρεπτικὴν, καὶ αὐξητικὴν, καὶ γεννητικὴν δύναμιν· τοῖς δὲ λίθοις, τὴν τε τοῦ θερμαίνεσθαι, καὶ τοῦ φύχεσθαι, καὶ τὴν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐτεροκίνητον διάβασιν, ἤγουν τὴν ἀψυχον, ταύτην ἐκάλεσαν φύσιν, ἤγουν τὰ εἰδικώτατα εἶδη· οἶον, ἄγγελον, ἄνθρωπον, ἵππον, κύνα, βοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὡς καθολικώτερα καὶ περιεκτικὰ τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἐν ἑκάστη τῶν ὑπ' αὐτῶν περιεχομένων ὑποστάσεων ὁμοίως καὶ ἀπαραλείπτως ὑπάρχοντα. Ὅστε τὸ μὲν μερικώτερον (21) ἐκάλεσαν ὑπόστασιν· τὸ δὲ καθολικώτερον καὶ περιέχον τὰς ὑποστάσεις, ἐκάλεσαν φύσιν· τὴν δὲ ἀπλῶς ὑπαρξίν, ἐκάλεσαν οὐσίαν, quod particularius est, hypostasim vocarunt; quod nuncupaverunt naturam; denique existentiam substantiam.

Οἱ δὲ ἅγιοι Πατέρες (22), παρεάσαντες τὰς πολλὰς ἕρεσχειας, τὸ μὲν κοινὸν, καὶ κατὰ πολλῶν λεγόμενον

VARIAE LECTIONES.

1 Deest ἐγκάρδια in tribus Regiis et in cod. S. Hil. Edita habent ἐν καρδίᾳ.

NOTÆ.

librorum *De metaphysicis*, nomen φύσις sic explicat, λέγεται φύσις, ἢ τῶν φύσει ὄντων οὐσία, *natura dicitur essentia eorum quæ vere sunt: velut aiunt naturam esse primam compositionem.* Tum recensitis aliis φύσεως, id est *naturæ*, acceptionibus, sic concludit: Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων ἢ πρώτῃ φύσις, καὶ κυρίως λεγόμενῃ, ἐστὶν οὐσία ἢ τῶν ἐχόντων ἀρχὴν κινήσεως ἐν αὐτοῖς, ἢ αὐτὰ· *Ex his quæ dicta sunt colligitur naturam primam et proprie acceptam, esse eorum essentiam quæ in seipsis habent principium motus, prout ipsa sunt.* Cæterum priscis philosophis φύσις *natura* proprie non dicitur, nisi de iis, quæ materia et forma constant, vel etiam de ipsamet forma. Quamobrem Theologus, orat. 45, negat *naturæ* nomen Deo convenire.

(21) Ὅστε τὸ μὲν μερικώτερον. *Itaque quod particularius est.* Individuum enim philosopho est prima et proprie dicta substantia. Unde Hieronymus, epist. 57: *Tota sæcularium litterarum schola, inquit, nihil aliud hypostasim nisi usiam novit.* Et Theodoretus dialog. 1, *Secundum extraneam sapientiam οὐσία et ὑπόστασις non discrepant.* Ἡ τε γὰρ οὐσία τὸ ὄν σημαίνει, καὶ τὸ ὑφεστὸς ἢ ὑπόστασις· *Usia enim id quod est significat, et hypostasis, id quod subsistit.* Id nempe Plutarcho, Plotino, Proclo, Porphyrio, et aliis fuisse familiare constat.

(22) Οἱ δὲ ἅγιοι Πατέρες· *At sancti Patres, etc.* De vocibus οὐσίας, φύσεως et ὑποστάσεως disceptatio nulla fuit apud Christianos priscis Ecclesiæ sæculis; atque οὐσία et ὑπόστασις pro eodem habebantur, ut res subsistens substantiæ quælibet significaretur. Socrates, lib. v *Hist.*, c. 5, narrat Hosium, cui Alexandriam a Constantino ad com-

percenda dissidia quæ Arius excitarat, missus esset, auctorem fuisse ut οὐσία pro essentia rei et ὑπόστασις pro persona sumeretur ad cavendum Sabellii et Pauli Samosatemi sensum. Hosii postea sententiam amplexati sunt illi, qui Meletii Antiocheni partes loverunt, propter indigestas Marcelli Ancyranii voces, qui tres Trinitatis personas in unam οὐσίαν *essentiam* et ὑπόστασιν unam coarctare ferebatur. Vocum istarum discrimen Basilius, epist. 349, propugnat auctoritate Nicænæ synodi, quæ in appendice Symboli anathema dicit illis, qui affirmarent Filium Dei, *vel ex nihilo vel ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, ἢ οὐσίας, ex alia hypostasi aut essentia esse.* Frustraneas siquidem ambas has voces fore, ni diversas res significarent. Τίς χρεῖς τῶν ἑκατέρων, inquit? Athanasius vero, qui concilio interfuerat, nihilo secius hypostasim et οὐσίαν, *essentiam, substantiamve* idem esse non uno loco declarat: in primis epist. synodica ad African. Ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαίνομενον ἔχει, ἢ αὐτὸ τὸ ὄν· *Hypostasis est essentia, nec aliud significat, nisi illud ipsum quod est.* Quod Hieremias *existentiam* nominat, dicens: *Et non audierunt vocem ὑπάρξεως existentiae. Nam ὑπόστασις et οὐσία idem est quod ὑπαρξίς existentia; quippe quæ est et existit.* Ad hæc Sardicensis synodus in qua primas tenuit Hosius, epistola quam Theodoretus recitat lib. II *Hist.*, c. 3, sic loquitur: *Quoniam hæreticorum cohors contendit diversas diremptasque Patris et Filii et Spiritus sancti ὑποστάσεις hypostases esse; nos econtra hanc edocti sumus traditionem, μίαν εἶναι ὑπόστασιν, ἣν αὐτοὶ οἱ αἱρετικοὶ οὐσίαν προσαγορεύουσι, τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, unam esse,*

μενον, ἤγουν τὸ εἰδικώτατον εἶδος, οὐσίαν, καὶ φύσιν, καὶ μορφήν ἐκάλεσαν ὡς ἄγγελον, ἄνθρωπον, ἵππον, κύναν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ γὰρ καὶ ἡ οὐσία παρὰ τὸ εἶναι λέγεται, καὶ ἡ φύσις παρὰ τὸ πεφυκέναι, τὸ δὲ εἶναι καὶ πεφυκέναι ταυτόν ἐστι, καὶ ἡ μορφή καὶ τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ σημαίνει τῇ φύσει. Τὸ δὲ μερικόν, ἐκάλεσαν ἄτομον, καὶ πρόσωπον, καὶ ὑπόστασιν, ὡς Πέτρον, Παῦλον. Ἡ δὲ ὑπόστασις (23) θέλει ἔχειν οὐσίαν μετὰ συμβεβηκότων, καὶ

A 37 missas facientes, id quod commune est, ac de multis dicitur; ill est specialissimam speciem, substantiam, et naturam, ac formam appellarunt, ut angelum, equum, canem, et similia. Enimvero οὐσία, ab eo quod sit dicitur; et natura, ab eo quod aptum natum sit. Esse porro et natum esse, idem sunt. Atque etiam forma et species eandem ac natura habent significationem. Quod autem particulare est, individuum, et personam, et hypo-

NOTÆ

Patris et Filii et Spiritus sancti hypostasim, quam ipsi hæretici usiam, id est substantiam, vocant. Quod si quærant quænam si hypostasis Filii, hanc ipsam esse confitemur, quam solam Patris esse omnes norunt; hæc est essentiam, substantiamve personis tribus communem, ut edisserunt in orationis serie (a). Paulinus Antiochenus cum suis eundem sensum mordicus tenebat, quibus favebant Occidentales, quos Basilius loco citato, et Nazianzenus, orat. 21, aiunt propter Latinæ linguæ penuriam ὑποστάσεως nomen non nisi substantiæ vocabulo efferre valuisse, nec proinde hypostasim ab usia secernere. Quamobrem non tres hypostases, sed tres personas subsistentes pronuntiabant, more antiquo, quem Hippolytus Portuensis adversus Noeti hæresim expressit. Duos quidem (deos) non dicam, sed unum, inquit: Personas vero duas. Pater quidem unus, Filius unus, personæ duæ, tertia autem Spiritus sanctus. Cum vero Meletianis objicerent, positus in deitatis una natura tribus hypostasibus, continuo tres deos fore, illi reponebant nullam inter hypostases divisionem sectionemve intercidere, adeoque unam esse substantiam, Deum unum. Athanasius in synodo Alexandr. utrorumque sincera fide perspecta, de verbis, non de rebus, eos litigare agnovit, et, ut ait Theologus, orat. 21, τὰ ὀνόματα συγχωρήσας nominum utriusque usu permissio, rebus eos constrinxit. Quasi vero, inquit in alio loco, circa voces, non circa res, religio nostra versetur. Tandem usus in Oriente invaluit, ut οὐσία et φύσις, pro essentia et natura communi sumerentur, ὑπόστασις vero, et πρόσωπον pro persona et individuo, veluti Basilius epistola 43, ad Gregorium fratrem præscripserat. Huic consuetudini Cyrillus demum Alexandr. suffragatus est in Dialogis contra Arianos (pag. 408 et 409), cum antehac in libris contra Nestorium φύσιν et ὑπόστασιν pro eodem accepisset, non quidem pro essentia vel substantia, sed pro ipsa re, quæcumque tandem illa esset. Sub ista notione aliquando affirmavit in Commonit. ad Eulogium unam esse Christi naturam, ἀλλ' εἰς λοιπὸν Υἱὸς, μία φύσις αὐτοῦ. Epist. 1, ad Success. et in Schol. de Incarn. inconfusas definit mansisse ὑποστάσεις, ἤγουν φύσεις, hypostases seu naturas: in defens. anath. 1 cont. Theod. factam esse unionem πραγμάτων, ἤγουν ὑποστάσεων, rerum sive hypostasium; adeoque hanc φυσικὴν naturalem esse, τούτεστι τὴν ἀληθῆ, i. e. veram, necnon καὶ ὑπόστασιν secundum hypostasim, id est κατ' ἀλήθειαν, secundum rei veritatem. Quinimo de ipsamet Verbi persona ait in defens. 2, anath. cont. Theod. ἡ τοῦ Λόγου φύσις, ἤγουν ὑπόστασις, ὅ ἐστιν αὐτὸς ὁ Λόγος, ipsa Verbi natura sive hypostasis, hoc est ipsummet Verbum. Atqui Cyrillo, non Athanasio modo, verum et Alexander itidem, Alexandrinus præiverat in epistola ad Alexandr. Byzantinum, quam refert Theodoretus, lib. 1 Hist. c. 4, ubi ex his Domini verbis, Ego et Pater unum sumus, demonstrari ait non unam esse Patris et Filii naturam, sed hypo-

stasi, seu reapse, duas: οὐδὲ τὰς τῇ ὑποστάσει δύο φύσεις μίαν εἶναι σαφηνίζων. Consimiliter filiationem appellat ἰδιώμα φύσεως, proprietatem naturæ, et Filium ipsum μονογενῆ φύσιν, naturam unigenitam. Genuinam Cyrilli mentem acute assecutus est Anastasius Synaita in Ὁμολογ. cap. 2 et 8, ac forsan melius, quam Acacius Melitenensis in Armenia, qui cum probe nosset, quid natura, quid hypostasis apud suos Orientales significarent, nihilominus epistola ad Cyrillum cogendos esse omnes aiebat, anathematizare eos qui dicunt duas naturas post unionem, proprie unamquamque operantem; qui duos Filios dicere recusantes, duas naturas dicere non abnuerent. Hæc scribebat dudum post initam pacem Cyrillum inter et Joannem Antiochenum. Quocirca mendacii accusandi non sunt Orientales episcopi, qui in epistola quadam ad alios præsules testantur, se convicisse et Acacium, qui inter gesta deitatem confessus est esse passibilem. Quinimo Alexander Hierapolitanus epistola ad Acacium Berrhœensem narrat eum juxta Cyrilli capitula sic mentem suam in scripto deposuisse: Mentitus est divinam Scripturam Nestorius tanquam nativitatem, mortemque, non divinitatis, sed humanitatis esse doceat. Hæc litteræ habentur in collectione P. Lupi. Neque vero hic solus Cyrilli sensum non intellexisse reperitur; sed et Liberatus Breviarum c. 8, scribit, quosdam de palatio culpasse Cyrillum, cur tandem suscepit ab Orientalibus episcopis duarum confessionem naturarum. Quamobrem Eutyches nihil horum errori addiderit, nisi Christum non esse consubstantialem nobis secundum humanitatem. Ut vero Cyrillus singulari illo sensu, quem retulimus, naturæ vocabulum usurparet, in causa fuere incubrationes aliquæ, Gregorio Thaumaturgo, Athanasio, Julio et Felici Romanis pontificibus falso ascriptæ, in quibus Christo, ut una persona, sic una natura tribuebatur. Nesciebat enim hos libros Apollinarii esse, ut postea evictum fuit.

D (23) Ἡ δὲ ὑπόστασις. Porro hypostasis essentiam cum accidentibus exprimit. Accidentia hæc Noster alibi nuncupat ὑποστατικὰς διαφορὰς, ποιότητας, personales differentias, qualitates, necnon χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα, characteristicas proprietates, quibus substantia velut sigilletur: idque maneris concedit accidentibus quæ inseparabilia dicuntur. Unus tamen Theodorus Abucaras communi huic philosophantiæ doctrinæ refragari videtur opusculo non edito, quod Combefisius descripsit ex codice Tiliano, quodque hic, quia brevissimum est, recitabo: περὶ τῆς ἰδιαίτατα διαφορᾶς. De differentia propriissima. Ἡ ἰδιαίτατα διαφορὰ διχῶς λέγεται, ἢ τε εἰδοποιὸς διαφορὰ, ὡς τὸ λογικόν, τὸ ὄνητόν· καὶ ἢ ἀτομοποιὸς. Πᾶτα γὰρ ἰδιαίτατα καὶ κυριωτάτη διαφορὰ ὑποστατικὴ ἐστὶν εὐ τινος λέγεται διαφορὰ. Εἰ μὲν οὖν ὑφιστάτῃ τὸ εἶδος, λέγεται εἰδοποιὸς διαφορὰ: εἰ δὲ ὑφιστάτῃ τὸ ἄτομον, λέγεται ἀτομοποιὸς· ὡς ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον. Καὶ γὰρ τοῦτο ὑποστατικόν ἐστι τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς. Ὁμοίως

(a) Hunc locum vide secundis curis retractatum in Prælatione, num. XX.

stasim nuncuparunt, ut Petrum, Paulum. Porro A hypostasis essentiam cum accidentibus, et ut per se subsistat, exigit; ac etiam ut sensu, id est actu, consideretur existens. Nec vero fieri potest ut duæ hypostases inter se non differant ratione accidentium, numeroque inter se distinguantur. 38 Illud denique sciendum, characteristicas proprietates accidentia esse, quibus tanquam certis notis exprimitur hypostasis.

Capita Aristotelis: Si est, quid est; quale quid est; propter quid est.

CAP. XXXL

De æquivocis.

Quid æquivoca. — Æquivoca sunt, quæ nomine quidem inter se conveniunt; cæterum definitione aut descriptione differunt, ut canis nomen æquivocum est. Nam, et terrestrem, et marinum canem significat. Alteram porro definitionem habet terrestris canis, et alteram marinus: quandoquidem diversa utriusque natura est. Sic autem æquivoca describunt: Æquivoca sunt, quorum nomen duntaxat commune est, ratio autem substantiæ quæ nomine significatur, diversa est. Hic autem rationis nomine definitio intelligitur ac descriptio. Illis autem verbis secundum nomen, hoc indicatur, aliam esse definitionem ipsius nominis, cujus ratione æquivoca sunt v. gr. terrestris et marinus canis, ut canis nomine significantur, æquivoca sunt, si quis enim terrestris canis et marini, quatenus uterque ipsorum canis vocatur, definitionem afferre velit, alteram terrestri, alteram marino cani definitionem tribuet. Fieri autem potest ut et definitione et nomine inter se convenient: ambo enim animalia vocantur, et animalis definitionem recipiunt. Verum hujus nominis animalis ratione æquivoci non sunt, sed potius univoci. Porro in æquivocis tria investiganda sunt, nempe an sint æquivoca, tum de quot rebus dicantur, ac postremo de quo significato quæsitum sit.

VARIE LLECTIONES.

* Hæc ad modum tituli leguntur in Reg. 2930, et in cod. S. Hil. et in nostro altero.

NOTÆ.

καὶ τὸ γεννητὸν ὑποστατικὸν τοῦ Υἱοῦ, καὶ τὸ ἐκπορευτὸν ὑποστατικὸν τοῦ Πνεύματος. Ἐπὶ δὲ ἡμῶν τὸ ἔχειν τὴν δὲ ψυχὴν, τοῦτό ἐστι τὸ συστατικόν· τὸ δὲ γρυπὸν, ἢ ξανθὸν, ἢ ὄσα ἀχώριστα συμβεβηκότα, ταῦτα οὐκ εἰσὶ ὑποστατικὰ κυρίως, ἀλλὰ καταχρηστικῶς. Περιαιρουμένων γὰρ τούτων ἀπάντων τῇ ἐπινοίᾳ, μένει ἡ ὑπόστασις. Ἄλλ' οὐκ ἔδει μένειν τὴν ὑπόστασιν, τούτων περιαιρουμένων, εἴ ἦσαν ὑποστατικὰ, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὴν ὑπόστασιν ἄνευ τούτων εἶναι· τῷ αὐτῷ λόγῳ ἔσσονται καὶ χωριστὰ συμβεβηκότα ὑποστατικὰ, ὅπερ ἀδύνατον. Οὐ γὰρ δύναται ἡ ὑπόστασις εἶναι ἄνευ κινήσεως, ἢ ἡρεμίας, ἢ ἄνευ τοῦ καθέζεσθαι, ἢ ἴστασθαι, ἢ τοῦ κείσθαι πῶς. Ἄλλ' οὔτε ἡ κίνησις, οὔτε ἡ ἡρεμία, οὔτε ἡ θέσις, οὔτε οὐδὲ πῶς τι τῶν χωριστῶν συμβεβηκότων ἐστὶν ὑποστατικόν. Ὡστε διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ἀχώριστα συμβεβηκότα εἰσὶν ὑποστατικὰ. *Propriissima differentia dupliciter dicitur, nimirum quæ speciem constituit, puta rationale, mortale, et quæ individuum. Omnis enim propriissima et specialissima differentia illud constituit cujus differentia dicitur. Ac si speciem constituit, differentia specificans vocatur; sin autem*

καθ' ἑαυτὴν ὑφίστασθαι, καὶ αἰσθήσει, ἦγουν ἐνεργεῖα θεωρεῖσθαι. Ἀδύνατον δὲ δύο ὑποστάσεις μὴ διαφέρειν ἀλλήλων τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ ἀριθμῶ διαφέρειν ἀλλήλων. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα, τὰ συμβεβηκότα εἰσὶ, τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ὑπόστασιν.

accidentia esse, quibus tanquam certis notis exprimitur hypostasis.

* Κεφάλαια τοῦ Ἀριστοτέλους· Εἰ ἔστι τι ἔστιν· ὁποῖόν τι ἔστιν· διὰ τί ἔστιν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ ὁμωνύμων.

Ὁμώνυμα μὲν εἰσὶ τὰ τῷ ὀνόματι κοινωνοῦντα, τῷ δὲ ὀρισμῷ, ἢ τῇ ὑπογραφῇ διαφέροντα· οἷον τὸ κύνων, ὄνομα ὁμώνυμόν ἐστι· δηλοῖ γὰρ τὸν τε χερσαῖον, καὶ τὸν θαλάττιον κύνα. Ἔτερον δὲ ὀρισμὸν ἔχει ὁ χερσαῖος, καὶ ἕτερον ὁ θαλάσσιος, ἐπειδὴ καὶ ἕτερα φύσις καὶ ἕτερα. Ὑπογράφουσι δὲ τὰ ὁμώνυμα οὕτως· Ὁμώνυμά εἰσιν, ὧν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας, ἕτερος. Λόγον ἐνταῦθα τὸν ὀρισμὸν εἶπε, καὶ τὴν ὑπογραφὴν· κατὰ τοῦνομα δὲ εἶπε, δηλῶν ἕτερον εἶναι τὸν ὀρισμὸν αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, καθ' ὃ γίνονται ὁμώνυμα. Οἷον, ὁ χερσαῖος καὶ θαλάσσιος κύων, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυνός, εἰσὶν ὁμώνυμα. Εἰ γὰρ θελήσει τις τὸν ὀρισμὸν τοῦ χερσαίου κυνός ἀποδοῦναι, καὶ τοῦ θαλασσίου, καθ' ὃ κύων καλεῖται ἕκαστος αὐτῶν, ἄλλον ὀρισμὸν ἀποδώσει τῷ χερσαίῳ, καὶ τῷ θαλασσίῳ ἕτερον. Ἐνδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ κοινωνεῖν τῷ ὀρισμῷ πάλιν, καὶ τῷ ὀνόματι. Ζῶα γὰρ λέγονται ἀμφότερα, καὶ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ζώου δέχονται. Ἄλλ' οὐκ εἰσὶ κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ ζώου ὁμώνυμοι, ἀλλὰ μάλλον συνώνυμοι. Ἐπὶ δὲ τῶν ὁμωνύμων τρία δεῖ ζητεῖν· εἰ ἔστι τῶν ὁμωνύμων, καὶ κατὰ πόσων σημαينوμένων φέρεται, καὶ περὶ ποίου σημαينوμένου ἡ ἐρώτησις γέγονεν.

individuum, individuum faciens: cujusmodi est innascibilitas in Patre. Hac enim Patris persona constituitur; genitum esse in Filio, Filii quoque personam constituit; demum processio, personam Spiritus sancti. Porro in nobis certam hanc animam habere, id personam facit: esse autem adunco naso, flavo capillitio, et similia accidentia inseparabilia, hæc hypostases personarum proprie non constituunt, sed improprie. Nam quamlibet per cogitationem ista præscindantur, remanet tamen hypostasis; cum alioqui iisdem abstractis nulla superstes hypostasis foret: quia sine illis quibus constituitur, perseverare non potest. Quinimo ob eandem rationem consecrarium foret, accidentia inseparabilia ad hypostasis constitutionem pertinere, quod impossibile est. Nam hypostasis sine separabilibus differentiis esse nequit, puta Petrus sine motu vel quiete, vel quin sedeat aut stet, aut quovis modo jaceat. Neque vero sive motus, sive quies, sive situs, sive quodlibet aliud accidens separabile constituit hypostasim. Nec igitur inseparabilia accidentia constituerent illam possint. Hucusque Abucaras.

[(24) Ὁμοιότης, εἰ καὶ δοκεῖ τοῖς παλαιοῖς τετρα-
χῶς γίνεσθαι κατὰ τὴν ποιότητα μόνην, ἀλλὰ τοῖς
νεωτέροις ἔδοξεν, πρῶτον μὲν, ὡς ἐν κεφαλῇ καὶ
κατὰ οὐσίαν γίνεσθαι, καὶ κατὰ ποιότητα· κατ' οὐ-
σίαν μὲν, ὡσπερ τοὺς ἀνθρώπους ὁμοίους ἀγγέλοις
λέγομεν, ἀντὶ τοῦ Ἰσους, καίτοι ταῖς ποιότησιν
ἀλλήλων πάμπλου διαφέροντας, καὶ ἵππους ὁμοίως,
καὶ κύκνους, καὶ τὰ λοιπὰ. Ἐπεὶ δὲ ἡ ὁμοιότης αὕτη
ποτὲ μὲν ἀπαράλλακτος ἐμφαίνεται, ποτὲ δὲ κατὰ τι
παρηλλαγμένη· ὑποστέλλοντες οἱ αἵρετικοὶ τὸν Υἱὸν,
ὅμοιον αὐτὸν ἔλεγον τοῦ Πατρὸς, διὰ μεσότητος τοῦ
σημαινομένου, πρὸς τὸ χεῖρον συναρπάζοντες τοὺς
ἀφελεστέρους. Διὸ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, « Εἰ προσ-
τίθεται, φησὶ, καὶ τὸ ἀπαράλλακτως, κάγω δέχο-
μαι. » Ἄλλ' οὕτω μὲν κατ' οὐσίαν· κατὰ δὲ ποιό-
τητα, οὐχὶ τήνδε, ἢ τήνδε, ἀλλὰ πᾶσαν, ἡγουν σχῆμα,
καὶ μορφήν, χρῶμα, τέχνην, ἀρετήν, καὶ ἐφ' ὅσα δια-
τείνει τὸ τῆς ποιότητος.

Secundum qualitatem autem, non ad hanc, aut illam qualitatis speciem determinatur, sed in omnibus locum habet, puta figura, forma, colore, arte, virtute, et aliis, ad quæ genus qualitatis sese extendit.

Αὕτη δὲ ἡ ποιότης ¹ διαιρεῖται τετραχῶς· ἢ γὰρ
ἐν εἶδει, καὶ μιᾷ ποιότητι, καθὼσπερ τοὺς τοῦ αὐ-
τοῦ εἶδους ὁμοίους ἀλλήλοις λέγομεν, οἷον τοὺς Αἰθίο-
πας ἀλλήλοις ὁμοίους κατὰ τὸ μέλαν, καὶ τοὺς κύ-
κνους πάλιν κατὰ τὸ λευκόν. Ὡστε τοὺς αὐτοὺς διπλῆ,
καὶ κατ' οὐσίαν ὁμοίους ἀλλήλοις εἶναι, καὶ κατὰ τὴν
εἶδαν, ἢτοι τὸ χρῶμα, ἢ ἐν διαφοροῖς εἶδεσι, μιᾷ δὲ
τῇ αὐτῇ ποιότητι, οἷον τὸ πῖπερ τὸ λευκόν, καὶ τὸ
μέλαν, ὅμοια ἀλλήλοις κατὰ τὴν ποιότητα, ἢ ἐν τοῖς
αὐτοῖς εἶδεσι, διαφοροῖς τε τοῖς ποιότησι· οἷον ἢ
φάττα τῇ περιστερᾷ ὁμοία κατὰ τὸ λευκόν, καὶ πορ-
φυροῦν, καὶ τὸ μέλαν, καὶ ἄλλας ἴσως κοινωνίας.

A *De similitudine.* — Quantumvis similitudo penes qualitatem solam ex quadruplici capite oriri veteribus visa sit, nihilominus tum secundum substantiam, tum secundum qualitatem perinde sumi solet a recentioribus: ac secundum substantiam quidem, ut dum homines angelis similes, hoc est æquales, dicimus, tametsi penes qualitates inter se omnino diversi sint, equos quoque, ac cygnos, aliaque id **39** genus. Verum quandoquidem ejusmodi similitudo, nullam aliquando disparitatem admittit, quandoque vero nonnullam patitur diversitatem; ut Filium a deitate subducerent hæretici, eundem Patri similem dixerunt, ac per ancipitem vocis hujus sensum in pejora simplices detraxerunt. Quapropter et magnus aiebat Basilius (25): « Si voci, similis, addatur absque ulla prorsus diversitate, ipsam quoque libens suscipio. » Atque hæc est similitudo secundum substantiam.

Ipsa autem qualitas quadrifariam dividitur. Aut enim in una specie, unaque qualitate simul conveniunt: sic illos qui ejusdem sunt speciei, sui invicem similes dicimus, puta Æthiopes propter nigredinem, cygnos ob albedinem; adeo videlicet ut duplici ratione conveniant, secundum substantiam et secundum apparentiam, sive colorem: aut etiam quatenus, tametsi specie differant, una tamen ipsis inest qualitas: ut piper album v. gr. et nigrum penes qualitatem similia sunt: aut dum unica quidem species est, diversæ vero qualitates, sic palumbus columbæ similis est secundum album,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Lego ὁμοιότης, similitudo.

NOTÆ.

(24) Quæ uncinis clausa sunt, reperi in cod. nostro, suntque instar appendicis aut supplementi ad ea quæ hic passim tractantur. Omnino quippe de ὁμοιουσίῳ dicendum erat. Docet hujus additamenti vel scholii scriptor (sive Damascenus sit, sive alius quispiam) similitudinem in qualitate fundari, et juxta quatuor duntaxat qualitatis species aliquid proprie dici simile alteri. Id quod adversus Arianos et Semiarianos Athanasius in fine lib. *De syn.*, Nazianzenus aliique adnotarunt; adeoque minus proprie similitudinem dici inter ea quæ ejusdem naturæ sunt et essentiae. In primis Basilius citat ex epist. ni fallor 41, Gregorius Nyssenens, orat. 2 cont. Eunom., similitudinem perinde peti docet: 1° a variis qualitatis speciebus; 2° a proportione, velut homo dicitur ad similitudinem Dei creatus; 3° ab eadem natura, ut Seth ad similitudinem Adami genitum narrat Scriptura. Hocque postremo sensu Verbum esse Patri similem concedit. Hilarius quoque lib. *De syn.*, lxxxi, Trinitatem societatemve personarum colligit ex perfecta similitudine secundum naturam: quam similitudinem haud satis efferrī putat voce ὁμοουσίου consubstantialis. *Homousion nescio*, inquit, *nisi ab similis essentiae confessione*. Vicissim vero: *Testor Deum cæli atque terræ, me cum neutrum, audissem, semper utrumque sensisse, quod per homousion homousion oportet intelligi, id est nihil simile secundum essentiam esse posse, nisi quod esset in eadem natura*. Nimirum Basilius, Nyssenens et Hilarius,

Meletio Antiocheno, Eusebio Samosatensi et aliis favebant, qui omissa voce ὁμοουσίου, verbum ὁμοιουσίον simile secundum substantiam Patri professi erant in synodo Seleuciensi, ac postmodum vocem utramque admiserunt. Qua de re inter Athanasii opera exstat opusculum, cujus hic titulus est. *Adversus hypocrisim Meletii et Eusebii Samosatensis* quodque ab aliquo Paulini partium studioso scriptum esse nullatenus dubito. Doctissimus Cotelerius, t. II *Monument. Eccl. Græc.*, epistolam edidit Basili ad Apollinarium, qua ipsum, dum junior esset, rogarat quis tandem esset dictionis ὁμοουσίου genuinus sensus: sibi namque convenientius videri ut vox τοῦ ἀπαράλλακτως ὁμοίου, similis citra discrimen ullum substituat. Hæc Basilius ad Apollinarium, qui hæresim suam nondum excuderat, scripsit, cum ipse Meletium sequeretur, qui Nicænam fidem hactenus ex toto professus non erat. Non me fugit epistolam hanc a Cotelerio abjudicatam esse Basilio, ut a quopiam illius ævi in gratiam Apollinarii conficta sit; quam tamen conjectationem æquam non esse reperiet, quisquis Basili epistolas 59, 79, 82, 293, 345, 382, ex quibus hoc vir doctus aliique evincere conantur, ea qua par est attentione legerit. Non enim in illis litteris sanctus doctor negat epistolam hanc scripsisse ad Apollinarium, sed alteram qua illi, cum Sabellio pene convenienti, favisse visus fuerat.

(25) Basil., epist. 41, *Ad Maxim*

purpureum, nigrumque colorem, et alia, in quibus forte conveniunt. Quartum simile est, species quæ reperitur in imagine et exemplari, quale intercedit inter hominem pictum et vivum; qua ratione Deo similes dicimur; etsi rem diligentius investiganti immensa protinus apparet diversitas. Illa enim nomen duntaxat, solamque figuram participant; at homo reapse Dei particeps est, ejus, inquam, bonitatis, sapientiæ ac virtutis, quamvis non eadem ratione. Deus quippe hæc suapte natura habet, nos vero Dei concessionem; quin et alius alio, et alio modo: adeo ut non immensa solum Deum inter et homines interest disparitas; verum et inter homines ipsos, secundum proportionem. Similitudo itaque valde ad ea accedit, quæ ab uno, vel propter ordinem ad unum denominata sunt. B

CAP. XXXII.

De univocis.

Quid univoca. — Univoca sunt, quæ et nomine et ejusdem nominis definitione aut descriptione inter se conveniunt: velut, animal et hominem et equum significat, et juxta hoc nomen animalis scilicet, univoca sunt. Uterque enim horum et nomen et definitionem animalis suscipit. Sic autem univoca describuntur: univoca sunt, quorum nomen commune est, et per nomen significata ratio substantiæ eadem est.

CAP. XXXIII.

De polyonymis.

Polyonyma sunt, quæ definitione quidem inter se conveniunt, nomine autem differunt; hoc est, quando res eadem diversis nominibus appellatur, ut gladius, ensis, mucro. Hæc enim omnia nomina unam et eandem definitionem suscipiunt; nempe ferrum anceps, id est utraque parte acutum. Sic autem polyonyma describuntur: polyonyma sunt multa nomina, quæ de re eadem dicuntur.

CAP. XXXIV.

De alteris et heteronymis.

Quæ autem utroque modo, hoc est, nomine et definitione inter se discrepant; aut unum subjectum habent; et tum heteronyma dicuntur, ut ascensus et descensus (hæc enim subjectum unum, scalam nimirum, habent), aut non habent idem subjectum; et tum altera dicuntur, ut substantia et accidens. Nam hæc et nomen alterum, et alteram descriptionem habent. Utrorumque autem, hoc est, et heteronymorum et alterorum, hæc est descriptio: quorum nomen, et definitio diversa sunt.

A Διάφορος δὲ ἡ τούτων ποιότης. Τέταρτον ὁμοίωμα τὸ εἶδος, τὸ ἐπὶ εἰκόνης καὶ τοῦ παραδείγματος· ὡσερ ἐπὶ τοῦ γεγραμμένου ζώου καὶ ζῶντος. Καθ' ὃ λέγουσι καὶ ἡμᾶς ὁμοίους τῷ Θεῷ. Ἄλλ' ὡς ἔστιν εὐρεῖν τῷ ἀκριβῶς σκοποῦντι, πάμπολλυ διαφέρει. Τὰ μὲν γὰρ οὐδενὸς ἐτέρου μετέχουσι, πλὴν τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ σχήματος· ὁ δὲ ἄνθρωπος καὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ κοινωνεῖ τῷ Θεῷ· τῆς ἀγαθότητος φημι, καὶ σοφίας, ἢ καὶ δυνάμεως, εἰ καὶ μὴ ὁμοίος. Ὁ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ταῦτα, ἡμεῖς δὲ κατὰ θέσιν, καὶ ἄλλος ἄλλῃ. Ὅστε οὐ πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἀπειρος ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν ἀναλογίαν. Ἔστιν οὖν ἡ ὁμοιότης, ὡς ἐν τοῖς ἀφ' ἐνός, καὶ πρὸς ἓν.]

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Περὶ συνωνύμων.

Συνώνυμα δὲ εἰσιν, ὅσα καὶ τῷ ὀνόματι, καὶ τῷ ὀρισμῷ, ἢ τῇ ὑπογραφῇ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, κοινωνοῦσιν· οἷον, τὸ ζῶον δηλοῖ καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν ἵππον. Κατὰ τὸ ὄνομα τοῦτο, ἤγουν τοῦ ζώου, συνώνυμά ἐστιν. Ἐκαστος γὰρ αὐτῶν, καὶ τὸ ὄνομα, καὶ τὸν ὀρισμὸν τοῦ ζώου δέχεται. Ὑπογράφουσι δὲ τὰ συνώνυμα οὕτως· συνώνυμά εἰσιν, ὧν τὸ τε ὄνομα κοινόν, καὶ ὁ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Περὶ πολυωνύμων.

C Πολυώνυμα δὲ εἰσιν, ὅσα τῷ μὲν ὀρισμῷ κοινωνοῦσι, τῷ δὲ ὀνόματι διαφέρουσιν· ἤγουν, ὅτε τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πολλοῖς καλεῖται ὀνόμασιν· οἷον, φάσγανον, ἄορ, σπάθη, μάχαιρα, ξίφος. Πάντα γὰρ ταῦτα τὰ ὀνόματα ἓνα ὄρον ἐπιδέχονται· ἤγουν σίδηρος ἀμφήκης, τουτέστιν σίδηρος ἀμφοτέρωθεν ἠκονημένος. Ὑπογράφουσι δὲ τὰ πολυώνυμα οὕτως· πλεῖστα ὀνόματα καθ' ἑνὸς πράγματος· λεγόμενα.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Περὶ ἐτέρων καὶ ἑτερονύμων.

D Τὰ δὲ κατ' ἄμφω, ἤγουν τῷ ὀνόματι καὶ τῷ ὀρισμῷ διαφέροντα, ἢ ἐν ἑ ὑποκείμενον ἔχουσι, καὶ λέγονται ἑτερόνυμα, ὡς ἀνάβασις καὶ κατάβασις· ἔχουσι γὰρ ἐν ὑποκείμενον, τὴν κλίμακα· ἢ οὐκ ἔχουσιν ἐν ὑποκείμενον, καὶ λέγονται ἑτερα, ὡς οὐσία καὶ συμβεβηκός. Ταῦτα γὰρ καὶ ἕτερον ὄνομα ἔχουσι, καὶ ἑτέραν ὑπογραφὴν καὶ οὐδὲ ἔχουσιν ἐν ὑποκείμενον. Τούτων δὲ ἀμφοτέρων, τῶν τε ἑτερονύμων, καὶ τῶν ἐτέρων, ὑπογραφὴ αὐτῆ· ὧν τὸ ὄνομα καὶ ὄρος ἕτερος.

VARIÆ LECTIONES.

ἢ Ita mss. omnes præter cod. S. Hil.; ita veteres translationes, univoca sunt. Edita συνωνύμοι. ὁ In marg. cod. 2928 legitur, μᾶλλον οὕτως· ἐν πρόσωπον πολλοῖς ὀνόμασιν ὑποκείμενον. Imo potius sic: ἓνα persona multis nominibus designata. Aptius scripsisset, ἐν πρᾶγμα, res una. ὁ Nonnulli codd. καθ' ἐνός κυρίου πράγματος. P In novem mss. Reg., in Colb. et in nostris, τὰ δὲ κατ' ἄμφω διαφέροντα, ἢ ἐν. Sic veteres interpretes, Quæ autem secundum ambo differunt, vel unum, etc.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'

Περὶ παρωνύμων.

Εἰσὶ δὲ τινὰ μέσα ἢ τῶν ὀμωνύμων καὶ συνωνύμων κοινωνοῦντα καὶ διαφέροντα τῷ τε ὀνόματι, καὶ τῷ ὄρω, ἃ τινὰ λέγονται παρώνυμα· ὡς ἀπὸ τῆς γραμματικῆς, γραμματικός. Κοινωνοῦσι γὰρ τῷ ὀνόματι· διαφέρουσι δὲ κατὰ λήξιν τοῦ ὀνόματος, ἤγουν τὴν τελευταίαν συλλαβὴν καὶ πάλιν τῷ ὄρω κοινωνοῦσι τε καὶ διαφέρουσιν· ὅτι ἡ μὲν γραμματικὴ γνῶσις ἐστίν· ὁ δὲ γραμματικός οὐσία ἐν ἧ ἡ γνῶσις. Παρώνυμα δὲ εἰσιν, ὅσα ἀπὸ τινος διαφέροντα τῇ πτώσει, ἤγουν τῇ ὀνόματος, τὴν προσηγορίαν ἔχει.

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὡς ἡ γραμματικὴ, καὶ ἡ μουσικὴ ἢ, καὶ ἡ δικαιοσύνη οὐκ εἰσὶ παρώνυμα, ἀλλ' ὁ μουσικός, καὶ ὁ γραμματικός, καὶ ὁ δίκαιος. Ὁ γὰρ γραμματικός ἐκ τῆς γραμματικῆς παρωνομάσθη, καὶ ὁ μουσικός ἐκ τῆς μουσικῆς, καὶ ὁ δίκαιος ἐκ τῆς δικαιοσύνης.

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ παρώνυμα περιέχουσι τὰ ἀφ' ὧν παρωνομάσθησαν· ὡς ὁ γραμματικός, τὴν γραμματικὴν, καὶ ὁ δίκαιος τὴν δικαιοσύνην. Τὰ δὲ ἀφ' ἐνὸς, οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ περιέχει τὸ λατρικὸν ἐργαλεῖον τὴν λατρικὴν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Περὶ τῶν δέκα γενικωτάτων γενῶν.

Τῶν λεγομένων τὰ μὲν ἀπλῶς καὶ ἀνευ συμπλοκῆς λέγεται, ὡς οὐσία, συμβεβηκός, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ μετὰ συμπλοκῆς, ὡς ἵππος τρέχει, Σωκράτης φιλοσοφεῖ. Τῶν δὲ ἀπλῶς λεγομένων, καὶ ἀνευ συμπλοκῆς, τὸ μὲν οὐσίαν σημαίνει, ὅσον ἄνθρωπος, ἵππος. Τὸ δὲ πῶσον, ὅσον, δύο, τρία, δίπηχυ, τρίπηχυ. Τὸ δὲ πρὸς τί, ὡς πατήρ, υἱός. Τὸ δὲ ποῖον, ὡς λευκόν, μέλαν. Τὸ δὲ ποῦ, ὡς ἐν ναῶ, ἐν ἀγορᾷ*. Τὸ δὲ πότε, ὡς πέρυσι, χθές, σήμερον. Τὸ δὲ κεῖσθαι, ὡς τὸ ἴστασθαι, καθῆσθαι. Τὸ δὲ ἔχειν, ὡς τὸ ἐνδεδύσθαι, καὶ ὑποδεδέσθαι. Τὸ δὲ ποιεῖν, ὡς τὸ καλεῖν, τέμνειν. Τὸ δὲ πάσχειν, ὡς τὸ καλεσθαι, τέμνεσθαι. Αὗται αἱ δέκα λέγονται κατηγορίαι, ὡς ἐκ τοῦ λέγεσθαι κατὰ τινων. Τὸ γὰρ ἀγορεύειν, λέγειν ἐστίν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἕκαστον τούτων τῶν δέκα κατηγοριῶν, γενικωτάτον γένος ἐστίν· τούτων οὖν τῶν δέκα κατηγοριῶν, τῶν καὶ γενικωτάτων γενῶν, ἡ μὲν μία, οὐσία ἐστίν· αἱ δὲ ἑννέα, συμβεβηκότα. Εἰσὶ δὲ αὗται· α' οὐσία, β' πῶσον, γ' πρὸς τί, δ' ποῖον, ε' πότε, ς' τὸ ποῦ, ζ' κεῖσθαι, η' ἔχειν, θ' ποιεῖν, ι' πάσχειν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Περὶ ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν· ἑτερογενῶν τε καὶ ἑτεροειδῶν, καὶ ἀριθμῶ διαφερόντων.

Ὅμογενῆ εἰσιν ὅσα ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν

A

CAP. XXXV.

De denominativis.

Sunt autem nonnulla, quæ inter univoca et æquivoca medium locum tenent; atque et nomine et definitione partim conveniunt, partim dissident: quæ quidem denominativa dicuntur, ut a grammatica grammaticus. Nomine quippe conveniunt: verum nominis terminatione, hoc est extrema syllaba differunt. Ac rursus definitione conveniunt ac discrepant; quoniam grammatica scientia est: grammaticus autem, substantia in qua est scientia. Denominativa autem sunt, quæ ab aliquo, dissidentia casu, hoc est nominis inflexione, appellationem habent.

Sciendum autem quod nec grammatica, nec musica, nec justitia, denominativa sunt: sed grammaticus, musicus et justus. Nam grammaticus a grammatica denominatur, et musicus a musica, et justus a justitia.

Illud item nosse oportet, quod denominativa, ea a quibus denominata sunt, complectantur, ut grammaticus grammaticam, justus justitiam. Quæ autem ab uno dicuntur, nequaquam. Neque enim medicum instrumentum medicinam continet.

CAP. XXXVI.

De decem generibus generalissimis.

Ea quæ dicuntur, partim simpliciter et absque complexione dicuntur, ut substantia, et accidens, et similia: partim cum complexione, ut equus currit, Socrates philosophatur. Eorum autem quæ simpliciter et sine complexione dicuntur: 1° aliud substantiam significat, ut homo, equus; 2° aliud quantitatem, ut duo, tria, tricubitum, quadricubitum; 3° aliud ad aliquid, ut pater, filius; 4° aliud quale, ut album, nigrum; 5° aliud ubi, ut in templo, in foro; 6° aliud quando, ut anno superiori, heri, hodie, cras; 7° aliud situm esse, ut stare, sedere; 8° aliud habere, ut indutum esse, calceatum esse; 9° aliud agere, ut urere, secare; 10° aliud pati, ut uri, secari. Hæc decem prædicamenta dicuntur, quia de quibusdam prædicantur. Nam dicere et prædicare idem sunt.

Sciendum est autem unumquodque horum generum genus esse generalissimum. Horum porro decem prædicamentorum unum duntaxat substantia est; reliqua novem, accidentia. Sunt autem hæc substantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, quando, ubi, situm esse, habere, agere, pati.

CAP. XXXVII.

De homogeneis, et homoeideis; deque heterogeneis et heteroideis, ac numero differentibus.

Homogenea sunt quæ sub eodem prædicamento

VARIÆ LECTIONES.

* Edita et mss. nonnulli μέσον. * Nulla hic mentio *musicæ* in mss. quibusdam; in aliis nulla *justitiæ*; at utramque contextus series exigit. * Colb. cod. S. Hil. et Reg. unus ἐν ἀγορᾷ: et paulo post in cod. S. Hil. et Reg. 2930, σήμερον, αὔριον.

collocantur (ut homo et equus). Heterogenea contra, quæ sub alio atque alio genere sunt (puta, animal et scientia) : hæc enim genere differunt. Kursum homoidea sunt, quæ sub eadem specie censentur, ac substantiæ ratione inter se conveniunt, ut Petrus et Paulus : heteroidea contra, quæ ab invicem specie differunt ; hoc est, quæ substantiæ ratione inter se discrepant ; ut homo, equus. Numero autem differunt, quæ accidentium congerie distinctam ac secretam hypostasis suæ proprietatem habent, suntque nacta peculiarem ac per se existentiam ; hoc est, individua, ut Petrus, Paulus, ac singuli homines.

Regula antepredicamentorum. — Eorum porro quæ prorsus heterogenea sunt, diversæ quoque specie differentiæ sunt, ut animalis et scientiæ. Animal enim sub substantia est, scientia sub qualitate. Atque animalis quidem differentiæ, constituentes nimirum, sunt animatum, sensibile ; sin sermo est de dividendis, rationale, irrationale, volucre, terrestre, aquaticum. Scientiæ quidem differentiæ sunt, viventibus et rationalibus inesse, ac præterea mutationem ægre admittere : dividentes autem, grammatica, 42 philosophia. Cujus enim prædicamenti genus est, ejusdem etiam species est, atque ipsius speciei differentiæ. At nihil vetat mediorum generum ac specierum easdem esse differentias ; tametsi non omnes velut animal, quod inanimatum efficere non potest. Differentias autem eo loci eas demum intelligo, quæ constituunt ejusmodi genera et species.

Etiã accidentia suas habent differentias, etc. — Scire autem oportet, excepta substantia, reliqua novem prædicamenta, etiamsi accidentia sint, habere tamen singula, tam constituentes, quam dividentes differentias, ac unumquodque genus generalissimum esse, pariterque species ac genera subalternatim posita, necnon specialissimas species habere. Etenim ubi genus est, illic species ac dividentes differentias necesse est esse. Nam hæc sunt quæ genera in species dividunt : itemque ubi sunt species, illic sunt et differentiæ constituentes. Hæc namque sunt quæ constituunt species.

Unum tribus modis dicitur. — Jam vero unum tribus modis dicitur ; nempe, aut genere, ut hominem et equum, unum ac idem genere dicimus : nam constituuntur sub eodem genere, animali scilicet : aut specie, ut Socratem ac Platonem, qui sub eadem specie sunt, hoc est sub homine, dicimus unum ac idem specie : aut denique numero : ut Socratem unum esse, seorsim a reliquis hominibus se junctum, dicimus.

τάττεται [ὡς ἄνθρωπος καὶ ἵππος]. Ἐτερογενῆ δὲ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ ἄλλην καὶ ἄλλην κατηγορίαν εἰσιν [ὡς ζῶον καὶ ἐπιστήμη]. Ταῦτα ἕτερα τῷ γένει εἰσιν ὁμοειδῆ δὲ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος τάττεται, καὶ κοινωνοῦσι τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας, ὡς Πέτρος, καὶ Παῦλος. Ἐτεροειδῆ εἰσι, τὰ τῷ εἶδει διαφέροντα ἀλλήλων ἡγουν ὅσα τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας διαφέρουσιν, ὡς ἄνθρωπος, ἵππος. Ἀριθμῶ δὲ διαφέρουσιν, ὅσα τῇ συμπλοκῇ τῶν συμβεβηκότων τὴν ιδιότητα τῆς οὐσίας ὑποστάσεως ἀφωρίσαντο, καὶ τὴν καθ' αὐτὸ ἐσχῆκασιν ὑπαρξιν, ἡγουν τὰ άτομα, ὡς Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων.

Τῶν πάντων ἑτερογενῶν ἕτεραι τῷ εἶδει καὶ αἱ διαφοραὶ ὅσον, ζῶου καὶ ἐπιστήμης. Τὸ μὲν γὰρ ζῶον ὑπὸ τὴν οὐσίαν τέλει, ἡ δὲ ἐπιστήμη, ὑπὸ τὸ ποῖον. Τοῦ μὲν οὖν ζῶου διαφοραὶ, συστατικαὶ μὲν, τὸ ἐμφυχόν, τὸ αἰσθητικόν, διαιρετικαὶ δὲ, τὸ λογικόν, τὸ ἀλογόν, τὸ πτηνόν, τὸ χερσαῖον, τὸ ἐνυδρον. Τῆς δὲ ἐπιστήμης συστατικαὶ μὲν, τὸ τοῖς ἐμφύχοις καὶ λογικοῖς ἐνυπάρχειν, ἐτι δὲ καὶ τὸ δυσμετάβλητον ἑτι δὲ καὶ τὸ διαιρετικαὶ δὲ, γραμματικῆ, φιλοσοφία. Ἡς γὰρ κατηγορίας ὑπάρχει τὸ γένος, ἐκείνης καὶ τὸ εἶδος, καὶ αἱ τοῦ εἶδους διαφοραὶ ὅσον, τῶν δὲ ὑπὸ ἄλληλα γενῶν τε, καὶ εἰδῶν οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς εἶναι διαφοράς, εἰ καὶ μὴ πάσας, ὅσον ἂ, τὸ ζῶον οὐ δύναται ποιεῖν ἄζωον. Διαφοράς δὲ ἐνταῦθά φημι τὰς συνιστώσας αὐτά.

αὐτὰς εἶναι διαφοράς, εἰ καὶ μὴ πάσας, ὅσον ἂ, τὸ ζῶον οὐ δύναται ποιεῖν ἄζωον. Διαφοράς δὲ ἐνταῦθά φημι τὰς συνιστώσας αὐτά.

Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι αἱ ἐννέα κατηγορίαι, αἱ, ἐκ τῆς οὐσίας, ἔχουσιν ἐκάστη, εἰ καὶ συμβεβηκότα εἰσι, συστατικὰς καὶ διαιρετικὰς διαφοράς, καὶ ἐκάστη αὐτῶν γενικώτατον γένος ἐστὶ, καὶ ἔχει καὶ εἶδη, καὶ γένη ὑπάλληλα, καὶ εἰδικιώτατα εἶδη. Πάντως γὰρ ὅτι ἔνθα γένος, ἐκεῖ εἶδη καὶ διαφοραὶ διαιρετικαὶ εἰσιν ἄυται γὰρ εἰσιν αἱ διαιρούσαι τὰ γένη εἰς εἶδη ἄυται γὰρ εἰσιν αἱ διαιρούσαι τὰ εἶδη.

species, illic sunt et differentiæ constituentes. Hæc

Τὸ ἐν τριχῶς λαμβάνεται ἡ γένει, ὅσον φαμεν ἄνθρωπον καὶ ἵππον, ἐν τῷ γένει, καὶ ταυτόν ὑπὸ ἔν γὰρ γένος εἰσιν, ὑπὸ τὸ ζῶον ἡ εἶδει, ὡς Σωκράτην φαμεν, καὶ Πλάτωνα ὑπὸ ἔν εἶδος ὄντας, ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον, ἐν εἶναι τῷ εἶδει καὶ ταυτόν ἡ ἀριθμῶ, ὡς Σωκράτην φαμεν ἕνα εἶναι καθ' ἑαυτὸν, τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων κεχωρισμένον.

VARIÆ LECTIONES.

* Desunt hæc in editis et mss., supplevit vero Combefisius ex verisimili conjectura, ut et illud exemplum alterum quod postea sequitur. † Movit me, inquit, ad utrumque exemplum inserendum, quod aperte indicet textus illa præcessisse, cui statim subditur, hæc differunt genere : quodque ita doctrinæ ordo postulat. Uti enim nec in sequentibus desunt exempla, ita nec initio capitis defuerint. Sic et paulo inferius exempli causa adductum, ὅσον, τὸ ζῶον οὐ δύναται ποιεῖν τὸ ἄζωον, plerique codices desiderant, nec legit vetus int., edita tamen bene representant. ‡ Exemplum porro utrumque abunde non petiit, quam ex auctoris contextu, ut series indicat. § Hæc exempla in multis codicibus absunt. ¶ Deest ὅτι in cod. S. Hil. et quibusdam aliis ; et paulo post in multis abest ἐκεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Περὶ τοῦ ἐν τινί.

Τὸ ἐν τινί, ἕνδεκαχῶς [λέγεται *]. α' ὡς γένος ἐν εἴδει, ὡς τὸ ζῶον ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ ἀνθρώπου· β' ὡς εἶδος ἐν γένει, ὡς ἄνθρωπος ἐν τῇ διαιρέσει τοῦ ζώου· γ' ἐν τόπῳ, ὡς ἱερεὺς ἐν τῷ ναῷ· δ' ἐν χρόνῳ, ὡς Νῶε ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κατακλυσμοῦ· ε' ἐν ἀγγείῳ, ὡς οἶνος ἐν κρατῆρι· ς' ὡς ὄλον ἐν μέρεσιν, ὡς Σωκράτης ἐν τοῖς οἰκείοις μέλεσι, κεφαλῇ τε καὶ χερσὶ, καὶ ποσί· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τινί, ἀλλ' ἐν τισίν· ζ' ὡς τὸ μέρος ἐν ὄλῳ, ὡς κεφαλῇ, χεῖρ ἐν Σωκράτει· η' ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ, ὡς εἶδος τοῦ ἀνδριάντος ἐν τῷ χαλκῷ· θ' ὡς ἐν τῷ ποιητικῷ αἰτίῳ, ὡς τὰ πάντα ἐν τῷ Θεῷ· ι' ὡς ἐν τῷ τελικῷ αἰτίῳ, ὡς ἡ κλίνη ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀναπαύσει· διὰ τὴν ἀνάπαυσιν γὰρ τῶν ἀνθρώπων γίνεται κλίνη· ια' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, ὡς λευκὸν ἐν σώματι. Ἰστέον δὲ ὅτι μέρη ὄλου λέγονται· ὄλον δὲ μέρους οὐδαμῶς, ἀλλ' ὄλον ἐν μέρεσι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Ἔτι περὶ οὐσίας.

Οὐσία ἐστὶ πρᾶγμα αὐθύπαρκτον, μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς σύστασιν· καὶ πάλιν· οὐσία ἐστὶ πᾶν ἔτιπερ αὐθυπόστατόν ἐστι, καὶ μὴ ἐν ἐτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι· ἤγουν τὸ μὴ δι' ἄλλο ὄν, μηδὲ ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν, μὴ δεόμενον ἐτέρῳ πρὸς σύστασιν· ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ ὄν, ἐν ᾧ καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἔχει τὴν ὑπαρξιν· τὸ γὰρ χρῶμα διὰ τὸ σῶμα γέγονεν, ἵνα χρώσῃ αὐτὸ, οὐ τὸ σῶμα διὰ τὸ χρῶμα. Καὶ τὸ χρῶμα ἐν τῷ σώματι ὑπάρχει, οὐ τὸ σῶμα ἐν τῷ χρώματι. Ὅθεν καὶ τὸ χρῶμα τοῦ σώματος λέγεται, καὶ οὐ τὸ σῶμα τοῦ χρώματος. Πολλάκις τοιγαροῦν ἀλλασσομένου τοῦ χρώματος, καὶ μεταβαλλομένου, ἡ οὐσία οὐ μεταβάλλεται, ἤγουν τὸ σῶμα, ἀλλὰ μένει τὸ αὐτό. Λέγεται δὲ οὐσία παρὰ τὸ εἶναι [γ. κυρίως· συμβεβηκὸς δὲ παρὰ τὸ συμβαίνειν, καὶ ποτὲ μὲν εἶναι, ποτὲ δὲ μὴ εἶναι· ἢ παρὰ τὸ ἐνδέχασθαι ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι, καὶ εἶναι τὸ αὐτὸ συμβεβηκὸς, καὶ μὴ εἶναι, ἀλλὰ τὸ ἐναντιὸν αὐτοῦ.]

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ φύσεως.

Φύσις ἐστὶν ἀρχὴ τῆς ἐκάστου τῶν ὄντων κινήσεως τε καὶ ἡρεμίας· οἶον, ἡ γῆ κινεῖται μὲν πρὸς τὸ βλαστάνειν· ἡρεμεῖ δὲ, κατὰ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάδασιν. Οὐ γὰρ κινεῖται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον. Ἡ οὖν ἀρχὴ, καὶ ἡ αἰτία τῆς κινήσεως τε καὶ τῆς ἡρεμίας αὐτῆς, καθ' ἣν πέφυκεν οὕτω κινεῖσθαι καὶ ἡρεμεῖν οὐσιωδῶς, ἤγουν φυσικῶς, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς, φύσις λέγεται, παρὰ τὸ τοιῶσδε πεφυ-

A

CAP. XXXVII.

De in aliquo.

In aliquo undecim modis dicitur : 1° ut genus in specie; velut animal in hominis definitione; 2° ut species in genere, velut homo in animalis divisione; 3° in loco, sicut sacerdos in templo; 4° in tempore, uti Noe in diluvii tempore; 5° in vase, quemadmodum vinum in poculo; 6° ut totum in partibus, veluti Socrates in suis membris, nimirum in capite, in manibus ac pedibus: quamquam hoc non est in aliquo, sed in aliquibus esse; 7° ut pars in toto, uti caput, manus in Socrate; 8° ut forma in materia, velut statuæ forma in ære; 9° ut in causa efficiente, quemadmodum in Deo sunt omnia; 10° ut in causa finali, velut lectus in hominis requie: siquidem ut homines requiescant, lectus conficitur; 11° ut in subjecto, sicut candor in corpore. Sciendum porro est, partem totius dici; at non item totum partium, sed totum in partibus.

CAP. XXXIX.

De substantia iterum.

Substantia est res per se existens, nec ullo alio, ad hoc ut sit, opus habens. Rursus, substantia est quidquid per se subsistit, neque in alio suum esse habet; id est, quod non est propter aliud, neque in altero suam existentiam habet, nullo alio ut consistat indigens. Quin potius in 43 seipso est; inque eo accidens suum esse habet. Nam color propter corpus existit, ut ipsum imbuat et afficiat: non autem contra, corpus ob colorem. Estque color in corpore; non item corpus in colore. Ac proinde dicitur corporis color, non autem corpus coloris. Itaque sæpenumero mutato colore, substantia tamen, hoc est corpus, nequaquam mutatur, sed statum suum retinet. Dicitur autem substantia οὐσία, eo quod ei (proprie) conveniat esse. [Ut econtra accidens dicitur eo quod accidat, ac sit quandoque et quandoque absit: sive quia contigit idem accidens eidem rei et inesse et non inesse; imo et ejus contrarium.]

CAP. XL.

De natura.

Natura est principium motus et quietis cujusque rei: v. gr. terra, movetur, cum germen edit: quiescit autem, quod attinet ad transitum de loco in locum. Neque enim movetur de loco in locum. Quocirca principium et causa hujusce motus et quietis, per quam ita res quælibet substantialiter nata est, sive comparata est a natura, ac non ex accidenti, ut moveatur ac quiescat,

VARIÆ LECTIONES.

* Deest λέγεται in edit. et mss., in solo cod. S. Hil. supra lineam suppletum fuit correctoris manu. γ In cod. S. Hilarii a correctore additum est κυρίως, et in margine quæ sequuntur, velut supplenda, ascripsit; quæ tamen in nullo codice alio reperi. Horum loco in Colb. et Regiis nonnulli, hæc alia leguntur. Τί μὲν ἐστὶν οὐσία εἴρηται, καὶ τίς διαφορὰ οὐσίας πρὸς τὰ συμβεβηκότα, ὡς ἐν αὐτῇ ἐχόντων τῶν συμβεβηκόντων τὴν ὑπαρξιν. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ διαιρέσεως αὐτῆς, καὶ τί διαφέρει οὐσία τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν· ὅτι δι' αὐτῶν οὐσία εἰδοποιουμένη, τοῖον εἶδος ἀποτελεῖ, καὶ τοιῶσδε γίνεται. Εἴρηται δὲ καὶ τί φύσις καὶ μορφή, καὶ τί ὑπόστασις καὶ πρόσωπον καὶ ἄτομον, κ. τ. ἔ.

natura nuncupatur; ab eo scilicet quod ita nata sit atque existat. Hæc porro nihil aliud est, quam essentia. Ab essentia namque ejusmodi vim habet, hoc est, motum et quietem; ipsaque ejus motus ac quietis causa est. Porro φύσις, id est natura, παρὰ τὸ παφυκέναι, a natum esse, dicitur.

CAP. XLI.

De forma.

Forma est essentia a differentiis essentialibus velut informata, ac specificata; quæ quidem significat speciem specialissimam: v. gr. substantia, quæ a corpore animato ac sentiente formata ac specificata, animal absolvit; rursumque rationali ac mortali assumpto, hominis speciem efficit: ac cum sit species specialissima, dicitur forma, velut nempe substantia formata.

Porro sancti Patres, essentiae, et naturæ, ac formæ nomen tribuunt speciei specialissimæ, idemque essentiam, et naturam, et formam, nempe specialissimam speciem esse, statuunt; atque adeo ejusdem essentiae, et naturæ, et speciei, et generis, 44 et formæ esse dicunt individua, quæ sub eadem specie specialissima constituta sunt:

(26) *Μορφή ἐστίν.* Forma est essentia, etc. Sic docuerunt Patres propter illud dictum Apostoli, ad Philipp. ii, 6. *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, etc., exinanivit semetipsum formam servi accipiens, etc.,* ubi forma pro natura significanda sumitur. Nebulo vero ille qui epistolam, ceu ad Paulum Samosatensem scriptam, Dionysio Alexandrino afflixit, ubique passim nihil adeo inculcat, nisi *Dei forma naturam perfectam αὐτοτελήν*, per se substantem, et personam significari; servi autem forma et hominis, nudam speciem sine consistentia; quemadmodum sermo, virtus et sapientia hominis consistentiæ sunt expertia: imo σχῆμα duntaxat esse, hoc est exteriorem quamdam figuram ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ μορφή, inquit, ὁ Λόγος αὐτοῦ, καὶ σοφία Υἱὸς Θεοῦ, καὶ Θεὸς αὐτὸς ὁμολογῆται, ὡν ἀεὶ καὶ μία ὑπόστασις προσώπου. Λόγος ἀνθρώπου, καὶ σοφία, καὶ δυνάμεις, καὶ μορφή ἀνυπόστατα μέρη τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου θεωρεῖται. Is nempe Monophysita fuit, non catholicus, qui naturam aliam in Christo non nosset, præter divinam: Ἰησοῦς δὲ φύσις ἕθεν ἄτοπὸν ἐστὶ τὸ λέγειν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν ἄdeoque quamlibet natus, passus, vulneratus, contrectatus legatur, *natura Deum, non natura hominem*, ipsum censeret. Θεὸς γὰρ ὑπὸ ἀποστόλου φηλαφηθεὶς, οὐ φύσει ἄνθρωπος, ἀλλὰ φύσει Θεός. Plura non addo quæ incorrupticolam auctorem produnt, ut mirari subeat viros doctissimos fraudem non animadvertisse.

(27) *Καὶ ὁμοούσια.* Atque adeo ejusdem essentiae. Familiare philosophis erat, ea quæ ejusdem naturæ sunt, ὁμοούσια, q. d. *coessentialia* seu *consubstantialia*, nuncupare. Hoc sensu homo homini ὁμοούσιος, *consubstantialis* est. Alteram ὁμοουσίου *consubstantialis* acceptionem Paulus Samosatensis in synodo prima, quæ adversus ipsum celebrata est, ut ex Catholicorum doctrina Filius Patri consubstantialis foret, quia uterque ex anteriori quadam substantiā enati essent. Ad ejusmodi cavillos declinandos tunc sancitum est, ut vox ὁμοούσιος *consubstantialis* prætermittetur. Verum Athanasius lib. *De decret. syn. Nic.* observat, ut aliquid alteri sit consubstantiale, necessum non esse ut ex tertio quopiam ea ambo proveniant, sed solummodo unum ex alio sit procreatum: atque

κέναι τε καὶ ὑπάρχειν, αὐτὴ δὲ οὐδὲν ἑτερόν ἐστίν, εἰ μὴ οὐσία, ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας ἔχει τὴν τριαύτην δύναμιν, ἤγουν τὴν κίνησιν, καὶ ἡρεμίαν. Καὶ ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς κινήσεως αὐτῆς καὶ ἡρεμίας. Λέγεται δὲ φύσις παρὰ τὸ παφυκέναι.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ μορφῆς.

Μορφή ἐστίν (26) ἡ ὑπὸ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν, οἰοεὶ μορφωθείσα, καὶ εἰδοποιηθεῖσα οὐσία, ἣτις σημαίνει τὸ εἰδικώτατον εἶδος, ὅσον ἡ οὐσία μορφωθείσα, καὶ εἰδοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ σώματος τοῦ ἐμφύχου καὶ αἰσθητικοῦ, καὶ ἀποτελέσασα τὸ ζῶον, πάλιν τε προσλαβοῦσα τὸ λογικὸν καὶ θνητὸν, ἀποτελεῖ τὸ τοῦ ἀνθρώπου εἶδος. Ὅπερ εἰδικώτατον εἶδος μορφή λέγεται, ὅσον οὐσία μεμορφωμένη.

Οἱ οὖν ἅγιοι Πατέρες ἐπὶ τοῦ εἰδικωτάτου εἶδους τάσσουσι τὸ τῆς οὐσίας, καὶ φύσεως, καὶ μορφῆς ὄνομα, καὶ ταυτὸν λέγουσιν, οὐσίαν, καὶ φύσιν, καὶ μορφήν, τὸ εἰδικώτατον εἶδος, καὶ ὁμοούσια (27), καὶ ὁμοφυῆ, καὶ ὁμοειδῆ, καὶ ὁμογενῆ, καὶ σύμμορφα λέγουσι, τὰ ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἰδικώτατον εἶδος ἄτομα. Ἐτεροούσια δὲ, καὶ ἑτεροφυῆ, καὶ ἑτεροειδῆ, καὶ

NOTÆ.

hoc modo Verbum esse Patri, ex quo genitum est, consubstantiale: sensum vero Samosatensi indignum esse Deo, cui corporum affectiones attribuat. Tertiam recitat ejusdem vocabuli notionem, ut nempe non solum alius ab alio genitus sit, sed neuter ab altero distrahatur, et in se invicem maneant, sicque adeo unum substantia sint. Hanc fuisse assertit Nicænorum Patrum mentem. *Quandoquidem, inquit, nedum similis est Filius, sed etiam ἀδιαίρετός ἐστι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, a Patris substantia secerni nequit, et sicut ipse ait, ille et Pater unum sunt, semperque in Patre Verbum, et Pater in Verbo est, veluti splendor ad lucem se habet.* Τοῦτο γὰρ καὶ ἡ λέξις σημαίνει. *Nam hoc quoque vox ista significat. Eapropter synodus τοῦτο νοοῦσα καλῶς, ὁμοούσιον ἔγραψεν, hac re considerata, rectè consubstantialem eum esse scripsit.* Synodi sensum Marcellus Ancyranus non percepisse fertur, sed errore Sabelliano consubstantiale sic defendisse ut personarum Trinitatem tolleret. Verum auctor dissertationis *ad Sabellii gregales* quæ exstat inter opera Athanasii, admonet, eam esse vim nominis ὁμοουσίου, *consubstantialis*, ut multorum secundum substantiam consortium efferat, et idecirco Sabellianos ei subrogasse τὸ ὁμοούσιον, quod unius substantiæ significat. Particula ὁμοῦ, una, simul, inquit Epiphanius. hæc 69. n. 70, οὐχ ἓνα, ἀλλὰ δύο σημαίνει τέλεια, non unum, sed duo perfecta indicat. Atqui Ancyranæ hæresis in causa videtur fuisse, ut Orientales cum Basilio magno traditam a philosophis ὁμοουσίου acceptionem, ceu sola vera esset, Arianis objicerent. Nimirum sanctus ille doctor epistola præsertim 43, ad Gregor. fratrem statuit *Paulum Timotheum, Sylvanum, et Andream, consubstantialia esse, καὶ εἶσιν ἀλλήλοις ὁμοούσιοι, quia definitione conveniunt.* Id a synodo Alexandr. cui Athanasius præfuit, approbatum est, modo nulla sectio seu divisio inter personas divinas subsequeretur, sed Dei substantia vere et physice una crederetur. Juxta eundem sensum Chalcedonensis synodus verbis iisdem adhibitis, quibus Athanasius, Cyrillusque antehac usi erant, definivit Christum, non solum ὁμοούσιον *consubstantialem esse Patri secundum divinitatem, verum etiam ὁμοούσιον consubstantialem matri nobiscum secundum humanitatem.*

ἑτερογενῆ, καὶ ἑτερόμορφα, τὰ εἰδικώτατα εἶδη λέγουσιν. Ἀδύνατον γὰρ εἶδος ἄλλω εἶδει, ἢ φύσιν ἄλλῃ φύσει, ἢ οὐσίᾳ, μὴ εἶναι ἑτεροούσιον καὶ ἑτερογενές καὶ ἑτερόμορφον.

sentia cum alia essentia, forma cum forma, diversæ prorsus ab alia essentia, naturæ et formæ esse non dignoscantur.

Χρῆ * γινώσκειν, ὡς ἀδύνατόν ἐστιν ἐκ δύο οὐσιῶν, ἡγούν φύσεων, μίαν φύσιν σύνθετον γενέσθαι. Ἀδύνατον γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ τὰς ἀντιδιηρημένας συστατικὰς * ὑπάρξαι διαφοράς. Ὑπόστασιν δὲ μίαν σύνθετον ἐκ διαφορῶν φύσεων δυνατὸν γενέσθαι ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστὶ συντεθειμένος καὶ σώματος. οἷ γὰρ καὶ λέγεται (28) μία φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἢ οὐ μίᾳ φύσει ὁ ἄνθρωπος ὁ καθ-

A diversæ autem essentia, et naturæ, et speciei, et generis, et formæ esse specialissimas pronuntiant species. Fieri enim non potest quin species, cum alia specie collata, natura cum alia natura, es-

Ex duabus naturis non efficitur una natura, bene autem una hypostasis. — Scire autem necessarium est, ex duabus substantiis, id est naturis, unam compositam naturam fieri non posse. Neque enim fieri potest, ut differentia constituentes, per oppositum modum divisæ, in uno ac eodem simul existant. At vero unam ex diversis naturis confici hypostasim compositam, nihil vetat; qua ra-

VARIAE LECTIONES.

* Colb. χρῆ οὖν. Sic vetus int. in mss. quos legi, oportet ergo. Regii duo χρῆ δέ, quam lectionem Basileensis interpres secutus posuit, Sciendum autem. * Edita συστατικῶς. Interpretes, constitutive. ὁ Regii duo, ἀλλ' οὐ μία φύσις λέγεται ὁ ἄνθρωπος ὁ καθ' ἑκάστος.

NOTÆ.

(28) *Ei γὰρ λέγεται. Quanquam enim natura dicitur, etc.* Hæc vulgo Patres præstituunt ad solvendum argumentum, quod Monophysitæ objiciebant, allato in exemplum homine ejus naturæ unica sit, tametsi compositi ex corpore et anima veluti naturis duabus: eo maxime quod Theologus, Cyrillus, aliique conjunctionem humanæ naturæ cum divina, similitudine hæc declaraverunt. Anastasius Antiochenus in Fragmentis libri, κατὰ τοῦ διαθέτου, contra Arbitrum, seu Joannem Philoponum, quæ leguntur in Collectaneis, manu exaratis, contra Severianos, quæ in Collegio societatis Jesu Parisiensis asservantur, eodem quo Noster modo disputat. Κἂν μίᾳ εἶναι ποτε λέγεται φύσει ὁ ἄνθρωπος, inquit, οὐχ ὁ καθέκαστος, ἀλλ' ὁ καθόλου, διὰ τὸ ταῦτον τοῦ εἶδους, καὶ οὐ τὴν τῆς κατασκευῆς ὁμοιότητα τῆς φύσεως ἀντὶ τοῦ κοινῆς εἶδους, καὶ τοῦ παραπλησίως πεφυκέναι λαμβανομένης. *Etsi homo unius quandoque naturæ dicitur, non tamen quævis singularis homo, sed homo universim sumptus propter unam eandemque speciem, et structuræ tenus convenientiam; natura utique accepta pro specie, et pro aptum consimili modo natum esse.* His concinit Eulogius Alexandr. ibidem: Ὁ κοινῶς καὶ ἐν πολλοῖς θεωρεῖται, οὐ τινὶ μὲν πλεον, τινὶ δὲ ἑλαττον ὑπάρχον, οὐσία ὀνομάζεται. Ἐπεὶ οὖν τῷ καθέκαστον ἀνθρώπῳ ἐξ Ἰσοῦ πρόσσει: τὸ εἶναι σὰρκα ἐμψυχομένην ψυχῇ λογικῇ, ὅ ἐστιν ἀνθρωπότης, κατὰ τοῦτο τὴν ἀνθρωπότητα καὶ δύο οὐσιῶν ὑπάρχουσαν γνώρισμα, μίαν φαμέν οὐσίαν, ὡς κοινῶς ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ ἐξ Ἰσοῦ θεωρουμένην. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Ἐμμανουήλ, οὐ φαμέν ποιῆσαι μίαν οὐσίαν τὴν ἑνωσιν τὴν θεότητος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ὅτι ἀνάγκη καὶ ἐν πολλοῖς θεωρεῖσθαι, ὡς ἀποδέδεικται. Ἐλοῦν μίαν οὐσίαν φασὶ γενέσθαι τὰ δύο, πάντως πού τῆς τοιαύτης οὐσίας μεταλήψασιν καὶ ἕτεροι, καὶ ἐξ Ἰσοῦ τῷ Ἐμμανουήλ, ὅπερ οὐκ ἐστὶ. Μηδὲ τοσοῦτον παραφρονήσαν οἱ νῦν συχοφάνται, εἰ καὶ λίαν θεόμαχοι, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ καθεστήκασιν. *Omne quod universim et in pluribus consideratur, ut nec alii amplius, alii minus conveniat, οὐσία essentia nominatur. Quandoquidem homini cuilibet peræque convenit, ut sit caro animata animæ rationali (nam in hoc consistit humanitas) secundum hunc sensum humanitatem, qua naturæ duæ representantur, unam essentiam dicimus, quippe quæ communi et æquali ratione in omnibus hominibus consideratur. At in hypostasi Emmanuelis unionem divinitatis cum humanitate essentiam unam negamus constituisse; alioqui essentiam hujusmodi in multis perspicere necessa-*

B rium foret. *Natura enim, hoc est essentia, in multis peræque spectatur, ut ostensum est. Si igitur naturam unam ambabus constitui affirmant, essentia ejusdem ac Emmanuel alii consortes erunt, quod rerum non est. Nec isti sycophantæ, quamlibet Deo bellum inferant, eo amentia venerint, ut et hoc astruant.* Καὶ μεθ' ἕτερα, et quibusdam interjectis: *Τὴν ἀνθρωπότητα σύνθετον οὖσαν ἐξ ἀνομοίων πραγμάτων μίᾳ οὐσίᾳ φαμέν, οὐ πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς ψυχῆς καὶ σώματος, ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινὸν ἀφορῶντες ὅτι κοινῶς ἐν πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτὸ ἀναγομένοις θεωρεῖται. Οὗτος γὰρ ἐστὶ τῆς οὐσίας ὄρος, ὡς Βασίλειος ἐπαίδευε λέγων, ὅτι Ὅν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον. τοῦτον ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Κατὰ τοῦτον οὖν τὸν τῆς κοινότητος λόγον, μίᾳ οὐσίᾳ φαμέν τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀνθρωπότητα ὅτι κοινῶς ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις τοῖς καθ' ἑκάστον καὶ ἐξ Ἰσοῦ ὑπάρχει τὸ εἶναι ζῶον λογικὸν θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν ὅτι οὗτος γὰρ ὁ ὄρος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπὶ δὲ τὰ ἐξ ὧν ἐστὶ λογισώμεθα, καὶ ψυχὴν ὀνομάσωμεν, καὶ σῶμα σκοπήσωμεν, τὸ ἑτεροφυές καὶ τὰ ἴδια τῶν οὐσιῶν καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν οὐκ ἀρνησώμεθα. Εἰ γὰρ τῆς αὐτῆς οὐσίας τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, τῶν δὲ ὁμοουσιῶν ὁ αὐτὸς λόγος, φθαρτὸν δὲ τὸ σῶμα, οὐκοῦν ἄρα καὶ ἡ ψυχὴ διαφθείρεται, καὶ τὸ λέγειν ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν, ψευδὲς ἀναδειχθήσεται διὰ τὰς ὑμῶν ἀνοήτους κενοφωνίας. *Humanitatem, quia ex diversis rebus composita est, unius essentia dicimus, non quidem habita ratione animæ et corporis, sed magis ejus quod commune est; quippe cum in omnibus quæ ejusdem speciei sunt, communiter consideretur. Nam essentia definitio hæc est, quam Basilius tradidit dicendo: Quemadmodum commune se habet ad particulare, sic essentia ad hypostasim. Igitur ratione communitatis humanitatem, quæ in hominibus inspicitur, unius esse essentia dicimus: quia communi ratione omnibus et unicuique homini ex æquo convenit ut sit animal rationale, intelligentia et discipline capax. Istæ enim humanitatis definitio est. Ubi vero pensamus ea ex quibus constat, atque animam nominamus, et corpus consideramus, nequaquam inficiamur utrumque diversæ naturæ esse, et quæ essentiarum harum propria sunt, etiam post unionem manere. Nam si corpus et anima sunt ejusdem essentia, quandoquidem eadem ratio est eorum quæ coessentialia sunt (alioqui vero corpus corruptibile obnoxium est) omnino sequitur animam corruptibilem esse, et propter insanas nugacitates vestras falsi arguetur id quod asseritur, animam esse immortalem.**

tione homo ex anima et corpore concretus est. **A** Quamquam enim una hominum natura dicitur: haud tamen quisque singularis homo unius dicitur esse naturæ. Nam una quidem hominum natura composita dicitur, propterea quod omnes hominum hypostases ad unam speciem rediguntur: non tamen singuli homines unius dicuntur naturæ, eo quod unaquæque humana hypostasis ex duabus naturis constet, anima scilicet et corpore; easque ambas omnis expertes confusiois in seipsa servet. Cui rei argumento est ea divisio quæ ex morte oritur.

45 CAP. XLII.

De hypostasi.

Duplex nominis hypostasis acceptio. — Nomen hypostasis duplicem habet significationem. Interdum significat existentiam simplicem: quo sensu **B** nihil inter substantiam et hypostasim refert. Unde etiam sanctorum Patrum nonnulli dixerunt, *naturas sive hypostases*. Interdum vero eam quæ per se est, ac seorsim subsistit, exstantiam: qua significatione individuum significat; illud, inquam, quod numero differt, ut, Petrum, et Paulum, et certum aliquem equum.

Sola individua per se consistunt. — Illud enim nosse convenit, neque substantiam forma ac specie expertem per se consistere, neque differentiam substantialem, neque speciem, nec accidens; sed solas hypostases ac individua, in quibus cum substantiæ, tum substantiales differentiæ, speciesque et accidentia considerantur. Ac simplex quidem **C** substantia in omnibus hypostasibus æque perspicitur: hoc est tam in animatis, quam in inanimatis; tum rationalibus, quam irrationalibus: tum denique in mortalibus, quam immortalibus. At substantiales differentiæ, aliæ in viventibus sunt, aliæ in animatis; aliæ in rationalibus, aliæ in brutis, eodemque modo aliæ in mortalibus,

ἕκαστα. Μία μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀνθρώπων σύνθετος λέγεται, διότι ὑφ' ἑν εἶδος πᾶσαι αἱ τῶν ἀνθρώπων σύνθετοι ὑποστάσεις. Μιᾶς δὲ φύσεως ὁ καθέκαστα ἄνθρωπος οὐ λέγεται, διότι ἕκαστη τῶν ἀνθρώπων ὑπόστασις ἐκ δύο συνέστηκε φύσεων· ἐκ ψυχῆς λέγω καὶ σώματος· καὶ ἀσυγχύτους ταύτας ἐν ἑαυτῇ φυλάττει· καὶ μάρτυς ἡ ἐκ τοῦ θανάτου γινομένη διαφρεσις.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ ὑποστάσεως.

Τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα δύο σημαίνει. Ποτὲ μὲν τὴν ἀπλῶς ὑπαρξίν (29)· καθὼ σημαίνονμενον ταῦτόν ἐστιν οὐσία καὶ ὑπόστασις. Ὅθεν τινὲς τῶν ἁγίων Πατέρων εἶπον, τὰς φύσεις, ἡγουν τὰς ὑποστάσεις. Ποτὲ δὲ τὴν καθ' αὐτὸ καὶ ἰδιοσυστάτον ὑπαρξίν· καθ' ὃ σημαίνονμενον τὸ ἄτομον δηλοῖ, τῷ ἀριθμῷ διαφέρον, ἡγουν τὸν Πέτρον καὶ Παῦλον, τὸν τινα ἵππον ε.

Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὡς οὔτε οὐσία ἀνειδέος ὑφέστηκε καθ' ἑαυτήν, οὔδὲ διαφορὰ οὐσιώδης, οὔτε εἶδος, οὔτε συμβεβηχός, ἀλλὰ μόναι αἱ ὑποστάσεις, ἦτοι τὰ ἄτομα, καὶ ἐν αὐτοῖς αἱ τε οὐσίαι καὶ αἱ οὐσιώδεις διαφοραὶ, τὰ τε εἶδη καὶ τὰ συμβεβηκότα θεωροῦνται. Καὶ ἡ μὲν ἀπλή οὐσία ἐν πάσαις ταῖς ὑποστάσεσιν ὡσαύτως θεωρεῖται· ἐν τε ταῖς ἀψύχοις καὶ ἐμφύχοις, λογικαῖς τε καὶ ἀλόγοις, θνηταῖς τε καὶ ἀθανάτοις. Αἱ δὲ οὐσιώδεις διαφοραὶ, ἄλλαι ἐν ταῖς ἀψύχοις, καὶ ἐν ταῖς ἐμφύχοις ἕτεραι· ἐν ταῖς λογικαῖς ἄλλαι, καὶ ἐν ταῖς ἀλόγοις ἕτεραι· ὁμοίως ἐν ταῖς θνηταῖς ἄλλαι, καὶ ἐν ταῖς ἀθανάτοις ἕτεραι· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐν ταῖς ἕκαστου εἰδικωτάτου εἶδους ὑποστάσεσιν, αἱ αὐταὶ συνάπτουσαι ὁ μὲν αὐτὰς

VARIÆ LECTIONES.

• R. duo, ἡγουν τὸν τινα τὸν Πέτρον, ἡ τόνδε τὸν ἵππον. ὁ Reg. duo, Colb. et N., συνάπτουσι.

NOTÆ.

(29) Ποτὲ μὲν τὴν ἀπλῶς ὑπαρξίν. Interdum significat simplicem exstantiam. Id est non nudam speciem, sed ipsammet rei veritatem Ammonius philosophus varias enumerans acceptiones τῆς οὐσίας, ἐὰν interdum rem omnem quæ existat designari docet, atque ideo accidentia etiam οὐσίας appellari, διὰ τὸ ὑποστάναι, ἐοικὸς subsistant. At Damascenus Leontium hic sequitur cujus hoc fragmentum legitur in Collectaneis mss. contra Severianos, cap. 27: Ἡ ὑπόστασις κατὰ δύο σημαίνονμενων φέρεται. Σημαίνει γὰρ καὶ τὸ ἀπλῶς ἐν ὑπαρξίᾳ ὄν, ὅτε μάλιστα τῶν χαρακτηριστικῶν ἰδιωμάτων ἐστέρηται. Σημαίνει καὶ τὸ πρόσωπον τὸ καθ' ἑαυτὸ ὑφεστώς. Ὅθεν ὁ ἅγιος Κύριλλος, ποτὲ μὲν ἐπὶ τοῦ ἀπλῶς ὄντος τῷ ὀνόματι τῆς ὑποστάσεως χρησάμενος, φησὶν ὅτι δὴ ἀσύγχυτοι μεμνήχασιν αἱ ὑποστάσεις περὶ οὐσιῶν λέγων· καὶ πάλιν ὅτι πραγμάτων, ἡγουν ὑποστάσεων, γέγονε σύνοδος. Καὶ εἰ τις ἐπὶ τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις· καὶ ἕτερα τριαῦτα, περὶ τῶν οὐσιῶν λέγων. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἀφροὺς ἐπιστολῇ φησὶν· Ἡ δὲ ὑπόστασις οὐσία

ἔστι, καὶ οὐδὲν ἄλλο σημαίνονμενον ἔχει ἡ οὐσία, ἢ τὸ ὄν. Ποτὲ δὲ πάλιν ὁ αὐτὸς Κύριλλος ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ ἰδιοσυστάτου ὑφεστῶτος προσώπου τὴν ὑπόστασιν λαμβάνων ἔφασκεν· Ἐἴ τις ἐν προσώποις δυσὶν, ἡγουν ὑποστάσεσιν, τὰς ἐν Εὐαγγελίοις ἀπονέμει φωνὰς, ἀνάθεμα ἔστω· Hypostasis duo significata habet. Nam significat, tum illud quod existentia simpliciter præditum est, quando in primis a proprietatibus quibus sigillatur, abstractum est, tum et personam quæ secundum se subsistit. Unde sanctus Cyrillus interdum hypostasis nomen usurpat pro eo quod simpliciter est, cum ait, hypostases absque confusione mansisse; essentias utique annuens. Sed et Athanasius in epistola ad Africanos: Hypostasis, inquit, essentia est, neque ea significatur aliud præter essentiam, sive ens. Aliquando rursus idem Cyrillus hypostasim accipiendo pro persona, quæ seorsim et in seipsa subsistat, dicebat: Si quis personis duabus sive hypostasibus Evangelii voces distribuit. Consimilia quedam habentur in Leontii libro de scriptis art. 7. Recolenda hic sunt, quæ diximus adnotat. 4 ad cap. 30. Cf. Cyrill. in schol. De incarnatione

ἀλλήλαις τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας· χωρίζουσαι δὲ αὐτὰς ἐκ τῶν ἑτεροειδῶν ὑποστάσεων. Ὁμοίως καὶ τὰ συμβεβηκότα ἐν αὐταῖς, ἦτοι ταῖς ὑποστάσεσι, θεωροῦνται, χωρίζοντα ἐκάστην ὑπόστασιν ἐκ τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων. Διδὸν καὶ τὸ ἄτομον κυρίως τὸ τῆς ὑποστάσεως ἐκλήρωσατο ὄνομα· ἐν αὐτῇ γὰρ ἡ οὐσία ἐνεργεῖται ὑφίσταται, προσλαβοῦσα τὰ συμβεβηκότα.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ΄.

Περὶ προσώπου.

Πρόσωπόν ἐστιν (30) ὅπερ διὰ τῶν οικείων ἐνεργημάτων τε καὶ ιδιωμάτων ἀρίδην, καὶ περιωρισμένην τῶν ὁμοφυῶν αὐτοῦ παρέχεται ἡμῖν τὴν ἐμφάνειαν· οἷον, ὁ Γαβριὴλ τῇ ἀγία Θεοτόκῳ διαλεγόμενος, εἰς τῶν ἀγγέλων ὑπάρχων, μόνος ἐκεῖσε παρῶν διελέγετο, κεχωρισμένος τῶν ὁμοουσίων ἀγγέλων, διὰ τῆς ἐν τῷ τόπῳ παρουσίας καὶ διαλέξεως. Καὶ ὁ Παῦλος ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν δημηγορῶν, εἰς τῶν ἀνθρώπων ὄν, διὰ τῶν ιδιωμάτων καὶ ἐνεργημάτων αὐτοῦ, τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων διεστέλλετο.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὡς οἱ ἅγιοι Πατέρες ὑπόστασιν, καὶ πρόσωπον, καὶ ἄτομον τὸ αὐτὸ ἐκάλεσαν· τὸ καθ' ἑαυτὸ ἰδιοσυστάτως ἐξ οὐσίας καὶ συμβεβηκότων ὑφίστάμενον, καὶ ἀριθμῷ διαφέρον, καὶ τὸν τινα δηλοῦν, οἷον Πέτρον, καὶ Παῦλον, τόνδε τὸν ἔππον. Εἴρηται δὲ ὑπόστασις παρὰ τὸ ὑφεστάναι.

¹² Luc. I, 28. ¹³ Act. XXI, 40.

NOTÆ.

(30) Πρόσωπόν ἐστι. *Persona est quæ per operationes, etc.* Personæ nomen cum Latinis tum Græcis ambiguum est. Sæpe enim sumitur pro sola alterius repræsentatione, uti legatus personam principis gerit, vel pro specie externa, quales in theatris exhibentur. Theologis vero hypostasim significat, qua per suas operationes innotescit. Cyrillus anathemat. 4, contra Nestorium, quo vocis hujus amphibologiam vitaret, his verbis usus est: *Ἐπιτις ἐν προσώποις δυσὶν, ἔχουσι ὑποστάσει· Si quis personis duabus, sive hypostasibus, Evangelicas voces distribuit.* Athanasius libro *De salutari adventu Christi* πρόσωπον personam videtur accipere pro natura, ubi ait personas in Christo non dividi, οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων. Alterum neminem reperi, qui vocem hanc ad significandam naturam vel essentiam adhibuerit. Magnus quidem Basilius, lib. v *cont. Eunom.*, p. 152, fatetur scriptores sacros, unitatem deitatis scientes, in una persona tria prædicare ἐν ἐνὶ προσώπῳ τρία κηρύσσοντας· sed eo loci non ait, unam divinitatis personam esse, ἐν πρόσωπον. Hoc enim duntaxat asserit, quæcumque Scripturæ, præsertim Veteris, loca unam divinæ naturæ personam, utputa Patrem, expriment, alias itidem personas indicare. Tantum verò abest ut isthæc πρόσωπον ad significandam substantiam vel naturam usurparit, ut potius paucis ante lineis dixerit Apostolum non permittere, ut ἐν πρόσωπον, personam unam esse deitatem vel suspicemur. Nec quisquam objiciat Chrysostomum hom. 3 in

aliæ in immortalibus. Atque, uno verbo, in cujusque speciei specialissimæ hypostasibus eadem differentia sunt; ipsas quidem ratione substantiæ inter se copulantes, easdemque rursus ab alterius speciei hypostasibus sejungentes. Ad eundem quoque modum accidentia in ipsis, sive in hypostasibus, considerantur; quibus hypostasis ab ejusdem speciei hypostasibus disjungatur. Eoque nomine individuum proprie hypostasis nomen consecutum est; in qua nimirum substantia cum accidentibus reapse consistat.

CAP. XLIII.

De persona.

Persona est, quæ per suas operationes et proprietates, perspicuam, et ab iis, quæ ejusdem cum ipsa naturæ sunt, discretam nobis ⁴⁶ expressionem exhibet: v. gr. Gabriel cum sancta Deipara disserens, cum unus angelorum esset, solus illic præsens loquebatur, et a reliquis ejusdem naturæ angelis, locali illa præsentia, ac sermone quem miscebat, discretus ¹². Paulus quoque, cum in gradibus concionem haberet, unusque hominum esset, per suas proprietates et actiones ab hominibus reliquis secernebatur ¹³.

Sciendum autem sanctos Patres, hypostasim, et individuum, et personam pro eodem usurpasse; nempe pro eo quod per se atque in propria subsistentia, ex substantia et accidentibus constat et subsistit, numeroque differt, ac certum aliquem significat, ut Petrum, Paulum, aliquem equum. Hypostasis porro, παρὰ τὸ ὑφεστάναι, hoc est a subsistendo dicta est.

Epist. ad Hebr. dixisse duas esse in Christo personas, ut duas naturas designaret, βάλλει... τοῦς Ἰουδαίους δύο πρόσωπα δεικνύς, καὶ Θεὸν καὶ ἄνθρωπον· *Judæos ferit duas personas ostendens, nec non Deum, et hominem.* Nam genuinus ejus sensus hic est, Apostolum, hoc versiculo psalmi XLIV: *Propterea unxit te Deus Deus tuus, etc.* Judæos profligare, demonstrando plures esse personas divinas, quæ et Messiam seu Christum, Deum simul et hominem esse. Quocirca paucis post lineis subjungit Apostolum contra Marcellum et alios qui, perinde atque Judæi, Trinitatem in unam personam coarctabant, evincere Patrem et Filium revera omninoque distinctas esse personas, ὅτι δύο ἐστὶ ταῦτα πρόσωπα, διηρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Unde plane πρόσωπον accipit non pro natura vel essentia, sed pro persona quæ per se subsistat. Quis enimvero concedat, seu Basilius, seu Chrysostomum Meletii Antiocheni fervidos defensores, ὑποστάσεως et προσώπου vocibus indiscriminatim abusus esse, ut essentiam substantiamve, et naturam exprimerent, quando Meletiani omnes tanquam Sabellianos habebant eos, qui οὐσίαν pro natura et essentia, ὑπόστασιν et πρόσωπον pro persona subsistente et individuo, non acciperent. Sed et superius dictum est epistolam Basilii ad Gregorium Nyssenum, de οὐσίᾳ et ὑποστάσει, receptam ab Orientalibus fuisse, uti certam indetrectabilemque regulam, qua vocum istarum sensus deliniretur.

Quin enhypostaton quoque nonnunquam simplicem existentiam significat, quo sensu, non modo substantiam absolute enhypostaton dicimus, verum etiam accidens: tametsi illud non sit proprie enhypostaton, sed heterohypostaton (*hoc est, in alio existentiam habens*), nonnunquam vero separatam hypostasim, sive individuum, significat. Tametsi nec illud proprie enhypostaton, sed hypostasis sit ac dicatur. Proprie autem enhypostaton est, aut quod non per se et seorsim subsistit, sed consideratur in hypostasibus (v. gr. species, sive hominum natura non consideratur in hypostasi propria, sed in Petro, Paulo) ac reliquis singulorum hominum hypostasibus, aut quod cum alio, substantia diverso, ad totius cujusdam generationem componitur, unamque hypostasim compositam efficit: ut puta, homo ex anima et corpore constitutus est, nec vero anima sola dicitur hypostasis, nec item corpus, sed dicuntur ambo enhypostata: id autem quod ex utrisque exurgit, utrorumque hypostasis dicitur. Etenim hypostasis id proprie est ac dicitur, quod seorsim atque in propria subsistentia existit.

47 *Christi caro ut humanitas ἐνυπόστατος.*— Rursus autem enhypostaton dicitur natura ea, quæ ab alia hypostasi assumpta, ut in illa existat, consecuta est. Unde etiam Domini caro, cum per se ac seorsim ne momento quidem temporis existerit, nec proinde hypostasis est, sed potius en-

Καὶ τὸ ἐνυπόστατον δὲ (31) ποτὲ μὲν τὴν ἀπλῶς ὑπαρξίν σημαίνει· καθ' ὃ σημαίνόμενον, οὐ μόνον τὴν ἀπλῶς οὐσίαν ἐνυπόστατον λέγομεν, ἀλλὰ καὶ τὸ συμβεβηχός· ὅπερ κυρίως οὐκ ἐνυπόστατόν ἐστι, ἀλλ' ἑτεροῦπόστατον· ποτὲ δὲ καὶ τὴν καθ' ἑαυτὸ ὑπόστασιν, ἡγουν τὸ ἄτομον δηλοῦν· ὅπερ κυρίως οὐκ ἐνυπόστατον, ἀλλ' ὑπόστασις ἐστὶ τε καὶ λέγεται. Κυρίως δὲ ἐνυπόστατόν ἐστιν, ἢ τὸ καθ' ἑαυτὸ μὲν μὴ ὑφιστάμενον, ἀλλ' ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρούμενον· ὡσπερ τὸ εἶδος, ἡγουν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει οὐ θεωρεῖται, ἀλλ' ἐν Πέτρῳ, καὶ Παύλῳ, καὶ ταῖς λοιπαῖς τῶν ἀνθρώπων ὑποστάσεσιν· ἢ τὸ σὺν ἄλλῳ διαφορῶ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ὄλουτινὴς γένεσιν συντιθέμενον, καὶ μίαν ἀποτελοῦν ὑπόστασιν σύνθετον· οἶονεὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς ἐστὶ καὶ σώματος συντεθειμένος, καὶ οὔτε ἡ ψυχὴ μόνη λέγεται ὑπόστασις, οὔτε τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐνυπόστατα· τὸ δὲ ἐξ ἀμφοτέρων ἀποτελούμενον, ὑπόστασις ἀμφοτέρων· Ὑπόστασις γὰρ κυρίως τὸ καθ' ἑαυτὸ ἰδιοσυστάτως ὑφιστάμενον ἐστὶ τε καὶ λέγεται.

Λέγεται πάλιν (32) ἐνυπόστατον ἡ ὑφ' ἑτέρας ὑποστάσεως προσληφθεῖσα φύσις, καὶ ἐν ἑαυτῇ ἐσχηκυῖα τὴν ὑπαρξίν. Ὅθεν καὶ ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου μὴ ὑπόστασα καθ' ἑαυτὴν, μηδὲ πρὸς καιροῦ ῥοπήν, οὐκ ὑπόστασις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνυπόστατόν ἐστιν. Ἐν γὰρ τῇ ὑποστάσει τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπέστη, προσληφθεῖσα

VARIE LECTIONES.

• In cod. Reg. 2925, 2926, 2929, hæc in textu leguntur, quæ in Reg. 2930 margini ascripta fuerunt: Διὰ τὸ μήτε τὴν ψυχὴν καθ' ἑαυτὴν ὑποστῆναι, μηδὲ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀμφοτέρω ἅμα. Quæ quidem sic etiam veritatis vetus interpretis: *Propter neque animam secundum seipsam subsistere, neque corpus, sed utramque simul.* Item Basileensis: *Propterea quod nec sola anima (bruti) neque corpus solum subsistere potest, sed utraque simul.*

NOTÆ.

(31) Καὶ τὸ ἐνυπόστατον δὲ. Quintimo enhypostaton, etc. Sic Leontius in Collectaneis, cap. 27: Ἰστέον, ὅτι τὸ ἐνυπόστατον διττόν ἐστι· σημαίνει γὰρ τὸ ἀπλῶς ὄν, καθ' ὃ σημαίνόμενον, οὐ μόνον τὴν οὐσίαν, ἣν αὐθύπαρκτον καὶ αὐθύπόστατον οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ὑπογράφουσι, ἐνυπόστατον καλοῦμεν, δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ εἶναι ἀπλῶς καὶ ὑφιστάμενον, ἀλλὰ καὶ τὰ συμβεβηχότα ἐνυπόστατα λέγομεν, καὶ ἐν ἑτέρῳ ἔχουσι τὸ εἶναι, τουτέστι ἐν τῇ οὐσίᾳ· καὶ εἰσι, κυριώτερος εἰπεῖν, ἑτεροῦπόστατα. Σημαίνει δὲ πάλιν καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ ὄν, τουτέστι ἰδιοσυστάτως, καθ' ὃ σημαίνομεν, καὶ τὰ ἄτομα ἐνυπόστατα λέγονται, τουτέστι καὶ ὁ Πέτρος, καὶ ὁ Ἰωάννης, ἅπερ κυρίως οὐκ ἐνυπόστατα, ἀλλ' ὑποστάσεις μᾶλλον εἰσι, καὶ γνωρίζονται. Nosse oportet ἐνυπόστατον esse duplex. Nam significat ens simpliciter: quo sensu nedum substantiam, quam viri docti sic describunt, ut sit id quod seipso existit subsistitque, ἐνυπόστατον ἀpellamus, utpote quæ simpliciter sit et existat. Verum et ipsa quoque accidentia ἐνυπόστατα dicimus, tametsi in alio, hoc est in substantia, esse habeant. At si proprie loqui velimus, ἑτεροῦπόστατα, h. e. extraneæ subsistentiæ, ea potius nominabimus. Rursus vero significat etiam id quod per seipsum est, hoc est in propria subsistentia: atque secundum hoc

significatum individua proprie dicuntur ἐνυπόστατα, puta Petrus, Joannes, quæ tamen proprie non ἐνυπόστατα, sed magis hypostases sunt, et agnoscuntur. Profecto tertio et quarto sæculis ἐνυπόστατον significabat, id quod vere consisteret. Nam synodus Antiochena secunda adversus Paulum Samosatenum defihierat, Patrem ab æterno Filium genuisse tanquam viventem efficientiam et ἐνυπόστατον subsistentem, quæ omnia in omnibus operaretur. Hieronymus quoque epistola ad Damasum testatur adactum se fuisse ab Orientalibus, ut tres hypostases, tria enhypostata, id est tres subsistentes personas profiteretur, ne Verbum divinum esse putaretur nudus oris sonus, aut flatus dictiove in auras abiens, vel actio quædam præteriens, accidens aliquod, aut merum attributum. Cæterum Hilarius lib. x De Trin. 6, n. 21, et Rufinus in expositione Symboli pro Græca voce ἐνυπόστατον, Latinam substantivum adhibet.

(32) Λέγεται πάλιν. Rursus autem enhypostaton, etc. In exemplum affert Domini carnem, sive humanitatem. Ejusmodi ἐνυπόστατα a Theodoro Abucara dial. 2 et 29, consimili vocabulo ὑποστατικά, hypostatica, dicuntur, quia pertinent ad hypostasim, cujus propria efficiantur.

ὑπ' αὐτῆς, καὶ ταύτην, καὶ ἔχει, καὶ ἔχει ὑπό-
στατον.

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Περὶ ἀνυποστάτου.

Καὶ τὸ μὲν ἀνυπόστατον δὲ δις αὖθις λέγεται. Ποτὲ μὲν γὰρ τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν σημαίνει ἰ, ἡγουν τὸ ἀνύπαρκτον. Ποτὲ δὲ τὸ μὴ ἐν ἑαυτῷ (53) ἔχον τὸ εἶναι, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχον τὴν ὑπαρξιν, ἡγουν τὸ συμβεβηχός.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Διαίρεσις τοῦ ὄντος

Τὸ ὄν διαιρεῖται (54) εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηχός· οὐχ ὡς γένος εἰς εἶδη, ἀλλ' ὡς ὁμώνυμος φωνή, ἢ ὡς τὰ ἀφ' ἑνὸς καὶ πρὸς ἕν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Διαίρεσις τῆς οὐσίας.

Ἡ οὐσία γενικώτατον γένος ἐστίν. Αὕτη διαι-
ρεῖται,
εἰς σῶμα, καὶ ἀσώματον.

VARIÆ LECTIONES.

¹ In Reg. 2926, ὡς τὸ ψεῦδος, τὸ σκότος, καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνυπόστατα· ποτὲ δέ. ² Quæ hoc in capite 47 traduntur pro varietate codicum varie scripta reperi. Eum itaque ordinem sequor quem digessit Combefisius, ac composuit ad accuratiores antiquioresque mss. codices, Quæ ad divisionem substantiæ ejusque varias differentias attinent, eadem sunt quæ cap. De individuo Basileenses tradiderunt.

NOTÆ.

(53) Ποτὲ δὲ τὸ μὴ ἐν ἑαυτῷ. *Interdum vero id quod id seipso, etc.* Alterum hocce genus τοῦ ἀνυποστάτου agnoscit auctor Epistolæ ad Paulum Samosatenum, quæ Dionysii Alexandrini nomen præfert, ubi ostendit quam immane discrimen intercedat inter Verbum Dei et verbum hominis, ejusve sapientiam, vim et formam. Hanc vero epistolam ab incorrupticola quopiam monophysita conscriptam monuimus. Leontius Byzantinus ἀνυπόστατον dici posse concedit, quod, licet secundum se ad genus substantiæ pertineat, propria tamen subsistentia caret, veluti natura humana in Christo. Atqui hoc modo solvit illam Severianorum objectionem, naturam nullam ἀνυπόστατον esse, seu sine subsistentia vel hypostasi subsistere, adeoque aut duas hypostases, uti duas naturas fore, aut si una sit hypostasis, unam subinde naturam dici debere. Leontio concinit Eulogius Alexandrinus in defensionibus quarum segmentum ex Collectaneis afferam in notis ad librum *De fide orthodoxa*. Rufinus id quod Græci ἀνυπόστατον, *insubstantivum* dicere non dubitat.

(54) Τὸ ὄν διαιρεῖται. *Ens dividitur in substantiam, etc.* Cap. 5 et 10, affectionem hanc probat hoc argumento. *Ens est aut illud quod per se subsistit, nec alio in quo existat indiget, vel quod per se esse non potest, sed in altero existit. Porro substantia integram entis definitionem non recipit, nec etiam accidens: sed substantia mediam definitionis partem obtinet, accidens alteram: cum tamen ita computatum sit, ut species, tum nomen, tum definitionem totam accipiant. Verum definitio illa certam et expressam non ingenerat notionem entis, quod omnino, ἀπὸ τοῦ εἶναι, ab esse, dicitur. Melius disputat Ammonius in commentario mss. in Isagogen Porphyrii cap. De specie. Ens, inquit, non dividitur in decem categorias, neque ut genus in species, neque ut totum in partes; ergo ὡς ὁμώνυμος φωνή εἰς διάφορα σημαίνόμενα, ut vox æquivoca (nostri analogiam dixerunt) in diversa significata. Τὸ γένος διαιρούμενον εἰς εἶδη πᾶσι τοῖς εἶδεσιν ἐξ*

A hypostaton quid. Quippe subsistit in Dei Verbi hypostasi, a qua fuit assumpta, eamque pro hypostasi habuit, ac etiamnum habet.

CAP. XLV.

De anhypostato.

Sed et anhypostaton duplici modo dicitur. Interdum enim id, quod nusquam omnino est, significat: interdum vero, id quod in se ipso esse non habet, verum in altero existit, hoc est accidens.

CAP. XLVI.

Divisio entis.

Dividitur ens in substantiam et accidens: non ut genus in species, verum ut vox æquivoca, seu ut ea quæ sunt ab uno et ad unum.

CAP. XLVII.

48 Divisio substantiæ.

Substantia est genus generalissimum. Hæc dividitur:

in corpus,

et incorporeum:

ἴσου πάρεστιν, καὶ οὐ θεωρεῖται ἐν τοῖς εἶδεσιν τὸ πρῶτον καὶ τὸ ὑστερον μετὰ τὴν τοῦ γένους μετασχῆν. Οὐ γὰρ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἵππου, ζῶον ἐστίν. Καὶ πάλιν ἀναιρεθέντος ἑνὸς εἶδους, οὐκ ἀνάγκη τὰ λοιπὰ εἶδη ἀναιρεθῆναι. Ἀναιρεθέντος γὰρ ἀνθρώπου οὐκ ἀναιρεῖται τὸ ζῶον, οὐδὲ τὰ λοιπὰ εἶδη, οἷον ἵππος, καὶ κύων, καὶ τὰ λοιπὰ. Εἰ οὖν ὄν διαιρεῖται εἰς τὰς δέκα κατηγορίας, ὡς γένος εἰς εἶδη, οὐκ ἔδει εἶναι ἐν αὐτοῖς τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον, οὐδὲ τὸ μὲν αὐτῶν μᾶλλον τοῦ ὄντος μετέχειν, τὸ δὲ ἥττον. Νῦν δὲ ἐστὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ ὑστερον. Πρῶτον γὰρ λέγομεν οὐσίαν, καὶ τὰ λοιπὰ καθεξῆς, ἧς γε ἀναίρουμένης συναναιρεῖται καὶ τὰ συμβεβηχότα. Ὅθεν καὶ μᾶλλον αὐτὴν τοῦ ὄντος μετέχειν φαμέν, εἴπερ ἡ οὐσία τοῖς συμβεβηχόσι τὸ εἶναι δίδωσιν. Ἐν αὐτῇ γὰρ ὑφ' ἐστήκασι, καὶ αὕτη μὲν τῶν συμβεβηχότων εἰς τὸ εἶναι οὐ δεῖται· τὰ δὲ συμβεβηχότα οὐκ ἂν εἶη, μὴ οὐσης αὐτῆς ἢ συμβεβηχεν. Οὐκ ἄρα τὸ ὄν ὡς γένος εἰς εἶδη διαιρεῖται εἰς τὰς δέκα κατηγορίας· Genus quod in species dividitur, in omnibus istis speciebus ex æquo reperitur; neque species inter, alia prior, et posterior alia consideratur, quantum ad participationem generis attinet. Nam homo non est magis animal quam equus. Rursus si species una dematur, non continuo species aliæ intereant oportet. Homine quippe sublato non tollitur animal, nec species aliæ, puta equus, canis et cætera. Quamobrem si ens in decem categorias divideretur, ceu genus in species, nullum proculdubio inter illas esset prius aut posterius, nec illa de ente magis participaret, et ista minus. At vero inter eas posterius inspicitur. Substantiam dicimus primum, et alia deinceps: maxime cum illa intereunte una pereant et accidentia. Quo fit ut, substantiam de ente magis participare, quam alia, dicamus: quia substantia accidentibus præbet ut existant. In ea siquidem subsistunt, cum ipsa accidentibus ut sit non egeat: quinimo accidentia nusquam fuerint non exstante substantia cui accidunt. Idcirco ens in decem categorias non distribuitur, uti genus in species. De analogis Græci non disputant, quæ haud satis secernant ab æquivocis.

in animatum, seu vivens,	Corpus,	et inanimatum :	A	Τὸ σῶμα,	καὶ ἀψυχον.
in sensibile,	Vivens, zoophytum, Sensibile,	et insensibile .		Τὸ ἐμφυχον, ζωόφυτον (35)	καὶ ἀναίσθητον.
in rationale,		et irrationale :		Τὸ ζῶον, ζῶον,	φυτόν.
in mortale,	Rationale,	et immortale :		Τὸ λογικόν,	καὶ ἄλογον.
in hominem, bovem, equum, et his similia :	Mortale, Homo,			Τὸ θνητόν,	καὶ ἀθάνατον.
in Petrum, Paulum, ceterosque singulos homines, qui quidem individua, et hypostases, ac personæ sunt.				εἰς ἄνθρωπον, βοῦν, ἵππον, κύναν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἄνθρωπος,	
				εἰς Πέτρον, Παῦλον, καὶ τοὺς λοιποὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους, οἵτινές εἰσιν ἄτομα, καὶ ὑποστάσεις, καὶ πρόσωπα.	

Corpus substantiæ species est, ac genus animati; animatum, corporis species, ac genus sensibilis; sensibile, seu animal, species animati, ac genus rationalis; rationale, species animalis, ac mortalis genus; mortale, rationalis species ac genus hominis; homo denique, specialissima species; quippe est species mortalis; Petrique et Pauli nihilominus species; quæ quidem natura et forma ac substantia est, juxta quod senserunt sancti Patres.

Quæ medium obtinent locum inter generalissimum genus, id est, substantiam; ac species specialissimas, puta hominis, bovis, etc., subalterna genera, ac subalternæ species sunt. Dicuntur autem essentialis et naturales differentię et qualitates, quæ nimirum superiora dividant, ac constituent inferiora, formentque species specialissimas; ipsas utique constituendo, et dividendo naturam a natura. Natura porro de specialissima specie dicitur: ac quidem quid essentia, et natura, et forma sit, dictum est: quid item hypostasis, et individuum, et persona: quid etiam enhypostaton, et anhypostaton: quid præterea inter substantiam et accidens sit discriminis: quodque substantia accidentibus præstantior sit, quippe cum hæc suum esse in illa habeant. Dictum est insuper de ipsius divisione, quidque inter substantiam ac substantiales differentias intersit, ut nimirum substantia per eas informata certam speciem absolvat, ac certam contrahat qualitatem. Dictum quoque est quid sit natura, quid forma, quid hypostasis, quid persona, quid individuum: utque cum profani **49** auctores de iis censuerint, tum sancti Patres veritatis ac veræ philosophiæ discipuli pariter ac doctores recta tenuerint ac docuerint. Age igitur nunc quæ sunt substantiæ propria exponamus.

B Ἔστιν οὖν ἡ οὐσία γένος γενικώτατον· τὸ σῶμα, εἶδος τῆς οὐσίας, καὶ γένος τοῦ ἐμφύχου· τὸ ἐμφυχον εἶδος τοῦ σώματος, καὶ γένος τοῦ αἰσθητικοῦ· τὸ αἰσθητικὸν ζῶον, εἶδος τοῦ ἐμφύχου, καὶ γένος τοῦ λογικοῦ· τὸ λογικόν, εἶδος τοῦ ζῶου, καὶ εἶδος τοῦ θνητοῦ· τὸ θνητόν, εἶδος τοῦ λογικοῦ, καὶ γένος τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ἄνθρωπος εἰδικώτατον εἶδος· εἶδος γὰρ ἐστὶ τοῦ θνητοῦ, καὶ εἶδος Πέτρου, καὶ Παύλου, ὅπερ ἐστὶ φύσις καὶ μορφή καὶ οὐσία κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας.

C Ταῦτα τὰ μέσα τοῦ γενικωτάτου γένους, ἦτοι τῆς οὐσίας, καὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, ἦτοι ἀνθρώπου, βοῦς, γένη εἰσι, καὶ εἶδη ὑπάλληλα. Ταῦτα δὲ λέγονται οὐσιώδεις καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ, καὶ ποιότητες διαιρητικαὶ τῶν ἐπάνω, καὶ συστατικαὶ τῶν ὑποκάτω, καὶ εἰδοποιοὶ τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν, συνιστῶσαι αὐτὰ, καὶ διαιροῦσαι φύσιν ἀπὸ φύσεως. Ἡ δὲ φύσις ἐπὶ τοῦ εἰδικωτάτου τάττεται. Τί μὲν οὖν ἐστὶν οὐσία, καὶ φύσις, καὶ μορφή εἴρηται· καὶ τί ὑπόστασις, καὶ ἄτομον, καὶ πρόσωπον, ἐνυπόστατόν τε καὶ ἀνυπόστατον· καὶ τίς διαφορὰ οὐσίας καὶ συμβεδηκότων ^h· καὶ ὡς κυριώτερα ἐστὶν ἡ οὐσία τῶν συμβεδηκότων, ὡς ἐν αὐτῇ ἐχόντων τῶν συμβεδηκότων τὴν ὑπαρξιν. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ τῆς διαιρέσεως αὐτῆς, καὶ τί διαφέρει οὐσία τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν· ὅτι δι' αὐτῶν, ἡ οὐσία εἰδοποιουμένη τοιόνδε εἶδος ἀποτελεῖ, καὶ τοιάδε γίνεται ⁱ. Εἴρηται δὲ καὶ τί φύσις, καὶ τί μορφή, καὶ τί ὑπόστασις, καὶ πρόσωπον, καὶ ἄτομον· πῶς τε οἱ ἔξω περὶ τούτων ἐδόξασαν, καὶ πῶς οἱ ἅγιοι Πατέρες, οἱ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς ὀντως φιλοσοφίας μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι ὠρθοτόμησαν. ^D Φέρε δὴ νῦν τὰ ἴδια τῆς οὐσίας εἰπωμεν.

VARIÆ LECTIONES.

^h Quidam codd. πρὸς τὰ συμβεδηκότα, nec male. ⁱ Mss. plurimi, τοῖον εἶδος ἀποτελεῖ, καὶ τοιάδε, καὶ τοῖα γίνεται. Sic vetus interpres, talem speciem perficit, et talis, et talis fit.

NOTÆ.

(35) Ζωόφυτον. zoophytum. Ζωόφυτα dicuntur ea quibus inesse sensum ferunt, quæ, ut Plinius scribit lib. ix, Nec animalium, nec fruticum, sed tertiam ex utroque naturam habent, urticæ puta marinæ et

spongix. Nemesius cap. 1, De nat. hom. ex Aristotele lib. viii De hist. animal., cap. 1, his addit pinnas, ostreas, testas.

Ἰδιον τῆς οὐσίας, τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι, ἄυτη γὰρ μᾶλλον ὑπόκειται τοῖς συμβεβηκόσιν εἰς τὸ εἶναι, καὶ οὐχὶ αὐτῇ ἐν ἐτέρῳ ἔχει τὴν ὑπαρξιν. Τοῦτο δὲ ἴδιον καὶ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν ἐστίν. Τὸ γὰρ ἐν ὑποκειμένῳ, οὔτε παρὸν σώζει, οὔτε ἀπὸν φθείρει. Διὸ οὐδὲ ἐν τῷ ὀρισμῷ λαμβάνεται· συμβεβηκὸς γὰρ πάντως ἐστίν· αἱ δὲ οὐσιώδεις διαφοραὶ οὐκ εἰσὶ συμβεβηκότα. Καὶ παροῦσαι γὰρ σώζουσι, καὶ ἀποῦσαι ἢ φθείρουσι. Διὸ καὶ ἐν τῷ ὀρισμῷ λαμβάνονται.

Ἰδιον δὲ, καὶ τὸ συνωνύμως κατηγορεῖσθαι, ἦγουν μεταδιδόναι τοῦ ὀνόματος, καὶ τοῦ ὀρισμοῦ, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τι ἐναντίον. Τῷ γὰρ λίθῳ, ἦγουν αὐτῇ οὐσίᾳ τοῦ λίθου, οὐδὲν ἐναντίον· καὶ τὸ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Τοῦτο δὲ καὶ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν ἐστίν ἴδιον. Οὐδὲ γὰρ ἐστίν ὁ ἄνθρωπος μᾶλλον τοῦ ἵππου οὐσία, ἢ ζῶον· οὐδὲ ὁ ἵππος μᾶλλον τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τὸ τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὸν ἀναμέρος, οὐ καθ' αὐτήν*, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐαυτῆς μεταβολήν. Ἐναντίων δὲ λέγω, συμβεβηκότων, ἐπεὶ οὐσιωδῶν¹, οὐδαμῶς. Τὸ γὰρ λογικὸν οὐκ ἐπιδέχεται τὸ ἄλογον. Τὸ δὲ σῶμα θερμαίνεται, καὶ μεταβαλλόμενον ψύχεται· καὶ ψυχὴ, ποτὲ μὲν δέχεται ἀρετήν, ποτὲ δὲ καὶ κακίαν.

corpus calescit, et per mutationem frigescit; atque vitium suscipit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Ἐτι περὶ τῶν ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν, ἑτερογενῶν τε καὶ ἑτεροειδῶν, καὶ ὁμοὑποστάτων, καὶ ἀριθμῷ διαφερόντων.

Ὁμογενῆ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν τάσσονται· οἷον, ὅσα ὑπὸ τὴν οὐσίαν· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐννέα κατηγοριῶν. Δεῖ γὰρ^m γινώσκειν, ὡς δέκα εἰσιν αἱ πᾶσαι κατηγορίαι, ἦτοι τὰ γενικιώτατα γένη, ὑφ' ἧς ἀναφέρεται πᾶσα φωνὴ ἀπλῶς λεγομένη. Εἰσὶ δὲ αὗται· α', οὐσία· οἷον, λίθος· β', ποσόν· οἷον, δύο, τρία· γ', πρὸς τι· οἷον, πατήρ, υἱός· δ', ποῖον· οἷον, λευκόν, μέλαν· ε', ποῦ· οἷον, ἐν Δαμασκῷⁿ, τοῦτο δὲ τόπου ἐστὶ δηλωτικόν· ς', πότε· χθὲς, αὔριον· τοῦτο χρόνου ἐστὶ δηλωτικόν· ζ', ἔχειν· οἷον, ἱμάτιον φέρειν· η', κεῖσθαι· οἷον ἵστασθαι, καθέζεσθαι· θ', ποιεῖν· οἷον, καίειν· ι', πάσχειν· οἷον, καίεσθαι.

Ἐτερογενῆ δὲ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ ἄλλην κατηγορίαν εἰσὶ· καὶ ὁμογενῆ μὲν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἵππος. Ὑπὸ τὴν οὐσίαν γὰρ εἰσιν ἀμφοτέρω. Ἐτερογενῆ δὲ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐπιστήμη. Ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἐστίν· ἡ ἐπιστήμη ὑπὸ τὴν ποιότητα.

Ὁμοειδῆ εἰσιν, ὅσα ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος τάσσονται καὶ κοινωνοῦσι τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας· οἷον, Πέτρος, καὶ Παῦλος· ἀμφοτέρω ὑφ' ἐν εἶδος εἰσὶ, τὸ τοῦ ἀνθρώπου· ἑτεροειδῆ δὲ εἰσιν, ὅσα τῷ εἶδει διαφέρου-

Proprium substantiæ est, non esse in subjecto. Nam ipsa potius accidentibus subicitur, ut existant; ac non ipsa in alio esse obtinet. Atque proprium hoc, ad substantiales quoque differentias pertinet. Nam quod est in subjecto, nec cum adest illud servat, nec interimit cum abest: unde nec assumitur in definitione (omnino quippe accidens est). At differentia substantiales, minime gentium accidentia sunt: atque et cum adsunt conservant subjectum, et cum absunt, perimunt: quo etiam nomine assumuntur in definitione.

Illud etiam substantiæ proprium est, quod univoce prædicetur; hoc est, et nomen, et definitionem impertit. Item, quod contrarium non habeat. Nam lapidi, hoc est, lapidis substantiæ nihil contrarium est. Illud præterea, quod nec magis, nec minus recipiat; quod etiam differentiarum substantialium proprium est. Nec enim homo magis est substantia, aut animal, quam equus; nec rursus, equus magis quam homo. Illud denique, quod sit capax contrariorum, idque divigim, non secundum idem, sed per sui mutationem. Contraria autem dico accidentia: nec enim substantialium capax est. Quod namque rationis particeps est, non admittit illud, quod ratione caret: at anima nonnunquam virtutem, nonnunquam et

CAP. XLVIII.

Iterum de homogeneis et homoideis, deque heterogeneis et heteroideis; necnon de homohypostatis ac de numero differentibus.

Homogenea sunt, quæ sub eodem prædicamento collocantur, ut omnia quæ sub substantia continentur: eodemque modo in aliis novem prædicamentis. Sciendum est enim esse omnino decem prædicamenta; hoc est universalissima genera, ad quæ vox omnis simplex refertur. Sunt autem hæc: 1. substantia, ut lapis; 2. quantitas, ut duo, tria; 3. ad aliquid, ut pater, filius; 4. qualitas, ut album, nigrum; 5. ubi, ut Damasci: hoc autem significat locum; 6. quando, ut heri, cras: quod quidem tempus indicat; 7. habere, ut vestem ferre; 8. situm esse, ut stare, sedere; 9. agere, ut urere; 10. pati, ut uri.

Heterogenea porro sunt, quæ sub alio et alio prædicamento continentur. Atque homogenea quidem sunt homo et equus; nam ambo sub substantia sunt: heterogenea autem; ut homo et scientia: nam homo sub substantia est; scientia autem sub qualitate.

50 Homoidea rursus sunt, quæ sub eadem specie locantur, ac essentiæ ratione inter se conveniunt, ut Petrus et Paulus. Ambo enim sub eadem hominis specie sunt. Heteroidea autem, quæ

VARIÆ LECTIONES.

i Edit. παρόντα. . . . ἀπόντα quibus consentiunt nonnulli codices. k Alii κατὰ ταύτῳ. Reg. 2925, κατ' αὐτό. l Edita ἐπουσιωδῶν, sed falso, etsi faveant codices nonnulli. Cod. S. Hil. alique habent, ἐπὶ οὐσιωδῶν, ex quo legendum datur, ἐπεὶ οὐσιωδῶν· unde alii interpretes verterunt, quia substantialem nequaquam. m Colb. δεῖ δέ. n Colb. addit: ἐν Τύρῳ. Sic vetus interpres, ut in Tyro in Damasco.

specie, hoc est essentiae ratione, dissident, ut homo et equus. At vero sancti Patres, homogenea et homioidea, pro iis quae ομοούσιαι, seu coessentialia sunt, hoc est pro hypostasibus eidem speciei subjectis, accipiunt.

Quid homohypostata et heterohypostata. — Jam vero homohypostata sunt, cum duae naturae in una hypostasi copulantur, unamque compositam hypostasim ac personam efficiunt, ut anima et corpus. Heterohypostata autem ac numero differentia, quae per accidentium complexionem hypostasis suae proprietatem distinctam habent; hoc est, quae accidentium ratione inter se discrepant, ac seorsim et per se existunt, velut individua; puta Petrus et Paulus. Alius enim hic est, et alius ille.

CAP. XLIX.

De quanto et quantitate.

Quantitas est unitatum congeries. Nam unitatem nemo dicit esse quantitatem, verum quantitatis principium. Unitate igitur et unitate in unum coeuntibus duo fiunt. Ex quo perspicuum est quantitatem divisionem non esse, sed unitatum congeriem ac conjunctionem. Etenim duo in unum et unum seorsim dividere, hoc proprie divisio est: at unum et unum duo dicere, connexionis potius rationem habet.

Sciendum est autem quod quantitas est ipsa mensura et numerus (mensura utique metiens, et numerus numerans), quanta autem ea quae numero ac mensurae subjiciuntur; hoc est, quae in numerum et mensuram cadunt. Quantorum porro alia discreta sunt, alia continua. Continuum est, cum unum est quod metimur; v. gr., occurrit unum aliquod lignum bicubitum vel tricubitum; sive etiam lapis, aut quid simile: cumque id sit unum, metimur illud, et continuum dicitur. Discreta autem sunt, quae inter se sejuncta sunt: ut in decem saxis aut decem palmis: haec quippe ab invicem separata sunt. Talia igitur numerari dicuntur, nisi ob exiguam singulorum molem, ac multitudinem modio metiamur, aut re aliqua simili, velut triticum, aut quid simile.

Continua alia, alia discreta. — Continua porro definiunt, ea, quorum partes communi aliquo termino copulantur. Nam cum lignum aliquod bicubitum sit; hoc est, duos cubitus habeat; unius cubiti finis, et alterius cubiti principium, unum est. Cohærent enim inter se atque conjuncta sunt; non autem sunt ab invicem divisa. At vero discreta ea sunt, quorum partes non copulantur communi aliquo termino, ut in decem saxis. Nam si quinque et quinque numeres, communem terminum, qui copulet, nullum invenies. Etenim si aliquid dederis quod inter quinos et quinos medium interponatur, jam fiunt undecim, et non discreti id ipsum declarat.

σιν, ἤγουν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας· οἶον, ἄνθρωπος, καὶ ἵππος. Οἱ δὲ ἅγιοι Πατέρες ὁμογενῆ καὶ ὁμοειδῆ ταυτὸν λέγουσι, τὰ ὁμοούσια, ἤγουν τὰς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ὑποστάσεις.

Ὅμοὑπόστατά εἰσιν, ὅτε δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑποστάσει ἐνωθῶσι, καὶ μίαν σχῶσιν ὑπόστασιν σύνθετον, καὶ ἐν πρόσωπον, ὡς ψυχὴ καὶ σῶμα. Ἐτεροὑπόστατα δὲ καὶ ἀριθμῶ διαφέροντα, ὅσα τῇ συμπλοκῇ τῶν συμβεβηκότων τὴν ιδιότητα τῆς οικείας ὑποστάσεως ἀφώρισαντο^ο· ἤγουν, ὅσα τοῖς συμβεβηκόσι διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ τὴν ἀναμέρος, καὶ καθ' αὐτὸ ἐσχῆκεν ὑπαρξίν· οἶον, τὰ άτομα, Πέτρος καὶ Παῦλος. Ἄλλος γάρ ἐστιν οὗτος, καὶ ἄλλος ἐκεῖνος.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Περὶ ποσοῦ καὶ ποσότητος.

Ποσότης ἐστὶ σωρεία μονάδων. Τὴν γὰρ μονάδα οὐ φασι ποσότητα· μονάδος οὖν καὶ μονάδος συνεισ-ερχομένων γίνονται ἢ δύο. Ὅστε οὐ διαίρεσις ἐστὶν ἡ ποσότης, ἀλλὰ σωρεία καὶ συνάφεια μονάδων. Τὸ μὲν γὰρ τὰ δύο διελεῖν εἰς ἐν ἀναμέρος, τοῦτο διαίρεσις ἐστὶ· τὸ δὲ τὸ ἐν, καὶ τὸ ἐν, δύο εἶπειν, τοῦτο μᾶλλον συνάφειά ἐστὶν.

Ἰστέον δὲ ὅτι ποσότης μὲν ἐστὶν αὐτὸ τὸ μέτρον καὶ ὁ ἀριθμὸς· τὸ μετροῦν, καὶ ὁ ἀριθμῶν· ποσὰ δὲ τὰ τῷ ἀριθμῷ, καὶ τῷ μέτρῳ ὑποκείμενα· ἤγουν, τὰ μετρούμενα καὶ ἀριθμούμενα. Τῶν δὲ ποσῶν, τὰ μὲν εἰσι διωρισμένα, τὰ δὲ συνεχῆ. Συνεχῆ μὲν οὖν ἐστὶν, ὅτε ἐν ἐστὶ τὸ μετρούμενον· ὥσπερ ἐν ξύλον εὐρίσκεται δίπηχυ, τρίπηχυ, ἢ λίθος, ἢ τι τῶν τοιούτων. Καὶ ὑπάρχων μετρεῖται, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται συνεχῆς. Διωρισμένα δὲ εἰσι, τὰ ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένα· ὡς ἐπὶ δέκα λίθων, ἢ δέκα φοινίκων· ταῦτα γὰρ κεχωρισμένα εἰσὶν ἀπ' ἀλλήλων. Ταῦτα οὖν ἀριθμεῖσθαι λέγονται, εἰ μὴ διὰ σμικρότητα καὶ πλῆθος μετρηθῶσι μοδίῳ, ἢ τινι τοιούτῳ· ὥσπερ σίτος, καὶ τι τοιούτον.

Ὅρίζονται δὲ τὰ μὲν συνεχῆ, ὧν τὰ μόρια πρὸς τινὰ κοινὸν ὄρον συνάπτουσιν. Ἐνὸς γὰρ ὄντος τοῦ ξύλου τοῦ διπήχεος, ἤγουν δύο πήχεις ἔχοντος, τὸ τέλος τοῦ ἐνὸς πήχεος, καὶ ἡ ἀρχὴ ἄλλου πήχεος μία ἐστὶ. Κεκολλημένα γὰρ εἰσι καὶ συνημμένα, καὶ οὐκ εἰσὶν ἀπ' ἀλλήλων διηρημένα· τὰ δὲ διωρισμένα, ὧν τὰ μόρια πρὸς τινὰ κοινὸν ὄρον οὐ συνάπτουσιν, ὡς ἐπὶ δέκα λίθων. Ἐὰν γὰρ ἀριθμῆσθαι πέντε καὶ πέντε, οὐκ ἔχουσι κοινὸν ὄρον τὸν συνάπτοντα αὐτούς. Εἰ γὰρ δώσεις τι μεταξὺ τῶν πέντε, καὶ τῶν πέντε, γίνονται ἑνδεκα καὶ οὐ δέκα· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα δηλοῖ, τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῦ διωρισμένου. decem. Quin ipsum quoque nomen continui ac

VARIAE LECTIONES.

^ο Al. ἀφώρισαντο. ἢ Ita mss. omnes. Edit. γίνεται.

ὑπὸ μὲν οὖν τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀνάγεται ὁ ἀριθμὸς, καὶ ὁ λόγος. Ἀριθμὸν ἐνταῦθα λέγομεν τὰ ἀριθμούμενα. Τὰ γὰρ ἀριθμούμενα, πάντως διωρισμένα εἰσὶν, ὡς δέδεικται. Καὶ ὁ λόγος δὲ διωρισμένος ἐστίν. Ὁ γὰρ λόγος ἀριθμούμενος ταῖς λέξεσιν, οὐκ ἔχει κοινὸν ὄρον τὸν συνάπτοντα τὰ μόρια αὐτοῦ. Ἐάν γὰρ ἔχη δέκα λέξεις ὁ λόγος, καὶ διέλης αὐτὰς εἰς πέντε καὶ πέντε, οὐκ ἔχουσι κοινὸν ὄρον τὸν συνάπτοντα αὐτὰς. Ἐάν γὰρ παρεντεθῆ τι ἐν τῷ μέσῳ, γίνονται ἔνδεκα, καὶ οὐ δέκα. Ὁμοίως καὶ ἡ λέξις ἀριθμουμένη τὰς συλλαβὰς, οὐκ ἔχει κοινὸν ὄρον συνάπτοντα ὅσον, Σωκράτης· μεταξὺ τῆς, Σω, συλλαβῆς, καὶ τῆς κρά, συλλαβῆς, οὐκ ἐστι κοινὸς ὄρος συνάπτων αὐτὰς.

Συνεχῆ δὲ ποσὰ πέντε, σῶμα, ἐπιφάνεια, γραμμὴ, τόπος, χρόνος. Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ στιγμή ἀποσὸς ἐστίν. Οὐ γὰρ μετρεῖται, οὐδὲ ἀριθμεῖται· ἐπειδὴ οὐκ ἔχει οὐδεμίαν διάστασιν. Ἡ δὲ γραμμὴ ἔχει μίαν διάστασιν· ἐστὶ γὰρ μῆκος ἀπλατές. Αὕτη οὖν ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγεται. Μία γὰρ οὕσα μετρεῖται, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς ἔχουσι κοινὸν ὄρον συνάπτοντα αὐτὰ, τὴν μεταξὺ στιγμήν· ἐπιφάνεια δὲ ἐστὶ, τὸ ἔξω μέρος τοῦ σώματος, παρὰ τὸ φαίνεσθαι. ἔχει δὲ δύο διαστάσεις, μῆκος καὶ πλάτος. Καὶ αὕτη δὲ μία οὕσα, μετρεῖται, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς ἔχουσι κοινὸν ὄρον συνάπτοντα αὐτὰ, τὴν μεταξὺ γραμμῆν. Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ὀμαλὴ καὶ ἴση ἐπιφάνεια ἐπίπεδος λέγεται· ἡ δὲ ἀνώμαλος καὶ σκολιὰ, ἀπλῶς ἐπιφάνεια. Τὸ δὲ σῶμα ἔχει τρεῖς διαστάσεις, μῆκος, πλάτος, βάθος, ἡγουν πάχος· καὶ ἐν ὑπάρχον, μετρεῖται· καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ ἔχουσι κοινὸν ὄρον συνάπτοντα αὐτὰ, τὴν ἐπιφάνειαν. Καὶ ὁ τόπος δὲ ἐπιφάνειά ἐστὶ τοῦ ἀέρος. Ὁ γὰρ τόπος σου, ἐπιφάνεια, ἡγουν τὸ τέλος τοῦ περιέχοντός σε ἀέρος ἐστὶ, καὶ ὡς ἐπιφάνεια, ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγεται. Καὶ ὁ χρόνος δὲ μετρεῖται εἰς τὸν παρεληλυθότα, καὶ εἰς τὸν μέλλοντα· καὶ ἔχουσι τὰ μόρια αὐτοῦ κοινὸν ὄρον συνάπτοντά αὐτὰ, τὸ νῦν. Τὸ δὲ νῦν ἀποσὸν ἐστίν. Ἴδου οὖν τρία εἰσὶν ἀποσα· ἡ μονάς, καὶ ἡ στιγμή, καὶ τὸ νῦν. Καὶ κυρίως μὲν ταῦτα πάντα τὰ ἑπτὰ λέγονται ποσὰ· α', ἀριθμὸς· β', λόγος· γ', χρόνος· δ', τόπος· ε', γραμμὴ· ζ', ἐπιφάνεια· ζ', σῶμα.

tempus metimur, nempe in præteritum et futurum, atque ipsius partes communem terminum quo connectantur habent, nempe nunc temporis. Nunc porro quantitate caret. En igitur tria sunt non quanta, nimirum, unitas, punctum, et nunc. Ac proprie quidem septem hæc quanta dicuntur: numerus, oratio, tempus, locus, linea, superficies, corpus.

Κατὰ συμβεβηκὸς δὲ λέγομεν ποσὰ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς θεωρούμενα, πράξιν, κίνησιν, χρῶμα καὶ τὰ τοιαῦτα ὅσον, εἰ ἐν πολλῷ γίνεται ἡ πράξις καὶ ἡ κίνησις, φαμέν πολλὴν πράξιν, καὶ πολλὴν κίνησιν· εἰ δὲ ἐν ὀλίγῳ, ὀλίγην. Ὁμοίως καὶ εἰ ἐν πολλῷ σώματι λευκότης εἴη, φαμέν, πολὺ λευκόν· εἰ δὲ ἐν ὀλίγῳ, ὀλίγον.

Ἐπὶ τοῦ ποσοῦ, τὸ μὲν ἐστὶν ὠρισμένον, τὸ δὲ

51 Species discretæ, numerus, oratio. — Eigo ad quantitatem discretam numerus ac oratio referuntur. Per numerum porro ea intelligimus, quæ in numerum cadunt. Quæ enim numerantur, plane discreta sunt, uti jam fuit ostensum. Ac item oratio discreta est. Nam cum per dictiones numeratur, nullum communem terminum, qui partes inter se connectat, habet. Etenim ut oratio decem dictiones complectatur, easque in quinque et quinque divides, deest communis terminus, qui eas invicem connectat. Nam si quid medium interponatur, undecim fiunt, et non decem. Eodem modo dictio quoque, cum per se syllabas numeratur, communi termino quo ipsæ inter se connectantur, caret: ut in hac voce, *Socrates*, inter syllabas *So* et *cra*, nullus est communis terminus, qui eas copulet.

Species continuæ, linea, superficies, corpus, locus et tempus. — At vero continuæ quantitates quinque sunt: corpus, superficies, linea, locus, tempus. Scire quoque necessum est punctum quantitatis expers esse. Nam nec in mensuram, nec in numerum cadit: caret siquidem omni dimensione. At linea unam habet dimensionem: est enim longitudo latitudinis expers; quapropter reducitur ad continuam quantitatem. Nam cum una sit, in mensuram cadit, ejusque partes communem terminum habent, quo inter se connectantur; nempe intermedium punctum. Superficies autem est exterior corporis pars, quæ dicitur ἐπιφάνεια, παρὰ τὸ φαίνεσθαι; hoc est, ab eo quod appareat. Habet porro duas dimensiones, longitudinem et latitudinem. Hæc quoque cum una sit, mensuræ idonea est: ejusque partes habent communem terminum, quo connectantur; nimirum interjectam lineam. Sciendum est autem quod æquabilis superficies, planities dicitur: inæquabilis autem et obliqua, superficies simpliciter. At corpus, triplici dimensione constat, nempe longitudine, latitudine ac profunditate; hoc est crassitie: cumque unum existat, sub mensuram cadit, ac partes ejus communem habent terminum, quo jungantur; nimirum superficiem. Quin locus etiam, aeris superficies est. Nam locus tuus superficies est; hoc est extremum aeris ambientis se: atque ut superficies

est, reducitur ad continuam quantitatem. Itemque atque ipsius partes communem terminum quo connectantur habent, nempe nunc temporis. Nunc porro quantitate caret. En igitur tria sunt non quanta, nimirum, unitas, punctum, et nunc. Ac proprie quidem septem hæc quanta dicuntur: numerus, oratio, tempus, locus, linea, superficies, corpus.

Quanta per accidens. — Ea quoque quanta per accidens dicimus, quæ in illis considerantur; hoc est, actionem, motum, colorem, aliaque id genus: v. gr., si multo temporis spatio actio aliqua ac motus fiat, multam actionem dicimus, ac multum motum; contra, si exiguo temporis spatio, exiguam. Eodem modo, si est candor in multis partibus corporis, multum candorem dicimus; si in paucis, paucum.

Quantitas finita, et infinita, seu indefinita. —

Præterea quantitas partim finita est, partim infinita. Finita est, quam metiri possumus ac numerare: infinita, quæ ob eximiam magnitudinem 52 mensuram omnem ac numerum excedit; diciturque magna et multa indefinite. Sic dicimus, multam Dei misericordiam; magnum Dei Verbi incarnationis mysterium.

Illud autem scire attinet, Aristotelem magnum et parvum, multum et paucum, majus et minus, amplius et paucius, duplum ac dimidium, aliaque ejusmodi, sub iis collocare quæ sunt ad aliquid. Dicimus itaque fieri posse ut eadem res, alia atque alia ratione, ad aliud atque aliud prædicamentum referatur. Etenim ea quæ modo recensuimus, ut numerum et mensuram indicant, ad quantitatem referuntur: ut autem habent inter se relationem; et ut ad invicem dicta, ad aliquid referuntur: siquidem magnum ratione parvi magnum dicitur, et duplum respectu dimidii; et reliqua eodem modo. Porro corpus, ut est naturale, ad substantiam spectat. Ut autem mathematicum, id est, sub mensuram cadens, ad quantitatem reducitur. Ad hæc, quantitas partim magnitudine, partim multitudine constat. Ac magnitudinem quidem metimur: numeramus autem multitudinem. Magnitudinem porro quantum sequitur; quotum autem, multitudinem.

Quantitas autem tria sunt propria, quæ quidem consecutaria dicuntur. Primum, ut contrarium non habeat. Nam corpus, nihil ipsum per se contrarium habet. Quatenus autem album forte est, aliquid habet contrarium, nempe nigrum.

Illud porro intelligendum, binario nullum alium numerum contrarium esse: nam si sit, necesse est fore multos. Omnes quippe alii numeri contrarii erunt: injustaque natura reperietur, quæ in unum contraria multa instruxerit. Neque enim fieri potest, ut uni multa adversentur.

Secundum, ut nec magis nec minus recipiat: neque enim duæ palmæ magis duæ sunt, quam duo homines. Porro quod contrarium non habet, nec magis nec minus recipit.

Tertium denique, quod soli ac omni quanto convenit, æquale esse ac inæquale. Linea enim lineæ æqualis ac inæqualis est.

CAP. L.

De iis quæ ad aliquid, sive de relatione.

Quæ ratio eorum quæ ad aliquid. — Ad aliquid ea sunt, quæ id quod sunt, aliorum esse dicuntur, vel quovis alio modo ad alterum referuntur. Atque aliorum esse dicuntur, ut pater filii (pater enim omnino filii pater dicitur), ad aliud autem, ut magnum ad parvum, ac multum ad paucum: non enim dicitur pauci multum, sed multum ad paucum.

Scire autem operæ pretium est, cum quidpiam secundum se consideratur, non esse ad aliquid;

A ἀόριστον. Ὀρισμένον μὲν οὖν ἐστὶ τὸ δυνάμενον μετρεῖσθαι ἢ ἀριθμεῖσθαι. Τὸ δὲ ἀόριστον, τὸ ὑπεροχῇ τινὶ ὑπερβάλλον πᾶν μέτρον, καὶ πάντα ἀριθμόν. Καὶ λέγεται μέγα καὶ πολὺ ἀόριστως, ὡς λέγομεν πολλὴν τὴν εὐσπλαγγνίαν τοῦ Θεοῦ, μέγα τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίας.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης τὸ μέγα καὶ μικρόν, πολὺ τε καὶ ὀλίγον, τὸ μείζον, καὶ τὸ μικρότερον, καὶ τὸ ὀλιγώτερον, καὶ πλεῖον, καὶ διπλάσιον, καὶ ἡμισυ, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὑπὸ τὰ πρὸς τι τίθησι. Λέγομεν οὖν ὅτι δυνατὸν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον σκοπὸν ὑπ' ἄλλην καὶ ἄλλην κατηγορίαν ἀνάγεσθαι. Ὡς μὲν γὰρ ἀριθμόν καὶ μέτρον δηλοῦντα τὰ προειρημένα, ὑπὸ τὸ ποσὸν ἀνάγονται ὡς δὲ σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, καὶ ὡς πρὸς ἄλληλα λεγόμενα, ὑπὸ τῶ πρὸς τι. Τὸ γὰρ μέγα, πρὸς τὸ μικρόν λέγεται μέγα· καὶ τὸ διπλάσιον, πρὸς τὸ ἡμισυ ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ. Τὸ δὲ σῶμα, καθὸ μὲν φυσικόν ἐστὶ, ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἀνάγεται. Καθὸ δὲ μαθηματικόν, ἡγουν μετρούμενον, ὑπὸ τὸ ποσόν. Ἐτι τοῦ προσοῦ, τὸ μὲν μέγεθος, τὸ δὲ πλῆθος. Τὸ μὲν οὖν μέγεθος μετρεῖται· τὸ δὲ πλῆθος ἀριθμεῖται. Ἀκολουθεῖ δὲ τὸ πηλίκον τῶ μεγέθει· τὸ δὲ πᾶσον, τῶ πλήθει.

C Ἴδια δὲ εἰσι τοῦ ποσοῦ τρία, ἃτινα λέγονται παρακολουθήματα· πρῶτον, τὸ μὴ ἔχειν τι ἐναντίον καθ' αὐτό. Τὸ γὰρ σῶμα αὐτὸ καθ' αὐτό οὐκ ἔχει τι ἐναντίον. Καθὸ δὲ ἐστὶ τυχόν λευκόν, ἔχει τι ἐναντίον, τὸ μέλαν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι τῶ δύο ἀριθμῶ οὐκ ἐστὶν ἐναντίος ἄλλος ἀριθμός· εἰ γὰρ ἐστὶ, πολλοὶ ἔσονται. Πάντες γὰρ οἱ ἄλλοι ἀριθμοὶ ἐναντιοὶ ἔσονται· καὶ εὐρίσκεται φύσις ἄδικος, ἐνὶ πολλὰ ἐναντία ἀντιτάξασα*. Οὐ γὰρ ἐνδέχεται ἐνὶ πολλὰ εἶναι ἐναντία.

Δεύτερον, τὸ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον. Οὐ γὰρ οἱ δύο φοινικῆς εἰσι μᾶλλον δύο, ἢ περ οἱ δύο ἄνθρωποι. Τὸ δὲ μὴ ἔχον ἐναντίον, οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον.

Τρίτον δὲ ὁ μόνῳ καὶ παντὶ τῶ ποσῶ, τὸ ἴσον καὶ ἄνισον. Γραμμὴ γὰρ γραμμῆς ἴση ἐστὶ καὶ ἄνισος.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Περὶ τῶν πρὸς τι.

D Πρὸς τι ταῦτά εἰσιν, ὅσα αὐτὰ ἄπερ ἐστὶν, ἐτέρων εἶναι λέγεται· ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς ἕτερον. Καὶ ἐτέρων μὲν εἶναι λέγεται· ὡς πατὴρ υἱοῦ. Ὁ γὰρ πατὴρ πάντως υἱοῦ λέγεται πατὴρ. Πρὸς ἕτερον δὲ ὡς μέγας πρὸς μικρόν, καὶ πολὺ πρὸς ὀλίγον. Οὐ γὰρ λέγεται ὀλίγου πολὺ· ἀλλὰ πολὺ πρὸς ὀλίγον.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὅταν τι καθ' ἑαυτὸ θεωρεῖται, οὐκ ἐστὶ πρὸς τι· ἤνίκα δὲ σχῆ σχέσιν πρὸς

VARIÆ LECTIONES.

* Edit. ὑπὸ τὸ * Ita mss. omnes. edit. ἀνταξάσασα. * Alias, λέγονται. Deest in editis.

ἕτερον, τότε λέγεται πρὸς τι. Ὅστε τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι τῶν πρὸς τι, καὶ αὕτη αὐτῶν ἐστὶν ἡ ὑπόστασις, ἐν τῷ πρὸς ἕτερον λέγεσθαι, ἡγουν ἐν τῷ ἔχειν σχέσιν πρὸς ἕτερον. Ἡ γὰρ πρὸς ἄλληλα σχέσις τὰ πρὸς τι ποιεῖ.

Τῶν δὲ πρὸς τι (36), τὰ μὲν τῷ αὐτῷ ὀνόματι ὀνομάζονται, ὡς φίλος, φίλου φίλος· ἐχθρός, ἐχθροῦ ἐχθρός. Τὰ δὲ ἑτέρῳ ὀνόματι, ὡς πατήρ, υἱοῦ πατήρ, διδάσκαλος μαθητοῦ διδάσκαλος.

Πάλιν τῶν πρὸς τι, τὰ μὲν καθ' ὑπεροχὴν, ὡς τὸ μείζον, ἐλάττωτος μείζον. Τὰ δὲ κατὰ τὸ κρίνον καὶ κρινόμενον, ὡς ἐπιστήμη, ἐπιστητοῦ ἐπιστήμη. Ἡ γὰρ ἐπιστήμη κρίνει τὸ ἐπιστητόν· ἡγουν ἡ γνῶσις κρίνει τὸ γνωστόν. Καὶ αἰσθησις, αἰσθητοῦ αἰσθησις· καὶ θέσις, θετοῦ θέσις· καὶ στάσις, στατοῦ στάσις· καὶ ἀνάκλισις, ἀνακλιτοῦ ἀνάκλισις, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ κατὰ δύναμιν καὶ ἀδυναμίαν. Δύναμιν μὲν, ὡς τὸ θερμαῖνον καὶ θερμαινόμενον· ἀδυναμίαν δὲ, τὸ κατὰ στέρησιν τῆς δυνάμεως· ὡς λέγομεν ἀδυναμίαν ἔχειν τὴν ὄψιν ὄραν τὴν ἀναστρον σφαῖραν. Τὰ δὲ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν, ὡς πατήρ, υἱοῦ πατήρ.

Ἡ γὰρ ἐπιστήμη κρίνει τὸ ἐπιστητόν· ἡγουν ἡ γνῶσις κρίνει τὸ γνωστόν. Καὶ αἰσθησις, αἰσθητοῦ αἰσθησις· καὶ θέσις, θετοῦ θέσις· καὶ στάσις, στατοῦ στάσις· καὶ ἀνάκλισις, ἀνακλιτοῦ ἀνάκλισις, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὰ δὲ κατὰ δύναμιν καὶ ἀδυναμίαν. Δύναμιν μὲν, ὡς τὸ θερμαῖνον καὶ θερμαινόμενον· ἀδυναμίαν δὲ, τὸ κατὰ στέρησιν τῆς δυνάμεως· ὡς λέγομεν ἀδυναμίαν ἔχειν τὴν ὄψιν ὄραν τὴν ἀναστρον σφαῖραν. Τὰ δὲ κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν, ὡς πατήρ, υἱοῦ πατήρ.

Ἰδιον δὲ τῶν πρὸς τι, τὸ πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγεσθαι. Φίλος γὰρ, φίλου φίλος, καὶ φίλος, φίλου φίλος· διδάσκαλος, μαθητοῦ διδάσκαλος· μαθητής, διδασκάλου μαθητής. Καὶ τὸ ἅμα τῇ φύσει εἶναι. Τὸ δὲ ἅμα τῇ φύσει ἐστὶ, τὸ συνεισφέρειν καὶ συνεισφέρεσθαι, καὶ συναναιρεῖν καὶ συναναιρεῖσθαι. Πατήρ γὰρ ὄντος, πάντως καὶ ὁ υἱὸς ἐστὶ, καὶ πατήρ μὴ ὄντος, οὐδὲ υἱὸς ἐστὶ· τίνος γὰρ ἐστὶ υἱὸς μὴ ὄντος πατήρ; Καὶ υἱοῦ μὴ ὄντος, οὐδὲ πατήρ ἐστὶ. Ὁ γὰρ μὴ ἔχων υἱόν, οὐκ ἐστὶ πατήρ· ὥστε συναναιρεῖται ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ τῷ υἱῷ. Συναναιρεῖται δὲ οὐχ ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ σχέσις. Εἰ γὰρ καὶ μένει ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ υἱὸς μένει· μὴ ἔχων γὰρ πατέρα, πῶς ἐστὶ υἱός; Εἰ καὶ λέγομεν υἱόν τοῦ τετελευτηκότος, ἢ οὐ κυρίως λέγομεν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς· ἢ ὡς μὴ ἀπολομένου τοῦ πατρός, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσαντος, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀθάνατον.

Ἡ γὰρ καὶ μένει ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ υἱὸς μένει· μὴ ἔχων γὰρ πατέρα, πῶς ἐστὶ υἱός; Εἰ καὶ λέγομεν υἱόν τοῦ τετελευτηκότος, ἢ οὐ κυρίως λέγομεν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς· ἢ ὡς μὴ ἀπολομένου τοῦ πατρός, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσαντος, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀθάνατον.

Ἡ γὰρ καὶ μένει ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ υἱὸς μένει· μὴ ἔχων γὰρ πατέρα, πῶς ἐστὶ υἱός; Εἰ καὶ λέγομεν υἱόν τοῦ τετελευτηκότος, ἢ οὐ κυρίως λέγομεν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς· ἢ ὡς μὴ ἀπολομένου τοῦ πατρός, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσαντος, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀθάνατον.

Ἡ γὰρ καὶ μένει ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ υἱὸς μένει· μὴ ἔχων γὰρ πατέρα, πῶς ἐστὶ υἱός; Εἰ καὶ λέγομεν υἱόν τοῦ τετελευτηκότος, ἢ οὐ κυρίως λέγομεν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς· ἢ ὡς μὴ ἀπολομένου τοῦ πατρός, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσαντος, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀθάνατον.

Ἡ γὰρ καὶ μένει ὁ υἱὸς, ἀλλ' οὐχ υἱὸς μένει· μὴ ἔχων γὰρ πατέρα, πῶς ἐστὶ υἱός; Εἰ καὶ λέγομεν υἱόν τοῦ τετελευτηκότος, ἢ οὐ κυρίως λέγομεν, ἀλλὰ καταχρηστικῶς· ἢ ὡς μὴ ἀπολομένου τοῦ πατρός, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσαντος, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἀθάνατον.

cum autem ad alterum habet habitudinem, tum deum ad aliquid dici. Hoc itaque est ex eorum esse numero quæ sunt ad aliquid; estque hæc ipsorum essentia, ut ad alterum dicantur; hoc est, relationem ad alterum habeant. Mutua siquidem habitudo et relatio, ea quæ ad aliquid sunt, efficit.

53 Porro eorum quæ ad aliquid sunt, quædam eodem nomine efferuntur, ut amicus, amici amicus; inimicus, inimici inimicus: quædam autem diverso nomine, ut pater, filii pater; magister, discipuli magister.

Rationes quatuor relationum, seu fundamenta. — Rursum, eorum quæ ad aliquid, alia præcellentia ratione dicuntur, ut majus, minore majus. Alia, ratione judicantis et judicati; ut scientia est, ejus quod sciri potest, scientia. Etenim scientia judicat id quod in scientiam cadit; hoc est, cognitio judicat, id quod cognosci comparatum est. Sensus quoque, rei sensibilis sensus est; positio, rei positæ positio; statio item, rei stantis statio; ac recubitus, recumbentis recubitus; cæteraque ad eundem modum. Alia ratione potentia et impotentia: potentia nimirum, ut calefaciens, et quod calefit; impotentia vero, per potentia privationem; ut orbem non stellatum contueatur. Alia denique ratione causæ, et ejus quod est ex causa, ut pater, filii pater.

Propria relationum. — Hoc autem eorum quæ sunt ad aliquid proprium est, quod mutuo convertantur. Etenim amicus, amici amicus dicitur: magister, discipuli magister: itemque discipulus, magistri discipulus. Illud item, quod sint simul natura. Simul porro natura esse, est simul inferre ac simul inferri, simul tollere ac simul tolli. Nam si pater sit, filius quoque sit necesse est: ac si est filius, necesse est ut sit et pater. Econtra, si pater non est, ne filius quidem erit. Cujusnam enim erit filius, si non est pater? si item filius non est, ne pater quidem erit. Nec enim pater est, qui filio careat. Itaque filius simul cum patre tollitur, et pater simul cum filio. Simul autem tollitur, non ejus persona, sed relatio. Nam etsi remanet qui est filius; attamen non remanet filius. Qui enim patrem non habet, qui tandem filius esse queat? Quod si etiam defuncti hominis filium dicimus, id hoc ita intelligimus, quod ob animæ immortalita-

Differentiæ substantiales ac hypostases solius substantiæ. — Jam vero illud considerandum est, quodvis prædicamentum universalissimum genus esse; atque genera ac species subalternas habere, nec-

VARIÆ LECTIONES.

Ita cod. S. Hilar. et Regg. tres: in multis vero non reperitur, nec etiam in editis. In Reg. 2927, repetitionis loco legitur, ἐχθρός, ἐχθροῦ ἐχθρός.

NOTÆ.

(36) Τῶν δὲ πρὸς τι. Porro eorum quæ ad aliquid sunt. Damascenus aliique Græci, etiam recentiores, relationes proprie dictas, quas nostri prædicamentales appellant, a transcendentalibus, sive improprie sumptis, non satis distinguere; uti nec

ipse philosophus. Unde sub eodem genere relationis genere, ut relationem patris ad filium, et filii ad patrem, sic ordinem, seu potentia, seu scientia ad objecta statuunt, imo relationes, quæ sola mentis cogitatione finguntur.

non differentias, cum dividentes genus, tum con-
stituentes species; ac denique specialissimas spe-
cies, individuaque. Nec vero differentiae consti-
tuentes, substantiales dicuntur, praeterquam solius
hypostases, nisi etiam solius substantiae.

Ac neque illud ignorandum, ipsam quoque sub-
stantiam, ut quae sit genus, et habitudinem ad
alterum habeat, ad ea referri quae sunt ad aliquid.
Nam genus specierum est genus, et species sunt
generi species, exque eorum numero, quae ad ali-
quid dicuntur.

54 *Explicatio alia fundamenti relationum.* — In-
super, ea quae sunt ad aliquid, et convertuntur,
aut in iis, quae per se stant, et consistunt; hoc
est, in substantiis habitudinem habent: aut in iis
quae per se firma et stabilia non sunt; nempe in
accidentibus. Si in iis quae per se consistunt, aut
eorum habitudo naturalis est, ut patris et filii:
aut non naturalis. Si minime naturalis est; aut
est a fortuna, ut servus et dominus: aut ab arte,
ut discipulus et magister: aut ab et actione, ut
amicus et amicus, inimicus et inimicus. Si autem
in iis quae non sunt per se firma, nempe acciden-
tibus; aut est naturalis, ut duplum et dimidium:
aut minime naturalis [ut magnum et parvum. Hoc
enim sortis potius sit, quam naturae. Caeterum sors
et electio in iis locum non habent, quae non sunt
ferri ad aliud per se consistens et firmum, ac quod

Relationes in aliis categoriis fundantur. — Enim-
vero oportet, ut quae ad aliquid dicuntur, ad aliud
praedicamentum prius reducantur, tanquam ipsa
per se considerata; ac tum demum, ut habentia
respectum ad alterum, ad ea quae ad aliquid sunt,
referantur. Quippe prius aliquid necesse est sine
in ipso considerare.

Habitudo autem, seu relatio, alicujus ad alte-
rum affectio dicitur, ac tanquam appropriatio eo-
rum quae praedicantur, vel de substantia, vel de
iis quae substantiam afficiunt. Haec autem, aut na-
tura, aut fortuna, aut arte, aut voluntate consti-
tuuntur.

CAP. LI.

De quali et qualitate.

Qualitas est, per quam quales quidam nuncu-
pantur. Ac rursum, qualitas est, per quam hi qui
ea afficiuntur, denominatione dicuntur. Etenim, a
prudencia dicitur prudens, qui habet prudentiam;
et calidus dicitur, qui caloris particeps est.

Concreta abstractis latius patent. — Sciendum est

VARIÆ LECTIONES.

* Multi codices habent ἔχον, perinde ac edita: sed legendum cum caeteris, ἔχουσα. † Desunt clausa haec in Damasceni mss. omnibus, quos viderim, codicibus. Cum tamen deesse aliqua satis perspicuum sit, postulante ratione methodi, ut hoc quoque divisionis membrum exemplo aliquo illustraretur. Accepi ergo a Blemmyda apud quem tota illa doctrina περι αὐθεδράστων, καὶ οὐκ αὐθεδράστων, iisdem pene verbis, atque, ut videtur, ex eodem ipso Damasceno, exstabat. Potuit ille nancisci nostris integriorem codicem. ‡ Quidquid sit de hoc supplemento ex Blemmyda mutato; nemo negaverit nonnihil hic deesse, hiatumque animadvertit Gravius noster in veteri translatione, ac asterisco notavit, nec tamen supplevit. § In multis codicibus in singulari legitur, τὸ πρὸς τι . . . ὡς καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον, καὶ τότε ὡς σχέσιν ἔχον πρὸς ἕτερον. ¶ Haec edita sola exhibent, nec aliud quam scholium margini olim appositum sapiunt.

οὐδὲ αἱ συστατικαὶ διαφοραὶ λέγονται οὐσιώδεις, εἰ
μὴ μόνης τῆς οὐσίας, οὐδὲ τὰ ἀτόμα λέγονται ὑπο-
στάσεις, εἰ μὴ τῆς οὐσίας μόνης.

substantiae: nec rursus individua appellantur hy-

Χρῆ δὲ εἰδέναι, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία, ὡς γένος
καὶ σχέσιν ἔχουσα ἢ πρὸς ἕτερον, ὑπὸ τὰ πρὸς τι
ἀνάγεται. Τὸ γὰρ γένος, εἰδὼν ἐστὶ γένος, καὶ τὰ
εἶδη γένους εἰσὶν εἶδη, καὶ τῶν πρὸς τι εἰσιν.

* Ἐτι τὰ πρὸς τι, καὶ πρὸς ἀντιστρέφοντα λεγόμενα,
ἢ ἐν τοῖς αὐθεδράστοις, ἔχουσι τὴν σχέσιν, ἢ γουν
οὐσίαι· ἢ οὐκ ἐν τοῖς αὐθεδράστοις, ἢ γουν συμβεθη-
κόσι. Καὶ εἰ ἐν τοῖς αὐθεδράστοις, ἢ φυσικὴ αὐτῶν
ἐστὶν ἡ σχέσις, ὡς πατὴρ καὶ υἱοῦ· ἢ οὐ φυσικὴ.
Εἰ δὲ οὐ φυσικὴ, ἢ τυχικὴ, ὡς δούλος καὶ δεσπότης·
ἢ τεχνικὴ, ὡς μαθητὴς καὶ διδάσκαλος· ἢ προαιρε-
τικὴ, ὡς φίλος καὶ φίλος, ἐχθρὸς καὶ ἐχθρὸς. Εἰ δὲ
οὐκ ἐν τοῖς αὐθεδράστοις, ἀλλ' ἐν τοῖς συμβεθηκόσιν,
ἢ φυσικὴ, ὡς τὸ διπλάσιον, καὶ τὸ ἡμισυ· ἢ οὐ φυ-
σικὴ [ὡς μέγα καὶ μικρόν· τοῦτο γὰρ τύχης μάλλον,
ἢ φύσεως. Τύχη δὲ καὶ προαίρεσις ἐν τοῖς οὐκ αὐθε-
δράστοις χώραν οὐκ ἔχουσιν, εἰ μὴ τί που φανεῖται
πρὸς ἄλλο τὴν ἀναφορὰν ἔχον αὐθεδράστον, καὶ κατὰ
συμβεθηκὸς [σως λεγόμενον †].

per se firma; nisi quandoque aliquid videatur re-
forsan per accidens praedicetur].

Χρῆ δὲ τὰ πρὸς τι * πρότερον ὑπ' ἄλλην κατηγο-
ρίαν ἀνάγεσθαι, ὡς καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα, καὶ τότε
ὡς σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἕτερον, ὑπὸ τὰ πρὸς τι· δεῖ
γὰρ πρότερον εἶναι τι ἀσχέτως, καὶ τότε θεωρεῖσθαι
ἐν αὐτῷ σχέσιν.

habitudine ac relatione esse, ac tum habitudinem

Σχέσις δὲ † λέγεται, ἢ τινὸς πρὸς ἕτερον, ἢ τῶν
κατ' οὐσίαν, ἢ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν κατ' οὐσίαν
κατηγορουμένων διάθεσις, ἢ γουν οικείωσις. Ταῦτα
δέ ἐστὶν, ἢ φύσει, ἢ τύχῃ, ἢ τέχνῃ, ἢ προαιρέ-
σει.

ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

Περὶ ποιῶν καὶ ποιότητος.

Ποιότης ἐστὶ, καθ' ἣν ποιῶ τινες ὀνομάζονται.
Καὶ πάλιν, ποιότης ἐστὶ, καθ' ἣν παρωνύμως τὰ
μετέχοντα αὐτῆς λέγεται. Ἐκ γὰρ τῆς φρονήσεως
φρόνιμος λέγεται, ὁ ἔχων τὴν φρόνησιν, καὶ θερμὸς
λέγεται, ὁ μετέχων θερμότητος.

Χρῆ δὲ εἰδέναι, ὅτι τὸ ποιῶν καθολικώτερον ἐστὶ

τῆς ποιότητος. Τὸ γὰρ ποιόν σημαίνει τὴν ποιότητα, καὶ τὸ μετέχον αὐτῆς, ἦγουν τῆς ποιότητος, ὡς καὶ τὸ θερμὸν, τὸ ἔχον θερμότητα· ποιοὶ μὲν γὰρ εἰσιν οἱ ἔχοντες τὴν ποιότητα· οἷον, οἱ ἔχοντες τὴν θερμότητα θερμοὶ λέγονται. Καὶ οἱ μὲν θερμοὶ εἰσιν· ἡ δὲ θερμότης, ποιότης. Λέγεται δὲ πολλάκις καὶ αὕτη ἡ ποιότης ποιόν· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τῆς ποσότητος.

Τῶν δὲ ποιότητων, αἱ μὲν τοῖς ἐμφύχοις καὶ λογικοῖς ὑπάρχουσι σώμασιν, ὡς ἐπιστήμαι καὶ ἀρεταί, νόσοι τε καὶ ὑγείαι. Καὶ λέγονται ἕξεις καὶ διαθέσεις· αἱ δὲ, καὶ τοῖς ἐμφύχοις καὶ τοῖς ἀψύχοις, ὡς θερμότης καὶ ψύξις. Μορφή καὶ σχῆμα, δύναμις καὶ ἀδυναμία. Τούτων δὲ αἱ μὲν εἰσι δυνάμει, αἱ δὲ ἐνεργείᾳ· καὶ εἰ μὲν δυνάμει, ποιοῦσι δυνάμιν καὶ ἀδυναμίαν. Εἰ δὲ ἐνεργείᾳ, ἢ διὰ βάθους κεχωρηκασιν, ὡς ἡ θερμότης δι' ὅλου τοῦ πυρός· καὶ ἡ λευκότης δι' ὅλου τοῦ γάλακτος, καὶ τῆς χιόνος, καὶ ποιεῖ πάθος καὶ παθητικὴν ποιότητα· ἢ ἐπιπολῆς, καὶ ποιοῦσι σχῆμα καὶ μορφήν· εἰσιν οὖν τῆς ποιότητος εἶδη τέσσαρα, ἕξις καὶ διάθεσις, δύναμις καὶ ἀδυναμία, πάθος καὶ παθητικὴ ποιότης, σχῆμα καὶ μορφή.

Διαφέρει δὲ ἕξις διαθέσεως, ὅτι ἡ μὲν ἕξις δυσμετάβλητός ἐστιν, καὶ χρονιωτέρα· οἷον ἡ φρόνησις· οὐ ταχὺ γὰρ μεταβάλλεται τις ἀπὸ φρονήσεως εἰς ἀφροσύνην. Ὅμοίως καὶ ἡ ἐπιστήμη, ὅτε ἀκριβῶς τις ἐπίσταται, καὶ δυσμετάβλητός ἐστιν ἐν αὐτῷ ἡ γνῶσις, ἕξις ἐστὶ· καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ ἡ δικαιοσύνη. Διαθέσεις δὲ εἰσι τὰ εὐκίνητα, καὶ ταχέως μεταβάλλοντα· οἷον, θερμότης, ψύξις, νόσος, ὑγεία, καὶ τὰ τοιαῦτα· διάκειται μὲν γὰρ κατὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος. Ταχέως δὲ μεταβάλλεται ἐκ θερμοῦ ψυχρὸς γενόμενος, καὶ ἐκ νόσου ὑγιής. Καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα, οἷον, ἡ νόσος, καὶ ἡ ὑγεία, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐὰν ὦσι μόνιμα καὶ δυσμετάβλητα, ἕξεις εἰσὶ· καθολικωτέρα δὲ ἐστὶν ἡ διάθεσις· ἀμφοτέρω μὲν γὰρ διαθέσεις λέγονται· διάκειται γὰρ πῶς κατ' αὐτὰς ὁ ἄνθρωπος· ἀλλ' ἡ μὲν δυσμετάβλητος, διάθεσις μόνον.

disponitur ac afficitur : verum ea dispositio et appellatur : quæ autem facile mutatur, dispositio

Δεύτερον εἶδος ποιότητος, δύναμις καὶ ἀδυναμία, ἅτινα οὐκ εἰσιν ἐνεργείᾳ· ἔχουσι δὲ ἐπιτηδειότητα καὶ δυνάμιν φυσικὴν, ἢ ἀνεπιτηδειότητα· ὡς φαμεν, τὸν μὲν παῖδα δυνάμει μουσικόν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔχει ἐνεργείᾳ τὴν μουσικὴν, ἀλλ' ἔχει ἐπιτηδειότητα πρὸς τὸ δέξασθαι τὴν μουσικὴν· τὸ δὲ ἄλογον, ἄμουσον· ὡς μὴτε ἐνεργείᾳ ἔχον τὴν μουσικὴν, μὴτε δυνάμενον αὐτὴν δέξασθαι. Καὶ τὸ σκληρὸν δὲ δυνάμιν ἔχει τοῦ μὴ ταχέως διαρρῆσθαι.

A autem quale latius patere quam qualitatem. Nam quale et qualitatem significat, et quod ejus particeps est, nempe qualitatis : ut calidum calorem, et quod calorem habet. Quales enim sunt, qui qualitatem habent : ut qui habent calorem, calidi dicuntur. Ita calidi, quales sunt : calor autem, qualitas. Quin persæpe etiam qualitas ipsa, quale dicitur : eodemque modo in quanto et quantitate.

Qualitatis species quatuor. — Porro qualitatum, aliæ in animatis, ac ratione præditis corporibus insunt, ut scientiæ et virtutes, morbi et sanitates; dicunturque habitus et dispositiones. Aliæ autem, et in animatis, et iis quæ anima carent, ut calor, frigus, forma, 55 figura, potentia et impotentia. Atque hæc partim potestate, partim actu sunt. Si potestate, potentiam et impotentiam efficiunt. Sin autem actu, vel ad imum pervadunt, ut calor totum pervadit ignem : candor, lac totum et nivem; tumque passionem et patibilem qualitatem faciunt : vel in superficie tantum; ac tum figuram et formam efficiunt. Qualitatis igitur quatuor sunt species, habitus et dispositio; potentia et impotentia; passio et patibilis qualitas; figura et forma.

Porro differt habitus a dispositione, quod habitus difficile mutari possit, ac sit diuturnior, ut prudentia. Non enim cito quis a prudentia ad imprudentiam mutatur. Eodem quoque modo in scientia; ubi quis accurate sciverit. Nam et in ea cognitio vix potest mutari. Habitus etiam sunt, fortitudo, temperantia, justitia. Similiter quoque dispositiones sunt, quæ facile mobilia sunt, ac citius immutantur, ut calor, frigus, morbus, sanitas, et alia id genus. Ut enim per ea homo disponitur ac afficitur, ita cito quoque mutatur : nimirum, ex calido factus frigidus, et ex ægroto sanus. Quin hæc ipsa quoque, puta morbus, sanitas, ac similia, si diuturna et ægre mutabilia sunt, in habitum transeunt. Cæterum latius patet dispositio. Etenim ambo quidem dispositiones dicuntur : nam per eas homo certa quadam ratione affectio, quæ mutationem ægre suscipit, habitus ac affectio tantummodo dicitur.

D Secunda species qualitatis, potentia est, et impotentia : quæ quidem actu non sunt : verum naturalem aptitudinem ac potentiam, vel ineptitudinem habent. Quemadmodum dicimus puerum quidem potentia musicum (quamvis enim musicam actu non habeat, sic tamen natura comparatus est, ut musicam suscipere possit); brutum vero appellamus immusicum; quippe quod nec actu habeat musicam, nec eam possit recipere. Quin et aurum potentiam habet, ne facile dividatur.

VARIE LECTIONES.

* Combefisius : « Mibi indulsi, ut sine codice pro θερμότητος, quod erat in editis et mss. ποιότητος scriberem. Nec enim Damascenus adeo inaccuratus videri potest, ut loquens de genere, in exemplum producat speciem. Tum vero sequentia facile restitui, posita voce θερμὸν suo loco, quam affert ut quale; et in qua ostendit qualis et concretæ vocis amplitudinem supra qualitatem ac vocem concretam : quod nedium formam ac qualitatem, ut ista, sed et subjectum significat, ac habens qualitatem. »

Tertia qualitatis species, est patibilis qualitas et passio, ut calor, frigiditas, albedo, nigredo, et similia. Ac passio quidem facile abjici potest, uti dispositio: ut cum quispiam, vel præ pudore erubescit, aut præ timore pallescit. Patibilis autem qualitas ægre moveri ac mutari potest. Porro patibiliu[m] qualitatum quædam minime ortum a passione ducunt; hoc est, non aliunde, sed per essentiam insunt; velut igni, calor; ac dulcedo, melli. Neque enim igni adventitius calor est, neque melli dulcor. Haud enim, cum prius talia non essent, postmodum calorem ac dulcedinem ascivere. Quod tamen ad humanum sensum attinet, eandem et illa passionem efficiunt. Etenim ignis, cum sit calidus, nos calore afficit: melque item, cum sit dulce, nobis dulcedinem facit: quædam item ab aliqua affectione, id est temperamento fiunt; eamque passionem nonnunquam efficiunt, qua sensus immutentur; quanquam non eam ipsam quam habent, passionem et qualitatem, ut sunt colores. Etenim albedo, quæ ex affectione quadam ac temperamento contingit, **56** passionem quidem circa visum efficit; hoc est, discretionem, et expansionem, et illuminationem: nec ideo tamen passione nos afficit. Patibilis ergo qualitas, quæ adventitia non est, aut in tota specie inest, quemadmodum calor in igne; aut non in tota, ut nigror in Æthiopicis. Neque enim omnes homines sunt nigri. verum etiam in anima.

Quarta denique species qualitatis, est figura et forma. Ac figura quidem, tum in animatis, tum in inanimatis locum habet: forma autem in animatis duntaxat. Quod si de inanimatis etiam forma, aut formosum, dicitur; id non proprie, sed abusive dicitur. Quapropter latius patet figura. Nam et forma figura nuncupatur; contra autem inanimatorum figura, forma non dicitur. Porro rectitudo et curvitas ad qualitatem pertinent.

Jam vero sciendum est, qualia maxima parte a qualitatibus denominative dici, ut a calore, calidum: quædam vero, etiam æquivoce, ut musica scientia, et musica mulier: quædam denique, quanquam id rarius, diverso nomine, ut a virtute, studiosus. Nam qui virtute præditus est, etiam studiosus vocatur.

Passio in facto esse qualitas est. — Ne illud quidem ignorandum est, passionem duplicem esse. Aut enim eo quod jam passum quidpiam sit; tumque refertur ad qualitatem; quemadmodum vestis jam dealbata, alba dicitur: aut eo quod nunc patitur, et tum ad prædicamentum pati pertinet; ut datur.

Illud item nosse convenit; qualitates corpora non esse, sed corporis expertes. Nam si corpora essent, referrentur ad prædicamentum substantiæ. Quin etiam accidentia omnia corpore carent, nec per se existunt, nisi in substantia considerentur.

Qualitates eadem substantiales ac accidentales. — Sed et illud observandum, substantiales qualitates

A Τρίτον εἶδος, παθητικὴ ποιότης καὶ πάθος· οἷον θερμότης, ψύξις, λευκότης, μελανία, καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὸ μὲν οὖν πάθος εὐαπόδλητόν ἐστιν, ὡς ἡ διάθεσις· ὡς ἄταν τις, ἢ δι' αἰδῶ ἐρυθρίαση, ἢ διὰ φόβον ὀχρίαση· ἡ δὲ παθητικὴ ποιότης δυσκίνητος καὶ δυσμετάβλητός ἐστι· τῶν δὲ παθητικῶν ποιότητων, τινὲς μὲν ἀπὸ πάθους οὐ γεγένηται, ἦγουν οὐκ ἀλλαχόθεν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσιν· ὡς τῷ πυρὶ ἡ θερμότης, καὶ τῷ μέλιτι ἡ γλυκύτης. Οὕτε γὰρ τῷ πυρὶ ἐπίκτητος ἡ θερμότης, οὐδὲ τῷ μέλιτι ἡ γλυκύτης· οὕτε πρότερον μὴ ὄντα τοιαῦτα, ὕστερον προσελάβοντο τὴν θερμότητα, καὶ τὴν γλυκύτητα· ὁμοῦ δὲ, τὸ αὐτὸ πάθος ποιῶσι κατὰ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν. Τὸ μὲν γὰρ πῦρ θερμὸν ὄν, θερμαίνει ἡμᾶς· καὶ τὸ μέλι γλυκὺ ὄν, γλυκαίνει ἡμᾶς· τινὲς δὲ ἀπὸ τινος πάθους, ἦγουν κράσεως, γεγόνασι, καὶ ποιῶσιν ἐνίοτε πάθος κατὰ τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν· ἀλλ' οὐ τοῦτο πάθος, καὶ τὴν αὐτὴν ποιότητα ἦν ἔχουσιν· οἷά εἰσι τὰ χρώματα. Τὸ γὰρ λευκὸν ἐκ τινος πάθους καὶ κράσεως γενόμενον, πάθος μὲν ποιεῖ περὶ τὴν ὄρασιν, ἦγουν τὴν διάκρισιν, καὶ τὴν ἐξάπλωσιν, καὶ φωτισμὸν· οὐ λευκαίνει δὲ ἡμᾶς· ἡ οὖν παθητικὴ ποιότης, ἡ μὴ οὔσα ἐπίκτητος, ἢ παντὶ τῷ εἶδει ἐνυπάρχει, ὡς ἡ θερμότης ὅλῳ τῷ πυρὶ, ἢ οὐ παντὶ, ὡς μελανία τοῖς Αἰθίοσιν. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἄνθρωποι μέλανες. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον περὶ τὸ σῶμα θεωρεῖται, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν ψυχὴν.

Cæterum hæc nedum in corpore considerantur;

C Τέταρτον εἶδος ποιότητος, σχῆμα καὶ μορφή. Τὸ μὲν οὖν σχῆμα ἐπὶ τῶν ἐμφύχων καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων φέρεται· ἡ δὲ μορφή ἐπὶ τῶν ἐμφύχων μόνον. Εἰ δὲ ῥηθεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων μορφή, ἢ εὐμορφοί, οὐ κυρίως, ἀλλὰ καταχρηστικῶς λέγεται· καθολικώτερον οὖν ἐστὶ τὸ σχῆμα. Καὶ ἡ μορφή γὰρ καλεῖται σχῆμα. Τὸ δὲ τῶν ἀψύχων σχῆμα οὐ καλεῖται μορφή· ἡ δὲ εὐθύτης, ἦγουν ὀρθότης, καὶ ἡ καμπυλότης, ἦγουν στρεβλότης, τῆς ποιότητός εἰσι.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὰ ποιᾶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρωνύμως ἀπὸ τῶν ποιότητων λέγεται· ὡς ἀπὸ τῆς θερμότητος θερμὸν· τινὰ δὲ καὶ ὁμωνύμως, ὡς μουσικὴ ἢ ἐπιστήμη, καὶ μουσικὴ ἢ γυνή, ἡ ἔχουσα τὴν μουσικὴν ἐπιστήμην· τινὰ δὲ, εἰ καὶ σπανίως, ἑτερωνύμως· ὡς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, σπουδαῖος. Ὁ γὰρ ἐνάρετος καὶ σπουδαῖος λέγεται.

D Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὸ πάθος διττόν. Ἡ γὰρ ἐν τῷ ἤδη πεπονθέναι λέγεται, καὶ ἀνάγεται, ὑπὸ τὴν ποιότητα· ὡς τὸ ἤδη λελευκασμένον ἱμάτιον λέγεται λευκόν· ἢ ἐν τῷ νῦν πάσχειν, καὶ ἀνάγεται ὑπὸ τὴν πάσχειν κατηγορίαν· ὡς τὸ μὴπω λευκανθέν, ἀλλὰ νῦν λευκαινόμενον. quod nondum dealbatum est, sed nunc deal-

Χρὴ γινώσκειν, ὡς οὐκ εἰσὶν αἱ ποιότητες σώματα, ἀλλ' ἀσώματοι. Εἰ γὰρ ἦσαν σώματα, ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἂν ἦσαν· καὶ πάντα τὰ συμβεβηκότα ἀσώματά εἰσι, καὶ καθ' ἑαυτὰ ἀνύπαρκτα, εἰ μὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ θεωρηθῶσι.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι αἱ οὐσιώδεις ποιότητες ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἀνάγονται. Μέρη γὰρ αὐτῆς διακροῦντα

αὐτὴν, καὶ εἰς τὸν ὀρισμὸν τῶν εἰδῶν αὐτῆς λαμβανόμενα· ὑφ' ἣν δὲ κατηγορίαν τὸ ὅλον, ὑπὸ ταύτην καὶ τὰ μέρη αὐτῆς ἀναχθῆσονται. Τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον, ἢ ἐν ὄγκοις θεωρεῖται, ὡς ἐπὶ τῶν σταθμιζομένων, καὶ ἀνάγεται ὑπὸ τὸ ποσόν· ἢ ἐν οὐσίᾳ, ὡς ἐν τοῖς στοιχείοις, ἤγουν πυρὶ, καὶ γῆ, καὶ ἀνάγονται ὑπὸ τὴν οὐσίαν, ὡς οὐσιώδεις διαφοραὶ ὁμοίως καὶ τὸ πυκνὸν καὶ τὸ μανδόν, ἤγουν ἀραιόν. Ἡ γὰρ οὐσιωδῶς (37) ἐν τοῖς στοιχείοις, καὶ ἀνάγονται ὑπὸ τὴν οὐσίαν· ἢ ἐπεισάκτως, ὡς ἐν ἱμασμοῖς^a, καὶ ἀνάγονται ὑπὸ τὴν κείσθαι κατηγορίαν· λέσεις^b γὰρ εἰσι.

vestimentis, ac tum ad prædicamentum situs; quippe quæ positione existant, ac quodam partium ordine.

Τρία δὲ εἰσιν ἴδια τῆς ποιότητος, ἤγουν παρεκκολουθήματα. Πρῶτον, τὸ ἐναντιότητα ἐπιδέχεσθαι. Τὸ γὰρ θερμὸν ἐναντίον τῷ ψυχρῷ, καὶ τὸ λευκὸν τῷ μέλανι. Δεύτερον, τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· ἐνθα γὰρ ἐναντιότης ἐστὶ, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον εὐρίσκεται. Τὸ δὲ μᾶλλον ἐστὶν ἐπίτασις, καὶ τὸ ἥττον ὑφεσις. Ἐνδέχεται οὖν εἰπεῖν, τόδε τὸ εἶδος μᾶλλον τοῦδε λευκόν, καὶ ἥττον ψυχρόν· τρίτον παρακολούθημα, τὸ καὶ ἰδιώτατον τοῦ ποιού, τὸ ὁμοιον καὶ ἀνόμοιον. Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι τὸ σχῆμα οὐκ ἔχει ἐναντίον.

[Χρὴ γινώσκειν^c, ὅτι οὐ πᾶσαι αἱ στερήσεις ἀποφατικῶς λέγονται· ἀλλὰ καὶ στερήσεις εἰσὶ καταφατικῶς λεγόμεναι, ὡς τυφλότης καὶ κουφότης. Καὶ πάλιν· οὐ πᾶν εἶδος καταφατικῶς ὀνομάζεται, ἀλλὰ καὶ ἀποφατικῶς· ὡς περ ἡ ἀκολασία εἶδος οὔσα, οὐ καταφατικῶς, ἀλλ' ἀποφατικῶς ὀνομάσθη. Ἡ γὰρ κατάθεσις κατάφασις λέγεται· οἶον, καλὸς ἐστίν. Ἡ δὲ ἀρνησις, ἀπόφασις· οἶον, οὐκ ἐστὶ καλός· ὅτε δὲ λέγομεν ἀνομος, τὸ, α, ἀρνησιν σημαίνει, ὡς τὸ, ού.]

Εἰ δὲ λέγεται τόδε τὸ λευκὸν ἴσον εἶναι τῷδε τῷ λευκῷ, οὐ καθὸ ποιότητος, λέγεται ἴσον εἶναι, ἀλλὰ

ad substantiam referri. Nam sunt ejus partes; quippe quæ ipsam dividant, atque ad specierum ejus definitionem assumantur. Cui porro prædicamento totum subicitur, ad illud quoque partes ipsius referuntur. Etenim grave et leve, aut in mole considerantur, ut in iis quæ appenduntur; ac tum ad quantitatem pertinent: aut in substantia, ut in elementis, puta igni, ac terra; ac tum ad substantiam pertinent, ut substantiales differentiæ. Eodemque modo in denso et raro res habet. Aut enim substantiæ ratione, ut in elementis; ac tum ad substantiam referuntur, aut adventitiæ, ut in

quippe quæ positione existant, ac quodam partium ordine.

57 Tria autem sunt qualitatis propria seu consecutaria. Primum, ut contrarietatem recipiat; quippe calidum frigido contrarium est, et album nigro. Secundum, ut magis ac minus admittat. Ubi enim contraria sunt, illic etiam magis ac minus reperitur. Magis porro, intentionem; minus remissionem significat. Itaque possumus dicere, hanc speciem illa candidiorem esse, et minus frigidam. Tertium qualitatis consecutarium, ac maxime proprium, est simile ac dissimile. Sciendum est autem figuram non habere contrarium.

[Illud notandum, non omnes privationes per modum negationis dici; verum esse nonnullas, quæ affirmatione efferuntur, ut cæcitas et surditas. Rursum, non omnem speciem affirmandi modo proferri, sed etiam negandi; ut intemperantia, quæ cum species sit, non tamen per affirmationis, sed per inficiationis modum appellata fuit. Nam positio, affirmatio dicitur; ut, pulcher est. Negatio autem, inficiatio; ut, non est pulcher. Cum enim dicimus, iniquus, syllaba in negationem significat, uti vox, non.]

Quod si hoc album illi albo æquale, atque hæc superficies illi superficiæ æqualis esse dicitur;

VARLÆ LECTIONES.

^a Forte ex Ammonio, ἐν ἱμασι. In corrigiis. Quæ dilatantur et constringuntur. ^b Sic Colb. et Reg. 1230. Sic vetus interpretes legit; positiones enim. Cod. S. Hil. διαθέσεις, Alii vero et edit. θέσει. ^c Quæ uncinis includuntur, etsi in edit. et mss. habentur, ad caput *De qualitate*, non pertinent: sed vel ad caput *De oppositis*, vel ad caput *De privatione*; atque a contextu aliena sunt.

NOTÆ.

(37) Ἡ γὰρ οὐσιωδῶς. Aut enim substantiva ratione. Ammonius cap. *De qualitate*, idem, quod Noster, observat, rara et crassa quoddam quale significare: quamquam ἔοικε ἀλλότρια ταῦτα εἶναι τῆς περὶ τὸ ποῖον διαίρεσως aliena esse a divisione qualitatis videntur. Utrouque enim θέσιν τινὰ τῶν μορίων, partium posituram aliquam indicari perspicuum est. Duplicis deinde generis condensationem et raritatem affert, φυσικὴν naturalem, et τεχνικὴν artificiosam. Priorem ad substantiam Noster reducit, ut et Blemmydas in *Dialectica* ms., posteriorem ad situm, ex Aristotele et Ammonio. Cæterum Ammonius ex Aristotelis *Physica* (ἐν φυσικῇ ἀκροάσει) probat, μάνωσιν καὶ πύκνωσιν, rarefactionem et condensationem veras esse qualitates, ubi totum corpus sic afficiunt, ut salva

D partium continuitate, nulla earum in minutiores disjunctione distendatur aut constringatur, ac demum in corpus aliud convertatur: ut puta cum aqua modica in vastam aeris copiam rarefactione transformatur, vel densatus aer in aquæ stillam coarctatur. At Noster, Blemmydas, et alii qui Aristotelem secuti sunt, non de hac raritate in categoriis disputant, sed de illa qua partes sic distenduntur, ut meatus corporis subtilioris capaces aperiant, quamque spongiositatem melius ex Damasceno dixeris, ἤγουν τὸ ἀραιόν· itemque de ejusmodi densitate; qua partes ad se mutuo accedunt propius, seque magis tangunt. Porro spongiositatem hanc, et densitatem ad situs categoriam nulla injuria revocant.

haud tamen id ratione qualitatis, sed ratione quantitatis : quemadmodum etiam in quanto, simile et dissimile consideratur ; non ut quantum est, sed ut qualitatem participat.

CAP. LII.

De agere et pati.

Sciendum est actionem et passionem, id est agendi vim et patiendi, sub qualitate contineri : agens vero et patiens substantiam quamdam esse, certo quodam modo operantem, aut patientem. Agere igitur est in seipso actionis causam habere : pati autem, in seipso, et in alio patiendi causam habere ; ut opifex, et illud quod efficitur. Nam opifex in se operis causam habet : opus autem in opifice quidem principium habet ; in seipso vero, aptitudinem ad patiendum. Per opificem autem hoc loco artificem intelligimus, puta fabrum : per opus vero, materiam artificii subjectam, ut lignum. Ligni siquidem materia fabro subijcitur.

Eorum porro quibus agere et pati convenit ; quaedam simpliciter facere dicuntur, ut in artibus factivis, puta fabrili, æraria, ac similibus, in quibus opus remanet, etiam postquam opifex ab opere cessaverit. Etenim postquam architectus finem ædificandi fecit, remanet quod exstructum fuit. Quaedam autem dicuntur agere, in quibus illud quod agitur non remanet, cessante eo qui agit. Ubi enim tibicen^τ canendi finem fecit, non manet tibiæ cantus, sed interit. Quaedam denique dicuntur contemplari ; uti studere astronomiæ aut geometriæ, intelligere, hisque similia. Sunt aliæ insuper species, quæ in animatis considerantur ; ut in igne, lapide, ligno et similibus. Priora igitur in his quæ ratione utuntur, locum habent. Posteriora autem, in illis quæ anima et ratione carent. Non enim ea ratione agit, qua est animatum ; sed qua corpus admotum corpori.

58 Duplex autem categoriæ hujus proprietas : altera, ut contrarietatem admittat. Nam calefacere, ac frigefacere inter se pugnant. Altera, ut magis et minus suscipiat. Quippe contingit, cum magis calefacere, cum minus frigefacere ; itemque magis caleferi, et minus frigeferi.

Itaque in prædicamentis omnibus considerantur agere et pati : nimirum in substantia, gignere et gigni : in quantitate, numerare et numerari : in iis quæ ad aliquid, conduplicare et conduplicari : in qualitate, dealbare et dealbari : in situ collocare et collocari : in habere, ferre ac ferri : in ubi, continere et contineri : item in quando, continere et contineri ; in præsentem scilicet, et præterito, et futuro tempore.

VARIE LECTIONES.

^a Hæc habent mss. Regii quatuor : desunt in editis. In Reg. 5562, reperi : ἐν τῇ πότι, πέρουσι καὶ προτέρουσι.

Α καθὸ ποσότητος. Καὶ τὸ εἶναι τὴν ἐπιφάνειαν ταύτην ἴσην ἐκείνῃ τῇ ἐπιφανείᾳ· ὡς καὶ ἐν τῷ τόπῳ τὸ ὁμοιον καὶ ἀνόμοιον θεωρεῖται, οὐ κατὰ τὸ ποσόν, ἀλλὰ καθὸ μετέχει ποιότητος.

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ'.

Περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν.

Χρὴ γινώσκειν, ὅτι ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, ἦγουν ἡ ποιητικὴ δύναμις καὶ ἡ παθητικὴ, ὑπὸ τὴν ποιότητά εἰσι· τὸ δὲ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον, οὐσία τις ἐστὶ τοιῶσδε ἐνεργούσα· ποιεῖν οὖν ἐστὶ τὸ ἐν ἑαυτῷ ἔχειν αἰτίαν τῆς ἐνεργείας· πάσχειν δὲ, τὸ ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐν ἄλλῳ ἔχειν τὴν αἰτίαν τοῦ πάσχειν, ὡς ὁ δημιουργὸς, καὶ τὸ δημιουργούμενον. Ὁ μὲν γὰρ δημιουργὸς, ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς δημιουργίας. Τὸ δὲ δημιουργούμενον, ἐν μὲν τῷ δημιουργῷ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, ἐν ἑαυτῷ δὲ, τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς παθήσεως. Δημιουργὸν δὲ ἐνταῦθα, τὸν τεχνίτην λέγομεν, οἷον τέκτονα· δημιουργούμενον δὲ, τὴν ὕλην τὴν ὑποκειμένην τῷ τεχνίτῃ· οἷον τὴν ξυλ[ικ]ήν. Αὕτη γὰρ ὑπόκειται τῷ τέκτονι.

Τοῦ δὲ ποιεῖν καὶ τοῦ πάσχειν, τὰ μὲν ἀπλῶς λέγονται, ὡς ἐπὶ τῶν ποιητικῶν τεχνῶν· οἷον τεκτονικῆς, χαλκευτικῆς, καὶ τῶν τοιούτων· ἐφ' ὧν καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν ποιοῦντα, διαμένει τὸ ποίημα. Τοῦ γὰρ οἰκοδόμου παυσαμένου τοῦ οἰκοδομεῖν, διαμένει τὸ οἰκοδομηθέν· τὰ δὲ λέγεται πράσσειν, ἐφ' ὧν οὐ διαμένει τὸ πραττόμενον παυσαμένου τοῦ πράσσοντος. Παυσαμένου γὰρ τοῦ αὐλητοῦ, οὐ διαμένει, ἀλλ' ἀπόλλυται ἡ αὐλήσις. Τὸ δὲ λέγεται θεωρεῖν, ὡς τὸ ἀστρονομεῖν, γεωμετρεῖν, νοεῖν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐπι δὲ καὶ τὰ θεωρούμενα εἶδη ἐν τοῖς ἀψύχοις, οἷον, πυρὶ, λίθῳ, ξύλῳ, καὶ τοῖς τοιούτοις. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα ἐπὶ τῶν λογικῶν εἰσι· τὸ δὲ ἔσχατον ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀλόγων. Οὐ καθὸ γὰρ ἐμψυχον ποιεῖ, ἀλλὰ καθὸ σῶμα πλησιάζον σώματι.

Δύο δὲ ἔχει ἴδια· πρῶτον, τὸ ἐπιδέχεσθαι τὴν ἐναντιότητα· τὸ γὰρ θερμαίνειν ἐναντίον ἐστὶ τοῦ ψύχειν· δεύτερον, τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον· ἐνδέχεται γὰρ μᾶλλον θερμαίνειν, καὶ ἥττον ψύχειν· ὁμοίως καὶ θερμαίνεσθαι, καὶ ψύχεσθαι.

Ἐν πάσαις οὖν ταῖς κατηγορίαις θεωρεῖται τὸ ποιεῖν καὶ πάσχειν. Ἐν μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ γεννᾶν καὶ γεννᾶσθαι· ἐν δὲ τῷ ποσῷ, ἀριθμεῖν καὶ ἀριθμεῖσθαι· ἐν δὲ τοῖς πρὸς τι, διαπλασιάζειν καὶ διαπλασιάζεσθαι· ἐν τῇ ποιότητι, λευκαίνειν καὶ λευκαίνεσθαι· ἐν τῷ κείσθαι, καθίζειν καὶ καθέζεσθαι· ἐν τῷ ἔχειν, φορεῖν καὶ φορεῖσθαι· ἐν τῇ ποῦ, περιέχειν καὶ περιέχεσθαι· ἐν τῇ πότι, περιέχειν καὶ περιέχεσθαι ἐν τῷ ἐνεστῶτι, καὶ παρεληλυθότι καὶ μέλλοντι χρόνῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

Περὶ τοῦ κεῖσθαι.

Κεῖσθαι ἐστὶ, τὸ ἔχειν θέσιν πρὸς ἕτερον ὅσον τὸ σῶμα τὸ κείμενον πρὸς τὴν τοιόνδε θέσιν ἢ πρὸς ἀνάκλισιν, ἢ καθέδραν, ἢ στάσιν. Εἶδη δὲ τοῦ κεῖσθαι τρία· τὸ ἴστασθαι, τὸ καθῆσθαι, τὸ ἀνακλίνεσθαι· τὸ μὲν γὰρ ὀρθὸν εἶναι, τὸ ἴστασθαι ποιεῖ. Τὸ δὲ κατὰ μέρος μὲν κεῖσθαι, κατὰ μέρος δὲ ἴστασθαι, ποιεῖ τὸ καθῆσθαι· τὸ δὲ παντελῶς κεῖσθαι, ποιεῖ τὸ ἀνακλίνεσθαι. Οὐ δηλοῖ δὲ τὸ κεῖσθαι, οὐδὲ τὸ κείμενον, οὐδὲ τὸν τόπον· ἀλλ' αὐτὴν τὴν θέσιν τοῦ κειμένου πρὸς τὸν τόπον.

Τῶν δὲ κειμένων, τὰ μὲν κατὰ φύσιν κεῖνται, ὡς τὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις· οἶον, γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ, καὶ τὰ τοιαῦτα· τὰ δὲ κατὰ θέσιν καὶ τέχνην, ὡς ἀνδριάς, κίων, καὶ τὰ τοιαῦτα. Λοιπὸν ἐπιδιαίρεσις ἢ λέγουσα, ὅτι τῶν κειμένων, τὰ μὲν στάσιμα, ὡς γῆ· τὰ δὲ κινούμενα, ὡς τὰ οὐράνια σώματα. Ἐτι τῶν κειμένων, τὰ μὲν δυνάμει κεῖται, ἡγουν τὰ δυνάμενα μετέρχεσθαι· τὰ δὲ ἐνεργείᾳ, ὡς ὅπου κεῖνται.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

Περὶ τοῦ ποῦ.

Τὸ ποῦ, τόπον σημαίνει. Ἐρωτώμενοι γὰρ, ποῦ ἐστὶν ὁ δεῖνα, φαμέν, ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν τῇ πόλει· ταῦτα δὲ τόπον σημαίνουσιν. Εἶδη δὲ τῆς ποῦ κατηγορίας, κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν τόπων, ἄνω, κάτω, δεξιὰ, ἀριστερὰ, ἔμπροσθεν, καὶ ὀπίσθεν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΕ'.

Περὶ τοῦ πότε^e.

Τὸ πότε, χρόνον δηλοῖ· ἐρωτώμενοι γὰρ πότε ἐγένετο τόδε, λέγομεν· πέρυσι, προπέρυσι· ἄτινα χρόνον σημαίνουσιν. Εἶδη δὲ τῆς πότε κατηγορίας εἰσὶ τσαῦτα, ὅσαι αἱ τοῦ χρόνου διαφοραί. Τρεῖς δὲ εἰσὶν αὗται· ἐνεστῶς, παρωχημένος, μέλλων.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'.

Περὶ τοῦ ἔχειν.

Τὸ ἔχειν ἐστὶν οὐσία περὶ οὐσίαν^f. Δηλοῖ δὲ τὸ περιέχειν, ἢ περιέχεσθαι, καὶ μὴ εἶναι τι μέρος τοῦ πράγματος. Καὶ περιέχει μὲν, χιτῶν, ὄπλα, καὶ τὰ τοιαῦτα· περιέχεται δὲ δακτύλιος, καὶ εἴ τι ἕτερον τοιοῦτον σμικρὸν. Δεῖ δὲ καὶ τὸ περιέχον, καὶ τὸ περιεχόμενον οὐσίας εἶναι. Εἰ γὰρ, τὸ μὲν οὐσία εἶη, τὸ δὲ συμβεβηκὸς, ὡς ἐπιστήμη, καὶ ἐπιστήμων, οὐκέτι ὑπὸ τὸ ἔχειν ἀνάγεται· διαφοραὶ δὲ τοῦ ἔχειν γίνονται κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ὄντων. Ἡ γὰρ ἔμφυχόν ἐστὶν, ἢ ἀψυχόν· καὶ ἔμφυχόν μὲν ἔχειν λεγόμεθα, ὡς παῖδα, ἵππον, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀψυχόν δὲ, ὡς δακτύλιον, ὑπόδημα, καὶ τὰ τοιαῦτα· λέγεται δὲ

A

CAP. LIII.

De situ.

Situm esse, est quodammodo comparatione alterius positionem habere: velut corpus ita situm, ac talem habens positionem, ut vel recumbat, vel sedeat, vel stet. Porro situs, tres sunt species; nempe stare, sedere et recumbere. Nam rectum esse, stare facit: deinceps autem, ex parte jacere, et ex parte stare, sedere ellicit. At omnino jacere, recubatum facit. Porro situm esse, nec cum qui situs est, nec locum significat, sed ejus qui situs est, positionem in loco.

Eorum autem quæ sita sunt, alia naturali modo sunt sita, ut elementa in suis locis: v. gr., terra, aqua, aer, ignis et similia: alia per positionem et artem, ut statua, columna, aliaque id genus. Est et alia insuper divisio; nempe quod eorum quæ sita sunt, alia firma sint et immota, ut terra: alia moveantur, ut cœlestia corpora. Ac præterea eorum quæ sita sunt, quædam potestate sunt sita; quæ nimirum transmigrare possunt: quædam actu, ut ubicunque sita sint.

CAP. LIV.

De ubi.

Ubi locum significat. Nam cum quæritur ex nobis, ubinam sit talis: dicimus, domi, in urbe: hæc autem locum significant. Species porro prædicamenti ubi totidem sunt, quot locorum differentia: nempe, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, ante, et post.

CAP. LV.

De quando.

Quando tempus designat. Nam cum ex nobis quispiam seiscitatur, quando illud contigerit, dicimus, anno superiori, duobus abhinc annis; quæ quidem tempus significant. Species porro prædicamenti quando totidem sunt, quot tempora. Tria autem hæc sunt: nempe præsens, præteritum et futurum.

59 CAP. LVI.

De habitu.

Quid habitus, ac ejus modi. — Habitus est substantia circumstans substantiam. Significat autem, circumdare et circumdari, sive comprehendi, nec esse rei partem aliquam. Ac quidem active complectuntur et ambiunt tunica, arma, et alia id genus: passive autem, annulus, ac si quid ejusmodi exiguum est. Porro necesse est, ut et quod complectitur, quodque aliud se complectens habet, substantiæ sint. Si enim alterum quidem substantia sit, alterum autem accidens, uti scientia ac sciens, minime ad prædicamentum habere referuntur; habere autem tot differentias habet,

VARIÆ LECTIONES.

^e Reg. 5, et cod. S. Hil. et N. περὶ τῆς πότε, supple κατηγορίας· quod quidem expresse additum legitur in Reg. 35791. ^f Edit. οὐσία· ἢ περὶ οὐσίαν, quod etsi maxime absonum, Billius reddidit est substantia, vel aliquid adventitium.

quod rerum differentiae sunt. Aut enim animata res est, aut inanimata. Atque rem quidem animatam habere dicimur, ut puerum, equum, et similia et alia id genus. Præterea dicitur habere multis fusius disseremus.

CAP. LVII.

De oppositis.

Oppositio sermonis est oppositio contradictionis. Rerum oppositio triplex. Relativa, contraria, privatio. — Quidquid opponitur, vel opponitur ut res, vel ut sermo. Si ut sermo sermoni, affirmationem et negationem efficit. Atque affirmatio quidem est cum dicimus aliquid inesse alicui, verbi gratia, est pulcher; negatio autem cum quidpiam non inesse dicimus; puta, non est pulcher. Utrumque porro enuntiatio dicitur. Si autem, ut res opponuntur, vel dicuntur ut ad ea in quibus est conversio, efficiuntque ea quæ ad aliquid; quæ quidem mutuo se inducunt ac perimunt: vel ut non ad ea in quibus conversioni locus est, ac quæ non habent relationem. Atque illæ, aut in se mutuo migrant, atque interim tamen sunt naturæ consentanea; et hæc contraria efficiunt, ut calor et frigus: aut alterum quidem in alterum migrat, alterum autem non migrat in alterum; estque alterum quidem illorum naturæ repugnat, ac tum illa efficiunt quæ invicem opponuntur, ratione privationis ac habitus, ut visus, et cæcitas. Visus siquidem habitus est, utpote ab habere; cæcitas autem, habitus privatio, nempe visus.

Contraria sine medio et cum medio. — Contrariorum autem alia sine medio sunt, alia medium habent. Illa sine medio sunt, quorum alterum, seu unum, in eo quod est ipsorum subjectum, si in iis de quibus prædicantur, esse necesse est: ut morbus et sanitas, in subjecto animalis corpore. Quippe omnino necesse est, aut morbum, aut sanitatem ejusmodi inesse corpori. Per morbum autem intelligimus omnem naturæ distractionem. Illa autem medium habent, quorum alterum necesse non est inesse subjecto, seu iis de quibus prædicantur, ut album et nigrum. Sunt namque contraria, nec tamen propterea horum alterum omnino necesse est corpori inesse. Neque enim omne corpus, aut album esse, aut nigrum necessarium est (sunt enim corpora fusca et rufa): nisi forte alterum contrariorum alicui a natura determinate insit; uti calor igni, ac frigus nivi. Porro contraria quæ medium admittunt, partim nomina habent; v. gr., quod est medium inter album et nigrum, fuscum dicitur: partim nominibus carent. Nam quod medium interponitur inter justum et injustum non habet nomen; sed extremi utriusque justum, nec injustum.

Contrariorum quadruplex proprietas. — Contraria porro quatuor hæc proprietates comitantur. Prima est, ut bono quidem, malum contrarium sit: malo autem, quandoque bonum, quandoque aliud malum. Etenim temperantiæ intemperantia contraria

τὸ ἔχειν καὶ κατὰ πολλῶν ἐτέρων σημαινόμενων ὁμωνύμως, περὶ ὧν ὕστερον ἐροῦμεν.

inanimatam vero, ut annulum, calceamentum quoque aliis modis æquivoce, de quibus postea

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ΄.

Περὶ τῶν ἀντικειμένων.

Πᾶν ἀντικείμενον, ἢ ὡς πρᾶγμα ἀντίκειται, ἢ ὡς λόγος. Καὶ εἰ μὲν ὡς λόγος λόγῳ, ποιεῖ κατάφασιν καὶ ἀπόφασιν. Κατάφασις μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ εἰπεῖν τί τιμὴ ὑπάρχει· οἷον, καλὸς ἐστίν. Ἀπόφασις δὲ, τὸ εἰπεῖν τί τιμὴ οὐχ ὑπάρχει· οἷον, οὐκ ἐστὶ καλὸς· λέγονται δὲ ἀμφοτέρω ἀπόφασις. Εἰ δὲ ὡς πρᾶγμα ἀντίκειται, ἢ ὡς πρὸς ἀντιστρέφοντα λέγονται, καὶ ποιεῖ τὰ πρὸς τι, ἅτινα καὶ συναναγοῦσιν ἄλληλα καὶ συναναιροῦσιν· ἢ οὐ πρὸς τὰ ἀντιστρέφοντα, καὶ καὶ οὐκ ἔχουσι σχέσιν. Καὶ ταῦτα ἢ μεταβάλλει εἰς ἄλληλα· ὁμῶς δὲ ἀμφω κατὰ φύσιν εἰσι, καὶ ποιεῖ τὰ ἐναντία, ὡς ἡ θερμότης καὶ ἡ ψύξις· ἢ τὸ μὲν μεταβάλλει πρὸς ἕτερον, τὸ δὲ ἕτερον οὐ μεταβάλλει. Καὶ τὸ μὲν αὐτῶν ἐστὶ κατὰ φύσιν· τὸ δὲ παρὰ φύσιν, καὶ ποιεῖ τὰ κατὰ στέρησιν καὶ ἐξιν ἀντικείμενα, ὡς ὄψις καὶ τυφλότης. Ἐξίς μὲν γὰρ ἐστὶν ὄψις, ὡς ἐκ τοῦ ἔχειν· στέρησις δὲ τῆς ἐξεως, ἢ γοῦν τῆς ὀράσεως, ἢ τυφλότης.

τῶν δὲ ἐναντίων, τὰ μὲν εἰσιν ἄμεσα, τὰ δὲ ἐμμεσα. Ἄμεσα μὲν οὖν εἰσιν, ὧν ἀναγκαῖον τὸ ἕτερον, ἢ γοῦν τὸ ἐν, ὑπάρχειν τῷ ὑποκειμένῳ αὐτοῖς, ἢ τούτοις ὧν κατηγοροῦνται· οἷον, νόσος, καὶ ὑγεία ἐν σώματι ζῶου τῷ ὑποκειμένῳ· καὶ ἀνάγκη πάντως ἐν τῷ σώματι, ἢ νόσον εἶναι, ἢ ὑγείαν· νόσον δὲ φαμεν πᾶσαν τὴν παρατροπὴν τῆς φύσεως. Ἐμμεσα δὲ, ὧν οὐκ ἀνάγκη τὸ ἕτερον ὑπάρχειν τῷ ὑποκειμένῳ, ἢ τούτοις ὧν κατηγοροῦνται, ὡς τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν· ἐναντία γὰρ εἰσι, καὶ οὐ πάντως ἀνάγκη ἐν αὐτῶν ὑπάρχειν τῷ σώματι· οὐ γὰρ ἀνάγκη πᾶν σῶμα, ἢ λευκὸν εἶναι, ἢ μέλαν· εἰσὶ γὰρ σώματα φαῖα καὶ πυρρόα· εἰ μὴ ἄρα τὸ ἐν τῶν ἀντικειμένων ἀφωρισμένως φύσει ὑπάρχει τινὶ, ὡς ἡ θερμότης τῷ πυρὶ, καὶ ἡ ψύξις τῇ χιόνι. τῶν μὲν οὖν ἐμμέσων, τὰ μὲν ἔχουσι ὀνόματα· ὡς τὸ μέσον τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος λέγεται φαῖόν· τὰ δὲ οὐκ ἔχουσι ὀνόματα· ὡς τὸ μέσον τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, οὐκ ἔχει ὄνομα, ἀλλὰ τῇ ἀποφάσει ἐκατέρου, τὸ ἀναμέσον γνωρίζεται· οἷον οὐδὲ δίκαιον, οὐδὲ ἀδίκον.

Nam quod medium interponitur inter justum et injustum negatione medium ejusmodi significatur; puta nec

Ἀκολουθοῦσι δὲ τοῖς ἐναντίοις ἰδιώματα· πρῶτον, ὅτι τῷ μὲν ἀγαθῷ ἐξ ἀνάγκης ἐναντίον τὸ κακόν· τῷ δὲ κακῷ, ποτὲ μὲν ἀγαθόν, ποτὲ δὲ ἄλλο κακόν. Τῇ μὲν σωφροσύνῃ [ἐναντία ἐστὶν ἡ ἀκολασία· ἀκολασία δὲ, ποτὲ μὲν σωφροσύνη,] ποτὲ δὲ ἠλιθιότης.

VARIE LECTONES.

8 Edit. et mss. quidam, ταῦτα, ἢ οὐ μεταβάλλει· male. 9 Uncinis inclusa supplēvimus. Edit. ΓΑΤΑ.

Ἡλιθιότης δὲ ἐστὶ τὸ μὴ κνεῖσθαι, μηδὲ ἐγείρεσθαι τὰ πάθη. Ἡ μὲν οὖν ἀκολασία, ἔλλειψις ἐστὶ τῆς σωφροσύνης· ἡ δὲ ἠλιθιότης, ὑπερβολή. Ἐναντία δὲ ἡ ὑπερβολή, τῇ ἐλλείψει. Δεύτερον, ὅτι ἀδύνατον ἅμα τὰ ἐναντία ἐπὶ τῶν ἀτόμων εἶναι κατὰ τὸ αὐτό. Οὐκ ἐνδέχεται γὰρ ἅμα Σωκράτην ὑγιαίνειν καὶ νοσεῖν· ἢ κατὰ τὸ αὐτὸ μέλος θερμαίνεσθαι ἅμα καὶ ψύχεσθαι. Τρίτον, ὅτι τὰ ἐναντία ἐν τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ, ἢ γένει, ἢ εἴδει, ἢ ἀριθμῷ. Γένει μὲν, ὡς ἐν ἀπλῷ σώματι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν· εἶδει δὲ, ὡς ἐν σώματι ζώου ὑγεία καὶ νόσος· ἀριθμῷ δὲ δῆλον. Τὸ γὰρ αὐτὸ σῶμα τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὸν ἐνδέχεται, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ μεταβολήν. Τέταρτον, ὅτι τὰ ἐναντία, ἢ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος, ὡς τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ὑπὸ τὸ χρῶμα· ἢ ὑπὸ τὰ ἐναντία γένη, ὡς δικαιοσύνη καὶ ἀδικία ὑπὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ἅτινα ἐναντία εἰσὶν· ἢ αὐτὰ τὰ ἐναντία γένη εἰσὶν, ὡς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν ἐναντία ὄντα γένη, ut justitia et injustitia sub bono et malo; quæ contraria genera, ut bonum et malum; quæ quidem

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ'.

Περὶ ἕξεως καὶ στέρησεως.

Ἐξίς λέγεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐχομένου καὶ τοῦ ἔχοντος, ὡς τοῦ ὄπλου, καὶ τοῦ ὠπλισμένου, ἤγουν, τοῦ ἐνδύοντος καὶ τοῦ ἐνδυομένου. Δεύτερον, αἱ ἐπεισάκτοι ἐνέργειαι μόνιμοι οὔσαι, εἴτε φυσικαί, εἴτε ψυχικαί. Καὶ φυσικαί μὲν, ὡς θερμότης ἐν τοῖς θερμαινομένοις· ψυχικαί δὲ, ὡς ἐπιστήμη. Τρίτον, ὅπερ οὐπω μὲν ἔχει· ἔχει δὲ ἐπιτηδειότητα δέξασθαι, ὅπερ ἐστὶ πρῶτον σημαινόμενον τοῦ δυνάμει. Τέταρτον, ἡ φυσικὴ ποιότης, ἤγουν φυσικὴ ἕξις· ὡς ἡ θερμότης τοῦ πυρὸς, καὶ τοῦ καθεύδοντος· ἡ δῆμις, ὅπερ ἐστὶ δεῦτερον σημαινόμενον τοῦ δυνάμει· δύναται γὰρ καίειν· τῇ ἐνεργείᾳ δὲ οὐ καίει· πρῶτον δὲ σημαινόμενον τοῦ ἐνεργείᾳ. Πέμπτον, ὡς ἡ τελικὴ ἐνέργεια, ὡς ἡ ὄρασις ἢ ἡδὴ ὀρώσα, καὶ ἡ θερμότης ἢ ἡδὴ θερμαίνουσα.

Στέρησις δὲ ἡ τῆς ἕξεως ἀποβολή. Ἀντίκειται οὖν τῷ μὲν τῷ πρῶτῳ σημαινόμενῳ τῆς ἕξεως, ἡ στέρησις τοῦ ὄπλου, ἤγουν τοῦ ἐνδύματος· τῷ δὲ δευτέρῳ, ἡ ἀποβολή τῶν ἐπεισάκτων ἕξεων, ὅτε τὸ θερμανθὲν ψυχρανθῆ. Τῷ τρίτῳ, ὅπερ οὐδὲ ὄλως πέφυκεν ἔχειν τὸ γένος· ὡς λέγομεν ἔχειν ἐπιτηδειότητα τὸ βρέφος πρὸς μουσικὴν, τὴν δὲ συκὴν οὐδαμῶς. Ἐστέρηται οὖν ἡ συκὴ, ἐπειδὴ τὸ γένος τῶν φυτῶν οὐκ ἔχει ἐπιτηδειότητα δέξασθαι μουσικὴν· καὶ οὐπω, τὸ μὲν γένος ἔχει ἐπιτηδειότητα, τί δὲ τῶν εἰδῶν οὐκ ἔχει. Τὸ γὰρ ζῶον ἔχει ἐπιτηδειότητα τοῦ ὄραν· ὁ δὲ ἀσπάλαξ, εἶδος τοῦ ζώου, οὐκ ἔχει ἐπιτηδειότητα τοῦ ὄραν. Τῷ δὲ τετάρτῳ, ἡ ἀποβολή τῆς δυνάμεως τῆς καθ' ἕξιν· τῷ δὲ πέμπτῳ, ἡ ἀποβολή τῆς τελικῆς ἐνεργείας, ἅπερ ἀνωτέρῳ εἰρήκαμεν τὴν κατὰ στέρησιν καὶ ἕξιν τῶν ἀντικειμένων ἀντίθεσιν· ἤγουν τῆς δυνάμεως, εἴτε τῆς ποιητικῆς, εἴτε τῆς παθητικῆς· αὕτη δὲ χαρακτηρίζεται τοῖς τριπλῶς ταύτοις· ὅπερ πέφυκεν ἔχειν, οὐδὲ ὄλως ἔχει, ἀλλὰ τελείως ἐστέρηται· καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν, καὶ ἐνθα πέφυκεν ἔχειν· ὅλον.

A est : intemperantiae autem, interdum temperantia, interdum stupiditas. Est enim stupiditas, cum non moventur aut excitantur animæ affectiones. Quapropter intemperantia temperantiæ defectus est : stupiditas autem excessus. Porro defectus cum excessu pugnat. Secunda proprietas est, quod fieri non possit ut contraria simul sint in individuis secundum idem. Neque enim Socrates simul et valere et ægrotare potest ; aut membro eodem calefieri pariter ac frigesieri. Tertia, ut in eodem subjecto, aut genere, aut specie, aut numero sint. Genere quidem, ut in simplici corpore album et nigrum : specie autem, ut in animantis corpore sanitas et morbus : nam de numero est perspicuum. Idem enim corpus per sui mutationem capax est contrariorum. Quarta denique proprietas, quod contraria, vel sub eodem genere sint, ut album et nigrum sub corpore : vel sub contrariis generibus, quidem contraria sunt : aut demum sunt ipsa contraria genera sint.

CAP. LVIII.

De habitu et privatione.

Variis modi quibus dicitur habitus. — Habitus habiti et habentis actus dicitur : puta, armorum et armati ; sive induentis et induti. Secundo, adventitii actus existentes durabiles, sive illi naturales sint, sive ad animum spectent. Naturales nempe, ut calor in iis quæ calefiunt, animi autem, ut scientia. Tertio, quod nondum quidem habet, sic tamen comparatum est ut habere possit : quod quidem est primum significatum, ejus quod est potestate. Quarto, naturalis qualitas, ita est habitus naturalis : ut calor ignis, dormientis visus : quod quidem secundum significatum est, ejus quod est potestate (quamvis enim urere possit ignis ; non tamen actu urit), primum autem ejus quod est actu. Quinto, ut actus perfectus : uti visus in actu visionis, et calor, qui jam calefacit.

Quibus item privatio. Privatio stricte negatio. — Privatio autem est habitus abjectio. Itaque opponitur primo habitus significato, armorum, sive vestitus privatio. Secundo, adventitiorum habituum abjectio ; ut cum id quod calefactum est, refrigeratur. Tertio, quod genus rei nullo modo habere comparatum est ; ut infantem natura comparatum ad musicam dicimus ; sicum autem nequaquam. Ficus itaque privata est, quod nimirum stirpium genus non sit aptum ut recipiat musicam : **61** quod item locum habet, cum genus quidem rei aptitudinem habet ; quædam autem species non item : v. gr., animal cernere aptum est ; et tamen talpa, quæ animalis species est, cernendi aptitudine caret. Quarto, potentiæ quæ secundum habitum est, abjectio. Quinto, finalis actus ac perficientis abjectio : quod quidem superius, eam quæ per privationem et habitum fit, contrarium oppositionem appellavimus ; hoc est, potentiæ, tam efficientis, quam patientis. Hæc porro tribus hisce notis insignitur ; ut sit, quod natura comparatum

est habere, nec ullo tamen pacto habet, verum **A** prorsus privatum est : v. gr., non dicimus lapidem cæcum esse ; neque enim comparatus est ut cernendi habitu polleat. Nec canem recens natum cæcum appellamus ; aut nuper editum infantem, edentulum : quia eo tempore habere visum aut dentes minime comparati sunt. Neque item pedem cæcum esse dicimus : quandoquidem animal a natura non habet in pede videndi habitum. Cum igitur **B** tribus his modis habere comparatum est, nec tamen habet, privatio dicitur.

CAP. LIX.

De priori et posteriori.

Modi prioris et posterioris. — Prioris significationes quatuor sunt. Primo enim ac potissimum, quod tempore antecedit. Ac proprie quidem in animatis, senius dicitur ; in iis autem quæ anima **B** carent, vetustius. Improperie tamen alterum pro altero usurpatur.

Secundo, id significat, quod natura prius est quod nimirum simul tollitur ; ut animal prius est homine. Quippe animali sublato, ne homo quidem erit (homo enim est animal), contra vero sublato homine, erit nihilominus animal. Nam et equus, et canis animalia sunt. Ac rursus, si homo sit, animal simul erit (homo enim est animal), contra autem si animal sit, non propterea hominem esse necessum est ; sed equum fortasse, et canem, et similia. Et hæc quidem, quod spectat ad secundum illud prioris genus.

Tertio id quod ordine prius est ; ut dicimus litteram *a* priorem esse, litteram *b* posteriorem, ac deinde syllabas, postea dictiones.

Quarto, id quod dignitate antecellit ; ut dicimus, primum episcopus, deinde presbyter. Quanquam nonnulli modum hunc submovent ; eo quod fieri possit ut qui ordine prior est, dignitate et merito posterior sit.

Quinto, uti dicimus causam et causatum ; velut Socrates imagine sua prior est ; quippe qui imaginis suæ causa sit. Sed et pater filio prior ac major est : pater namque est filii, causa : quippe cum filius gignatur ex patre. Eoque etiam beatus Gregorius sensu accepit, quod a Domino nostro in sacris Evangeliiis dictum est : *Pater major me est* ¹⁴.

62 Alii autem adjungunt id quod est cogitatione et intentione animi prius, ut paries est fundamentis prior. Cæterum reducitur illud ad quartum modum, quo aliquid dignitate prius est. Nam quod inten-

¹⁴ Joan. xiv, 29.

VARIAE LECTIONES.

^b Hæc supplenda censuit Combefisius ex nostro codice, legunturque in Reg. 2926.

NOTÆ.

(38) *Τέταρτον τὸ κατ' ἀξίαν.* Quarto id quod antecellit dignitate. Hic omnium anterioritatis modorum pene alienissimus est, inquit Philosophus, σχεδὸν ἀλλοτριώτατος. Nam, ut ait Ammonius, ἀπὸ τῆς

τὸν λίθον οὐ λέγομεν εἶναι τυφλόν (38)· οὐ πέφυκε γὰρ ἔχειν ἔξιν ὀράσεως. Οὐδὲ τὸν ἀρτιγέννητον κύνα λέγομεν εἶναι τυφλόν· οὐδὲ τὸ ἀρτιγέννητον βρέφος νωδόν· ἐπειδὴ οὐ παύονται κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἔχειν. Οὐδὲ τὸν πόδα λέγομεν τυφλόν· οὐ γὰρ πέφυκε τὸ ζῶον ἐν τῷ ποδὶ ἔχειν τὴν ἔξιν τῆς ὀράσεως. Ὅτε οὖν καὶ τὰ τρία ταῦτα πέφυκεν ἔχειν, καὶ μὴ ἔχει, λέγεται στέρησις.

ΚΕΦΑΛ. ΝΘ.

Περὶ προτέρου καὶ ὑστεροῦ.

Τὸ δὲ πρότερον διαιρεῖται εἰς τέσσαρα σημαίνοντα· καὶ κυριώτατον μὲν ἐστὶ, τὸ τῷ χρόνῳ πρότερον. Λέγεται δὲ κυρίως, ἐπὶ μὲν ἐμψύχων, τὸ πρεσβύτερον· ἐπὶ δὲ τῶν ἀψύχων, τὸ παλαιότερον· καταχρηστικῶς δὲ, καὶ ἀντ' ἀλλήλων λαμβάνονται.

Δεύτερον δὲ, τὸ φύσει πρότερον· ὅπερ συνεισφέρεται μὲν, οὐ συνεισφέρει δέ· καὶ συναναιρεῖ, καὶ συναναιρεῖται· ὡς τὸ ζῶον πρότερον τοῦ ἀνθρώπου· ζῶον γὰρ ὄντος, οὐδὲ ἀνθρώπος ἐστὶ· ζῶον γὰρ ὁ ἀνθρώπος. Ἀνθρώπου δὲ μὴ ὄντος, ἐστὶ ζῶον· καὶ ἵππος γὰρ, καὶ κύων ζῶά εἰσι· καὶ ἀνθρώπου ὄντος, πάντως ἐστὶ ζῶον· ζῶον γὰρ ὁ ἀνθρώπος. Ζῶου δὲ μὴ ὄντος, οὐ πάντως ἀνθρώπος, ἀλλ' ἴσως ἵππος, κύων, καὶ τὰ τοιαῦτα· ταῦτα γὰρ ζῶά εἰσι· [καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ δευτέρου ^b.]

C Τρίτον, τὸ κατὰ τάξιν· ὡς περ φάμεν, πρῶτον τὸ ἀλφα· δεύτερον τὸ βῆτα· εἶτα τὰ συλλάβια· εἶτα αἱ φῆφοι.

Τέταρτον, τὸ κατ' ἀξίαν· ὡς φάμεν, πρῶτον ἐπίσκοπος, εἶτα πρεσβύτερος· ἐκβάλλουσι δὲ τοῦτον τὸν τρόπον τινές. Ἐνδέχεται γὰρ τὸν πρῶτον κατὰ τάξιν, ὑστερον εἶναι κατ' ἀξίαν.

Πέμπτον, ὡς φάμεν, τὸ αἴτιον καὶ τὸ αἰτιατόν· ὡς ὁ Σωκράτης πρότερος τῆς ἰδίας εικόνας· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν αἴτιος τῆς ἰδίας εικόνας. Καὶ ὁ πατὴρ πρότερος, καὶ μείζων τοῦ υἱοῦ· ὁ γὰρ πατὴρ αἴτιος τοῦ υἱοῦ. Ἐκ γὰρ τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς γεννᾶται· διὸ καὶ ὁ μακάριος Γρηγόριος (39) κατὰ τοῦτο τὸ σημαίνονμενον ἔλαβε τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ῥηθέν· ὁ Πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν.

Ἄλλοι δὲ προστιθέασιν τὸ κατ' ἐπίνοιαν· ὡς πρότερον τῶν θεμελίων ὁ τοίχος. Τοῦτο δὲ ἀνάγεται ὑπὸ τὸν τέταρτον τρόπον, τὸν κατ' ἀξίαν. Τὸ γὰρ τῇ ἐπίνοιᾳ πρότερον, τοῦτο πράγματι ὑστερον. Ὅσαχῶς

ἡμετέρας προαιρέσεως, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ὑπῆρχεν, ex libera institutione nostra, non ex ipsa rerum natura, ortum habuit.

δὲ τὸ πρότερον, τὸσαυταχῶς καὶ τὸ ὕστερον. Τὸ δὲ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον, οὐκ εἰσὶ τῶν ὁμωνύμων, ἀλλὰ τῶν ἀφ' ἑνός.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ τοῦ ἄμα.

Ἄμα λέγεται κυρίως μὲν, ὧν ἡ γένεσις ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ· οἷον, δύο τινὲς ἐγεννήθησαν ἐν τῇ αὐτῇ ῥοπῇ. Οὗτος ὁ τρόπος ἀντίκειται τῷ πρώτῳ τῶν σημαινομένων τοῦ προτέρου. Δεύτερον σημαινόμενον τῶν ἄμα, τὰ ἀλλήλοις συνυπάρχοντα, καὶ μὴ ὄντα ἕτερον ἑτέρου αἴτιον, ἢ αἰτιατόν· ὡς τὸ διπλάσιον καὶ τὸ ἡμισυ. Ἄμα γὰρ συνυπάρχουσιν ἄλληλα, καὶ συνεισφέρουσιν. Οὗτος δὲ τρόπος ἀντίκειται τῷ δευτέρῳ, καὶ τῷ πέμπτῳ τρόπῳ τοῦ προτέρου· ἐν μὲν γὰρ [τῷ] δευτέρῳ, οὐ συνεισάγουσιν, οὐδὲ συναιρουσὶν ἄλληλα. Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ τὸ μὲν αἴτιον¹, τὸ δὲ αἰτιατόν· τρίτον σημαινόμενον τῶν ἄμα, τὰ ἀντιδιηρημένα εἶδη· ἀντιδιηρημένα εἶδη λέγεται, τὰ ἐκ τῆς αὐτῆς διαιρέσεως κατενεχθέντα· οἷον, τὸ λογικόν, καὶ τὸ ἄλογον, ἐκ τοῦ ζώου. Οὗτος ὁ τρόπος ἀντίκειται τῷ πρώτῳ, καὶ τῷ δευτέρῳ, καὶ σχεδὸν τοῖς ἄλλοις τρισί.

ΚΕΦΑΛ. ΕΛ΄.

Περὶ κινήσεως.

Κίνησις ἐστὶν ἐντελέχεια (39) τοῦ δυνάμει καθότοιούτον ἐστίν· οἷον, ὁ χαλκὸς δυνάμει ἐστὶν ἀνδρίας. Δύναται γὰρ ὁ χαλκὸς ἀπολαβεῖν τὸ εἶδος τοῦ ἀνδριάντος. Ἐντελέχεια οὖν ἐστὶ τοῦ χαλκοῦ, τοῦ δυνάμει ὄντος ἀνδριάντος, τὸ διαλύεσθαι, τὸ διαπλάττεσθαι, τὸ διαξέεσθαι, ἅπερ εἰσὶ κινήσεις. Ἐν ὅσαις οὖν κατηγορίαις θεωρεῖται τὸ δυνάμει, ἐν τῶσαύταις θεωρηθήσεται ἡ κίνησις. Ἐν ὅσαις δὲ οὐ θεωρεῖται τὸ δυνάμει, οὐδὲ ἡ κίνησις θεωρηθήσεται· θεωρεῖται οὖν ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἐν τῷ ποσῷ, ἐν τῷ ποιῷ, ἐν τῇ ποῦ κατηγορίᾳ. Ἐν μὲν τῇ οὐσίᾳ, γένεσις καὶ φθορά· ἐν δὲ τῷ ποσῷ, αὐξήσις καὶ μείωσις· ἐν δὲ τῷ ποιῷ, ἀλλοίωσις· ἐν τῇ ποῦ, τὸ κύκλιον φερόμενον, ὅπερ καλεῖται περιφορά· καὶ τὸ ἐπ' εὐθείας κινούμενον, ὅπερ λέγεται ἐπ' εὐθείας κίνησις. Τῆς δὲ ἐπ' εὐθείας κινήσεως διαφοραὶ εἰσὶν ἕξ. Τὸ ἄνω, τὸ κάτω, τὸ ἔσω, τὸ ἔξω, τὸ δεξιὰ, καὶ τὸ ἀριστερά· διὸ μετὰ τῆς περιφορᾶς, ἑπτὰ τοπικαὶ κινήσεις εἰσὶ· πᾶν γὰρ μεταβάλλομενον, ἢ καθ' αὐτὸ μεταβάλλεται, ἢ κατὰ τι τῶν ἐν αὐτῷ, ἢ κατὰ τι τῶν περὶ αὐτό· καὶ εἰ μὲν καθ' αὐτό, ποιεῖ γένεσιν καὶ φθοράν. Εἰ δὲ κατὰ τι τῶν ἐν αὐτῷ, ἢ κατὰ τὸ ποσόν, καὶ ποιεῖ

VARIÆ LECTIONES.

¹ Cod. S. Hil. τὸ μὲν εἶναι αἴτιον. Quidam codices, τὸ μὲν ἦν αἴτιον. Nonnulli alii: τὸ μὲν ἐστὶν αἴτιον.

NOTÆ.

(39) *Κίνησις ἐστὶν ἐντελέχεια*. Quid sit ἐντελέχεια exponit scholiastes infra paginam Regii cod. 1986: Ἐντελέχεια ἐστὶ τῆς εἰδοποιήσεως ἢ τελείωσις. Ἐντελέχεια, τούτεστιν ἐλασμός. Ἐντελέχειαν ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐπιτηδειότητα λέγει. Ἐντελέχεια est consummatio specificationis. Idem est atque impulsus. Aristoteles eam quoque aptitudinem

actione prius est, hoc reipsa posterius est. Quot porro modis est prius, totidem quoque est posterius. Prius autem et posterius; majus item et minus, non inter æquivoca recensentur, sed inter ea quæ ab uno sunt.

CAP. LX.

De simul.

Modi quibus aliqua sunt simul. — Simul ea proprie dicuntur, quorum ortus est in eodem tempore, ut cum duo quidam eodem temporis puncto nati sunt. Atque hic primo modo significationum prioris opponitur. Secundo, ea simul esse dicuntur, quæ invicem coexistunt, ita tamen ut neutrum alterius causa sit, aut ab altero esse accipiat; ut duplum et dimidium. Simul enim coexistunt, seque mutuo inferunt, atque pariter tollunt. Hic porro modus secundo modo ac quinto prioris adversatur. Etenim in secundo, nec se simul inferunt, nec simul tollunt: in quinto autem, alterum causa est; alterum a causa profectum. Tertio simul esse dicuntur species illæ, quæ ex adverso genus dividunt; hoc est, quæ ex eadem divisione descendunt, velut rationale et irrationale ex animali. Hic porro modus primo et secundo, ac fere tribus aliis opponitur.

CAP. LXI.

De motu.

Quid motus. In quibus prædicamentis sit. Sex motus quoad locum. — Motus est actus ejus quod est in potentia, quatenus est in potentia, velut res potentia statua est. Æs quippe statuæ formam potest suscipere. Æris itaque, quod potentia statua est, in eo actus positus est, ut dissolvatur et formetur ac expoliatur: quæ omnia sunt motus. In omnibus ergo prædicamentis, in quibus consideratur id quod est potestate, in iisdem etiam motus considerabitur. E contra, in quibus non consideratur, id quod est potestate, nec motus quidem considerabitur. Consideratur itaque in substantia, in quantitate, in qualitate, et in prædicamento ubi. In substantia nempe, ortus et interitus: in quantitate, accretio et decretio: in qualitate, alteratio: in prædicamento ubi, hoc quod est in orbem agi (quod quidem circumactio dicitur) item a recta linea moveri, quod appellatur motus rectus. Porro motus illius qui in rectum est, sex sunt modi, supra, infra, intra, extra, dextrorsum, sinistrorsum. Quare adjuncta circulatione, septem sunt motus locales. Nam quidquid mutatur, aut

per se mutatur, aut ratione alicujus quod sit in ipso; aut certe ratione alicujus quod sit circa ipsum. Ac si quidem per se; **63** ortum efficit et interitum. Sin ratione alicujus eorum quæ insunt; aut ratione quantitatis, atque accretionem ac decretionem facit: aut ratione qualitatis, tumque alterationem efficit. Sin denique ratione alicujus quod sit circa ipsum, motum secundum locum facit. Nam locus, nec ipsum est quod movetur, nec eodem aliquid quæ sunt in ipso, sed comitatur ea quæ moventur, et circum ipsa est.

Circa ortum autem et interitum hoc interest; quod ortus sit progressus a non esse ad esse. Nam quod prius non erat, hoc oritur; interitus contra, ab esse ad non esse mutatio est. Quod vero ad accretionem et decretionem spectat; accretio est motus ad majus; decretio autem, ad minus. In alteratione rursum, sunt oppositæ affectiones: puta opponitur calefactio refrigerationi, et candori nigredo. Quocirca opponuntur, interitus quidem ortui; decretio autem accretioni: alterationi vero, tum id quod peculiariter oppositum est, tum etiam quies; v. gr., calefactioni, tum refrigeratio, tum quies opponitur: nam cum res calefactioni subjecta terminum acceperit, atque ad summum calorem pervenerit, tum quiescit, et calefieri desinit. Idem etiam mutationi secundum locum, tum contrarius motus, tum quies opponitur: contrarius nimirum motus, ut motus sursum motui deorsum: quies vero; nam si quis glebam sursum jacias, non prius deorsum movebitur, quam intercesserit quies aliqua. Cæterum cœlesti motui nullus motus contrarius est. Videtur autem, alteratio motus reliquos consecrari. Nam et quod procreatur, et quod interit, et quod augetur, et quod decrescit, quodque loci mutatione movetur, omnino alteratur. In naturalibus tamen motibus, quanquam alterationem reliquos motus comitari reperimus; fieri tamen potest ut res aliqua alteratione mutetur, ac nihilominus nullo alio motu moveatur, uti contingit in lapide. Hic enim calore afficitur et frigore; nec tamen augetur aut desinit. Atque ita demum in motibus aliis. Quapropter, etsi alteratio reliquos motus comitatur, ipsa tamen secundum se considerari potest: hincque compertum sit illorum discrimen.

Mutatio non motus stricte. — Verum Aristoteles, handquaquam mutationem motum appellat. Etenim in quinto Physicorum, probavit ortum et interitum mutationes quidem esse, non motus: eo quod motus ita fiat, ut res interim salva et incolumis maneat. Quod si alterationi ac mutationi locali duo contraria esse diximus, nempe contrarium motum, et quietem; utique sciendum omnino est, posse alia et alia ratione duo quædam uni contraria esse.

αὐξήσιν καὶ μείωσιν, ἢ κατὰ τὸ ποιεῖν, καὶ ποιεῖσθαι ἀλλοίωσιν. Εἰ δὲ κατὰ τὸ περὶ αὐτὸ, ποιεῖ τὴν κατὰ τόπον μεταβολὴν· ὁ γὰρ τόπος, οὔτε αὐτὸ ἐστὶ τὸ κινούμενον, οὔτε τι τῶν ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ τοῖς κινουμένοις παρέπεται, καὶ περὶ τὰ κινούμενά ἐστι.

Διαφέρει δὲ γένεσις καὶ φθορά. Γένεσις μὲν γὰρ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πρόδος· ὅπερ γὰρ οὐκ ἦν πρότερον, τοῦτο γίνεται. Ἡ δὲ φθορά, τὸ ἀνάπαλιν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι μεταβολή. Αὐξήσις δὲ καὶ μείωσις· αὐξήσις μὲν γὰρ ἐστὶν, ἡ ἐπὶ τὸ μείζον κινήσις· μείωσις δὲ, ἡ ἐπὶ τὸ ἔλαττον. Ἐν δὲ τῇ ἀλλοιώσει πάλιν, τὰ ἀντικείμενα κἀθη, θερμότης φύξει, τῷ λευκῷ τὸ μέλαν. Ἀντίκειται τοίνυν τῇ μὲν γένεσι φθορά, τῇ δὲ αὐξήσει μείωσις, τῇ δὲ ἀλλοιώσει τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ ἡρεμία. Ἀντικείμενον μὲν θερμάνσει φύξις ἡρεμία τε. Ὅταν γὰρ λάθῃ πέρας τὸ θερμαινόμενον, καὶ ἔλθῃ ἐπὶ τὴν ἄκραν θερμότητα, ἡρεμεῖ καὶ πύεται τοῦ θερμαινεσθαι· οὕτω καὶ τῇ κατὰ τόπον μεταβολῇ καὶ ἡ ἐναντία κινήσις ἀντίκειται, καὶ ἡ ἡρεμία. Ἐναντία μὲν γὰρ, ὡς ἡ ἄνω κινήσις τῇ κάτω· ἡρεμία δὲ· ἐὰν γὰρ βῶλον ρίψῃ τις ἐπὶ τὰ ἄνω, οὐ πρότερον ἐπὶ τὰ κάτω κινηθήσεται, πρὶν ἡρεμίᾳ τις γένηται. Τῇ δὲ οὐρανίᾳ κινήσει οὐκ ἐστὶν ἐναντία κινήσις. Δοκεῖ δὲ ἡ ἀλλοίωσις παρέπεσθαι ταῖς λοιπαῖς κινήσεσι. Καὶ γὰρ, καὶ τὸ γινόμενον, καὶ τὸ φθειρόμενον, καὶ τὸ αὐξάνον, καὶ τὸ μειούμενον, καὶ τὸ κινούμενον κατὰ τόπον, πάντως ἀλλοιοῦται. Ἐπὶ δὲ τῶν φυσικῶν κινήσεων, εἰ καὶ εὐρίσκομεν παρεπομένην τὴν ἀλλοίωσιν ταῖς λοιπαῖς κινήσεσιν, ὅμως ἐνδέχεται ἀλλοιοῦσθαι μὲν, μὴ μέντοι κινεῖσθαι καθ' ἑτέραν κινήσιν, ὡς ἐπὶ λίθου. Οὗτος γὰρ θερμαίνεται καὶ φύχεται· καὶ οὔτε αὐξεῖ οὔτε λήγει· καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως. Ὅστε εἰ καὶ παρέπεται ἀλλοίωσις ταῖς λοιπαῖς κινήσεσιν, ὅμως ἐνδέχεται αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν θεωρεῖσθαι· ὅθεν ὠμολόγηται αὐτῶν τὸ διάφορον.

Κινήσιν δὲ οὐ λέγει (10) ὁ Ἀριστοτέλης τὴν μεταβολὴν. Ἐν γὰρ τῷ πέμπτῳ λόγῳ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, ἀπέδειξεν, ὅτι γένεσις καὶ φθορὰ μεταβολαὶ μὲν εἶσι· κινήσεις δὲ οὐκ εἶσι· διότι ἡ κινήσις, σωζομένου τοῦ πράγματος, γίνεται. Εἰ δὲ τῇ ἀλλοιώσει, καὶ τῇ κατὰ τόπον μεταβολῇ, ἐφημεν δύο ἐναντία εἶναι, τὴν τε ἐναντίαν κινήσιν, καὶ τὴν ἡρεμίαν, ἰστέον ὡς οὐκ ἀδύνατον κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο δύο ἐν εἶναι ἐναντία. Ἠρεμία μὲν γὰρ, ὡς ἡ ἔξις καὶ

NOTE.

(10) Κινήσιν δὲ οὐ λέγει. Verum Aristoteles, etc. Ex Philosopho sex motus species numeraverat, et imprimis generationem et corruptionem. Monet tamen, Ammonio auctore, Aristotelem, lib. v Physic. mutationem ideo distinxisse a motu, ut generationem et corruptionem esse motus proprie dictos negaverit. Philosophi mentem Ammonius explicat,

ut μεταβολὴ mutatio sit quoddam genus, cujus tres sint species, κινήσις, γένεσις, φθορὰ, motus, generatio, corruptio; adeoque motus omnis mutatio sit quædam; at non vicissim. Generationem porro et corruptionem motus proprie non esse, iisdem quibus Nestor rationibus probat Ammonius.

στέρησις· ἢ δὲ ἀντικειμένη, κυρίως, ὡς θερμάνσει A Quies nimirum contraria est, ut habitus, et privatio; at oppositus motus proprie contrarius est, uti refrigeratio calefactioni.

ΚΕΦΑΛ. ΕΒ΄.

Περὶ τοῦ ἔχειν.

Τὸ ἔχειν κατὰ ὀκτώ τρόπους λέγεται. Ἡ γὰρ ὡς ἔξιν καὶ διαθέσιν, ἢ ἄλλην ποιότητα· λεγόμεθα γὰρ ἔχειν ἐπιστήμην καὶ ἀρετήν. Ἡ ὡς ποσόν· λέγεται γὰρ τρίπηχου μέγεθος ἔχειν τὸ ξύλον. Ἡ ὡς οὐσίαν περὶ οὐσίαν, ὅπερ ἐστὶ γενικώτατον γένος. Τοῦτο δὲ, ἢ περὶ ὅλον τὸ σῶμα, ὡς χιτῶν· ἢ περὶ τι μέρος, ὡς δακτύλιος ἐν δακτύλῳ· ἢ ὡς μέρος ἐν ὅλῳ· λεγόμεθα γὰρ ἔχειν χεῖρα· ἢ ὡς ἐν ἀγγελίῳ, ὡς λέγομεν οἶνον ἔχειν τὸ κεράμειον· ἢ ὡς κτήμα· λεγόμεθα γὰρ οἰκίαν ἔχειν, ἢ ἀγρόν· λεγόμεθα δὲ καὶ γυναῖκα ἔχειν, καὶ ἡ γυνὴ ἄνδρα ἔχειν λέγεται· εἶκε δὲ οὗτος B ὁ τρόπος ἀλλότριος εἶναι τοῦ ἔχειν, ἐπειδὴ ἀντιστρέφει. Οὐδὲν γὰρ μᾶλλον σημαίνει ἔχειν τὸν ἄνδρα γυναῖκα, ἢ τὴν γυναῖκα, ἄνδρα. Οὐδὲ γὰρ ἑτέρον ἑτέρου ἐπικρατεῖ, ἀλλ' ἴσως καὶ ἀδιαφόρως ἔχουσιν. Εἰ δὲ καὶ ὁ κτήτωρ ἔχει κτήμα; καὶ τὸ κτήμα κτήτορα, καὶ ἀντιστρέφει. Ἄλλ' οὐχ ὡς ἀνὴρ γυναῖκα, καὶ γυνὴ ἄνδρα. Ὁ γὰρ κτήτωρ αὐτοκρατὴς καὶ κυριώτατός ἐστι τοῦ κτήματος· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον, ὁ μὲν κτήτωρ ἔχειν λέγεται, τὸ δὲ κτήμα, ἔχεσθαι.

uxor virum. Etenim jus omne ac dominium in prædium possessori competit; eaque de causa, possessor potius habere, prædium autem haberi dicitur.

Δῆλον δὲ, ὅτι τὸ ἔχειν τῶν ὁμωνύμων ἐστὶ. Τινὲς δὲ τοσαύτας διαφορὰς λέγουσι τοῦ ἔχειν, ὅσας καὶ τοῦ ποιεῖν, καὶ τοῦ πάσχειν. Ὡς γὰρ τὰ ποιοῦντα, καὶ τὰ πάσχοντα, ἢ ἐμφυχά ἐστίν, ἢ ἀψυχα· οὕτω C καὶ ἐνταῦθα· ἢ ἐμφυχόν ἐστὶ τὸ ἔχον, καὶ τὸ ἐχόμενον, ἢ ἀψυχον. Πῶς οὖν τῶν διαφορῶν γενῶν αἱ αὐταὶ διαφοραὶ ἐσονταί; Ἄλλ' ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἔχειν, ἢ περὶ ὅλον τὸ σῶμά ἐστίν, ἢ περὶ μέρος· καὶ πάλιν τοῦτο, ἢ ἀμυντήριόν ἐστίν, ἢ κόσμος.

potest: id quod est habere, aut circa totum corpus esse, aut circa partem. Atque hoc rursus, aut ad propulsandas injurias esse accommodatum, aut ad ornatum.

ΚΕΦΑΛ. ΕΓ΄.

Περὶ ἀποφάνσεως, ἀποφάσεώς τε καὶ κατάφάσεως.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἡ κατάφασις καὶ ἡ ἀπόφασις, ἀπόφανσις λέγεται. Κατάφασις μὲν οὖν ἐστὶν ἡ σημαίνουσα τί τινι ὑπάρχει· τουτέστι, τί ὑπάρχει τις· οἶον, Σωκράτης σοφός ἐστι· Σωκράτης περιπατεῖ. Ἀπόφασις δὲ, ἡ δηλοῦσα τὸ μὴ ὑπάρχον τινι, ἢ γουν, D τί οὐκ ἐστὶ τις· οἶον, ὁ δεῖνα οὐκ ἐστὶ σοφός· ὁ δεῖνα οὐ περιπατεῖ. Ἐπειδὴ δὲ πάση καταφάσει ἀντίκειται ἀπόφασις, καὶ πάση ἀποφάσει κατάφασις· ἢ ἀπόφασις ἢ ἀντικειμένη τῇ καταφάσει, καὶ ἡ κατάφασις ἢ ἀντικειμένη τῇ ἀποφάσει, ἀντίφασις λέγεται· ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν ψεύδεσθαι, καὶ τὴν μίαν ἀληθεύειν.

ΚΕΦΑΛ. ΕΔ΄.

Περὶ ὄρου, καὶ προτάσεως, καὶ συλλογισμοῦ.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι σκοπὸν ἔχει ἡ λογικὴ πρα-

64 CAP. LXII.

De habere.

Habere octo modis dicitur. Aut enim, ut habitum et dispositionem, aut aliam qualitatem; etenim scientiam ac virtutem habere dicimur. Aut ut quantum: lignum enim tres cubitos magnitudinis habere dicitur. Aut ut substantiam circa substantiam; quod quidem est universalissimum genus. Hoc porro vel circum universum corpus, ut vestem: aut circa aliquam partem, ut annulum in digito. Aut partem in toto; dicimur enim habere manum. Aut ut in vase; uti amphora vinum habere dicitur. B Aut ut possessionem; domum enim, aut agrum habere dicimur. Quin et uxorem dicimur habere; et uxor item virum habere dicitur. Videtur autem hic modus ab habere alienus esse, quoniam conversionem admittit. Neque enim magis virum habere uxorem significat, quam uxorem virum. Neuter enim alterum exsuperat; verum æque ac sine discrimine sese invicem habent. Quamquam autem possessor quoque prædium, ac rursus prædium possessorem habere dicatur, atque hæc inter se convertantur; at non tamen ut vir uxorem, ac

Illud autem minime dubium, quin habere in æquivocorum numero sit censendum. Nonnulli porro ejus quod est habere, totidem differentias esse dicunt, quot sunt ejus quod est agere et pati. Uti enim ea quæ agunt ac patiuntur, vel sunt animata vel inanimata: eodem modo hic quoque, aut animatum est id quod habet, et habetur, aut inanimatum. Qua igitur ratione diversorum generum eadem erunt differentiæ? verum responderi esse, aut circa partem. Atque hoc rursus, aut ad

CAP. LXIII.

De enuntiatione, affirmatione et negatione.

Affirmatio et negatio. Contradictoriarum vera altera. — Sciendum est, tam affirmationem, quam negationem, enuntiationem esse. Atque affirmatio quidem est, quæ, quid alicui insit, id est, quid aliquis sit, significat; ut Socrates sapiens est: Socrates ambulat. Negatio autem, quæ, quid alicui non insit, id est, quid aliquis non sit, ostendit: uti, hic non est sapiens; ille non ambulat. Quoniam autem omni affirmationi, negatio; itemque omni negationi, affirmatio adversatur; negatio ea quæ affirmationi opponitur, et affirmatio ea quæ negationi adversatur, contradictio dicitur. Porro alteram falsam, alteram veram esse necesse est.

65 CAP. LXIV.

De termino, et propositione, et syllogismo.

Demonstratio logici muneris. Quid terminus.

Observandum est, hoc logici muneris esse, ut de demonstratione pertractet. Demonstratio autem syllogismus est. Syllogismus porro ex duabus veris propositionibus et conclusione conflatur, v. gr. ut animam immortalem esse demonstrarem, ita probo: *Quidquid perpetuo motu agitur, immortale est.* Hæc est propositio. Deinde alteram propositionem adjungo, et dico: *Anima perpetuo motu agitur.* Sequitur conclusio: *Anima ergo immortalis est.* Unaquæque autem propositio ex terminis constat. Quælibet enim propositionis dictio terminus appellatur. Nam terminus est, in quem propositio resolvitur. Exempli gratia, in hac propositione: *Quidquid perpetuo motu agitur, immortale est; quidquid, terminus est, utpote propositionis pars: perpetuo motu agitur, item terminus dicitur; immortale, itidem terminus dicitur; ac denum, est, terminus dicitur.*

Ut bonus syllogismus. — Illud autem scire convenit, necessarium esse, ut propositiones omnes veræ sint, ac conclusio propositionibus respondeat. Nam si vel propositionum altera, vel conclusio, falsa inveniatur, paralogismus, hoc est captiosum argumentum, non syllogismus erit. Porro quinque ista, nempe vox simplex, nomen, verbum, dictio, terminus, nihil inter se ratione subjecti differunt, sed secundum habitudinem duntaxat: v. gr. homo, ut simpliciter aliquid significat, simplex vox dicitur: ut autem subjectum, nomen vocatur: ut vero rationem prædicati obtinet, verbum: ut rursus pars est affirmationis et negationis, dictio: ut denique propositionis ac syllogismi pars, terminus appellatur.

Quid verbum dialecticis. — Sciendum est autem in propositione, hoc est, in affirmatione et negatione, subjectum quidem, nomen dici: quod autem prædicatur, verbum. Exempli gratia, propositio est, *homo ambulat*: in ea, *homo* subjectum est, ac nomen dicitur; *ambulat* autem, prædicati rationem obtinet, et dicitur verbum. Ac rursus in his verbis, *Socrates bonus est*; *Socrates* subjectum est, ac nomen dicitur: *bonus est*, prædicati locum tenet, ac verbum nuncupatur, utpote affirmationis pars: tametsi alioqui apud grammaticos, *bonus* dicitur esse nomen. Atque ut summam dicam, illud omne quod est comitatur, verbum est.

Illud item sciendum, nihil inter hæc quinque discriminis esse, nempe inter enuntiationem, pro-

ματεια περί τῆς ἀποδείξεως διαλαβεῖν. Ἦ δὲ ἀποδείξις συλλογισμὸς ἐστὶ· ὁ δὲ συλλογισμὸς σύγκειται ἐκ δύο ἀληθῶν προτάσεων, καὶ τοῦ συμπεράσματος· οἷον, θέλων ἀποδείξει ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἐστὶ, λέγω· Πᾶν ἀεικίνητον (41) ἀθάνατόν ἐστιν· αὕτη πρότασις ἐστὶ. Λέγω δὲ καὶ δευτέραν πρότασιν· Ἡ ψυχὴ ἀεικίνητος ἐστὶν. Εἶτα τὸ συμπέρασμα· Ἡ ψυχὴ ἄρα ἀθάνατος ἐστὶν. Ἐκάστη γὰρ λέξις τῆς προτάσεως ὄρος λέγεται. Ὅρος δὲ λέγεται, εἰς ὃν ἀναλύεται ἡ πρότασις· οἷον ἡ πρότασις λέγει· Πᾶν ἀεικίνητον ἀθάνατόν ἐστὶ· τὸ Πᾶν ὄρος λέγεται, ὡς μέρος προτάσεως· καὶ τὸ ἀεικίνητον, ὁμοίως ὄρος λέγεται· καὶ τὸ ἀθάνατον, ὄρος λέγεται· καὶ τὸ, ἐστὶν, ὄρος λέγεται (42).

Χρῆ δὲ γινώσκειν ὅτι δεῖ πάσας τὰς προτάσεις ἀληθεῖς εἶναι, καὶ τὸ συμπέρασμα ἀκολουθεῖν ταῖς προτάσεσιν. Εἰ γὰρ εὐρεθῆ, ἡ μία τῶν προτάσεων ψευδής, ἢ τὸ συμπέρασμα, παραλογισμὸς ἐστὶ, καὶ οὐ συλλογισμὸς. Ἐτι δὲ ἀπλῆ φωνή, ὄνομα, ῥῆμα, φάσις, ὄρος· ταῦτα τὰ πέντε, κατὰ μὲν τὸ ὑποκείμενον, οὐδὲν ἀλλήλων διαφέρουσι· μόνον δὲ κατὰ τὴν σχέσιν ἐστὶν αὐτῶν ἡ διαφορά· οἷον, ἀνθρώπος, ὡς μὲν ἀπλῶς σημαντικόν, λέγεται ἀπλῆ φωνή· ὡς δὲ ὑποκείμενον, λέγεται ὄνομα· ὡς δὲ τάξιν ἐπέχον τοῦ κατηγορουμένου, λέγεται ῥῆμα· ὡς δὲ μέρος καταφάσεως καὶ ἀποφάσεως, λέγεται φάσις· ὡς δὲ μέρος προτάσεως καὶ συλλογισμοῦ, λέγεται ὄρος.

Χρῆ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐν τῇ προτάσει, ἦτοι καταφάσει καὶ ἀποφάσει, τὸ μὲν ὑποκείμενον, ὄνομα λέγεται· τὸ δὲ κατηγορούμενον λέγεται ῥῆμα. Οἷον, *κατάφασις ἐστὶν, ἄνθρωπος περιπατεῖ*· τὸ *ἄνθρωπος*, ὑποκείμενόν ἐστὶ, καὶ λέγεται ὄνομα· τὸ *περιπατεῖ*, τάξιν ἔχει κατηγορουμένου, καὶ λέγεται ῥῆμα· *Σωκράτης καλός ἐστὶ*· τὸ *Σωκράτης*, ὑποκείμενόν ἐστὶ, καὶ λέγεται ὄνομα· τὸ *καλός ἐστὶ*, τάξιν ἔχει κατηγορουμένου, καὶ λέγεται ῥῆμα, ὡς μέρος καταφάσεως· εἰ καὶ παρὰ τοῖς γραμματικοῖς ὄνομα λέγεται τὸ, *καλός*· καὶ ἀκλῶς, ὥτινι ἀκολουθεῖ τὸ, *ἐστὶ*, ῥῆμά ἐστὶν ἰ.

Ἰστέον δὲ ὅτι τὰ πέντε ταῦτα οὐδὲν ἀλλήλων εἰ-
ενήνοχεν, ἀπόφανσις, πρότασις, πρόβλημα, ἔνστασις,

VARIAE LECTIONES.

ἰ Hic addunt tres codd. *Logicæ* fusioris, καὶ ἐν τῇ ἀποφάσει, καὶ ἐν τῇ καταφάσει, καὶ ὄνομα ἐστὶ, καὶ ῥῆμα, ῥῆμα λέγεται παρ' αὐτοῖς φιλοσόφοις, ὡς κατηγορούμενον. Ac in negatione perinde ac in affirmatione, sive verbum sit, sive nomen, verbum a philosophis dicitur, qua prædicatum est.

NOTÆ.

(41) Πᾶν ἀεικίνητον. Omne quod perpetuo motu agitur, etc. Hoc est argumentum, quo Plato immortalitatem animorum probabat, de quo legendus Marsilius Ficinus in *Phædonem*. Illo etiam Patrum nonnulli incaute usi sunt, cum non adverterent, eo perinde Platonem animæ belluinæ incorruptionem intulisse.

(42) Καὶ τὸ, ἐστὶν, ὄρος λέγεται. Ac denum, est, terminus dicitur. Quo auctore hoc scripserit, nescio. Nostrates verbum, est, copulam vocant, non terminum: Blemmydas προσκατηγορούμενον, q. d. prædicatum adjunctum. At vero ipse quoque terminum ὄρον illud esse ait.

συμπέρασμα. Ὅταν γὰρ ἀπλῶς ἀποφαίνωμαι ὅτι *A* ἢ ψυχὴ ἀθάνατος ἐστίν, ἀπόφανσις λέγεται. Ὅτε δὲ ὡς μέρος συλλογισμοῦ ληφθῆ, τότε πρότασις ἐστίν, ὡς τὸ λέγειν· Ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἐστίν. Ἠνίκα δὲ τις ἐνίσταται πρὸς τὴν πρότασιν, λέγων· Πόθεν δὴ·λον ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἐστίν; τότε τὸ τοιοῦτον ἐνστάσις προσαγορεύεται. Ἠνίκα δὲ πάλιν προτεινόμεν ἐῖς ζήτησιν· Ἀρά γε ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἐστίν; καλεῖται πρόβλημα. Ὅτε δὲ ἐκ προτάσεων συναχθῆ, καλεῖται συμπέρασμα· οἷον· Ἡ ψυχὴ ἀεικίνητος ἐστίν· τὸ ἀεικίνητον, ἀθάνατον· ἐκ τῶν προτάσεων τούτων συνάγεται· Ἀρα ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἐστίν· τοῦτό ἐστι συμπέρασμα.

ΚΕΦΑΛ. ΞΕ'.

Ποικίλοι ὄροι.

Πρότασις ἐστὶ λόγος ἀποφαντικός τινος ἀπὸ τινος, ὅπερ ἐστὶν ἀπόφασις· οἷον, Σωκράτης οὐ γελά· ἢ τινος κατὰ τινος, ὅπερ ἐστὶ κατάφασις· ὡς Σωκράτης γελά. Ὅρος ἐστὶν εἰς θν ἀναλύεται ἡ πρότασις. Συλλογισμὸς ἐστὶ λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἤγουν ὁμολογηθέντων, ἕτερον ἐξ ἀνάγκης τῶν κειμένων συμβαίνει διὰ τὰ κείμενα· διὰ γὰρ τὰς κειμένας προτάσεις γίνεται τὸ συμπέρασμα, μὴ δεόμενον ἔξωθεν ἑτέρας τινὸς συστάσεως. Πρόβλημά ἐστὶ θεώρημα συντείνον εἰς ἀρεσιν καὶ φυγὴν, ἤγουν εἰς ἀρνησιν καὶ συγκατάθεσιν, πρὸς γνῶσιν δὲ καὶ θεωρίαν. Πύσμα ἐστὶν ἐρώτημα, διεξοδικήν, ἤγουν πλατεῖαν ἀπαιτοῦν ἀπόκρισιν. Διαφέρει γὰρ ὁ ἐρωτηματικός λόγος τοῦ πυσματικοῦ, ὅτι τῷ μὲν ἐρωτηματικῷ ταχεῖα ἔπεται ἡ ἀπόκρισις, ἤγουν δι' ὀλίγων τῷ δὲ πυσματικῷ, χρόνια, καὶ διὰ πολλῶν λόγων. Διαλογικὸς χαρακτήρ λέγεται, ὁ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν. Ἐναστασις ἐστίν, ἡ ἐκ τῶν προσιμίων ἀνατρέπουσα τὸν λόγον. Ἀντιπαράστασις δὲ, ἡ δεχομένη μὲν τὸν λόγον, ὡς ἀληθῆ, δεικνύουσα δὲ, ὡς οὐδὲν βλάπτει πρὸς τὸ προκείμενον. Δημμάτιόν ἐστίν, ὅπερ εἰληπταὶ ὡς ὁμολογούμενον, πρὸς κατασκευὴν τινος. Αἵρεσις ἐστὶ φρόνησις κ, ἤγουν δόξα, πλειόνων ἀνθρώπων, πρὸς ἀλλήλους μὲν συμφωνούντων, πρὸς ἄλλους δὲ διαφωνούντων. Κοινὴ δὲ ἐννοία ἐστὶν ἡ παρὰ πᾶσιν ὁμολογουμένη· οἷον, ὅτι ἐστὶν ὁ ἥλιος. Θέσις δὲ ἐστὶ παράδοξος ὑπόληψις τινος τῶν ἐν σοφίᾳ γνωρίμων, ἤγουν ξένη ἐννοία, ὡς ὁ Παρμενίδου λόγος, ὅτι ἐν ἔλεγε τὸ θν· καὶ ὡς ὁ Ἡρακλείτου, ὅτι πάντα κινεῖται.

Κοινὸν ἐστὶ, τὸ πολλοῖς θεωρούμενον, ἢ τὸ ὑπὸ πολλῶν κατηγορούμενον. Κοινὸν δὲ τετραχῶς λέγεται· ἢ τὸ εἰς τὰ μέρη διαιρετὸν, ὡς ἡ κληρουχουμένη γῆ· ἢ τὸ ἀδιαίρετον ἐν χρήσει κοινῇ παραλαμβανόμενον, οὐχ ἅμα δέ· ὡς εἰς δοῦλος, ἢ εἰς ἵππος δύο δεσποτῶν, ποτὲ μὲν τοῦδε, ποτὲ δὲ τοῦδε τὴν κέλευσιν πληρῶν· ἢ τὸ ἐν προκαταλήψει ἰδιοποιούμενον, εἰς δὲ τὸ κοινὸν ἀναπεμπόμενον, ὡς ὁ ἐν Ὀσάτριῳ τόπος, ἢ ἐν βαλανείῳ· ἢ τὸ ἀδιαίρετον εἰς

A positionem, quæstionem, instantiam, ac conclusionem. Nam cum simpliciter pronuntio, **66** *anima est immortalis*; enuntiatio dicitur. Cum autem ut pars syllogismi assumitur, jam propositio est, quod dice, *Anima immortalis est*. Rursus cum quispiam adversus propositionem hanc insistit dicens, *Unde animam immortalem esse constat?* tunc id instantia appellatur. Rursus cum inquirendi causa proponimus, *numquidnam anima immortalis est?* quæstio vocatur. Denique, cum ex propositionibus aliquid colligitur, conclusio appellatur: v. gr. *Anima perpetuo movetur: quod perpetuo movetur, est immortale*: ex his propositionibus colligitur: *Anima ergo immortalis est*, atque hæc est conclusio.

CAP. LXV.

Definitiones variæ.

B

Variæ terminorum logicorum definitiones. — Propositio est oratio enuntians aliquid ab aliquo; quod quidem est negatio, ut, *Socrates non ridet*: aut alicujus de aliquo; quod affirmationis rationem habet, ut, *Socrates non ridet*. Terminus est, in quem propositio resolvitur. Syllogismus est oratio, in qua positis quibusdam (hoc est, concessis) aliud necessario ex iis quæ sunt posita, esse contingit, propter illa quæ posita sunt. Etenim ob positas propositiones, sit conclusio, nulla alia externe petita confirmatione opus habens. Quæstio, est proposita intellectui inquisitio tendens ad electionem vel fugam; hoc est, ad inficiationem, vel consensum. Percontatio, est interrogatio diffusam ac prolixam responsionem postulans. Hoc enim interrogatoria oratio a percontatoria differt, quod interrogatoria velox (hoc est, paucis concepta) responsio sequitur: percontatoria autem, prolixa, et multis verbis. Character dialogicus dicitur, qui sollicitatione et responsione constat. Instantia, est quæ ab ipso initio orationem evertit. Antiparastasis, id est depulsio, est quæ id quod ab adversario dicitur, ut verum quidem admittit, sed rei propositæ nihil detrimenti afferre ostendit. Lemma, id est assumptum, est quod ut certum et indubitatum ad alicujus rei probationem assumitur. Hæresis est sententia, seu opinio multorum hominum inter se quidem consentientium; ab aliis autem dissentientium.

C

D

Communis notio, est de qua inter omnes constat; velut, solem esse. Thesis, est viri alicujus, sapientia ac eruditione insignis aliena a communi existimatione opinio; id est, nova quædam, insolensque conceptio: ut illud Parmenidis, qui ens unum esse dicebat: illud item Heracliti, qui omnia moveri asserebat.

Commune quatuor modis. Quid sit per se dici. — Commune, est quod in multis consideratur; aut quod de multis prædicatur. Commune autem quatuor modis dicitur: nempe, aut quod in partes dividi potest, ut terra quæ in plures hæredes distribuitur. Aut quod sine divisione in communem usum adhibetur; non tamen uno eodemque tempore: ut servus unus, aut unus equus duorum dominorum, nunc hujus, nunc illius imperium

exsequens. Aut quod licet occupatione proprium A
usurpetur, in commune tamen remittitur, ut 67
locus in theatro, vel in balneo. Aut denique, quod
indivise ad communem et eandem intelligentiam
profertur; ut præconis vox. Atque hoc modo in
æquivocis et univocis debet accipi quod dicitur:
Quorum nomen est commune. Per se est, quod pri-
mum ac per essentiam alicui inest, ac non per
accidens, ut esse rationale, homini. Universale
est, quod multa significat; ut homo, animal, sub-
stantia. Per accidens, est quod potest alicui ines-
se, vel abesse; ut homini ægrotare, vel sanum
esse. Facere dicitur in artibus effectricibus, in
quibus remanet res quæ sit, ut in fabrilis, et simi-
libus. Absoluta enim effectione, remanet lectus,
Agere autem dicitur in iis in quibus non remanet B
opus, id est quod fuit effectum; ut in tibie ludo,
astronomiæ, geometriæ ac similibus operam dare.

*De subtili consideratione. Duplex ἐπίνοια, seu
subtilis ratio, quam ens rationis vulgo dicimus. —*
*Ἐπίνοια, vel subtilem considerationem, vera
doctrina duplicem esse pronuntiat. Altera enim
est, velut ἐπίνοια quædam, ac ἐπενθύμησις: hoc
est, accuratior quædam ac secunda cogitatio, quæ
totam et implicatam rerum speculationem, atque
cognitionem explicat, ac declarat: ut quod sensui
simplex videbatur, per longam et curiosam mentis
indagationem varium et multiplex esse appareat.
v. gr. homo qui simplex esse videtur, subtili cogi-
tatione duplex intelligitur; ex corpore scilicet et
anima concretus. Altera autem sigmentum est C
cogitationis animi, per conjunctionem sensuum ac
facultatis imaginantis, ex iis quæ sunt, ea quæ
non sunt componens et æstimans; ejusmodi est
hippocentaurorum, et sirenarum, et tragelapho-
rum fabulosa confictio. Universorum enim partes
accipiens, atque ex partibus aliud quidpiam com-
ponens, arbitratu ac libitu suo, ea quæ nullo modo
intelliguntur, in animi cogitatu ac rationibus finxit, subindeque in materia concinnans, simulacra
idolæque formavit. Hæc autem, simplex cogitatio dicitur.*

Garrulitas, est, dum quis ea quæ in aliquo con-
tinentur, de eo quod continet, enuntiat ac prædi-
cat. v. gr. in homine animal et bipes continentur,
et in Socrate album et musicum. Si quis ergo ea D
de homine, aut de Socrate prædicet, hoc modo,
homo est animal bipes: Socrates est quiddam mu-
sicum, album, ille nugatur et garrit, idem multo-
ties repetens. Hæc enim nugacitatem et garrulita-

κοινήν καὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν προβαλλόμενον, ὡς ἡ
φωνὴ τοῦ κήρυκος. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον χρῆ-
ληθῆναι ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων καὶ συνωνύμων, ὧν
ὄνομα κοινόν. Καθ' αὐτό ἐστὶ, τὸ πρῶτως καὶ κατ'
οὐσίαν προσόν τινι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός, ὡς τὸ
λογικόν τῷ ἀνθρώπῳ. Καθόλου δέ ἐστι, τὸ πολλά
σημαίνον, ὡς ἄνθρωπος, ζῶον, οὐσία. Κατὰ συμβε-
βηκός ἐστίν, ὃ δύναται ὑπάρχειν τινι, καὶ μὴ ὑπάρ-
χειν, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ τὸ νοσεῖν, καὶ τὸ ὑγιαίνειν.
Ποιεῖν λέγεται ἐπὶ τῶν ποιητικῶν τεχνῶν, ἐφ' ὧν
διαμένει τὸ γινόμενον· ὡς ἐπὶ τεκτονικῆς, καὶ τῶν
τοιούτων· διαμένει γὰρ μετὰ τὴν ποίησιν ἡ κλίνη.
Πράττειν δὲ λέγεται, ἐφ' οὗ οὐ διαμένει τὸ ἔργον¹,
ἦγουν ἀποτέλεσμα· ὡς ἐπὶ τῆς αὐλητικῆς καὶ ὀρχη-
στικῆς. Θεωρεῖν λέγεται τὸ νοεῖν, τὸ ἀστρονομεῖν,
τὸ γεωμετρεῖν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

et saltatione. Contemplari dicitur, intelligere:

Τὴν ἐπίνοιαν (43) ὁ ἀληθὴς λόγος διττὴν ἀπο-
φαίνεται. Ἡ μὲν γὰρ, οἷον ἐπέννοιά τις καὶ ἐπεν-
θύμησις ἐστὶ, τὴν ὀλοσχερῆ τῶν πραγμάτων, καὶ
ἀδιάρθρωτον ἐξαπλοῦσα καὶ διασαφοῦσα θεωρίαν
καὶ γνῶσιν· ὡς τὸ αἰσθῆσει δόξαν εἶναι ἀπλοῦν,
τῇ πολυπραγμοσύνῃ πολυμέρες τε καὶ ποικίλον ἀνα-
φαίνεται· οἷον ὁ ἄνθρωπος ἀπλοῦς φαινόμενος, τῇ
ἐπίνοια διπλοῦς κατανοεῖται, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώ-
ματος συγκείμενος. Ἡ δὲ, ἀνάπλασμα διανοίας τυγ-
χάνει, κατὰ συμπλοκὴν αἰσθήσεως τε καὶ φαντασίας
ἐκ τῶν ὄντων τὰ μηδαμῶς ὄντα συντιθεῖσα καὶ
δοξάζουσα. Τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ τῶν ἵπποκενταύρων,
καὶ σειρήνων, καὶ τραγελάφων μυθοπλαστία. Τῶν
ὄλων γὰρ τὰ μέρη λαμβάνουσα, καὶ ἐκ τῶν μερῶν
ἄλλο τι συντιθεῖσα, κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν τε καὶ
εὐκολίαν, τὰ μηδαμῶς ἐν ὑποστάσει τε καὶ οὐσίᾳ
θεωρούμενα, ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ τοῖς λόγοις ἀν-
έπλασεν· εἶτα καὶ ταῖς ὕλαις διαμορφουμένη, ἀνει-
δωλοποίησεν· αὕτη δὲ λέγεται ψιλὴ ἐπίνοια.

conspiciuntur in rerum natura, aut existere in-

[Ἄδολεσχία ἐστίν^m, ὡς ἐάν τις τὰ ἐν τινι περι-
εχόμενα κατηγορήσῃ τοῦ περιέχοντος· οἷον περι-
έχεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ ζῶον καὶ τὸ δίπουν, καὶ
ἐν τῷ Σωκράτει τὸ λευκόν, καὶ τὸ μουσικόν· ἐάν
οὖν τις ταῦτα κατηγορήσῃ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τοῦ
Σωκράτους, λέγων· Ὁ ἄνθρωπος ζῶον δίπουν· ὁ
Σωκράτης μουσικόν, λευκόν· ἀδολεσχεῖ, τὸ αὐτὸ
λέγων πολλάκις. Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἀδολεσχία. Διότι

VARIÆ LECTIONES.

^k Duo verba hæc ad hunc ex Colb. Regg. 3 et S. III. mss. multa, v. φιλοσοφία. ^l Edit. τὸ τέλος, pro
τέλος, ut in N. et R. 2928. Alii habent, τὸ ἔργον: priores interpretes, opus; Quæ lectio verior est.
^m Ex Reg. Medicæo singulari, n. 1604, Hæc addidit Combesisius, usque ad Ἐνωσις γίνεται. Assuta
tamen videntur, aut saltem loco mota. Prius enim agendum erat *Περὶ ἀδολεσχίας, De nugacitate*, quæ
oratio vitiosa est, ubi de orationis speciebus variis, quam de unius rei ad aliam habitudine.

NOTÆ.

(43) Τὴν ἐπίνοιαν. Subtiliorem considerationem,
etc. Hæc eadem totidem fere verbis reperi cap. 28
Collectan., mss. contr. Severianos, tanquam ex

Leontio. Utiq̄ præiverat Basilius lib. 1 *Cent.
Eunomium.*

ταυτὰ περιέχει ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ Σωκράτης· καὶ ὁ Α
τούτους εἰπὼν, κάκεινα ἐδήλωσε.

Σχέσις ἐστὶν ἡ ἐγγύτης^α, καὶ ἡ ἀγάπη, ἡ γουν
φιλία, καὶ ἡ κράτησις, καὶ ἡ μετουσία, καὶ συν-
ἀφεια. Σχέσιν δὲ λέγομεν τὴν πρὸς τόδε συνάφειαν,
καὶ συνήθειαν, καὶ διάθεσιν, καὶ ἡ εἰς τόπον, καὶ ἡ
ἐκ τόπου, καὶ ἡ ἐν τόπῳ· ἰστέον δὲ ὅτι τεσσάρων
ἀνθρώπων σχέσεις εἰσὶν ἕξ· τοῦ πρώτου πρὸς τοὺς
τρεις, ὡς εἶναι τρεῖς τέως σχέσεις· τοῦ δευτέρου
πρὸς τοὺς δύο, ὡς εἶναι πέντε· τοῦ τρίτου πρὸς
τὸν ἕνα, καὶ συμβαίνει πᾶν τεσσάρων ἕξ εἶναι
σχέσεις· τῶν δὲ πέντε ἀνθρώπων δέκα εἶναι τὰς
σχέσεις.]

quo contingit, inter quatuor habitudines sex reperiri : at vero inter quinque homines decem habitu-
dines esse.

Ἐνωσις γίνεται^ο κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἡ γὰρ Β
[κατὰ] φουρμὸν γίνεται, ὡς ἐπὶ διαφόρων ἀλεύρων
ἀναφυρομένων καὶ μιγνυμένων· ἢ κατὰ κόλλησιν, ὡς
ἐπὶ χαλκοῦ καὶ μολύβδου. Ἡ κατὰ ἀρμονίαν, ὡς
ἐπὶ λίθων καὶ ξύλων. Ἡ κατὰ σύγχυσιν, ὡς ἐπὶ τῶν
τηκτῶν μετάλλων Ρ· τηκτῶν μὲν, ὡς κηροῦ καὶ
πίσσης καὶ τῶν τοιοῦτων· [μεταλλικῶν δὲ, χρυσοῦ,
καὶ ἀργύρου, καὶ τῶν τοιοῦτων.] Ἡ κατὰ ἀνάκρα-
σιν, ὡς ἐπὶ τῶν ὑγρῶν, οἴνου τυχόν, καὶ ὕδατος·
ἢ οἴνου καὶ μέλιτος. Κατὰ (44) συναλοιφήν ρ, ὡς
ἐπὶ τῶν ἀποσπασμένων, καὶ αὐθις ἀποκαθισταμένων·
οἶον λαμπάδος ἐκ πυρὸς προερχομένης, καὶ πάλιν
ἀποκαθισταμένης.

Ἡ δὲ κατὰ σύνθεσιν (45) ἔνωσις ἐστὶν ἡ εἰς ἄλ-

tem promunt: quoniam hæc complectitur homo et
Socrates, adeo ut qui ea affirmaverit, et ista simul
declarasse censetur.

De habitudine. — Habitudo est et propinquitas,
et amor sive amicitia, et possessio, et participatio,
et conjunctio. Habitudinem vocamus, rei alicujus
cum alia connexionem, et consuetudinem, et affe-
ctionem; quæ, tum ex loco eodem originem habet,
tum per respectum ad locum eundem; ac etiam
eo 68 quod in eodem loco consistant. Scire autem
expedit, quod in quatuor hominibus sex habitudi-
nes reperiantur: prioris erga tres alios, atque adeo
jam tres habitudines considerantur: secundi erga
duos, sicque quinque sunt: tertii erga unum; ex

De unione. Unionis varii modi. — Unio fit variis
modis. Aut enim per conspersionem, ut in diversis
farinis, quæ in unam massam commiscantur. Aut
per agglutinationem, ut in ære et plumbo. Aut per
coagulationem, ut in saxis, et lignis. Aut per
confusionem, ut in iis quæ liquescunt, et in me-
tallis: in illis nimirum, ut in cera et pice, aliisque
ejusmodi: in his autem, ut in auro, et argento
aliisque id genus. Aut permistionem, et tempera-
tionem, ut in liquidis, puta vino et aqua, aut vino
et melle. [Aut per coalitionem; ut in iis quæ
prius avulsa sunt, et postmodum restituuntur,
v. gr. cum sax ab igne procedens, iterum igni red-
ditur.]

Unio per compositionem et hypostatica. — At vero

VARIÆ LECTIONES.

^α Quæ quidem habitudo, probe explicata, multum juvat, ad ea percipienda, quæ de unionis specie-
bus subduntur. Unde vel articulo *De unione* præmittenda erant, vel subjicienda. ^ο Cod. S. Hil. et alii
quidam, λέγεται. ^ρ Aliis, μεταλλικῶν. ^ρ R. 3362, καὶ τῶν τοιοῦτων. in Colb. cod. pervetusto, et in
margine cod. S. Hil. adduntur, quæ statim sequuntur.

NOTÆ.

(44) Κατὰ συναλοιφήν, aut per contractionem. C
Ejusmodi unionis sæpe meminere Damascenus et
alii Patres. Vetus interpres, secundum confusionem
transtulit: Combefisius hic et in editione operum
sancti Maximi, secundum coalitionem: Billius,
secundum contractionem, cui favet Isidorus Pelu-
siota, qui hanc de qua agitur, Sabelli συναλοιφήν
consimili voce altera συστολῆς interpretatur lib. 1,
epist. 247, μήτις σε συστολήν ὑποστάσεως, ὡς οὐ-
σίας ἔνωσιν διδάξει· Nemo te hypostasis contractio-
nem, velut essentialionem, doceat. Scilicet Sabel-
lius aiebat Filium et Spiritum quasdam emana-
tiones esse, quæ, Deo ad se retrahente, divinitatis
pelago, denno unirentur absorberenturque, nec
ullo pacto in se subsisterent. Sic Nazianzenus,
orat. 23, συναλοιφήν explicat. Quin etiam Sabel-
lius, ut hæc in Deo fingeret, similibus Patrum sui
ævi locutionibus parum accuratis abusus est.
Justinus quippe *Dial. cum Tryph.* p. 356: Quando
vult Pater, inquit, virtutem προπηδᾶν ἐξελίξαι ἐξ
ipso dicunt (Scripturæ) καὶ ἔταν βούληται, πάλιν
ἀναστῆλκει εἰς ἑαυτὸν, rursusque quando vult, ad
seipsum retrahit. Hilarius in libris *De Trinitate*,
et *De synodis*, aliique Latini vocibus unionis et
communione, συναλοιφήν expriment: unde Sulpi-
tius Severus, ubi de Ariminensi concilio, Photi-
num a Sabellio in unione dissensisse ait, quod

ejusmodi emanationes et refusiones in Deo non
admitteret, ob quas Divinitatis unitas etiam dividi
videretur, ut non male observabat Arius in epist.
ad Alexandrum Alexandr. ὡς Σαβέλλιος, ὁ τὴν
μονάδα διαίρων.

(45) Ἡ δὲ κατὰ σύνθεσιν. At vera unio quæ
secundum compositionem. Unionem ejusmodi σύγ-
κρασιν, contemperationem a Patribus quibusdam
nominatam addit, quo intimam divinitatis et huma-
nitatis in Christo conjunctionem significarent.
Enimvero Irenæus ea passim usus est, tum deinde
Nazianzenus in ipsismet lucubrationibus, in qui-
bus invectam ab Apollinaristis confusionem refel-
lit. Concinit eidem Nemesius cap. 2 et 3. Cyrillus
tamen Alex. in epistola ad Joannem Antioch. pro-
fitetur se ab eis abhorrere, qui affirmarint, ὅτι
χρῆσις, quod temperatura, vel confusio, vel contur-
batio Dei Verbi facta sit cum carne. Idem declarat
in Commonit. ad Eulog. ac recte quidem. Nam
Polemon Apollinari discipulus magistro acceptum
retulisse fertur cap. 9 Collectan. cont. Sever. ut
dicendo naturam unam Dei Verbi incarnatam, non
σύνθετος φύσις, natura composita, sed σύγκρατος
contemperata. Ταύτην γὰρ ἐπ' ἀναίρεσει τῆς τῶν
φύσεων δυάδος τὴν φωνὴν μόνος ἡμῖν αὐτὸς ἀπ-
εχύθηεν· Hanc enim vocem ad exterminandum bina-
rium naturarum numerum ipse solus (Apollinarius)

unio quæ per compositionem fit, est partium inter se, sine ullius detrimento, commectio; ut in anima et corpore. Quam quidem unionem quidam Patres temperationem ac commistionem dixerunt; atque etiam συμφύαν, id est, naturarum velut concretionem quandam ac counaturalitatem. Sciendum est autem, nonnullos Patres commistionis vocabulum istud in Christi mysterio minime admisisse; at unionem secundum compositionem, omnes ad unum recepisse. Unio autem hypostatica ipsa est, quæ ex compositione exurgit. Est itaque secundum hypostasim unum quod ex diversis naturis constat. Rursumque, per hypostasim unum illud est, agnoscitur. Ac denique unio per hypostasim, est natura accedens ad aliam hypostasim.

69 *Temperatura.* — Temperatura autem est corporum appositio ac mutua qualitatum permeatio. Ac rursus, mistio est corporum qualitates suas in se invicem commiscendum conjunctio. Mistio est substantiarum natura diversarum concursus, et qualitatum quæ illis insunt, mutua inersio.

Est etiam unio quæ per juxtapositionem fit; estque similis illius quæ fit per coaptationem.

Unio personalis, et aliæ Nestorianæ. — Rursum personalis unio dicitur, cum quis alterius personam subiens, ipsius, loco pro ipso verba facit. Ac præterea, unio est affectionis, ut amici ad amicum. At Nestorius alias uniones commentus est, nempe secundum dignitatem ac honoris æqualitatem, et voluptatem eandem, complacentiamque, et nudam nominis communitatem.

In unione hypostatica nulla est confusio aut corruptio. — Sciendum est autem, in unione hypostatica, res spiritales haud secus illis uniri, quæ ipsas

ληλα τῶν μερῶν χωρὶς ἀφανισμοῦ περιχώρησις· ὡς ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος, ἦντινα ἔνωσιν τινες σύγκρυσιν ἐκάλεσαν, ἤγουν συμφύαν. Ἰστέον δὲ ὅτι τινὲς τῶν Πατέρων τὸ τῆς κράσεως ὄνομα ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου οὐκ ἐδέξαντο, τὴν κατὰ σύνθεσιν ἅπαντες· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, ἡ κατὰ σύνθεσιν. Καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ ἐκ διαφόρων φύσεων ὑφ' ἑστῶς πρᾶγμα· καὶ πάλιν, καθ' ὑπόστασιν ἐστὶ, τὸ ἐκ δύο μὲν πραγμάτων, ἐν ἐνὶ δὲ προσώπῳ γνωριζόμενον. Καὶ ἐτι καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις ἐστὶν ἡ ἐτέρᾳ ὑποστάσει προστρέχουσα φύσις.

quod ex duabus rebus, in una tamen persona natura accedens ad aliam hypostasim.

B Κράσις δὲ ἐστὶ σωμάτων παράθεσις, ποιότητων ἀντέμβασις. Καὶ πάλιν, κράσις ἐστὶ σύζευξις σωμάτων ἀντικιρνώντων ἀλλήλοις τὰς ἐν αὐτοῖς ποιότητας. Κράσις ἐστὶν οὐσιῶν ἀλλήλαις ἑτεροῶν συνδρομή, καὶ τῶν περὶ αὐτὰς ποιότητων ἀντεμβολή.

Ἔστιν ἔνωσις, καὶ ἡ κατὰ παράθεσιν· ἔοικε δὲ τῇ κατὰ ἀρμονίαν.

Πάλιν ἔνωσις (46) λέγεται προσωπική, ὅταν τις τὸ ἐτέρου ὑποδυόμενος πρόσωπον, ἀντ' αὐτοῦ τοῦς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῆται λόγους· καὶ ἔνωσις σχετική, ὡς φίλου πρὸς φίλον. Ὁ δὲ Νεστόριος ἄλλας ἐπέμνει ἐνώσεις, κατὰ τὴν ἀξίαν φημί, καὶ ὁμοτιμίαν, καὶ ταυτοβουλίαν, καὶ εὐδοκίαν, καὶ ὁμωνυμίαν.

Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐπὶ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἔνώσεως, τὰ νοητὰ καὶ ἐνοῦται τοῖς δυναμένοις αὐτὰ δέξασθαι, ὡς τὰ συναφθαρμένα· καὶ ἐνούμενα

NOTÆ.

nobis in lucem emisit, inquit anonymus consarcinator. Chalcedonensi definitione κράσις rejicitur, sed ea cujus comes sit confusio, κράσιν ἢ σύγκρυσιν, temperaturam seu confusionem. Hinc Eulogius Alex. apud Phot. cod. 230, κράσιν temperaturam admisit, eam scilicet, inquit Photius, quæ confusionem non annueret, ὅτε τῆς κράσεως σύγκρυσιν αὐτῷ δηλοῦσης. Quo sensu, Leontius, lib. 1 Cont. Eutych. unionem κατὰ σύνθεσιν, secundum compositionem, perinde esse ait, atque κατὰ συμπλοκὴν, ἢ κράσιν, secundum complicationem vel temperationem. Theodoretus, dial. 2 in incarnatione κράσιν ἀκράτων ἀσύγχυτον, temperationem sine temperatione et confusione agnoscit, instar illius quæ aerem lux pervadit, ignis ferrum. Anastasium Antiochenum, et Sinaitam, Maximum, et alios omitto, qui vocem eandem adhibuerunt. Imo κράσεως temperaturæ nomine libentius usi sunt, quam μίξεως; quia temperatio fluidorum et subtilium est, quæ se mutuo penitus permeant: aridorum vero mistio, quorum perfecta non sit unio. Verum utraque voce, si simul jungantur, mysterium aptissime declaratur; quia humanitatem sic pervadit divinitas, ut ambæ nature incolumes maneat.

(46) Πάλιν ἔνωσις. Rursum personalis unio dicitur. Uti vox πρόσωπον persona, non veram modo, sed et apparentem et larvatam significat, sic personali unione non vera semper et proprie dicta, sed et impropria et moralis, ut hodie loqui amant, innuitur. Nestorius προσωπικήν personalem

esse dixit unionem Verbi cum humanitate, qua factum sit, ut veluti legatus personam regis subit, ejusque vices gerit, ita Christus homo ob qualemcumque unionem istam, divini nominis, honoris, dignitatis, et virtutis particeps fuerit. Hanc alio nomine σχετικήν vocant, quam Joannes Maxentius in Profess. fid., anath. 4, et quidam ex Latinis, secundum affectionem interpretantur, alii secundum habitudinem relationemve. Cæterum Nemesius, cap. 3. conjunctionem quandam ἐν σχέσει, in relatione sitam agnoscit, nec non ἐν τῇ πρόστι βότη καὶ διαθέσει, in propensione et affectione, quæ nihilominus vera sit et physica, puta corporis et anime, qua sit ut anima διὰ τὴν ἐνέργειαν, operatione sua, corpus totum pervadat: hæc vero sincerius adumbrari Dei Verbi cum nostra natura conjunctionem, quæ tamen alterius longe generis sit et præstantior. Atqui hic auctor σχέσιν appellat internum respectum et ordinem animæ ad corpus, quod suapte natura et substantiali actione proxime informat, vegetat, sensui idoneum reddit, etc., quapropter unio hæc σχετική habitudinis toto celo distat ab ea quam Nestorius imaginatus est. Sunt qui observant, προσωπικήν personalem copulam reperiri virum inter et uxorem, quæ in foro persona una dicuntur: itemque inter mulierem gravidam ejusque fetum. Cum tot sensus hæc unio suggereret, hanc jure Patres ab incarnationis fide eliminarunt.

μένει ἀσύγχυτα, καὶ ἀδιάφθορα, καὶ ἀναλλοίωτα, ὡς **A** possunt suscipere, atque ea uniantur quæ simul τὰ παρακείμενα. Τοιαύτην γὰρ ἔχει φύσιν τὰ corrumpuntur et intereunt : unitas autem, incon-

demulatas secundum qualitates, uti ea quæ adjacent. Ejusmodi enim spiritalium rerum natura exsistit. fusas manere, ac expertes corruptionis nihilque

ΚΕΦΑΛ. ΕΣΤ'.

Ἔτι περὶ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως.

Χρῆ γινώσκειν (47), ὅτι ἡ καθ' ὑπόστασιν ἐνωσις μίαν ὑπόστασιν τῶν ἡνωμένων ἀποτελεῖ σύνθετον πῶζουσαν ὡς τὰς συνελθούσας πρὸς ἐνωσιν φύσεις, καὶ τὴν τούτων διαφορὰν, καὶ τὰ τούτων φυσικὰ ἰδιώματα ἀσύγχυτά τε καὶ ἀμετάτρεπτα ἢ ἐν ἑαυτῇ. Ἡ αὐτὴ δὲ πρὸς ἑαυτὴν οὐδεμίαν ὑποστατικὴν ἔχει διαφορὰν· αὐτῆς γὰρ γίνονται αἱ ἐκατέρου τῶν συνελθόντων πρὸς ἐνωσιν χαρακτηριστικαὶ διαφοραὶ, αἷς ἐκάτερον ἐκ τῶν ὁμοειδῶν χωρίζεται, ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἔχει καὶ σώματος. Μία μὲν γὰρ ἐξ ἀμφοτέρων ἀποτελεῖται, ἡ τοῦ Πέτρου τυχόν, ἡ τοῦ Παύλου, ὑπόστασις σύνθετος· σώζει δὲ ἐν ἑαυτῇ τὰς δύο τελείας φύσεις, τὴν τε τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, καὶ τὴν τούτων διαφορὰν ἀσύμφυρτον, καὶ τὰ τούτων ἰδιώματα ἀσύγχυτα. Ἐχει δὲ ἐν ἑαυτῇ τὰ ἐκατέρας ἡ χαρακτηριστικὰ ἰδιώματα, τὰ τε τῆς ψυχῆς, τὰ χωρίζοντα αὐτὴν ἐκ τῶν λοιπῶν ψυχῶν, καὶ τὰ τοῦ σώματος, τὰ χωρίζοντά αὐτὸ ἐκ τῶν λοιπῶν σωμάτων μηδαμῶς χωρίζοντα τὴν ψυχὴν

CAP. LXVI.

Adhuc de unione secundum hypostasim.

Illud scire attinet, unionem secundum hypostasim, unam rerum conjunctarum compositam hypostasim elicere, naturas eas quæ ad **70** unionem convenerunt, earumque distinctionem, ac naturales proprietates confusionis omnis ac mutationis expertes in se retinentem; ipsam autem nullam ad seipsam hypostaticam differentiam habere. Quippe ipsius sunt utriusque eorum, quæ ad unionem coierunt, characteristicæ distinguentia, per quæ utrumque ab iis quæ ejusdem speciei ac naturæ sunt, secernitur; ut in anima et corpore. Etenim una quidem ex utrisque; puta Petri, aut Pauli, composita hypostasis elicetur: cæterum in seipsa naturas ambas, hoc est animæ et corporis, earumque distinctam cujusque rationem ab omni permistione alienam; atque item proprietates, ab omni confusione remotas, salvas retinens, habet nihilominus in seipsa characteristicas utriusque proprietates; puta animæ, quæ eam a reliquis ani-

VARIÆ LECTIONES.

* Hoc caput suo loco redditur, ut proxime sequatur diversarum unionis generum explicationes. ** Codd. plurimi, σώζουσα. † Edit. et cod. S. Hil. alique nonnulli, ἄτρεπτα. ‡ Cod. S. Hil. alique pauci, non ἐκάτερα. Nonnulli vero, ἐκατέρου.

NOTÆ.

(47) Χρῆ γινώσκειν. Illud scire attinet, etc. Personali copulæ unionem καθ' ὑπόστασιν secundum hypostasim Cyrillus objecit, anath. 2 contra Nestor. Theodoretus vero cum Orientalibus, vocem novam esse conclamavit. Nihil ad hæc Cyrillus, nisi, contra recens inventas ab hæreticis impietates, decerere omnino ut vocibus aliis veritas disertius enuntietur; seque adeo necessitate adactum, ut σχετικὴν ἐνωσιν, relationis aut affectionis conjunctionem, asserta unione καθ' ὑπόστασιν, everteret: hanc vero vocem nihil aliud significare, πλὴν ὅτι μόνον ἡ τοῦ Λόγου φύσις, ἡγουν ὑπόστασις, ὃ ἐστὶν ὁ αὐτὸς Λόγος, ἀνθρωπεία φύσει κατ' ἀλήθειαν ἐνωθεὶς, τροπῆς τινοῦ διχα καὶ συγχύσεως, καθὰ πλειστάκις εἰρήκαμεν; εἰς νοεῖται καὶ ἔστι Χριστὸς, ὁ αὐτὸς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Nisi Verbi naturam, sive hypostasim, hoc est ipsummet Verbum, humane naturæ secundum veritatem unitum absque conversione et confusione, velut sæpe diximus, unum intelligi, et esse Christum, qui idem ipse Deus et homo sit. Eodem sensu unionem hanc φυσικὴν naturalem, et κατὰ φύσιν secundum naturam esse scripsit, naturæ nomine, ut dictum alibi est, sumpto pro ipsa re, et non specie solum, seu pro rei veritate, κατὰ ἐνωσιν τὴν ἀληθῆ, τουτέστι τὴν κατὰ φύσιν. Unione vera, hoc est quæ sit secundum naturam, inquit in defens. 3 Anath. cont. Orient. et lib. II Cont. Nest. p. 33. Permirum est eximium doctorem Theodoretum et Orientalibus ob ejusmodi voces mussantibus, auctoritatem obtendisse Athanasii sui lib. I cont. Apollin. De incarn. Verbi, ἐνωσιν κατὰ φύσιν, unionem illam secundum naturam esse, et φυσικὴν in-

eulcat, imo unionem καθ' ὑπόστασιν secundum hypostasim. Itaque Leontius bene observat dupliciter intelligi unionem καθ' ὑπόστασιν, ac primo Cyrillum ut copulam per relationem vel affectionem, σχετικὴν, tolleret, dixisse unionem esse factam καθ' ὑπόστασιν, τουτέστι καθ' ὑπαρξιν secundum hypostasim, hoc est secundum existentiam, καὶ αὐτῶν πραγμάτων rerumque ipsarum; id est citæ alterutrius substantiæ detrimentum, vel confusionem, non nuda specie. Altero sensu dixisse Cyrillum ait naturas duas in hypostasim unam coivisse: Utrumque sensum Nestorio quidem refragari, priorem tamen esse veriorum, πλὴν ἀληθινωτέρα ἢ πρώτη. Profecto Philosophus ipse lib. De mundo, cap. 4, formarum alias esse καθ' ὑπόστασιν, quæ veræ sunt et permanentes, alias κατ' ἐμφασιν quæ specie tenus duntaxat, nec consistentes, ἀθέβαια. Quocirca Irenæus susceptionem carnis a Filio Dei ejusmodi fuisse contra Gnosticos affirmat (lib. IV, c. 1) ut non putative, sed in substantia veritatis, hoc est vere et certissime, facta sit: οὐ γὰρ ἐν δοκῆσει ταῦτα, ἀλλ' ἐν ὑποστάσει ἀληθείας ἐγένετο. Nazianzenus, orat. 51, consimili voce unionem humanitatis cum divinitate, κατ' οὐσίαν nuncupat substantiæ tenus, dimissa ea quæ secundum gratiam, operationem, et relationem sit. Nemesius, cap. 5, Eunomianos blasphemiarum reos peragit, quod Dei Filium negarent naturæ nostræ κατ' οὐσίαν, substantiæ modo unitum esse; subditque: Non ergo pura benevolentia, εὐδοξία est hæc unionis modus, ut illustribus viribus quibusdam videtur, ἀλλ' ἡ φύσις αἰτία, sed naturam causam habet. Qui vero

malis separent; itemque corporis, quæ ipsum a cæteris corporibus secernant: nec ullo tamen modo anima a corpore sejungant; verum uniant et copulent simulque unam ex ambabus compositam hypostasim a reliquis ejusdem speciei hypostasis dirimant. At posteaquam semel naturæ hypostaticam unionem susceperint, divisionis prorsus expertes manent. Nam etsi anima in morte a corpore divellitur, utriusque tamen hypostasis una eademque perseverat. Hypostasis enim est rei cujusque secundum seipsam in primo illius ortu constitutio, aut etiam compositio. Quapropter anima et corpus unum idemque existentia suæ principium retinent, etiam si alterum ab altero disjungatur.

Illud autem observandum, naturas quidem secundum hypostasim inter se uniri posse, ut in homine: itemque naturam ab hypostasi assumi, et in ipsa subsistere posse; quæ quidem ambo in Christo intueri licet. Nam in eo naturæ, divina nimirum, et humana, copulatæ sunt: atque in Dei Verbi hypostasi, quæ prior existebat, animata ipsius caro subsistentiam nacta est, eamque hypostasim habuit. At vero, ut ex duabus naturis

ἐκ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἐνοῦντα καὶ συνάπτοντα· ἅμα δὲ καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν συντεθειμένην μίαν ὑπόστασιν χωρίζοντα τῶν λοιπῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ αἱ φύσεις τὴν πρὸς ἀλλήλα καθ' ὑπόστασιν δεξωνται ἔνωσιν, ἀδιαίρετοι μένουσιν εἰς τὸ παντελές. Καὶ γὰρ, καὶ χωρίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἡ ὑπόστασις ἀμφοτέρων μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐστίν. Ὑπόστασις γὰρ ἐστὶν ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐκάστου ὑπάρξεως καθ' αὐτὸ σύμπηξις. Μένει οὖν τό τε σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, ἀεὶ μίαν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐαυτῶν ἔχοντα ὑπάρξεως τε καὶ ὑποστάσεως, εἰ καὶ χωρισθῶσιν ἀλλήλων.

VARIÆ LECTIONES.

*R. unus, ἐξ ἀπλῶν.

NOTÆ.

sint illi ἐνδοξοὶ ἄνδρες illustres viri, si conjicere liceat, Diodorum Tarsensem nominavero, ex quo Nestorianum virus derivatum sit. De his etiam loquitur Nysenus epistola ad Theophilum contra Apollinarem, cujus fragmentum citatum est collat. 5 quintæ synodi. Cæterum Theologus et Nemesius imitabantur prisca illius Antiocheni concilii Patres, in quorum synodica fragmentis, apud Leontium lib. *Cont. Nestorianos*, legimus, damnatum fuisse Paulum Samosatenum, quod Verbuni, æternamve sapientiam Patris, negaret esse unitam naturæ humanæ οὐσιωδῶς, *substantialiter*; esse οὐσίαν οὐσιωμένην ἐν σώματι, *substantiam substantiatam in corpore*. Docentque. *Deum in Virginis utero consubstantiatum humanitati fuisse*, Θεὸς ἦν ἐν γαστρὶ συνουσιωμένος τῷ ἀνθρωπίνῳ. Ex quo apparet unde Apollinaris συνουσιώσιν *consubstantiationem* acceperit, quam cum oborto sensu intelligeret, unicam Christo naturam, humana decurtata, affinxit.

Unionem secundum hypostasim dici, non Ephesina solum, sed et Chalcedonensis synodus approbavit, deincepsque Cyrilli sensu strictiori omisso, nihil aliud ea intellectum est, nisi plurimum naturarum in unam hypostasim personamve concursus, vel extraneæ naturæ alteri jam existenti hypostasi adjunctio, ἡ ἑτέρα ὑπόστασις προστρέχουσα φύσις, inquit Damasc. Posterior hæc acceptio incarnationi Verbi duntaxat et maxime propria est, quatenus, inquit Maximus, citatus in Collect. contr. Severianos, c. 21: *Una et eadem Verbi, nunc anteaque existens hypostasis, absque sui efficiente causa, simplex, et nulla ex parte composita, postremo suscepta carne anima intelligente animata, citra sui demutationem vere composita evasit*. Hæc plane in exemplo unionis corporis et animæ, quod veteribus frequens est, non habent locum: nam anima corpore anterior non est. Sed discrimen aliud, et quidem grave, inter illas uniones, Eulogius Alexandr. observavit, cujus verba referam ex eiusdem collect., c. 19: Πάλιν τὸν ἀνθρώπον ἐκ

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι φύσεις μὲν ἐνωθῆναι ἀλλήλαις καθ' ὑπόστασιν ἐνδέχεται, ὡς ἐπὶ ἀνθρώπου· καὶ φύσιν προσληφθῆναι ὑπὸ τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἐν αὐτῇ ὑποστῆναι δυνατόν· ἅπερ ἀμφοτέρω ἐπὶ Χριστοῦ θεωρεῖται. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ αἱ φύσεις, ἡ θεία τε, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἠνώθησαν, καὶ ἐν τῇ προὑπαρχούσῃ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὑπόστασις ὑπέστη ἡ ἐμφυχὸς αὐτοῦ σὰρξ, καὶ αὐτὴν ἔσχεν ὑπόστασιν. Ἐκ δύο δὲ φύσεων μίαν φύσιν ἀποτελεσθῆναι σύν-

ψυχῆς καὶ σώματος εἶναι φαμεν· σῶμα δὲ καὶ ψυχὴν οὐ κυρίως. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν τῆς ψυχῆς ὄρον ἐπὶ τοῦ συναμφοτέρου ἀποδιδοῦναι. Καὶ τοῦτου χάριν ἐκ δύο φύσεων διδόντες· ἑτεροφυῆ γὰρ τὰ συνελθόντα, καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια· μίαν ἐπὶ τοῦ συνθέτου φύσιν δοξάζομεν. Οὐδὲ γὰρ σῶμα ἢ ψυχὴν κυριολεκτοῦντες ἀποκαλοῦμεν τὸν ἀνθρώπον, εἰ καὶ σύνηθες τῇ Γραφῇ πολλάκις τῇ ἐλευθερίᾳ κεχρημένη τοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ μέρους τὸ ὄλον ἐπονομάζειν, ὡς ζυγὸν δουλείας οὐκ ἀνεχομένης τῆς διαλεκτικῆς ματαιότητος. Ἐπὶ δὲ Χριστοῦ ἄφραστος μὲν, καὶ ἀλάλητός ἐστιν ἡ ἔνωσις, καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐφικοῖτο οὐδὲ παράδειγμα εὔρειν ἴσον, κατὰ γε πάντα λέγω, δυνήσεται. Ἐπειδὴ αὐτὸν οὐ μόνον ἐκ θεότητος εἶναι καὶ ἀνθρωπότητος φαμεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀνόμασι ἐπ' αὐτοῦ κεχρημένα τῶν ἀπλῶν. Θεὸν γὰρ λέγομεν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀνθρώπον λέγομεν τὸν αὐτὸν, ὅπερ ἐπ' ἐκείνων λέγειν κυρίως οὐκ ἔχομεν· *Rursum hominem corpore et anima constare concedimus, nec tamen eum esse corpus et animam proprie. Id porro perspicuum fit, eo quod anima et corporis definitionem, ei quod ex utroque conflatum est, attribuire non possimus. Eapropter quando ex duabus naturis hominem dicimus (nam quæ illic coeunt, differentis nec ejusdem naturæ sunt) unam compositi naturam esse censemus. Etenim si proprie loquamur, hominem corpus et animam haudquaquam appellaverimus: etsi licentia quam a Spiritu sancto accepit, familiare est Scripturæ totum a parte denominare, ut quæ a dialecticæ nugacitatis jugo exempta sit. Verum in Christo innarrabilis et ineffabilis est unio, nec fieri potest ut humanum ingenium simile aliquod exemplum inveniat: quandoquidem eum nedum ex divinitate et humanitate prædicamus, sed et illorum ex quibus compositus est, nomina ipsa quoque attribuimus. Christum enim dicimus Deum, dicimus et illum ipsum hominem, quod in aliis affirmandi locus non est, etc. Libentius, ut apparet, Patres concessuri erant ex anima et corpore, naturam unam fieri, quam ex divinitate Verbi et humanitate.*

θετον, ἢ ἐκ δύο ὑποστάσεων (48) μίαν ὑπόστασιν, πανταλῶς ἀδύνατον· διότι ἀδύνατον τὰς ἐναντίας οὐσιώδεις διαφορὰς ἐν μιᾷ φύσει συνυπάρξαι. Τούτων γὰρ ἕργον ἐστὶν, ἀποδυστᾶν ἀλλήλων τὰς φύσεις, ἐν αἷς ὑπάρχουσι· καὶ πάλιν, ἀδύνατον τὰ ἅπαξ καθ' αὐτὰ ὑποστάντα ἐτέραν ἀρχὴν ὑποστάσεως ἔχειν. Ἡ γὰρ ὑπόστασις, ἢ καθ' ἑαυτὸ ἐστὶν ὑπαρξίς. Ἰστέον δὲ ὡς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος ὑπόστασις ἐστὶν ὁ ἀναρχος τρόπος τῆς ἐκάστου αἰδίου ὑπαρξείως.

Χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι, ἡνίκα σύνθετος γέννηται φύσις, δεῖ ὁμόχρονα τὰ μέρη εἶναι, καὶ ἐξ ἐτέρων ἕτερον ἀποτελεῖσθαι, μὴ φυλάττον, ἀλλὰ τρέπον καὶ ἀλλοιοῦν τὰ ἐξ ὧν συνετέθη· ὡς ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων ἀποτελουμένου τοῦ σώματος, ἄλλο ἐξ ἄλλων γέγονε· καὶ οὔτε πῦρ τέλειον, οὔτε τι τῶν ἄλλων ἐστὶν, ἢ λέγεται· καὶ ὡς ἐξ ἵππου καὶ ὄνου ἡμίονος. Οὔτε γὰρ ἵππος, οὔτε ὄνος ἐστὶν ἢ λέγεται· ἀλλ' ἐξ ἐτέρων ἕτερον, μηδ' ὁπότερον τῶν ἐξ ὧν συνετέθη, φυλάττον ἀσύγχυτόν τε καὶ ἀτρέπτον.

Iterum philosophiæ definitiones, quæ ad breviorē logicā pertineant, subjicio, ut jacent, tam in editis quam in mss. præterquam in Reg. 2927, in quo logica fusior descripta est.

ΚΕΦΑΛ. ΕΖ'.

Ὅρισμοὶ τῆς φιλοσοφίας ἐξ.

Φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις τῶν ὄντων ἢ ὄντα ἐστὶν, ἢ γινῶν τῆς φύσεως αὐτῶν. Φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις οὐρανίων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Φιλοσοφία ἐστὶ μελέτη θανάτου, τοῦ τε προαιρετικοῦ καὶ φυσικοῦ. Φιλοσοφία ἐστὶν ὁμοίωσις Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων· ὁμοιοῦμεθα δὲ Θεῷ κατὰ τὸ δίκαιον, καὶ ὁσιον, καὶ ἀγαθόν· δίκαιον μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ τοῦ Ἰσοῦ διανεμητικόν· ἦτοι μήτε ἀδικεῖν, μήτε ἀδικεῖσθαι, μήτε λαμβάνειν πρόσωπον ἐν κρίσει, ἀλλὰ ἀποδιδόναι ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὅσιον δὲ ἐστὶ, τὸ ὑπὲρ τὸ δίκαιον, ἦτοι τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀδικούμενον ἀνέχεσθαι καὶ συγχωρεῖν τοῖς ἀδικοῦσι, καὶ μᾶλλον εὐεργετεῖν αὐτούς. Φιλοσοφία ἐστὶ τέχνη τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν· ἢ γὰρ φιλοσοφία ἀρχὴ ἐστὶ πάσης τέχνης. Δι' αὐτῆς γὰρ πᾶσα τέχνη εὑρηται. Φιλοσοφία ἐστὶ φίλια σοφίας· σοφία δὲ ἀληθῆς ὁ Θεὸς ἐστὶν. Ἡ οὖν ἀγάπη ἢ πρὸς τὸν Θεόν, αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθῆς φιλοσοφία. Philosophia est amor sapientiæ. Sapientia autem vera philosophia est.

Διαιρεῖται δὲ ἡ φιλοσοφία εἰς θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν· τὸ θεωρητικὴν, εἰς θεολογικὴν, μαθηματικὴν, φυσιολογικὴν· τὸ μαθηματικὴν, εἰς ἀρι-

A natura una **71** composita, aut ex duabus hypostasisibus una hypostasis efficiatur, omnino fieri nequit: propterea quod contrariæ substantialia differentia in una eademque natura simul esse non possunt. Siquidem earum munus est, naturas eas, quibus insunt, ab invicem dirimere. Ac rursum fieri non potest, ut quæ semel separatim ac per se exsisterunt, principium aliud subsistendi et hypostasis habeant. Hæc enim nihil est aliud quam per se ac seorsim existentia. Sciendum porro in sancta Trinitate, hypostasim modum esse principii expertem sempiternæ cujusque existentia.

Idud autem scire convenit, cum composita aliqua natura sit, debere partes esse simul tempore, atque ex aliis aliud perfici, adeo ut non servet, sed potius immutet, et in aliud convertat ea ex quibus compositum est. Ut cum ex quatuor elementis corpus efficitur, aliud ex aliis sit: ac neque ignis perfectus, neque ullum aliud elementum est aut dicitur. Et sicut ex equo et asina mulus gignitur. Neque enim mulus, equus aut asinus est vel dicitur; sed aliud ex aliis, neutrum retinens inconfusum et invariable, eorum ex quibus concretus est et coaluit.

CAP. LXVII.

Sex philosophiæ definitiones.

Philosophia est cognitio eorum quæ sunt secundum quod sunt, id est naturæ ipsorum. Philosophia est rerum divinarum humanarumque cognitio. Philosophia est cura et meditatio mortis, tum ejus quæ sub electionem cadit, quam quæ naturalis est. Philosophia est assimilatio cum Deo, secundum quod homini possibile est. Deo autem similes evadimus ratione justitiæ, sanctitatis et bonitatis. Justitia quidem in æquabili distributione versatur; hoc est, ut nec injuriam inferat quisquam, nec cujusquam personam in judicio suscipiat, sed unicuique prout gessit rependat. Sanctitas autem, quæ cum bonitate incidit, super justitiam assurgit, et in eo sita est, ut quisquis læsus est, patienter ferat, atque iis, a quibus læsus est, ignoscat; imò et illos bonis afficiat. Philosophia est ars artium, et scientia scientiarum. Omnis enim artis principium est philosophia; quippe cum per eam ars omnis inventa sit. Quocirca charitas erga Deum, ipsa

Dividitur porro philosophia in contemplatricem et activam. Contemplatrix, in theologiam, mathematicam, et physiologiam: mathematica, in arith-

NOTÆ.

(48) Ἡ ἐκ δύο ὑποστάσεων. Sive duarum hypostasium. Hæc ad Nestorianos sequioris ævi spectant, qui omissa unione secundum affectionem, honorem, habitudinem, quam Nestorius primum posuerat, ex duabus naturis perfectis et hypostasisibus, hypostasim Christi unam, Christum unum,

constare finxerunt, quod substantiam naturamve perfectam ab hypostasi, seu persona subsistente per se, non satis distinguerent. E contra fide catholica certum est, Verbum humanam naturam assumpsisse, non personam aut hypostasim.

meticam, musicam, geometriam et astronomiam. **A**ctiva rursum, in ethicam, œconomicam et politicam. Ad contemplatricem **72** itaque rerum corpore et materia vacantium pertinet consideratio, Dei videlicet, qui præ cæteris et proprie incorporeus et immaterialis est, deinde angelorum, ac dæmonum, et animarum : quæ etiam ipsa, si corporis habeatur ratio, a materia remota dicuntur, tametsi alioqui, si cum eo quod proprie materia caret, hoc est cum Deo, conferantur, materia constare censeantur. Atque de his agit theologia. At vero materiæ copulatarum rerum naturam speculari, v. gr. naturam animantium, plantarum, lapidum, et aliorum id genus, ad physiologiam spectat. Ea autem contemplari quæ medium obtinent locum, quæ nimirum nonnunquam in materia, nonnunquam extra materiam considerantur; mathematicæ proprium est. Numerus enim per se quidem materia vacat; attamen in materia deprehenditur, puta in frumento, aut vino. Dicimus siquidem, decem modii tritici, et decem sextarii vini. Quod etiam in cæteris mathematicæ speciebus eodem modo locum habet. Activa mores colit, et quo pacto vitæ ratio instituenda sit, edocet. Ac si quidem unum duntaxat hominem erudiat, moralis, seu ethica dicitur; si universam domum, œconomica; si integram civitatem, politica nuncupatur.

CAP. LXVIII.

De methodis quatuor dialecticis.

Sciendum est quatuor esse dialecticas methodos, id est logicas; divisionis, quæ nimirum genus in species per differentias interjectas et medias dividit; definitionis, quæ ex genere et differentiis, per priorem illam divisio, subjectum definit; resolutionis, quæ compositiora in simpliciora resolvit; hoc est, corpus in humores; humores in fructus; fructus in quatuor elementa; elementa denique in materiam et formam; demonstrationis, quæ per medium aliquid probat subjectum argumentum, v. gr. propositum mihi est demonstrare animam esse immortalem: sumo aliquod medium, nempe, *agitari perpetuo motu*; atque ad hunc modum argumentor: *Anima perpetuo motu agitatur: quod autem agitatur perpetuo motu, immortale est: ergo anima est immortalis.*

Triplex resolutio. — Sciendum est autem syllogismos, partis demonstrantis esse. Neque illud ignorandum est, triplicem esse resolutionem. **D**alia enim naturalis est, ut ea de qua locuti sumus; alia logica, ut cum syllogismum in figuram suam resolvimus; alia mathematica, cum id de quo quæritur, tanquam certum ac concessum sumimus, atque ad aliquid, de quo nulla est dubitatio sit, pervenimus, unde id quod propositum est, colligitur, v. gr. quæstio hæc proponatur, *utrum anima immortalis sit?* quæsitum illud tanquam certum et indubitatum sumo, ac dico. Quandoquidem immortalis est anima, est profecto tam bonis, quam improbis actionibus merces constituta. Quod si merces constituta est, sane est qui iudicium subeat, et qui iudicis obeat partes: esse quoque qui rebus

Aθητικόν, μουσικόν, γεωμετρικόν, αστρονομικόν· τὸ δὲ πρακτικόν, εἰς ἠθικόν, οἰκονομικόν, πολιτικόν· θεωρητικόν μὲν οὖν ἐστὶ, τὸ κατανοεῖν τὰ τε ἀσώματα καὶ αὐτὰ, ἤγουν περὶ Θεοῦ, ὃ πρῶτως καὶ κυρίως ἐστὶν ἀσώματος καὶ αὐτὸν· ἔπειτα καὶ περὶ ἀγγέλων, καὶ δαιμόνων, καὶ ψυχῶν· ἃ καὶ αὐτὰ, ὅσον πρὸς τὸ σῶμα, αὐτὰ λέγονται· εἰ δὲ πρὸς τὸ κυρίως αὐτὸν, ἤγουν τὸ θεῖον, ὑλικὰ εἰσὶ. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶ τὸ θεολογικόν· θεωρεῖν δὲ καὶ τὴν τῶν ὑλικῶν φύσιν, ἤγουν ζώων, καὶ φυτῶν, καὶ λίθων, καὶ τῶν τοιούτων, ὅπερ ἐστὶ τὸ φυσιολογικόν. θεωρεῖν δὲ καὶ τὰ μέσα τούτων, ἅτινα ποτὲ μὲν ἐν ὕλῃ θεωροῦνται, ποτὲ δὲ ἐκτὸς τῆς ὕλης, καὶ μέσα εἰσὶ τῶν αὐτῶν καὶ ὑλικῶν· ὅπερ ἐστὶ τὸ μαθηματικόν· Ὅ γὰρ ἀριθμὸς αὐτὸς ἐστὶ καθ' ἑαυτόν· θεωρεῖται δὲ καὶ ἐν ὕλῃ, σίτω τυχόν, ἢ οἴνῳ· λέγομεν γὰρ δέκα μόδιον σίτου, καὶ δέκα ξέστατον οἴνου. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν εἰδῶν τοῦ μαθηματικοῦ. Τὸ δὲ πρακτικόν ἤθος κοσμεῖ, καὶ τὸ πῶς δεῖ πολιτεῦσθαι διδάσκει· καὶ εἰ μὲν ἓνα ἄνθρωπον παιδεύει, λέγεται ἠθικόν· εἰ δὲ οἶκον ὅλον, λέγεται οἰκονομικόν· εἰ δὲ πόλιν ὁλόκληρον, λέγεται πολιτικόν.

B seu ethica dicitur; si universam domum, œconomica; si integram civitatem, politica nuncupatur.

ΚΕΦΑΛ. ΕΗ΄.

Περὶ τῶν τεσσάρων διαλεκτικῶν μεθόδων.

Ἰστέον, ὡς τέσσαρες εἰσὶ διαλεκτικαὶ μέθοδοι, ἤγουν λογικαὶ· διαίρετικῆ, ἥτις διαίρει τὸ γένος εἰς εἶδη διὰ μέσων τῶν διαφορῶν· ὀριστικῆ, ἥτις ἀπὸ τοῦ γένους καὶ τῶν διαφορῶν, ὧν διετέλεν ἡ διαίρετικῆ, ὀρίζει τὸ ὑπακείμενον· ἀναλυτικῆ, ἡ τὸ συνθετικώτερον ἀναλύουσα εἰς τὰ ἀπλούστερα· τοῦτέστι τὸ σῶμα εἰς τοὺς χυμούς· τοὺς χυμούς εἰς τοὺς καρπούς· τοὺς καρπούς εἰς τὰ τέσσαρα τὰ στοιχεῖα· τὰ στοιχεῖα εἰς ὕλην καὶ εἶδος· ἀποδεικτικῆ ἡ διὰ μέσου/τινὸς δεικνύουσα τὸ προκειμένον· οἶον, πρόκειται μοι δεῖξαι ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατός ἐστι· λαμβάνω τι μέσον, τὸ ἀεικίνητον/καὶ συλλογίζομαι οὕτως· Ἡ ψυχὴ ἀεικίνητός ἐστι· τὸ ἀεικίνητον, ἀθάνατον· ἡ ψυχὴ ἄρα ἀθάνατος.

D Ἰστέον δὲ ὡς οἱ συλλογισμοὶ τῆς ἀποδεικτικῆς εἰσὶ. Δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι ἡ ἀναλυτικῆ τρισὴς τίς ἐστὶν· ἐστὶ γὰρ φυσικῆ, ὡς ἡ προλεχθεῖσα· ἐστὶ δὲ καὶ λογικῆ ἀνάλυσις, ὅταν τὸν προτεθέντα συλλογισμὸν ἀναλύσωμεν εἰς τὸ οἰκεῖον σχῆμα· ἐστὶ καὶ μαθηματικῆ, ὅταν λάβωμεν τὸ ζητούμενον, ὡς ὁμολογούμενον, καὶ καταστήσωμεν εἰς τι ὁμολογούμενον, ὅθεν ἀγρεύεται τὸ προκειμένον· οἶον ἐστω τὸ ζητούμενον, *εἰ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ*. Τοῦτο τὸ ζητούμενον λαμβάνω, ὡς ὁμολογούμενον, καὶ λέγω· Ἐπειδὴ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ ἐστὶν, εἰσὶν ἀμοιβαὶ τῶν φύλων καὶ ἀγαθῶν πράξεων. εἰ δὲ εἰσὶν ἀμοιβαὶ, ἐστὶ τὸ δικαζόμενον καὶ δικάζον. εἰ δὲ ἐστὶ τὸ δικαζόμενον καὶ δικάζον, ἐστὶ προνοητής καὶ πρόνοια. Κατηντήσαμεν τοίνυν εἰς τὴν πρόνοιαν, ἥτις παρὰ πᾶσιν ὠμολόγηται· Ἐνθεν λοιπὸν κατὰ σύνθεσιν

λέγω· Ἐπειδὴ ἐστὶ πρόνοια καὶ δικαστὴς, εἰσὶν ἄμοιβαί· καὶ ἐπειδὴ εἰσὶν ἄμοιβαί, ἐστὶ τὸ κρινόμενον. Εἰ δὲ ἐστὶ τὸ κρινόμενον, ἀθάνατος ἄρα ἡ ψυχὴ.

videntia est, et iudex, sunt quoque præmia et pœnæ. Quia autem sunt præmia et pœnæ, est etiam de quo iudicium feratur. Cum ergo sit de quo iudicium feratur, immortalis anima sit necesse est.

Quæ sequuntur reperi in quatuor codicibus regijs ad calcem Dialecticæ S. Joannis Damasceni, miseratque Leo Allaius Auberto, cum aliis Damascenis.

ΛΥΣΙΣ ΛΕΞΕΩΝ.

Ἀνάγκη ἐστὶ βίας αἰτία.

Στοιχεῖόν ἐστι, κοινῶς μὲν ἐξ οὗ τι γίνεται πρώτου, καὶ εἰς αὐτὸ ἐπ' ἐσχάτου ἀναλύεται· ἰδίως δὲ στοιχεῖόν ἐστιν, ἐξ οὗ γίνεται σῶμα, καὶ εἰς αὐτὸ ἀναλύεται· οἶον, πῦρ, ὕδωρ, ἀήρ, γῆ. Πῦρ ἐστὶ σῶμα λεπτομερέστατον, καὶ θερμότατον, καὶ ξηρότατον· γῆ ἐστὶ σῶμα ξηρότατον καὶ βαρύτερον· ὕδωρ ἐστὶ σῶμα ὑγρὸν καὶ ψυχρότατον· ἀήρ ἐστὶ σῶμα ὑγρότατον καὶ μαλακόν. Γένεσις ἐστὶ κίνησις κατ' οὐσίαν, ἐκ τοῦ μὴ ὂντος εἰς τὸ εἶναι. Αὐξησις ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ πλεονεκτήσει κατὰ μέγεθος. Φθίσις ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ πλεονεκτήσει κατὰ μείωσιν. Ἀλλοίωσις ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ ποιῷ κατὰ μεταβολήν. Φορὰ ἐστὶ κίνησις ἐκ τόπου εἰς τόπον. Περιφορὰ ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. Αὐτοκίνησις ἐστὶν ἡ τῆς ψυχῆς καὶ ἐν τοῖς ζώοις κίνησις. Χρόνος ἐστὶ μέτρον κινήσεως, καὶ ἀριθμὸς τοῦ ἐν κινήσει προτέρου καὶ ὑστέρου. Ἡμέρα ἐστὶν ἡλίου ὑπὲρ γῆς φορὰ· ἡ χρόνος ἐν ᾧ ὁ ἥλιος ὑπὲρ γῆς φέρεται. Νύξ ἐστὶ σώματος τῆς γῆς σκιά· ἡ χρόνος ἐν ᾧ ὁ ἥλιος ὑπὸ γῆν φέρεται. Νυχθήμερον ἐστὶ κόσμου περιστροφή. Μῆν ἐστὶ χρόνος ἀπὸ συνόδου σελήνης πρὸς ἥλιον ἐπὶ τὴν ἐξῆς σύνοδον. Ἐνιαυτός ἐστὶ χρόνος, ἐν ᾧ ὁ ἥλιος τὸν ζωδιακὸν διέξεισι κύκλον. Καιρός ἐστὶ χρόνος κατορθώματος. Ἀκαιρία ἐστὶ λείψις ἢ καιροῦ κατ' ἐπιτυχίαν προουμίας τοῦ ζητουμένου. Ὠρα ἐστὶ μέρος ἐνιαυτοῦ τὸ τέταρτον, ἡ τῆς ἡμέρας τὸ δωδέκατον, ἡ ἀκμὴ ψυχῆς, ἡ σώματος ἄνθος. Ἔαρ ἐστὶ χρόνος, ἐν ᾧ τὸ ὑγρὸν ἐπικρατεῖ. Θέρος ἐστὶ χρόνος ἐν ᾧ τὸ θερμὸν ἐπικρατεῖ. Φθινόπωρον ἐστὶ χρόνος ἐν ᾧ τὸ ξηρὸν ἐπικρατεῖ. Χειμὼν ἐστὶ χρόνος, ἐν ᾧ τὸ ψυχρὸν ἐπικρατεῖ. Πωγωνίας ἐστὶν ἀστροειδὲς πυρὸς ἄθροισμα, ἐμπροσθεν ἔχον τὰς ἀκτῖνας. Κομήτης ἐστὶ πυρροειδὲς ἀστρων ἄθροισμα, κόμης κεφαλῆς δίκην, κυκλόθεν ἐκπέμπων ἀκτῖνας. Δοκίας ἐστὶν ἀστροειδὴς κόντος, ἡ γουον δοκὸς, τὴν πυρῶδη ἐπὶ τὰ ἄνω ἐκπέμπων ἀκτῖνα. Λαμπάς ἐστὶν ἀναψις καὶ ἄθροισμα πυρός. Ἴρις ἐστὶν ἔμφασις ἡλίου σεμνοειδῆς ἐν νέφει κολίπῳ καὶ δροσῶδει, ἐν κύκλου τάξει φαινόμενη περιφερῆς, ὡς ἐν κατόπτρῳ πρὸς αἰσθησιν καὶ ἔμφασιν ἀστρου, διὰ πύκνωσιν ἀέρος γινομένη. Παρήλιός ἐστὶ νέφος περιφερές, πυκνὸν, ὁμοίον ἡλίῳ· ἡ ἔμφασις ἡλίου ἐν νέφει πυκνῷ καὶ λεῖψῳ. Κεραυνός ἐστὶν ἐλικροειδὲς πνεῦμα κίνησιν ποιῶν διάπυρον, καὶ ἄνωθεν κάτω διὰ πυρὸς φλογώδους φερόμενον καὶ ἐμπυρίζον κύκλῳ. Τυφὼν ἐστὶ ἐλι-

humanis provideat, et providentiam necesse est. Ad providentiam itaque pervenimus; quæ quidem apud **73** omnes extra dubitationem est. Atque hinc per compositionem sic disputo: quoniam pro-

videntia est, et iudex, sunt quoque præmia et pœnæ, est etiam de quo iudicium feratur. Cum ergo sit de quo iudicium feratur, immortalis anima sit necesse est.

DICTIONUM SOLUTIO.

Necessitas violentiæ causa est.

Elementum communiter sumitur pro eo ex quo præstituto sit aliquid, et in quod resolvitur. Proprio vero elementum dicitur, id ex quo corpus constituitur, et in quod resolvitur; qualia sunt, ignis, aqua, aer, terra. Ignis est corpus subtilissimum, et calidissimum, ac siccissimum. Terra est corpus siccissimum et gravissimum. Aqua est corpus humidum ac frigidissimum. Aer est corpus humidissimum et molle. Ortus est motus secundum substantiam, a non esse ad esse. Interitus et corruptio, motus est ab esse ad non esse. Augmentatio est motus in re quanta secundum magnitudinem. Decretio est motus in re quanta secundum minorationem, seu diminutionem. Alteratio est motus in re qualitate affecta, secundum mutationem. Latio est motus e loco in locum. Circumactio motus est circa eundem locum. Motus spontaneus, est animæ motus, qui et in animantibus reperitur. Tempus est mensura motus, et numerus prioris et posterioris in motu. Dies est motus solis circa terram: aut etiam, est tempus quo sol supra terram movetur. Nox est umbra corporis terræ, seu tempus quo sol sub terra movetur. Νυχθήμερον, id est diei noctisque spatium, est orbis circumvolutio. Mensis est tempus a conjunctione lunæ cum sole, ad aliam proxime sequentem conjunctionem. Annus est tempus quo sol zodiacum orbem peragrat. Opportunitas tempus est rei prospere peragenda. Intemperivitas opportuni temporis ommissio est, præ vehementiori in re optata prosequenda desiderio. Ὠρα sumitur, vel pro quarta anni parte, vel pro duodecima diei parte, vel pro animi vigore, vel pro corporis flore. Ver est tempus in quo dominatur humiditas. Æstas est tempus in quo dominatur calor. Autumnus tempus est in quo viget siccitas. Hiems tempus est in quo frigus prævalet. Barbata stella est ignis in sideris speciem congeries, eminus radios vibrans. Cometa est stellarum concursus ignis figuram referens, comæ capitis instar, circumcirca radios emittens. Trabes est contus, sideris speciem referens, seu tignum igneum, radium sursum emittens. Lampas est accensio et congeries ignis. Iris est insignis representatio solis in nube concava et roscida, in orbis modum rotunda apparens, ad aspectum sideris velut

VARIÆ LECTIONES.

γ Reg. duo, λῆψις.